
AKDENİZ İİBF DERGİSİ

Cilt/Volume: 20

Yıl/Year: Mayıs 2020

Sayı/Number: 1

Sosyal bilimler alanında, toplumsal oluşumları, gelişmeleri ve sorunları irdeleyen bilimsel çalışmaları yayımlar.

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayımıdır.

Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.

Akdeniz İİBF Dergisi

- TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına dahildir.
- International Bibliography of the Social Sciences (IBSS)
- EBSCO
- EconLit

Makale Kabul Oranı: 20.Cilt 1.Sayı için %24 olarak gerçekleşmiştir.

p-ISSN: 1302 - 9975

e-ISSN: 2667 - 7229

AKDENİZ İİBF Dergisi, genel anlamda sosyal bilimler, daha özelinde iktisat ve yönetim bilimleri alanında, özgün araştırmaya dayanan makaleler başta olmak üzere her sayıya ayrılmış belli bir bölümde rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı v.b. makale dışı yazılara da yer verir. Bu kapsamda iktisat, işletme, kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve maliye bilim alanlarından ve bu alanlarla ilgili olarak felsefe, psikoloji, sosyoloji, hukuk ve iletişim disiplinlerinden yazılara açıktır. Yazarlar, Akdeniz İİBF Dergisi yazım kurallarına uygun hazırlanmış Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde çalışmalarını Dergi'ye katkıda bulunabilirler.

Akdeniz İİBF Dergisi yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Akdeniz İİBF Dergisi'ni bağlamaz.

Akdeniz İİBF Dergisi'nde yer alan yazılardan kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir.

SAHİBİ/OWNER

Akdeniz Üniversitesi İİBF adına
Dekan Prof. Dr. Ahmet UZUN

EDİTÖRLER/EDITORS

Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY

EDİTÖR YARDIMCILARI/ASSISTANT EDITORS

Arş. Gör. Huriye ALKIN - Arş. Gör. İlyas ÖZKÖK

YAYIN KURULU/ALAN EDİTÖRLERİ/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zeliha GÖKER (Maliye)

Prof. Dr. Sayım IŞIK (İktisat)

Prof. Dr. Rabia BATO ÇİZEL (Çalışma Ekonomisi)

Prof. Dr. Faruk ATAAY (Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi)

Doç. Dr. Mehmet MERT (Ekonometri)

Doç. Dr. Janset ÖZEN AYTEMUR (İşletme)

Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR (Uluslararası İlişkiler)

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Yener ALTUNBAŞ

Bangor Üniversitesi, İngiltere

Prof. Ronald BURKE

York Üniversitesi, Kanada

Prof. Jose Maria Garcia Alvarez COQUE

Politecnica De Valencia Üniversitesi, İspanya

Prof. Mustafa ERDOĞDU

Marmara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Korkut ERTÜRK

UTAH Üniversitesi, ABD

Doç. Dr. Ozan Nadir ALAKAVUKLAR

Massey Üniversitesi, Yeni Zelanda

Prof. José Ramos Pires MANSO

Beira Interior Üniversitesi, Portekiz

Doç. Emel MEMİŞ

Ankara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Sedat MURAT

İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Gencer ÖZCAN

Bilgi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Alpaslan ÖZERDEM

Coventry Üniversitesi, İngiltere

Prof. Caroline SAUNDERS

Lincoln Üniversitesi, Yeni Zelanda

Prof. Binhan Elif YILMAZ

İstanbul Üniversitesi, Türkiye

BASIM YERİ/PRINTED BY

Girişim Matbaacılık, Ankara

Yusuf ÖZALP (yozalp@hotmail.com)

İLETİŞİM/CONTACT

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dumlupınar Bulvarı, Kampus, 07058
Antalya-TÜRKİYE

Tel: 242 227 44 45 – 310 18 24 – 310 18 50 Faks: 242 227 44 54

<http://dergipark.gov.tr/auuibfd>

iibfdergi@akdeniz.edu.tr

Editör'den...

Akdeniz İİBF Dergisi'nin 2020 yılı birinci sayısı 20(1)'nci sayı olarak yayınlanmıştır. Tüm dünyada günlük yaşam ve çalışma koşullarını etkisi altına alan COVID-19 salgını ve salgının önlenmesine yönelik tedbirler 20(1)'nci sayının yayım sürecini de maalesef etkilemiştir. Sayımızın gecikmesiz olarak beklendiği tarihte çıkabilmesi amacıyla, istenmeyen sebeplerle süreci uzayan değerlendirme altındaki bazı makalelerin sürecinin tamamlanması maalesef beklenememiş ve sayımız her zamanki gibi dokuz veya on yerine altı makale ile yayımlanmıştır. Sayıda makalelerin yanında bir de kitap tanıtımı yer almaktadır.

Makalelerin dördü iktisat, biri işletme, diğeri ise siyaset bilimi disiplinlerine aittir. İktisat alanındaki makalelerden bir tanesi genel olarak daha az gönderi aldığımız iktisat tarihi alt-disiplinindedir. Hem bu makaleyi hem diğerlerini ilgiyle okuyacağınıza eminiz. Yayımlanan kitap incelemesi Anne Case ve Angus Deaton'ın eseri olan "Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği" hakkındadır. Bu sayımızda makale kabul oranı %24 olarak gerçekleşmiştir.

Yaklaşık dört yıldır sürdürmekte olduğum dergimiz editörlüğünü 20(1)'nci sayıdan itibaren kendi isteğimle devredeceğimi bildirmek isterim. Bu devir yorgunluk ve yoğunluk sebebiyle gerçekleşmektedir. Dergimizin yeni Editörü Fakültemiz Ekonometri Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Mert olacaktır. Kendisinin dergimiz çalışma kadro ve işleyiş süreçlerine dair birçok yenilik getireceğini biliyor olmakla birlikte bunların tanıtımını gelecek sayıya, kendisine bırakıyorum. Kendisine başarılar diliyorum. Dört yıldır birlikte çalışmakta olduğum Dergimiz Editör Kurulu üyelerine, Danışma Kurulu üyelerine ve vefakar Dergi Asistanlarımıza yürekten teşekkür ediyorum.

Editör olarak, 20(1)'nci sayıya katkı veren yazarlarımıza, makalelerin nesnel bir biçimde değerlendirilmelerine ve eksiklerinin giderilmelerine destek olan değerli Alan Editörlerimize, işlerimizi kolaylaştıran ve aksamadan yürümesini sağlayan Editör Yardımcısı arkadaşlarımıza ve hakemlerimize, karşılaştığımız problemlerin çözümünde bize destek olan Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına teşekkürlerimizi sunuyorum. Geçmiş sayılarımız gibi bu sayının da ilgi uyandıracığını düşünmekteyim.

Editör

Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY

İçindekiler/Contents

- 1 *Damla AYOĞLU DUMAN*
Araştırma Makalesi
Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı İmparatorluğunda Yapılan Yabancı Yatırımlar ve Alınan Borçlarda Fransa'nın Rolü
The Role of France in Foreign Investments and Borrowings in the Ottoman Empire before the First World War
- 18 *Elif BİLGİNOĞLU, Uğur YOZGAT*
Araştırma Makalesi
Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ) Geliştirme Çalışması
Sparking Leadership Scale (SLS) Development and Validation
- 35 *Ömer YALÇINKAYA, Şekip YAZGAN*
Araştırma Makalesi
Taylor Kuralı Kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Tepkilerinin Belirlenmesi: Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Analizi (2002:Q1-2019Q:2)
The Determination of Monetary Policy Responses of The Central Bank of Republic of Turkey in the Context of The Taylor Rule: Linear and Nonlinear Time Series Analysis (2002: Q1-2019Q: 2)
- 66 *Huriye ALKIN*
Araştırma Makalesi
Türkiye'nin İhracatının Katma Değer Dağılımı ve İthal Girdi Bağımlılığı: 2000-2014 Dönemi için Küresel Değer Zinciri Analizi
Value Added Distribution of the Turkey's Export and Imported Input Dependency: Global Value Chains Analysis for 2000-2014 period
- 90 *Berfu BOYRAZ*
Araştırma Makalesi
Machiavelli'nin İnsan Doğası Düşüncesinin Siyaset Kuramına Etkisi
The Effects of Machiavelli's Thought of Human Nature on His Political Theory
- 111 *Furkan BÖRÜ, Kemal Dinçer DİNGEÇ, Dündar Murat DEMİRÖZ*
Araştırma Makalesi
The Effect of Technological and Scientific Knowledge on Economic Growth in Turkey (1980 - 2015)
Teknolojik ve Bilimsel Bilginin Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980 - 2015)

129 Erdem SEÇİLMİŞ

Kitap İncelemesi: Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği
Deaths of Despair and the Future of Capitalism

Yazarlar Hakkında

Yazarlara Duyuru

Author Guidelines

Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı İmparatorluğunda Yapılan Yabancı Yatırımlar ve Alınan Borçlarda Fransa'nın Rolü

The Role of France in Foreign Investments and Borrowings in the Ottoman Empire before the First World War

Damla AYOĞLU DUMAN¹

Geliş tarihi: 27.08.2019, Kabul tarihi: 06.12.2019, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Birinci Dünya savaşı öncesi sanayileşmiş ülkeler, demiryolu yapımı ve borç verme konusunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ciddi bir rekabete girmiştir. Savaş öncesi İngiltere demiryolu yapımı konusunda gücünü kaybederken Almanya ile Fransa arasındaki rekabet artmıştır. Ancak Fransa yatırımlar konusunda liderliği elinden bırakmamıştır. Aynı şekilde Osmanlı Devletinin en çok borçlandığı ülke Fransa'dır. Bu çalışmada, Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşiv belgelerinden yararlanılarak, bu dönemde Osmanlı topraklarında Fransız sermayedarlarının aldığı demiryolu imtiyazları, yaptıkları yatırımlar ve alınan dış borçlar açısından Fransa'nın rolü incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Osmanlı İmparatorluğu, Fransa, demiryolları, dış borçlar, yabancı yatırımlar*

JEL Kodları: *N00, N15*

Abstract

Before the First World War, there was a serious competition among the industrialized countries in the territory of the Ottoman Empire in terms of railway construction and lending. In the pre-war, Britain lost its power to build railways on Ottoman territories, while competition between Germany and France increased. However, France has not lost its leadership in investments. Likewise, the country that the Ottoman Empire borrowed the most from was France. In this study, the role of France in terms of railway concessions, investments and foreign debts in the Ottoman territories was examined by using the archive documents of the French Ministry of Economy and Finance.

Keywords: *Ottoman Empire, France, railways, foreign debt, foreign investments*

JEL Codes: *N00, N15*

Giriş

Batı Avrupalı devletler Sanayi Devrimini gerçekleştirirken, Osmanlı İmparatorluğu ekonomik değişimi yakalayamamış ve bu sürecin içinde sanayi

---

¹ Akdeniz Üniversitesi İİBF, Dr. Öğretim Üyesi
ayoglu@akdeniz.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0256-9025>

devrimini yakalayamamış bir ülke olarak yer almıştır. Sanayi Devrimini ilk yaşayan ülke olan İngiltere, daha sonra Fransa, İtalya ve 1888 sonrasında ise Almanya Osmanlı pazarında önemli yere sahip olmuşlardır. 1898 yılında Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki politik etkisi artmaya başlamıştır ve bu durum Fransa'yı rahatsız etmiştir (Fulton,2005: 138).

Bu rekabette öne çıkan sanayileşmiş ülkelerden birisi de Fransa'dır. Birinci Dünya savaşından önce Fransa ekonomik olarak etkisini arttırmaya çalışmış olsa da, Osmanlı imparatorluğunun bu ülke ile olan ekonomik ilişkileri, Kanuni Sultan Süleyman döneminde bu devlete verilen kapitülasyonlara kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devletinde Fransız etkisi sadece ekonomik alanda değil askeri ve eğitim alanlarında da görülür.

Tanzimat liderlerinde de bu etkiyi hissetmek mümkündür. Öyle ki 1840'da Tanzimat'ın ilanında ve uygulamasında önemli role sahip olan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa "Her zaman Fransa'ya dönmüşüzdür. Çünkü onlar bizim reformlarımızı desteklemişlerdir" diye açıklamada bulunmuştur (Raccagni,1980:341).

Bu çalışmada Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşiv belgelerinden yararlanılarak, Birinci Dünya Savaşı öncesi bu rekabet ortamında Fransa'nın nasıl bir rolü olduğu incelenecektir. Fransa ile Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ilişkileri nasıl gelişmiştir ve Birinci Dünya savaşı öncesine gelindiğinde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ne durumdadır? 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde Fransız sermayedarları Osmanlı topraklarında hangi yatırımları gerçekleştirmişlerdir? Bu soruları yanıtlamak için ilk bölümde Batılı devletlerin, Sanayi Devrimi sonrası ekonomilerindeki gelişmeler ve pazar arayışları anlatılacaktır. İkinci bölümde incelenen dönemde Osmanlı Devletinin ekonomisinin durumu ve kapitalist devletlerle kurulan ilişkiler, imparatorlukta inşa edilen demiryolları ve alınan dış borçlar açısından incelenecektir. Bu çalışmanın literatüre katkısı, Birinci Dünya Savaşı öncesi iki ülke arasındaki ilişkilerin, Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşiv belgelerinden yararlanılarak ortaya konulmasından kaynaklanmaktadır.

1. Sanayi Devrimi sonrası Batı Avrupa'da ekonomik gelişim

Sanayi Devrimi ilk olarak İngiltere'de başlamıştır. Bu devrim öncesinde, İngiltere uluslararası ticarete öne çıkmıştır. Aynı zamanda tarım alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Artık köylüler kendi tüketimleri için değil pazar için üretim yapmaya başlamışlardır. Bu sayede sanayi gelişimiyle büyüyen kentler için gıda ihtiyacını gidermek sorun olmaktan çıkmıştır. İngiltere'de sanayi devrimi kırsal alanlarda üretilmeye başlanan pamuklu tekstille başlamış ve şehirlerde üretim yapan fabrikalarla yayılmıştır. Pamuklu tekstil, yünlü tekstil üretimi ve demir-çelik izlemiştir. 18. yüzyılın ortalarında el aletleri de gelişmeye başlamış yeni icatlar sayesinde üretim maliyetleri düşmüş, arz

artmıştır. Bu gelişmeyi buhar gücüyle çalışan makineler izlemiştir. Teknolojik gelişmeler sonucu arzın artması karşısında küçük bir ada ülkesi olan İngiltere'nin iç talebi yetersiz kalmış ve hızlı şekilde dış pazarlara yönelmiş ve dış ticaretin büyüme oranları hızlı şekilde artmıştır. İngiltere'de dış ticaretin yıllık büyüme oranları 1760-1790 yılları arasında yüzde 1,8'den 1801-1831 döneminde yüzde 2,7'ye ve 1831-1861 arasında da yüzde 4,5'e çıkmıştır (Tezel, 2002:63).

Bu gelişme İngiltere ile sınırlı kalmamış Batı Avrupa ülkeleri de bu değişimi yakalamış ve ucuz maliyetle kitlesel üretim yapmaya başlamışlardır. 19. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde Avrupa ülkeleri bir yandan mamul malları için pazarlar bulmaya, diğer yandan bol ve ucuz hammadde ve gıda kaynakları elde etmeye çalışıyorlardı. Bundan dolayı bu dönemde dünya ticaret hacminde önemli bir genişleme meydana gelmiştir. Yüzyılın daha sonraki dönemlerinde deniz ulaştırmacılığında yaşanan teknolojik gelişmeler ticaretteki bu eğilimi hızlandırmıştır (Pamuk,2005a:3). Dış pazarlara doğru bu yayılma politikası ticaretle sınırlı kalmamıştır. Sanayileşmiş devletler kendi mallarını daha kolay satabilmek ve üretim için ihtiyaç duydukları hammaddelere ulaşabilmek için sanayi dönüşümünü tamamlayamamış ülkelerde demiryolları yapmaya başlamışlardır. Aynı zamanda bu ticareti arttırabilmek için bu bölgelere yoğun olarak borç verilmeye başlanmıştır. Böylelikle Kapitalist ülkeler hem kendi mamul malları için talep yaratmışlar hem de ellerinde biriken sermayeyi ihraç etmişlerdir. Sanayisini geliştiren Kapitalist ülkeler ile ekonomisi tarıma dayalı sanayi dönüşümünü gerçekleştirememiş ülkeler arasındaki fark hızla açılmaya başlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısı, Batı Avrupa'nın tümüyle sanayi toplumu özelliği kazandığı bir dönemdir (Ortaylı, 2008:15). İngiltere'nin ardından öne çıkan ülke Fransa olmuştur. Fransa 1852 yılından itibaren burjuvazinin desteği ile gelişen sanayi kuruluşlarında ürettiği mamul malları dış pazarlara satmaya başlamıştır. 1847 ile 1869 yılları arasında ticarete kullanılan buharlı gemilerin sayısı 197'den 454'e çıkmıştır. Dış ticaretin gelişmesiyle halkın refahı da artmıştır. 1850 ile 1880 yılları arasında milli gelirin ikiye katlandığını tahmin etmek yanlış olmaz. Milli gelirdeki bu artışa rağmen, tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi bir problem teşkil etmiştir. Bu nedenle 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bu tasarruflar yurt dışı yatırımlarına yönelmiştir(Raccagni, agm: 339-340).

Osmanlı topraklarında 19. Yüzyılın son çeyreğinde önemli bir yere sahip olan Alman İmparatorluğu siyasi birliğini diğer batı Avrupa devletlerine göre geç tamamlamıştır. En büyük Alman devleti olan Prusya sayesinde birleşmiş ve Zollverein yani gümrük birliğini sağlamıştır. İç gümrüklerin kalkması sayesinde Alman Devletleri hızlı şekilde sanayileşmiştir. Devletlerin birleşmesiyle kurulan Alman İmparatorluğu 19. yüzyılın son çeyreğinde sömürge yarışına katılmıştır. Sömürge elde etmek konusunda Almanya bütün

Dünya’da güçlü rakiplerle karşılaşmıştır (Güran, 2014:179-180). Özellikle dünyanın her yerinde dönemin ekonomik olarak en güçlü devleti olan İngiltere ile rekabete girmiştir. Almanya 1880lerden sonra Osmanlı topraklarına yönelmiştir.

2. Sanayi Devrimi sonrası Osmanlı İmparatorluğunda Ekonomik Durum

Osmanlı’nın Batıya eklenme süreci Kapitülasyonlarla başlamıştır. Osmanlı Devleti başlangıçta Batı’da gelişen ticareti kendi topraklarından geçirip vergi alabilmek ve siyasi amaçlarla ayrıcalıklar vermiştir. Coğrafi keşifler ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle Osmanlı topraklarından geçen ticaret yolları önemini kaybetmiş ve İmparatorluğun Doğu ile Avrupa arasındaki lüks madde ticaretindeki önemli rolü ortadan kalkmıştır. Avrupa’nın gıda maddeleri (esas olarak tahıl) ve hammadde (pamuk, yün, ham ipek, boya maddeleri vb.) talebindeki artışın yanı sıra ucuz mamul mallar arzının da çoğalması Osmanlı ticaretinde ve ekonomisinde bir dönüşüme sebep olmuştur. Kapitalist devletlerle artan ticaret ve bu ticaretin Avrupalı ticaret sermayesinin kontrolüne girmesi yerel zanaatları yok etmeye ve temel mallar ihracatını hızlandırmaya başladı(Kıray, 1995: 14-15). Zaman içinde, Osmanlı ekonomisi giderek gerilerken, Avrupalı devletlere verilen tavizler sebebiyle Osmanlı devleti ekonomisi üzerindeki kontrolünü kaybetmiş ve kapitülasyonlar koparılmış tek taraflı tavizlere dönüşmüştür. Kapitalist devletler kendi tüccarları için vergi indirimleri, tüccarın yerleşme özgürlüğü, kişisel vergilerden muaf tutulması, kendi yasalarına tabii olup Osmanlı yasalarının dışında kalması gibi tavizler koparmayı başarmışlardır. Önce kişilere verilen bu tavizler, daha sonra yabancı şirketleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (G. Kazgan, 2002:13-14).

1838 yılında imzalanan Balta Limanı anlaşmasıyla Osmanlı gümrükleri üzerindeki tüm haklarından vazgeçmiş ve pazarlarını önce İngiltere’ye ve daha sonra yaptığı benzer anlaşmalarla, tüm Kapitalist devletlere açmıştır. Bu anlaşma ile üretilen hammaddelerin ihracatı kolaylaşmıştır. Aynı zamanda devletin mali bunalıma girdiği dönemlerde dış ticaret üzerinden aldığı vergilerden de vazgeçilmiştir.

Bu durum Kırım savaşı sırasında Avrupa para piyasalarından borçlanmanın da yolunu açmıştır. 1860- 61 yıllarındaki mali bunalım ve Lübnan’la yaşanan siyasi bunalım sırasında Osmanlı Devleti ihracattan alınan gümrük vergilerini yüzde 1’e indiren değişiklik maddesini imzalamak zorunda kalmıştır. Bu oran Birinci Dünya Savaşına kadar değiştirilmemiştir. İthalattan alınan vergilerse Osmanlı yönetiminin gayretleriyle bir miktar artırılmış, 1861’de yüzde 5’den yüzde 8’e, 1905’te yüzde 11’e ve 1908’de yüzde 15’e çıkarılmıştır (Pamuk, age:18-19).

Tablo 1: Devletlerin Yatırım Sermayesi Payları

Dönem	Fransa	Almanya	İngiltere
1880-1889	38,2	0,3	48,1
1900-1913	48,3	20,6	22,2

Kaynak: Ortaylı İlber, 2008, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu: 69

1880lerden itibaren İngiltere'nin ilgisi sömürgeleştirdiği Mısır ve Hindistan topraklarına kaymış ve Osmanlı topraklarında Fransa ve Almanya rekabete girişmiştir. Bu çekişmede demiryolları ve bankacılık öne çıkmıştır (Ortaylı, age:68-69). Tablo 1'de Fransa, Almanya ve İngiltere'nin Osmanlı pazarında doğrudan yatırımların paylarındaki değişim görülmektedir. 20. yüzyılın başında Fransa ve Almanya'nın yatırımlardaki payı artarken, İngiltere'nin doğrudan yatırımlarının payı azalmıştır.

2.1 Osmanlı Devletinde İnşa Edilen Demiryolları

Osmanlı Devleti'nin sanayileşmiş ülkelerle olan ticaretinin artmasında en önemli sebeplerden biri bu ülkeler tarafından yapılan demiryollarıdır. Ticaret hacmi arttıkça limanlarla, tarım ve tüketim merkezlerine giden yolların elverişli olmaması sorun yaratıyordu. Osmanlı'da geleneksel olarak taşımacılık develerle yapılıyordu ve Avrupalı sermayedarlar için bu maliyetleri arttıran bir sorundu. Bunun çözümü de demiryolları inşa ederek taşıma maliyetlerini düşürmek ve böylelikle hem tarımsal ürünleri daha ucuza almak hem de ürettikleri malları uygun fiyatlarla satmaktı. Ancak demiryolu inşasının tek sebebi bu değildi. Sanayi Devrimi sonrası, demir sanayii de gelişmiş ve demiryolu yapımında yeni teknolojiler ortaya çıkmıştır. Ancak demiryolu malzemesi ve inşaatı araçları ile lokomotif ve vagon imalatı sanayi düzeyine çıkınca, maliyetleri düşürmek için üretim miktarlarını arttırmak gerektiriyordu. Bu sebeple demiryolu şirketleri yenilikler yapabilmek için ellerindeki eski teknolojiye de müşteri bulmak zorundaydılar. İşte bu noktada Osmanlı İmparatorluğu gibi sanayisini geliştirememiş ülkelerde demiryolları inşa etmek çok karlı bir iş kolu haline gelmişti (H. Kazgan, 1995: 115-116).

Anadolu'da kurulan ilk demiryolu hattı bir İngiliz şirketi tarafından İzmir- Aydın arasında inşa edilmiştir. Bu güzergâhın seçilmesinin İngilizler açısından çeşitli sebepleri vardı. Bunlardan ilki İzmir-Aydın yöresinin diğer yörelere göre nüfus bakımından kalabalık ve ticari potansiyelinin yüksek olmasıydı. İngiltere'nin pazarı olmaya elverişli etnik unsurların yaşadığı, İngiliz sanayisinin gereksinim duyduğu hammaddeye kolay ulaşılabilecek bir yöreydi. Ayrıca bu bölge, Ortadoğu'nun kontrol altına alınarak, Hindistan yollarının denetim altına alınması bakımında da stratejik bir öneme sahipti.

Tablo 2: Yabancı sermaye ile yapılan demiryolları (%)

Yıllar	Fransa	İngiltere	Almanya
1888	12,3	63,3	3,1
1914	49,6	9,8	36,8

Kaynak: Pamuk Şevket (1984), Osmanlı ekonomisi ve Dünya kapitalizmi:65-65

Demiryolları yatırımları 1888- 1896 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Bu dönemde demiryolları imtiyazlarında Alman sermayesi ile Fransız sermayesi arasındaki rekabet dikkat çekmektedir. Bu dönemde İngiltere demiryolları yapımındaki üstünlüğünü Fransa ve Almanya'ya kaptırmıştır. Tablo 2'de de görüldüğü gibi İngiltere'nin demiryolu yapımında payı azalırken Fransa ve Almanya'nın payı artmıştır.

Bu iki ülke İmparatorluktaki etki alanlarını arttırmak için demiryolu yapımına girişmiş ve özellikle orta Anadolu'yu dünya pazarına açmışlardır. Alman yatırımları hızlı bir şekilde yayılmasına rağmen, Fransa halen en çok paya sahip olan yatırımcıydı. 1888'de Deutsche Bank'ın önderliğinde bir grup, İzmit- Ankara demiryolunun imtiyazını aldığı Fransa hemen Ege'de ve Suriye'de yeni imtiyazlar almak için harekete geçmiştir (Ortaylı, age: 72).

Bu iki ülkenin demiryollarını artırma çabaları mali sorunlarla uğraşan merkezi bürokrasi tarafından destekleniyordu. Devlet açısından demiryollarının artması sayesinde henüz ekilmemiş bölgelerde tarım yapılabilir ve ihracat artabilirdi. Ayrıca daha fazla tarımsal üretim daha fazla vergi anlamına da geliyordu. Ancak demiryolları merkezi devletin umduğu mali ferahlığı sağlayamamıştır (Pamuk, 2005: 80). 1915 yılına kadar Osmanlı Devletinde 6 107 kilometrelik demiryolu inşa edilmiş ve bunun 4 037 kilometresi yabancı sermayedarlar tarafından yapılmış ve işletilmiştir. Hükümet kilometre başına belli bir hâsılat garanti ederek yabancı girişimcilerin zarar etmesini engellemiştir (Tezel, age: 87). 1914 yılında Türkiye Cumhuriyetinin sınırları içinde kalan alanda gerçekleşen yabancı sermayenin yüzde 57,8'i demiryollarının inşasına gitmiştir. Bunun yanında bu yatırımların yüzde 4,1'i ticaret, yüzde 4,6'sı liman ve rıhtım, yüzde 6'sı madencilik, yüzde 7,5'i sanayi, yüzde 7,8'i belediye hizmetleri, yüzde 11,9'u bankacılık alanlarına yönelmiştir. Madencilik, liman ve rıhtım işletmeciliğinde imtiyazların önemli bir bölümü yabancı devletlerin elindeydi (Sevimay, 1995: 356).

Yabancı sermaye bu dönemde, demiryollarının yanı sıra alt yapı inşasına da yönelmiştir. 1899- 1913 yılları arasında yatırımların yüzde 10'u alt yapı çalışmalarına gitmiştir. Bu dönemde dışarıya kar transferleri de artmıştır. Her yıl yabancı sermayedarlar karlarından ortalama 1.3 milyon poundluk bir kısmını Osmanlı toprakları dışına aktarmışlardır ki bu miktar imparatorluğun

gayri safi milli hasılasının yüzde 1,5'una denk gelmektedir (Pamuk, 1984: 115).

2.2 Sanayileşmiş ülkelerden alınan dış borçlar

Batılı Kapitalist devletlerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin bir diğer ayağı da dış borçlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun mali sorunlarının çözümü için dış borç alması gerektiği Avrupalı sermayedarlar ve Avrupalı devletler tarafından 1840'lardan itibaren sık sık hatırlatılıyordu. Ancak Kırım Savaşına (1853- 1856) kadar Osmanlılar Avrupa'dan borç almaya yanaşmadılar. Bu döneme kadar kısa vadeli olarak, az miktarlarda Fransız bankalarından ve çoğunluğunu Rum ve Ermeni asıllıların oluşturduğu Galata bankerlerinden borç sağlanmıştı (Pamuk, 2005, age: 230). Bu savaş savunma harcamalarını arttırdığı gibi, ciddi nüfus ve toprak kayıplarına sebep olduğu için gelirlerde de azalmaya sebep olmuştur.

Gelir gider dengesinin bozulmasının yarattığı büyük açık sonucunda, 1854 yılında dışarıdan borçlanma sürecini başlamıştır. Bu açıkları gidermek için İngiltere ve Fransa'ya başvurularak 3.300.000 altın Osmanlı lirası borç talep edilmiş ancak ellerine 2.640.000 altın Osmanlı lirası geçmiştir (Dikmen,2005: 140). Bu dönemde İmparatorluğun aldığı ilk borç Osmanlıyı müttefikleri olarak gören İngiltere ve Fransa sayesinde, Galata bankerlerinden alınan borçlardan ucuza gelmiştir (E. Eldem,2005:434). Ancak Osmanlı Devletinin mali sorunları devam ettiği için borçlanmaya devam edilmiştir.

4 Şubat 1863'de imzalanan bir anlaşmayla kurulan Osmanlı Bankası ile özellikle İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devletine borç vermesi kolaylaşmıştır. Çünkü banka Fransa ve İngiltere adına Osmanlı maliyesi ve hazinesini denetimi altına almış ve tahvillerin bu ülkelerin borsalarında satılması için ön ayak olmuştur. Bu bankanın varlığı Avrupalı sermayedarlara, bankalara, bankerlere ve tasarruf sahiplerine büyük güvence vermiş ve 1863'den başlayarak Osmanlı İmparatorluğunun bir süre kolay borç bulmasını sağlamıştır (Sevimay, 1995: 290).

İmparatorluğun dış borçlara başvurmasının temel sebebi bütçe açıkları, ödemeler bilançosu ve dış ticaret bilançosunun sürekli açık vermesiydi. Osmanlı Devleti, 1854- 1875 yılları arasında 16 kez borç almış ve borçların koşulları giderek ağırlaşmıştır. Alınan borçların büyük bir bölümü eski borçların anapara ve faizlerini ödemek için dışarıya transfer edilmekteydi (G. Kazgan, 2002: 25). Kısa süre sonra Osmanlı Devleti, ödediği yüksek faizlere ve sürekli yeni borçlara ihtiyaç duymasından dolayı anapara ve faizleri ödeyemez hale gelmiştir. 1873'de Avrupa ve Amerika para piyasalarında yaşanan kriz Osmanlı devlet maliyesini zor duruma sokmuştur. Devletin bu koşullar altında yeni borçlar bulması zorlaşmış ve devlet Ekim 1875'de borç ödemelerini yarı yarıya azalttığını açıklamıştır. Bir yıl sonra ise Osmanlı

devleti, tüm borç ödemelerini durdurduğunu ilan etmiştir. Alacaklı ülkeler bu durum karşısında Osmanlı Devletiyle görüşmelere başlamış ve bu görüşmeler 20 Aralık 1881'de Düyun-u Umumiye yani Genel Borçlar İdaresinin kurulmasını ve kısa vadeli borçların azaltılmasını sağlayan Muharrem Kararnamesi² ile sonuçlanmıştır. Osmanlı idaresi borçları karşılığında gelirlerinin önemli bir kısmını bu idareye teslim etmiştir. 1886-1914 yılları arasında 26 dış borç sözleşmesi daha yapılmıştır. Bu borçların dördü dışında tümü Düyun-u Umumiye'nin yönetimindeydi. Elde edilen gelirler, esas olarak, eski borçların ödenmesinde ve demiryolu yapımında kullanılmıştır (Kıray, age:12) Bu borçlar yatırıma dönüştürülemediği için imparatorluğun ekonomik gelişmesine hiçbir katkıda bulunmamıştır.

23 Temmuz 1908'de ilan edilen Meşrutiyetle birlikte başlayan yenilikler masrafları arttırmıştı. Hali hazırda var olan bütçe açıklarının üzerine bu masraflar eklenince Osmanlı Devletinin dış borç ihtiyacı da artmıştır. 19 Eylül 1908'de bu darboğazı aşabilmek için hükümet Osmanlı Bankası ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre 4 711 124 lira değerinde tahvil ihraç edilmiştir. Karşılık olarak gümrük gelirlerinden 180 000 lira ve Düyun-u Umumiye'nin km. teminatı karşılığı tahsil ettiği gelir fazlasından 40 000 lira gösterilmiştir. 1914 yılında Trablusgarp ve Balkan savaşları masraflarını karşılayabilmek için Osmanlı Bankasıyla bir anlaşma daha yapmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma sonunda da karşılık olarak Düyun-u Umumiye gelir fazlası, İzmir ve Sivas sancakları aşarları ve Trabzon vilayeti gümrük gelirlerinin bir kısmı gösterilmiştir (Açba, 1995: 119-120). Bu borçlar da Osmanlı Bankası'nın ve Düyun-u Umumiye'nin aracılığıyla alınmış ve Osmanlı Devleti karşılık olarak denetimindeki bütçe gelirlerini göstermiştir.

Osmanlı Devleti dış borçların önemli bir kısmını İngiltere, Fransa ve Almanya'dan almıştır. İlk dönemde İngiliz sermayesinden borç alınmış, 1860'larda ise Osmanlı borçlanmasında Fransız sermayedarlarının payı artmıştır. 1870- 1873 arasında Avusturya sermayesi de piyasaya girmiş ve Osmanlılara borç vermiştir. Düyun-u Umumiye'nin kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına kadar geçen süreçte İngiliz sermayesinin aldığı Osmanlı istikrazları sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devletinin en çok borçlandığı ülke Fransa olmuş ve Osmanlı istikrazlarının önemli bir kısmı Fransız borsalarında satılmıştır. Alman sermayesi ise İngiliz alacaklılarının sattığı istikrazları toplamış ve aynı zamanda 1888'den itibaren Deutche Bank yeni istikrazlar almıştır. Bu koşullar altında Birinci Dünya Savaşına gelindiğinde Osmanlı Devletinin toplam borçlarının yüzde 53'ü Fransa'ya, yüzde 21'i Almanya'ya ve yüzde 14'ü İngiltere'yedir (Pamuk, 2005a age: 81-

---

² Bu kararname ile Osmanlı borçlarının idaresi, yeni kurulan, yabancılarla ortaklaşa çalışacak olan bir yönetime, Düyun-u Umumiye İdaresine bırakılıyordu. 1881 yılının Ocak ayında çıkarılıp Muharrem ayında bir fermanla tasdik edilen bu kararname ile 6 yıldır ödemesi durdurulmuş Osmanlı borçları alacaklı ülkelerle uzlaşmaya varılarak bir ödeme planına bağlanmıştır. (Gürsoy,1984: 20, 32).

85). Eldem'in çalışmasına göre 1881'de Duyun-u Umumiye kurulduğunda, Osmanlı borçlarının yüzde 40'ı Fransa'ya, yüzde 29'u İngiltere'ye ve yüzde 4,7'si Almanya'ya idi. 1898 yılında İngiltere'nin payı azalırken Almanya'nın payının arttığı görülmektedir. Bu yılda borçların yüzde 44,9'u Fransa'dan alınırken, yüzde 10,9'u İngiltere'den, yüzde 12,2'si Almanya'dan alınmıştır. Bu çalışmaya göre 1913'de Fransa'nın payı yüzde 49,5, İngiltere'nin yüzde 6,9, Almanya'nın ise yüzde 20,1 olarak gerçekleşmiştir(V. Eldem, age: 188).

Osmanlı Devleti'nde dış borçların ne durumda olduğunu net görmek için Maliye nazırı Cavit Bey'in 1914 yılı bütçesini ilan ettikten sonra yaptığı açıklamaları incelemek gerekir. Osmanlı Devleti, özellikle Trablusgarp ve Balkan Harplerinden sonra yeni kredilere ihtiyaç duymuş ve her türlü yolla para aramıştır. Duyun-u Umumiye ve Tütün Rejisinden avans talep etmiş, nispeten küçük miktar için ilkinin imtiyazlarını 25 yıl uzatmıştır. Tütün Rejisi ise 1 500 000 Osmanlı Lirası kredi karşılığında imtiyazlarını 15 yıl uzattırıştır. Edirne'yi geri alabilmek için paraya ihtiyaç duyan devlet bu koşulları kabul etmiştir. Cavit Bey dış borçlanma konusunda "Avrupalılara kredi için yalvarmak boşunadır. Çünkü dört, beş milyon liralık kredi karşılığında devletin finans kaynaklarını kontrol altına almak istediklerini ben bile birkaç defa duydum. Bu kontrol siyasi kontrolü de getirir. Aynı zamanda askeri kararlarımız konusunda da etkili olmaya başlarlar. Ancak Anadolu'dan yeterli gelir elde etmek mümkün değildir. Tüm dünyaya açıklamak isterim ki eğer kendi topraklarımızdan yeterli geliri elde etmek mümkün olsaydı bu kontrolü kabul etmemiz mümkün olmazdı." şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bu sözlerine, Mart 1914'de Fransız devletini arkalarına alarak yeni bir kredi anlaşması yapacaklarını ve bu sayede mali sorunlarının üstesinden geleceklerini eklemiştir. Bu dönemde yeni kredi anlaşmaları için Hakkı Paşa Londra'da, Cavit Paşa ise Paris'te görüşmelerde bulunmuşlardır (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşivleri, B 0031279/3). Maliye nazırının açıklaması, İttihat ve Terakki Hükümetinin Osmanlı ekonomisindeki yabancı kontrolüne karşı yükselen sesleri yumuşatmaya çalıştığını ancak finansman için hala dışarıya bağımlı olduğunu göstermektedir.

3. Osmanlı İmparatorluğundaki Fransız Yatırımları ve Dış Borçlar

Osmanlı İmparatorluğunda Fransız sermayedarlarının yatırımlarını ve verilen borçları incelemeyen önce Fransız ekonomisinin gelişimine bakmakta yarar vardır. Fransa sanayileşmeye 19. yüzyılın başlarında başladı. 18. yüzyılda Fransız devrimi ve diğer savaşlar sebebiyle ekonomik gelişme de İngiltere'nin gerisinde kaldı. 1815-48 döneminde, Fransız ekonomisi 18. yüzyıla göre daha hızlı büyümüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik büyüme dalgalı bir seyir izlemiştir. 1848-51 döneminde siyasi ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalırsa da, 1851-1881 döneminde Fransa'nın servet ve

geliri yüzyıl boyunca ulaştığı en yüksek seviyeye gelmiştir (Güran, 2014: 182-183).

Fransa sanayi dönüşümünü gerçekleştirdikten sonra sömürgeleşme yarışına girmiştir. Sömürge haline getirdiği ülkelerde demiryolu yatırımlarıyla birlikte diğer alanlarda da yatırımlar yapmıştır. Aynı zamanda bu ülkelere borçlar da vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerindeki rekabet sonucu burayı sömürge haline getiremese de, bu rekabette önemli bir yere sahip olan ülkelere birisi de Fransa'dır. Fransa özellikle 1898-1918 yılları arasında Osmanlı topraklarındaki etkisini arttırmak için yoğun şekilde uğraş vermiştir. Bu dönemde Fransa'nın etkisi ekonomik alanda artmış, Fransız bankalarının ve sermayedarlarının, Osmanlı topraklarıyla ilgili üretilen politikalarda daha fazla söz sahibi olmuşlardır (Fulton, age:137) .

Fransa'nın bu topraklar üzerinde etkisini arttırmak için yaptığı çalışmalar da, 1888 yılından sonra özellikle Almanya ile olan rekabet öne çıkmıştır. Kullanılan arşiv belgelerinde Fransız devletin de bu topraklarda Fransız etkisinin artması için yatırımcıları desteklediği anlaşılmaktadır.

3.1 Fransızların yaptığı demiryolları ve diğer yatırımlar

1888 yılından Birinci Dünya Savaşına kadar ki dönemde, Fransa'nın Osmanlı Devletindeki yatırımlarında başta demiryolu yapımı olmak üzere önemli bir artış olmuştur. İlk dönemlerde Fransız yatırımcıların Anadolu topraklarında demiryolu inşasıyla uğraşmaları biraz yavaş olmuştur. İzmir'den başlayan ilk iki demiryolu İngilizler tarafından yapılmıştır. Fransız yatırımcılarının bu işe ilk katılımları Fransız- İngiliz ortaklığı ile yapılan Mersin- Tarsus- Adana hattı ve Fransız- Belçika ortaklığı ile yapılan Mudanya- Bursa hattıyla olmuştur (Thobie, 1977: 137).

1888-1896 yılları arasında Fransa ile Almanya arasında bu topraklarda ciddi bir rekabet olmuştur. Alman ve Fransız sermayesi İmparatorluğu etki alanlarına almak için bölgelere ayırmış ve yoğun olarak demiryolları yapımına girişmişlerdir. Almanya Osmanlı topraklarında sahneye 1898 yılında Alman imparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğuna yaptığı resmi ziyaretle çıkmıştır. Demiryollarıyla Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmışlar ve bu toprakları da dünya ticaretine açmışlardır. Almanya Bağdat demiryollarını yapmak için Osmanlı Hükümetinden imtiyaz alınca Fransızlar Almanlarla uzlaşma yoluna gitmişler 1903 yılında kurulan Bağdat Demiryolları Şirketinin sermayesinin yüzde 30'una katılmışlardır (Georgeon, 2016: 701-702). Aynı zamanda Fransızlar, 1888'den sonra Almanya'dan daha fazla demiryolu yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı topraklarında en çok demiryolu yatırımı yapan ülke Fransa olmuştur (Pamuk, 2005a, age: 74-75).

Fransız sermayesi demiryollarının yanı sıra su, gaz gibi belediye hizmetlerine, bankacılık ve ticarete de yatırım yapmıştır. 1895 yılı verilerine göre Fransız yatırımlarının yüzde 31,2'si banka, yüzde 42,5'i demiryolu,

yüzde 11,2'si liman, yüzde 1,1'i maden, yüzde 11,8'i hizmet sektörü ve yüzde 2,2'si diğerleriydi. 1914 yılına gelindiğinde hizmet sektörü yatırımları dışında diğerlerinde bir miktar azalma olmuştur (Thobie, age: 480).

1888'de Fransızların, Osmanlı topraklarındaki demiryolu yatırımları toplam demiryolu yatırımlarının yüzde 12,3 iken bu oran 1914 yılında yüzde 49,6'ya ulaşmıştır ve sonuç olarak 2 Ağustos 1910'da İstanbul'daki Fransız maslahatgüzarı M. Boppe'un, Dışişleri bakanı M. Stephen Pichon'a gönderdiği mektupta Osmanlı İmparatorluğunda, Fransız yatırımcılar tarafından yapılacak yeni demiryollarından bahsedilmiştir. Bu belgeye göre 20 Temmuz 1910 tarihinde Fransız yatırımcılar ile Fransız Bayındırlık Bakanlığı arasında Osmanlı topraklarında demiryolu yapımı için bir anlaşma imzalanmıştır. Yeni yapılacak olan demiryolları Anadolu'nun en zengin bölgelerini birleştirecektir. Bu hatlar İzmir'den Sivas'a ve Bursa'dan Adana'ya uzanacaktır. Aynı zamanda Suriye ve Arnavutluk'ta da çalışmalar yapılacaktır. Bu inşaatın bitiş tarihi olarak Mart 1912 öngörülmüştür. İnşaata başlamadan önce Fransız sermayedarlar hatların geçtiği yerlerdeki iş olanakları hakkında tam bilgi edinememiş olsalar da bu bölgelerden iyi kar elde edeceklerini düşünmüşlerdir. Fransız devleti de bu demiryolları sayesinde bu topraklardaki etkisinin artacağını düşünmektedir. Bu nedenle M. Boppe bu çalışmalardan dolayı Fransız sermayedarları ve Bayındırlık Bakanlığındaki teknik ekibi kutlamamız lazım diye yazmıştır (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşivleri, B 0031287/5).

1888'den sonra Osmanlı topraklarında demiryolları yapımı konusunda iki ülke arasındaki rekabet kızışmıştır. Bu konuda 17 Aralık 1913'de Paris'te hazırlanan ve Osmanlı İmparatorluğundaki demiryolları için verilecek borçları açıklayan bir bilgilendirme notu ilginçtir. Bu nota göre 20 Temmuz 1910'da bir Fransız şirketinin Alman Büyükelçiliğinin itirazlarına rağmen yeni demiryolu yapımı için hükümetle anlaşmıştır. Ancak İtalya ile Osmanlı arasındaki savaş, iki Balkan Harbi ve Yunan- Türk savaşı nedeniyle demiryolunun yapımı gerçekleşmemiştir. Fransız şirketini düşüğü zor durumdan kurtarmak için la Banque Française pour le Commerce et l'Industrie (Fransız Ticaret ve Endüstri Bankası), Fransız Devletin onayıyla Osmanlı Devletine borç vermiştir. Bu nota göre şirketin Osmanlı topraklarında 250 tane mühendisi bulunmaktadır. Tüm vilayetlerde ağırlığını hissettiren bu mühendisler ve inşa ettikleri yollar sayesinde doğuda Fransız etkisi artmaktadır. Bu nedenle yeni borçlar verilmeli ve bu şirket zor durumdan kurtarılmalıdır. Notta eğer Osmanlı topraklarında demiryolu yapımına ara verilirse Fransa'nın doğudaki itibarı yerle bir olacağı vurgulanmıştır. Bilgilendirme notundan anlaşıldığı üzere, Fransız Devleti bu bölgedeki etkisini kaybetmemek için sermayedarlarının yaptığı yatırımları yakından izlemiş ve korumuştur.

Demiryollarının yanı sıra aynı dönemde Fransız sermayesi Osmanlı topraklarında dolaysız yatırımlarda yapmıştır. 1888-1896 yılları arasında Osmanlı Devletine yapılan dolaysız yatırımlar incelendiğinde de Fransa ile Almanya arasındaki rekabeti görmek mümkündür. Bu dönemde hem Fransa hem de Almanya'dan gelen sermaye Osmanlı ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyecek miktardadır. Bu rekabete rağmen Fransız sermayesi Alman sermayesine göre daha fazla yatırım yapmıştır. 1896 yılından sonra ise her iki ülkenin sermayedarları da getirdiklerinden daha fazlasını kar aktarımı biçiminde dışarıya çıkarmışlardır (Pamuk, 2005a, age: 90-91).

Fransız sermayedarlarının yöneldiği bir başka alan da sigortacılıktır. 1914 yılında, bu alandaki toplam yatırımların yüzde 81,8'i Fransa'ya aittir. Aynı yıl ticarete de Fransız yatırımlarının yoğun olduğu görülmektedir ve bu alandaki toplam yatırımların yüzde 70,7'si Fransa tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde madencilik ve bankacılık alanında da en fazla sermaye Fransa tarafından Osmanlı Devletine getirilmiştir. Fransız sermayesinin Osmanlı İmparatorluğunda birçok bölgede etkili olması ve demiryolları ile birlikte diğer alanlarda yatırımlar yapabilmesinde Osmanlı Bankasının etkisi çok fazla olmuştur. Bu banka İngiliz sermayesinin bu bölgede görece önemini yitirmesiyle, Fransız sermayedarlarının çıkarlarını korumaya başlamıştır (Pamuk, age:74-86).

9 Nisan 1914'de, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yapılan anlaşmada Kapitülasyonların yanı sıra Fransız yatırımları da yer almıştır. Anlaşma Fransız basınında da yer bulmuştur. 15 Nisan 1914 L'Express Finance isimli dergide çıkan makaleye göre, bu anlaşma iki ülke açısından oldukça önemlidir. Ancak yeterince mükemmel değildir çünkü yapılan anlaşmayla Fransa, Osmanlı Devleti'nden alabileceğinin tamamını elde edememiştir. Fransa, Ermeni ve Suriye bölgelerinde önemli demiryolu ayrıcalıkları almıştır aynı zamanda Akdeniz ve Karadeniz'de limanlara sahip olmuştur. Bunun karşılığında Osmanlı Devleti de Fransa'dan yeni borçlar almış ve finansal açıdan bazı kolaylıklar elde etmiştir. Bu anlaşma ile Fransız ordusunun Midilli'ye gelmesi sonucu iki ülke arasında yaşanan olumsuzluklar da ortadan kalkmıştır. Yine bu dergideki yoruma göre bu anlaşma sayesinde 1910 yılından itibaren Osmanlı topraklarında etkisini kaybeden Fransa yeniden eski haline dönecektir. Özellikle Almanya ile olan ilişkilerini dengelemek isteyen Osmanlı bürokratları, Fransa ile Osmanlı arasındaki ilişkileri düzeltmek istemektedirler ve bu anlaşma bu duruma ön ayak olacaktır. Ayrıca Fransa'da bir an önce zengin Anadolu topraklarındaki etkisini arttırmalıdır (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşivleri, B 0031281/2). Derginin yorumlarında anlaşıldığı üzere, Osmanlı İmparatorluğunun Almanya'ya yönelmiş olması belli ki Fransa'da bazı çevrelerde rahatsızlık yaratmıştır.

3.2 Fransa'dan alınan borçlar

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ekonomik ilişkilerin bir başka boyutu da Osmanlı'nın dış borçlarıdır. 1888- 1914 döneminde, bu borçlarda önemli bir artış meydana gelmiştir. Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'ndeki yaptıkları yatırımlarından daha fazla borç vermişlerdir. İmparatorluğun, ekonomik durumu bu dönemde kalıcı zayıflık ve bu zayıflığı ağırlaştırıcı olayları içerir. İmparatorluk, sürekli uygun faizli borç bulmaya çalışmıştır (Thobie, age:222). 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti borç bulmaya çalışırken, Fransızların elindeki sermaye fazla ve bu ülkede faizler de düşük olduğundan dolayı Fransız yatırımcılar paralarını yurt dışında değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Bu dönemde Osmanlı devletine borç vermek de oldukça karlı bir yatırım olmuştur (Raccagni, age:344).

1914 yılında Osmanlı dış borçlarında yüzde 53'lük payla en önemli kaynak Fransa'dır. Ancak aynı dönemde Fransa'nın Rusya ile ekonomik ilişkileri artmış ve bu pazardaki çıkarları Osmanlı pazarının önüne geçmeye başlamıştır. Özellikle Fransa'nın Osmanlı Devletine silah sağlaması Ruslar tarafında olumlu karşılanmamıştır. Rusya'nın etkisiyle Fransa, Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı tahvillerinin Fransız borsalarında satışa çıkarılmasını, elde edilecek gelirin askeri harcamalar için kullanılmaması şartı ile kabul etmiştir. Bu ön koşullar Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini azaltmış ve Almanya'yı öne çıkartmıştır (Pamuk, 2005a, age: 91).

Bu durum Fransa'daki gazetelerde çıkan haberlerde de kendini göstermektedir. 27 Ocak 1914'de La Vie Financière isimli gazetede Cavit Bey'in Paris'teki görüşmeleriyle ilgili yayınlanan makaleye göre, bu görüşmeler Türk halkı ve basınında kızgınlığa sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin aldığı yeni borçlar bu kızgınlığı azaltmamıştır çünkü bunun karşılığında Fransız hükümeti Osmanlı devletine, barışın devam edebilmesi için Ermeni bölgesinde Rusların istediği reformları gerçekleştirmeleri gerektiğini söylemiştir. Makaledeki yoruma göre Fransa, bu bölgedeki çıkarlarına ters bir duruş sergilemekte ve Osmanlılardan gururlarını incitecek şeyler istemektedir. Fransa'nın bu bölgede başarısız olması durumunda Osmanlı devletinin, Alman kaynaklarına yönelme tehlikesi vardı.

Nitekim Türk basınında da Osmanlı Devleti'nin farklı kaynaklara yönelebileceği haberlerine yer verilmekteydi. Tanin gazetesinde çıkan habere göre Fransa, Osmanlıya pazarını kapatırsa, devlet yeni alternatifleri değerlendirmek zorunda kalacaktır. Ya da eğer Fransa'dan gelen borçlar kesilirse, farklı kaynaklara yönelebilirdi. Gazeteye göre Fransa, Avrupa'nın en büyük finans kaynağıdır ama tek kaynak değildir. Amerika Birleşik Devletleri önemli bir güç olarak Fransa'nın karşısına çıkmaktadır. La Vie Financière'deki habere göre benzer yorumlar Osmanlıdaki diğer gazetelerde de yer almaktadır. O nedenle bu haberleri görmezden gelmek mümkün

değildir. Dergideki habere göre eğer Fransa, yeterli kaynak ayırmazsa, Osmanlı Devleti'nin de farklı ülkelerden kredi bulması mümkündür ve bu başarısızlık Fransa'nın doğudaki çıkarlarını olumsuz etkileyecektir (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşivleri, B 0031281/2). Bu habere göre Fransa vereceği borçlara karşılık Rusya'nın haklarını korumaya ve Osmanlı devletine bu konuda müdahale etmeye çalışmıştır. Bu durum Osmanlı yöneticilerinin ve Türk basınının Fransa'yı eleştirmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde Fransız hükümeti, Osmanlı ve Rus pazarındaki çıkarları arasında kalmıştır.

Fransız Devleti bu bölgedeki etkisini kaybetmek istememiş olmalı ki Cavit Bey'in Paris ziyareti sonrası, 9 Nisan 1914'de iki ülke arasında yapılan anlaşmada Osmanlı borçları da yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu 1914 yılında borçlarının yüzde 5'ini ödeyebilmek için 800 milyon franklık borç istemiştir. Bu ödeme Duyun-u Umumiye tarafından yapılacaktır. Aynı zamanda Osmanlı Bankası da Nisan sonunda piyasaya 500 milyon değerinde para sürecektir. Daha sonraki bir tarihte yeni bir miktar para daha piyasaya sürülecektir. Bu teminatlar sayesinde Fransa borç vermeyi kabul etmiştir. Aynı zamanda aynı teminatlar geçerli olursa, Fransız şirketlerinin demiryolu ve diğer alt yapı çalışmalarını yapmalarına da karşı çıkılmayacaktır (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı arşivleri, B 0031281/2).

Birinci Dünya Savaşı öncesi Fransız yatırımcılar diğer rakip devletlere rağmen oldukça etkilidirler. Fransız Devleti özellikle demiryolu yatırımlarını ve dış borçları bu bölgede etkisini artıran ekonomik yatırımlar olarak görmektedir. Fransa, özel sektörün yaptığı yatırımları yakından izlemiş ve sorun çıktığında müdahale etmiştir. Rusya'daki çıkarları savaş öncesi öne çıkmaya başlasa da Osmanlı pazarını kaybetmek istememiştir. Aynı zamanda özellikle demiryolu yapımı konusunda imtiyazlardan yararlanmak için Almanya ile sıkı bir rekabete girmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi, yabancı yatırımlar ve dış borçlar açısından Fransa Osmanlı topraklarındaki en güçlü Kapitalist Devlet olmuştur.

Sonuç

Sanayi Devrimi sonrası yeni pazar arayışına giren Kapitalist Devletlerin yöneldikleri ülkelerden biri de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Batıda yaşanan bu değişimi yakalayamamış olan Osmanlılar, önce ticaret daha sonra demiryolları, dolaylı yatırımlar ve borçlanma ile pazarlarını sanayileşmiş devletlere açmıştır. Fransa da bu pazarda önemli yere sahip devletlerden biridir. Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı ticaretindeki payı İngiltere'nin gerisinde kalsa da yatırımlar ve verilen borçlar açısından bu pazardaki etkili devlet olmuştur. Fransa, 1888 yılından sonra özellikle demiryollarının inşası konusunda Almanya ile rekabete girmiş olsa da, bu dönemde en fazla demiryolu imtiyazını almıştır. Kullandığımız arşivler göstermektedir ki Almanya'nın etkisi artarken, Fransa da avantajlı durumunu kaybetmemek

için uğraşmıştır. Osmanlı Devleti de savaş öncesi kapitülasyonları azaltıp ekonomisindeki yabancı etkisini azaltmaya çalışsa da ihtiyacı olan borçlar dolayısıyla yeni imtiyazlar vermek durumunda kalmıştır. Yeni finans kaynakları elde edebilmek için Fransa'yla olan yakın ilişkilerini sürdürmeye gayret etmiştir. Elimizdeki arşiv belgelerinde de anlaşıldığı üzere Fransız Devleti de bu pazarı elinden kaçırmamak için uğraş vermiş, rakip devletler karşısında bu bölgedeki çıkarlarını korumuştur. Savaş öncesi, doğudaki etkisini korumak için Osmanlı Devletiyle ekonomik ilişkilerini güçlü tutmuştur.

Kaynakça

- LES ARCHIVES ECONOMIQUES ET FINANCIERES (Fransız Ekonomi ve Finans Bakanlığı Arşivleri) Dosya no: B 0031281/2, B 0031287/5, B 0031279/2, B 0031279/3
- AÇBA S. (1995) Osmanlı Devletinin Dış Borçlanması (1854- 1914), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon
- DİKMEN N. (2005) “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, s: 137-159, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı:2, Eylül, Erzurum
- ELDEM V. (1994) Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- ELDEM E. (2005) “Ottoman financial integration with Europe: foreign loans, the Ottoman Bank and the Ottoman public debt”, European Review, vol.13, no.3, 431-445, Academia Europaea, United Kingdom
- GEORGEON F. (2016), “Son Canlanış (1878-1908)”, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, Robert Martran, Çeviren Server Tanilli, Türkiye İş bankası Kültür yayınları, 3. Basım, İstanbul
- GÜRAN T. (2014) İktisat Tarihi, DER Yayınları, İstanbul
- GÜRSOY B. (1984) 100. Yılında Düyun u Umumiye İdaresi Üzerinde Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul
- FULTON L. B. (2005) “France and the end of Ottoman Empire”, The great Powers and the end of the Ottoman Empire, Edited by Marian Kent, Frank Cass, London
- KAZGAN G. (2002) Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- KAZGAN H. (1995) Osmanlıda Avrupa Finans Kapitali, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- KIRAY E. (1995) Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar, İletişim Yayınları, İstanbul
- ORTAYLI İ. (2008) Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu, Timaş Yayınları, İstanbul
- PAMUK Ş. (1984) The Ottoman Empire in The “Great Depression” of 1873-1896 The Journal of Economic History, Vol. 44, No. 1, 107-118, Cambridge

- PAMUK Ş. (1984) Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913), Yurt yayınevi, Ankara
- PAMUK Ş. (2005a) Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913, Tarih Vakfı, İstanbul
- PAMUK Ş. (2005) Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500- 1914, İletişim Yayınları, İstanbul
- RACCAGNI M. (1980) The French Economic Interests in The Ottoman Empire, Int. J. Middle East Stud. II, 339-376
- SEVİMAY, R.S. (1995) Cumhuriyete Girerken Ekonomi Osmanlı Son Dönem Ekonomisi, Kazancı Kitap Tic. A.Ş. İstanbul
- TEZEL S. Y. (2002), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- THOBİE J. (1977), Intérêts et impérialisme français dans l'empire Ottoman (1895-1914), 1. Cilt, Paris 1 Pantheon-Sorbonne yayınları, Paris

Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ) Geliştirme Çalışması*

Sparking Leadership Scale (SLS) Development and Validation

Elif BİLGİNOĞLU¹Uğur YOZGAT²

Geliş tarihi: 29.03.2019, Kabul tarihi: 06.12.2019, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Liderlik, yıllardır farklı açılardan incelenmektedir. Son yıllarda yapılan tüm çalışmalar, liderin vizyonu belirlemenin yanı sıra, çalışanlara ilham ve enerji de verebilmesi gerektiği konusunda birleşmektedirler. Araştırmalar, günümüzde çalışanların büyük bir kısmının işlerine angaje olmadıklarını (*unengaged*) ortaya koymaktadır. Hızla değişen iş dünyasında başarılı olabilmek için, örgütlerin, çalışanlarının işe angaje olmalarından (*employee engagement*) çok daha fazlasına ihtiyaçları vardır. Artık örgütlerde asıl önemli olan tutkulu çalışanlara sahip olmaktır. Bu noktada liderlerin karşılaştığı zorluk, çalışanların ne şekilde işe angaje edilecekleri değil; tutkularının nasıl ateşleneceğidir. İşe angaje olmayan çalışanların tutkusunu ateşlemenin anahtarı ateşleyici liderlik olduğu için, bu konunun detaylı bir şekilde araştırılması önem taşımaktadır. Bu araştırma, ateşleyici liderlik üzerine teorik bir çerçeve sunuyor olması yanı sıra, *Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ)*'ni geliştirme çalışmasını da içermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ateşleyici Liderlik, İşe Angaje Olma, İşe Angaje Olmayan Çalışanlar, İşyerinde Tutku, Tutkulu Örgütler*

JEL Kodları: M00, M12, O15

Abstract

Today the challenge facing the leaders is not how to engage employees; it is how to keep the fires of passion burning. Nevertheless, most studies neither link the two constructs nor explain how the leaders may make an influence on the disengaged employees to turn them into a passionate workforce. The aim of this paper is to shed light on how sparking leaders ignite passion into the disengaged employees and translate them into a passionate workforce. This paper introduces a theoretical framework for sparking leadership and develops "*Sparking Leadership Scale (SLS)*" to measure it. The proposed model on sparking leaders, unengaged employees and passionate organizations relationship provides a conceptual framework in an area where little prior research that relies on anecdotal evidence has been done.

*Bu çalışma 27. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde (2019) sunulan sözel bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

¹ İstanbul, Türkiye, Dr.

elifb@ada.net.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1481-0170>

² Nişantaşı Üniversitesi, Prof. Dr.

ugur.yozgat@nisantasi.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9893-3551>

Keywords: *Sparking leadership, engagement at work, disengaged employees, passion at work, passionate organizations*

JEL Codes: M00, M12, O15

Giriş

Stratejik yönetim bir örgütü daha ileri taşıyan yolları araştırdığı için, liderlik, örgütlerde amaç ve strateji geliştirilebilmesinin hayati bir bileşenini oluşturmaktadır (Hannagan, 2002: 164). Üst yönetim teorisi (*Upper echelons theory*) üst düzey yöneticilerin özel bilgi, deneyim, değer ve tercihlerinin, çevreye ilişkin değerlendirmelerini ve aldıkları stratejik kararları etkilemekte olduğunu ileri sürmektedir (Hambrick ve Mason, 1984). Zaman, dikkat ve öz farkındalığa odaklanarak adanmışlık yoluyla mükemmelleştirilen bir beceri olan liderlik, değişen çevrenin zorluklarıyla mücadele etmeye çalışan örgütlerde özellikle önem taşımaktadır. Liderler, olabilecekleri en iyi lider olmak için zaman ve çaba harcamalıdır (Byham ve Wellins, 2015: 243; Daft, 2003: 532).

Liderliğin ne olduğu ve kimlerce ustalıkla uygulanabileceği konusundaki görüşler yıllar içinde önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde, bir örgütte kalıcı bir değişime öncülük edecek bir değişime sebep olmak her zamankinden daha karmaşık hale gelmiştir. 21. yüzyıl hem çalışanlar hem de liderler için birçok yeni zorluğu beraberinde getirdiği için, bu kişiler son derece hızlı bir şekilde değişen dünyamızda bilişsel esneklik ve farklı düşünme konularında kendilerini geliştirmelidirler. Tipik liderlik araştırmalarından (Hunter, Bedell-Avers ve Mumford, 2007) farklı olan yeni liderlik teorileri, liderliği son derece karmaşık olarak görmektedirler (Bennis ve Nanus, 2005; Gleeson, 2017; Greenberg, 2012; Riggio, 2010). Bu teoriler, liderliğin duygusal yönünü vurgulamakta ve ruh, öz, inanç ve umudun liderliğin tam kalbinde yer aldığını iddia etmektedirler (Bolman ve Deal, 2011: 10). Bu teoriler aynı zamanda 21. yüzyıl liderlerinin her durumda en iyi sonuca ulaşabilme yeteneğine sahip olmaları gerektiğini de belirtmektedirler. Lider cesur olmalı, mevcut duruma meydan okumaktan korkmamalı, daha da iyisine ulaşabilmek için sınırları zorlamalı ve aynı zamanda çalışanların tüm potansiyellerini açığa çıkartarak, onları nasıl çalıştıkları örgütler için en faydalı olacakları hale getireceğini bilmelidir (Llopis, 2014).

21. yüzyılda ayakta kalabilmek için kuruluşlar işgücünün enerjisine ve bağlılığına güveniyorlar (Gleeson, 2017). Ancak yapılan araştırmalar, dünyada çalışanların işe angaje olmamaları hakkında bir kriz yaşanmakta olduğunu ve bu durumun küresel ekonomiye ciddi ve potansiyel olarak kalıcı yansımaları olacağını ortaya koymaktadır (Mann ve Harter, 2016). Bu konu, liderler üzerinde yetenekli çalışanları elde tutma ve onları iş geliştirme hedeflerini gerçekleştirme konusunda cesaretlendirmek için yeni yollar

geliştirme konusunda baskı yaratmaktadır (Aselstine ve Alletson, 2006). Bu yüzden günümüz rekabetçi örgütsel ortamı ve hızla gelişen iş dünyasında örgütler, çalışanlarını işe angaje edecek güçlü liderler geliştirmelidirler (Global Human Capital Trends, 2015). Liderlik aslında her zaman önemli bir konu olmuş olmakla birlikte, modern dünyada hiçbir zaman şimdi olduğundan daha önemli olmamıştır (Bennis, 2007: 2).

Liderlik teorisi gelişmiş ve etkili liderlik kavramları değişmiştir. Çağdaş liderlik teorisi geleneksel liderlik teorisine göre farklılık göstermektedir (Komives ve Dugan, 2010: 113; McShane ve Glinow, 2005). Bu yüzden günümüzde yapılan çalışmalar, liderliği algılamının farklı yollarını öğrenmeye başlamalıdır. Araştırmacılar, evrensel liderliğin tanımlanması olarak kabul edilen “bireyin, üye olduğu kuruluşun verimliliğine ve başarısına katkıda bulunmak için başkalarını etkileme, motive etme ve başkalarına katkıda bulunma yeteneği” tanımı üzerinde fikir birliğine varmışlardır (House, Javidan ve Dorfman, 2001: 494). Bu, liderliğin bireylerin, grupların ve örgütlerin gelişmesini, olabileceklerinin en iyisi olmalarını ve beklentileri çarpıcı biçimde aşmalarını sağladığı anlamına gelmektedir (DeRue ve Workman, 2012).

İşe angaje olmama çalışanlar arasında yaygın olup, işe angaje olmaktan daha kapsamlı bir yapı olan (The Ken Blanchard Companies, 2009: 3) ve daha derin ve uzun vadeli olarak değerlendirilen tutkunun işe angaje olmaktan daha önemli (Denning, 2014; Robins, 2017) hatta kritik önemde olduğu düşünülse de; pek çok çalışma, bu iki yapıyı birbirleriyle bağıntılı olarak ele almamakta ve liderlerin, işe angaje olmayan çalışanlar üzerinde ne şekilde bir etki yaratarak onlardan tutkulu bir işgücü yaratacaklarını açıklamamaktadır. Bu çalışmanın amacı, ateşleyici liderlerin işe angaje olmayan çalışanların tutkularını nasıl ateşleyerek onları tutkulu bir işgücüne çevirdikleri konusuna ışık tutmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. İşe Angaje Olmuş Çalışanlar ve Tutkulu Örgütler için Ateşleyici Liderlik

Motivasyonunu kaybetmiş çalışanları motive etmenin belirli yolları olmamasına rağmen, bir liderin bu konuda şansını artırabilmek için atabileceği birtakım adımlar söz konusudur. Yönetim, çalışanları işi yapmak ister hale gelecekleri şekilde yönlendirmelidir. Lider öncelikle, çalışanlarını birer birey olarak tanımalı ve böylece potansiyellerini ortaya koyacakları şekilde çalışmıyor olmalarının nedenlerini ve yetenekleri ile gerçekleştirdikleri arasındaki farkı yaratanın ne olduğunu görebilmelidir. Bir lider kişisel ve takım dinamiklerinin tamamen farkında olmalıdır. Bir lider, kişilerin ilgi alanlarını ateşleyen doğru eşleşmelerin bulunmasıyla, son derece şaşırtıcı ve olağanüstü sonuçlar elde edilebileceğinin bilincinde olduğu için, çalışanların

ilgisini çeken görevler bulmalıdır. Ve son olarak bir lider, kendi beklentilerini çalışanlarına açıkça ifade etmelidir (Lipman, 2014). Malone (2004), çalışanların ateşlerinin tam olarak nerede yandığını tanımlamak için bir liderin öncelikle bir takımın üyelerini yönlendiren çalışma tutkularını tanımlaması ve daha sonra onları bu alanlarda ilerlemeleri için cesaretlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir lider, çalışanların neleri yapmayı sevip, neleri yapmayı sevmediklerini, en iyi oldukları konuların neler olduğunu ve hangi konularda en büyük örgütsel etkiye sahip olabileceklerini ortaya çıkarmalıdır. Bireysel ateşleri işte tam da bu noktalarda yanmakta olduğu için, onları bu alanlarda inisiyatif almaları konusunda teşvik ederek güçlü oldukları alanlara yönlendirmelerini sağlamalıdır.

Lider, çalışanların işe angaje olmaktan uzaklaştıklarını fark ettiğinde, onları işe angaje etmek ve bu durumu koruyabilmek konusunda aktif bir rol üstlenmelidir. Çalışanlarla sürekli iletişimde kalabilmeli ve bu şekilde onların içlerindeki kıvılcımı yeniden alevlendirmelidir (Brown, 2016; Whitehurst, 2015).

Lider, çalışanlara, anlamlı bir çalışma sunarak ve pozitif bir çalışma ortamı yaratarak, takdir edildiklerini ve gelişmeleri konusunda cesaretlendirildiklerini fark etmelerini sağlayabilir ve böylece onları işe angaje edebilir. Bu üç unsur, kişiler için gerçekten önemli olan şeylerin ve işleriyle ilgili nasıl hissettiklerinin merkezinde yer almaktadır (Byham ve Wellins, 2015: 137-138).

Örgütler için çalışanların içindeki ateşi yakmanın ve onları işlerine tekrar angaje etmenin bir başka yolu da onları neyin motive ettiğini anlamak, onları rahatlatarak, güçlü yanlarını vurgulamak ve liderleri dikkatlice seçmekten geçmektedir (Reisinger, 2015). Daha önce yapılan çalışmalarda liderliğin çalışanların işe angaje olmasındaki etkisi ortaya koyulmaktadır (García-Sierra, Fernández-Castro ve Martínez-Zaragoza, 2016; Salanova, Lorente, Chambel ve Martínez, 2011).

İş tutkusu, çalışanların işe angaje olmayı deneyimleyebileceği psikolojik bir süreçtir (Trépanier, Fernet, Austin, Forest ve Vallerand, 2014: 357). Colan (2014), tutkulu performans konusundaki anahtarın, çalışanların kalpleri ve zihinlerinde bulunduğunu ve temel insan ihtiyaçlarının da burada karşılandığını belirtmektedir. Ana formül, kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Daha sonra işe angaje olurlar ve en üst düzeyde performans sergilerler. Aksi takdirde, işe angaje olmazlar ve bu da hüsrana uğradıkları, kontrolden çıktıkları, odaklarını kaybettikleri ve bağlantılarının koptuğu anlamına gelmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamak için, liderler önce onları kabullenmeli ve anlamalıdır. Liderler, takımlarına uğruna savaşabilecekleri zorlu bir sebep oluşturmalı, onlarla doğal ve güvenilir bir şekilde bağlantı kurmalı ve onları takdir ettiğini içtenlikle ve özel bir şekilde göstermelidir.

Ancak çalışanların tutkusunu ateşlemek isteyen liderlere her şeyden önce, motivasyonlarının, sadece finansal ya da örgütsel başarıya duyulan bir arzudansa, tüm işyerinin moral ve refahını artırmak yönünde gerçek bir arzudan kaynaklanması gerektiği önerilmektedir (Miller, 2017).

Tüm bu yöntemler, tutkularını keşfetmek ve geliştirmek konusunda kişisel düzeyde yol gösterilmesine ve cesaretlendirmeye ihtiyaç duyacakları göz önüne alınarak; tutkularını kaybetmiş olan ya da örgütün temel tutkularını hiç paylaşmamış çalışanlar için geçerli olabilir (Chang, 2001: 185).

Farkı yaratan şey, tutkudur. Kişiler yaptıkları şey hakkında tutkulu olmak isterler ve çevrelerinde de yaptıkları şey hakkında tutkulu kişiler olmasını isterler (Whitehurst, 2016). Ancak tutkunun sadece içsel bir güç olmadığı ve en yüksek düzeye ulaştığında, etrafa saçılarak başkalarını da kendi ateşinin içine aldığı ve başkalarının kalplerinde bizim için ateşler yaktığı da unutulmamalıdır (Lucas, 1999: 170). Bu ateş hoş ve sıcak olabilir, yavaşça zayıflayabilir, aniden sönebilir ya da birden parlayarak yoluna çıkan her şeyi yok edebilir (Popper, 2001: 43).

2. Araştırmanın Yöntemi

Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ) geliştirme çalışmasında üç aşamalı yöntem kullanılmıştır (Churchill, 1979; DeVellis, 2012; Johnson ve Morgan, 2016; Rossiter, 2002). Birinci aşamada ölçek ifadeleri oluşturulmuş, ikinci aşamada ölçek arındırılmış (*purification*) ve son aşamada ölçek geçerlenmiştir.

2.1. Ölçek İfadelerinin Oluşturulması

İfadelerin oluşturulma aşamasında öncelikle kapsamlı yazın taraması yapılmış ve ilişkili bulunan kavramlar üzerinden ifadeler oluşturulmuştur. Ardından elde edilen ifadeler üzerinden yarı yapılandırılmış- mülakat soruları ve planı hazırlanmıştır (Hinkin, 1995; Hinkin, 1998). Mülakatların planlanmasında uygun örneklem belirlenmesinde “amaçlı örneklem” yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2002). Bu teknik genellikle, nitel çalışmalarda kullanılmakta ve çalışma sorularının, çalışmanın uygulanacağı birimin (bireyler, kuruluşlar, örgütler) seçiminde tercih edilen bir yöntemdir (Teddle ve Yu, 2007).

Bu yönetime bağlı kalarak, ifade havuzunun oluşturulması aşamasında bu konuda belli birikimi olan ve daha çok katkı sağlayacağı düşünülen 6 doktora öğrencisi (3 erkek 3 kadın) ve 4 insan kaynakları yöneticisi (2 kadın 2 erkek) ile ortalama 30 dakika süren (en kısa 21 ve en uzun 42 dakika) mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ateşleyici liderlik kavramı ile ilgili kısa bilgilendirme yapılmış, bu konudaki görüş ve gözlemleri sorulmuştur. Açık ifadeler elde etmek için katılımcılara sınırlı kaldıkları ifadelerde, alan yazın taraması sonucunda elde edilen mevcut davranış kalıpları çerçevesinde sorular sorulmuş (Ateşleyici liderler “çalışanların performanslarını nasıl

artırırlar”, “sınırlarını zorlamalarını nasıl sağlarlar”, “örgüte faydalı olmalarını nasıl sağlarlar”, “söylemleri yanında eylemleri nelerdir” ...) ve kendi ifadelerini oluşturmaları sağlanmıştır (İslamoğlu ve Börü, 2007). Bunun sonucunda 32 ifadelik havuz oluşmuştur.

Yazarlar tarafından tekrar eden, eş anlamlı ve birbirini içeren ifadeler elendikten sonra 23 ifade kalmıştır. Bu ifadeler farklı üniversitelerden alanında uzman farklı 5 akademisyenle (3 profesör ve 2 doçent) tekrar değerlendirilmiş, ölçülmek istenen değişkenin değerlendirilmesinde kullanılabilir en uygun olduğu düşünülen ifadeler ortak kararlarla belirlenmiş ve 12 ifade içeren ölçek oluşturulmuştur (Şimşek ve Yıldırım, 2013). Uzmanlar arası tutarlılıkların testi için Cohen Kappa katsayıları hesaplanmış, değerlerin 0,72 ile 0,84 arasında değiştiği tespit edilmiş, kabul sınırlarında olduğu için 12 ifade ile bir sonraki aşamaya geçilmiştir (Landis ve Knoch, 1977).

2.2. Ölçek Arıtma (*Purification*)

12 ifadeli ölçek kolayda örnekleme ile belirlenmiş farklı sektörlerde çalışan 165 çalışan ile ön teste tabi tutulmuştur (Örnek 1). %10'dan fazla cevaplanmamış ifade içeren anketlerin elenmesinden sonra 148 anket değerlendirmeye alınmıştır (Newman, 2003). Önce ve sonra gelen anketler ortalama ve varyanslar bağlamında karşılaştırılmış, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmemiş, yanıtlamama yanlılığına (*non-response bias*) ilişkin kanıt bulunmamıştır (Armstrong ve Overton, 1977).

Temel boyutları ve bunlara ilişkin ifadeleri belirlemek için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile verilerin uygunluğu test edilmiştir (Netemeyer, Bearden ve Sharma, 2003; Spector, 1992). Faktör yükleri 0,65'in altında olan 4 ifade silinmiştir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2009).

Tek faktörlü 8 ifadeli ölçeğin öz değeri 6,02'dir ve toplam varyansın %75,31'ini açıklamaktadır, ifadelerin faktör yükleri 0,70'in üzerindedir ve kabul sınırları içindedir. 8 ifadeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,953'dür ve tavsiye edilen eşik değer üzerinde (Nunnally ve Bernstein, 1994). Bileşik (*composite*) güvenilirlik (CR) değeri 0,91 ($> 0,70$) ve AVE değeri 0,57 ($> 0,50$) tavsiye edilen değerlerin üzerinde bulunduğu için yakınsama (*convergent*) geçerliliği sağlanmıştır (Fornell ve Lackner, 1981).

Tek faktörlü model LISREL ile test edilmiş ve iyi bir uyum gösterdiği bulunmuştur ($\chi^2(20) = 23,713$; $\chi^2/df = 1,19$; GFI = 0,961; CFI = 0,966; SRMR = 0,022; RMSEA = 0,036).

2.3. Ölçek Geçerleme (*Validation*)

Ölçek geçerleme için geliştirilen ölçeğin alan yazında daha önce geçerliliği yapılmış benzer ölçeklerle ayrıştığının gösterilmesi gerekmektedir (DeVellis, 2012). Bu çalışmada Ateşleyici Liderlik Ölçeği

(ALÖ) ile iki boyutlu İşe Tutkunluk Ölçeği (Vallerand ve diğerleri., 2003) ve beş boyutlu Dönüşümcü Liderlik Ölçeği (Bass ve Avolio, 1997; 2000) kullanılmıştır.

İşe Tutkunluk Ölçeği Vallerand ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilmiştir ve uyumlu tutkunluk (UT) ve takıntılı tutkunluk (IT) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Her boyutta 7 ifade yer almaktadır. Ölçeğin Kamanlı (2015) tarafından yapılan Türkçe geçerlemesi kullanılmıştır. Uyumlu tutkunluğun ölçümünde kullanılan bir örnek ifade “İşim unutulmaz deneyimler yaşamamı sağlar”, takıntılı tutkunluk için ise “Ruh halim işimi yapabilmeme bağlıdır” şeklindedir.

Self-report problemini ortadan kaldırmak amacıyla çalışanların tutkunluk düzeylerini bağlı buldukları yöneticilerinin çalışanların işe tutkunluklarının değerlendirmesine yönelik ifadeler yazarlar tarafından Vallerand ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen anketin adaptasyonu ve literatürden yararlanarak oluşturulmuştur. Kullanılan ölçek toplam 10 ifadeden oluşmaktadır. Her boyutta 5 ifade yer almaktadır. Uyumlu tutkunluğun ölçümünde kullanılan bir örnek ifade “İşini içselleştirmiştir”, takıntılı tutkunluk için ise “Ruh hali işini yapabilmesine bağlıdır” şeklindedir.

Çoklu Liderlik Ölçeği, Bass ve Avolio (1997) tarafından geliştirilmiştir. Dönüşümcü liderliğin 5 boyutu telkinle güdüleme (TG), atfedilen idealleştirilmiş etki (İEa), davranış olarak idealleştirilmiş etki (İEb), entelektüel uyarım (EU) ve bireysel destek (BD) olarak adlandırılmaktadır. Ölçeğin Yurtkoru (2001) tarafından yapılan Türkçe geçerlemesi kullanılmıştır.

Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ) 8 sorudan oluşmaktadır (Tablo 1):

Tablo 1. Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ)

Yöneticimiz...

1. ... çalışanları motive eder.
  2. ... motivasyonun yüksek olduğu bir ortam yaratır.
  3. ... çalışanların tutkularını ateşler ve ne yapabildiklerini göstermelerini sağlar.
  4. ... çalışanlara nasıl daha iyi olabilecekleri konusunda ilham verir.
  5. ... çalışanların tüm potansiyellerini yönlendirir ve kullanabilmelerini sağlar.
  6. ... çalışanların gelişimlerine bersersiz bir bakış açısı getirir ve görmedikleri ya da farkına varmadıkları yeteneklerini görmelerini sağlar.
  7. .... kendi tutkularını hayata geçirerek çalışanlar için bir rol model olur.
  8. ... çalışanların en çetin iş zorluklarıyla başa çıkabilmeleri konusunda ilham verir.
-

Farklı sektörlerde faaliyet gösteren 15 işletmeden anketi yapmak için izin alınarak toplam 423 (işletme başına 16 ile 45 anket arasında) çalışana (Örnekleme 2.1) ve çalışanların bir üst yöneticilerine (işletme başına 12 ile 27 arasında, toplam 189) (Örnekleme 2.2) dağıtılmıştır. Yöneticiler bağlı 7 ile 35 arasında çalışan bulunmaktadır. Yöneticilerden bağlı çalışanlarının işe tutkunluklarını değerlendirmeleri istenmiş, bu bağlamda kendilerinden çalışanlarının algıladıkları tutkunluklarını ölçmeye yönelik ifadelerin yer aldığı

anketleri ve demografik özelliklerini ölçmeye yönelik bir anketi doldurması istenmiştir. Çalışanlara dağıtılan anketlerde demografik soruların yanı sıra bir üst kendilerini değerlendirmeleri istenen 14 ifadeli İşe Tutkunluk Ölçeği ve yöneticilerini değerlendirmeleri istenen 8 ifadeli Ateşleyici Liderlik Ölçeği (ALÖ), 20 ifadeli Dönüşümcü Liderlik ölçekleri yer almaktadır.

Çalışan yönetici eşleşmeleri yapıldıktan ve %10'dan fazla cevaplanmamış ifade içeren anketler silindikten sonra 367 anket kalmıştır. Çalışanların kendi değerlendirmeleri bağlamında hesaplanan tutku değerleriyle, yöneticileri tarafından yapılan değerlendirmeler arasındaki fark birden fazla olan anketler (96 adet) değerlendirme dışında bırakılmıştır. Böylece self-bias problemi ortadan kaldırılmıştır. Kalan 291 anket LISREL ve SPSS istatistik programlarıyla analiz edilmiştir.

Cevaplayan analize tabi tutulan çalışanların %63,9'u erkek, ortalama yaşları 29,35 (en küçük 18 ve en büyük 60) olup, çalışma deneyimleri ortalama 4,99 yıldır ve %29,4'ü üniversite ve üstü eğitime sahiptir. Yöneticilerin %85,6'sı erkek, ortalama yaşları 34,86 (en küçük 27 ve en büyük 67) olup, çalışma deneyimleri ortalama 7,58 yıldır ve %50,5'i üniversite ve üstü eğitime sahiptir.

Ateşleyici Liderlik Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi bağlamında LISREL ile tekrar test edilmiş ve iyi bir uyum gösterdiği bulunmuştur ($\chi^2(20) = 46,635$; $\chi^2/df = 2,33$; GFI = 0,961; CFI = 0,981, SRMR = 0,022; RMSEA = 0,068).

Ateşleyici Liderlik Ölçeğinin Örneklem 1 ve Örneklem 2.1'e ait doğrulayıcı faktör analizi madde yükleri, t-değerleri ve uyum endeksleri değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

3 değişkenin (ateşleyici liderlik, tutkunluk ve dönüşümcü liderlik) 8 alt boyutunun (Ateşleyici liderlik, uyumlu tutkunluk, takıntılı tutkunluk, telkinle güdüleme, atfedilen idealleştirilmiş etki, davranış olarak idealleştirilmiş etki, entelektüel uyarım ve bireysel destek) ayrışım (*discriminant*) geçerliliği LISREL programı ile test edilmiştir. 2 değişken 9 alt boyutlu model iyi bir uyum göstermektedir. ($\chi^2(791) = 1407,684$; $\chi^2/df = 1,78$; IFI = 0,937; CFI = 0,936; SRMR = 0,044; RMSEA = 0,049). Çeşitli alternatif modeller denenmiş, ancak diğerleri daha düşük uyum göstermiş veya uyum göstermemiştir. Bu bağlamda 2 değişken ve 9 alt boyutun ayrıştığı kabul edilmiştir.

Tablo 2. Ateşleyici Liderlik Faktör Yükleri, t-Değerleri ve DFA Uyum Endeksleri

	<i>Örneklem 1 (n=148)</i>		<i>Örneklem 2.1 (n=291)</i>	
	<i>Faktör yükü</i>	<i>t değeri</i>	<i>Faktör yükü</i>	<i>t değeri</i>
İfade 1	0,83	12,33	0,86	18,08
İfade 2	0,88	13,48	0,83	17,20
İfade 3	0,92	14,65	0,78	15,67
İfade 4	0,87	13,31	0,84	17,40
İfade 5	0,83	12,30	0,90	19,79
İfade 6	0,79	11,32	0,83	17,14
İfade 7	0,84	12,56	0,79	16,02
İfade 8	0,80	11,67	0,81	16,59
χ^2/df	1,19		2,33	
GFI	0,961		0,961	
CFI	0,966		0,981	
RMSEA	0,036		0,068	
SRMR	0,022		0,022	
CR	0,953		0,947	
AVE	0.716		0,680	

Temel bileşenler analizi ve Varimax rotasyonu ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Tüm ifadelerin faktör yükleri tavsiye edilen 0,65 değerinin üzerindedir. Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,934 ve Bartlett küresellik testi değeri istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Bu değerler verilerin açılımlı faktör analizine uygunluğunu göstermektedir.

Normal dağılımı test etmek için değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Basıklık değerleri 0,02 ile -0,91, çarpıklık değerleri -0,23 ile -0,54 arasında değişmektedir ve kabul sınırları içinde yer almaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

CR değerleri 0,834 ile 0,965 ve AVE değerleri 0,558 ile 0,711 arasında değişmekte ve tavsiye edilen yakınsama geçerliliği şartlarını sağlamaktadırlar. Alt boyutların Cronbach alfa değerleri 0,88 ile 0,95 değerleri arasında değişmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler, Cronbach Alfa, CR, AVE, Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon, Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Değişken.	Ort	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. İEa	4,00	1,16	(.93)								
2. İEb	3,99	1,03	.50***	(.88)							
3. TG	4,07	1,11	.57***	.60***	(.90)						
4. EU	4,04	1,07	.59***	.48***	.46***	(.90)					
5. BD	3,90	1,16	.56***	.45***	.49***	.51***	(.90)				
6. DL	4,00	0,87	.82***	.76***	.80***	.77***	.77***	(.94)			
7. AL	3,97	1,14	.54***	.56***	.60***	.57***	.57***	.72***	(.95)		
8. UT	3,94	1,08	.35***	.32***	.35***	.33***	.31***	.42***	.44***	(.91)	
9. TT	4,06	1,32	.18**	.15**	.16**	.21***	.21***	.23***	.31***	.19***	(.94)
CR			.857	.842	.834	.847	.851	.965	.913	.909	.945
AVE			.600	.572	.558	.581	.589	.580	.569	.587	.711
Açıklanan Varyans %			7,58	7,33	7,13	7,28	7,30	---	14,28	11,37	12,54
Çarpıklık			-0,30	-0,32	-0,49	-0,31	-0,24	---	-0,27	-0,54	-0,23
Basıklık			-0,55	-0,23	-0,26	-0,13	-0,27	---	-0,36	0,02	-0,91

İEa = Atfedilen İdealleştirilmiş Etki; İEb = Davranış Olarak İdealleştirilmiş Etki; TG = Telkinle Güdüleme; EU = Entelektüel Uyarım; BD = Bireysel Destek; DL = Dönüşümcü Liderlik; AL = Ateşleyici Liderlik; UT = Uyumlu Tutkunluk; TT = Takıntılı Tutkunluk.

CR = Birleşik Güvenilirlik; AVE = Ortalama Açıklanan Varyans;

Parantez içindeki Cronbach alfa değerleri gösterilmiştir.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; $n=291$.

Yöneticilerin algılanan ateşleyici liderlikleri ile çalışanların işe karşı uyumlu tutkunluk (0,44***) ve takıntılı tutkunlukları (0,31***) arasında örneklem bağlamında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yöneticilerin algılanan dönüşümcü liderliklerinin tüm alt boyutlarıyla uyumlu ve takıntılı tutkunluk arasında da istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Yöneticilerin algılanan ateşleyici liderliklerinin uyumlu ve takıntılı tutkunluk ile ilişkisinin tüm algılanan dönüşümcü liderlik alt boyutlarıyla uyumlu ve takıntılı tutkunluk ile olan ilişkilerinden örneklem bağlamında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Lider, insanlara büyük bir amaç ve nihayetinde bir vizyonun peşine düşmek konusunda ilham veren kişidir. Yapılan araştırmalar, çalışanların çoğunun işlerini sevmediklerini ortaya koymaktadır (Workforce Purpose Index, 2016). Haftada ortalama 40 saat sevmedikleri bir şeyi yapıyor olan bu kişilerin, tükenmişlik yaşamaları ve işlerine angaje olmayışları son derece

normaldir. Lider, bir çalışanın motivasyonunu kaybettiğine dair işaretleri fark etmeli ve sorun daha da ilerlemeden önce ona ilham vermek konusunda yardımcı olmalıdır. Lider, çalışmak konusunda tutkulu ve enerjik olarak, diğerleri için örnek oluşturmalıdır. Aynı zamanda çalışanlara ilham kaynağı olmalı ve onları yeniden canlandırmak için elinden gelenin en iyisini yapmalıdır.

Örgütlerin ihtiyaçları değiştikçe, liderlik kavramı evrim geçirmeye devam etmektedir (Daft, 2003: 514). Liderlik süreci dinamik teoriler arayışındadır (Mostovicz, Kakabadse ve Kakabadse, 2009). Bennis'in de (1998) belirttiği gibi, değişim 21. yüzyıldaki liderlerin karşılaştığı temel zorluklardan biri olacaktır ve bu, liderlerin liderliklerini yeniden oluşturmak ve yeniden icat etmek zorunda kalacakları anlamına gelmektedir. Geleceğin liderleri, böylesi çalkantılı bir dünyada bir örgütü yönetebilmek için, değişimi kucaklayan bir ortam yaratmayı öğrenmek zorunda kalacaklardır. Bu liderler henüz değişim ihtiyacı onlar için bir tehdit unsuru oluşturmamışken, ne gibi farklı yeterliliklere ihtiyaç duyulduğunu hissedebilecek öz farkındalık ve öz saygıya sahip olmalıdırlar.

İşe angaje olmamanın günümüzdeki gibi yaygın olduğu bir zamanda, büyük liderler en iyi “ateşleyici liderler” olarak tanımlanabilirler. Çünkü bu liderler, çalışanları işe angaje olmaya yönlendiren bir örgütsel ortam sağlamanın kendi sorumlulukları olduğunun bilincindedirler. Bu kişiler aynı zamanda bugünün çalışanlarının anlamlı bir işe sahip olmak ve fark yaratan bir şeyin parçası olmak istediklerinin de farkındadırlar. Bu yüzden bu liderler işi ilham verici, zorlayıcı ve anlamlı olacak şekilde düzenlemeleri gerektiğini bilmektedirler. Onlar duygusal enerjilerini, çalışanlar arasındaki tutkuları ve arzuları harekete geçirmek ve çalışanları istenen sonuçlara yönlendirmek için nasıl kullanacaklarını bilmektedirler. Örgütlerinde tutku konusunda ilham vermek onlar için önemli bir önceliktir, bu yüzden çalıştıkları ekipte tutkuyu ateşleyebilmek için çok istekli bir şekilde çalışmaktadırlar. Bir kişinin tutkularının diğerlerinin tutkularını nasıl ateşleyerek, onların hayatlarına enerji getirdiğini bilmektedirler. Bu şekilde tek bir kıvılcımın büyük bir ateş fırtınasını tutuşturabileceğini bilmektedirler. Bu yüzden, işe angaje olmayan, ancak bir araya geldikleri zaman ateşi yakılmış bir ekip ve tutkulu bir örgüt oluşturan bir grup insandan oluşan bir ekibi ateşlemektedirler. Ateşleyici liderler, örgütlerini çalışanların zihinleri ve kalplerini işe angaje olmaya odaklayacak şekilde biçimlendirmekte ve tutkulu örgütler inşa etmektedirler. Lucas'ın (1999: 170) tutkulu bir örgütün üstün bir rekabet gücünü oluşturduğunu belirttiği gibi, bu liderler sonuçta sürdürülebilir iş sonuçları elde etmek için yaratılan bu enerjiyi kullanmaktadırlar.

Bu çalışmada, ateşleyici liderlik konusunda teorik bir çerçeve sunuluyor olmasının yanı sıra, alan yazında bu değişkeni değerlendirmek için görgül

olarak onaylanmış herhangi bir ölçüm aracına rastlanmadığı için “Ateşleyici Liderlik Ölçeği” geliştirilmektedir.

Ateşleyici liderler, işe angaje olmayan çalışanlar ve tutkulu örgütler ilişkisi hakkında önerilen bu model, anekdot niteliğindeki kanıtlara dayanan az sayıda yapılmış geçmiş araştırmaların mevcut olduğu bir alanda kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Daha önce yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilere ve yine onlarda yer alan önermelere dayanan bu kavramsal modelin, alan yazına bu noktada katkı yapıyor olması yanı sıra gelecekteki araştırmalara rehberlik edeceğine inanmaktayız.

Yöneticilerin algılanan ateşleyici liderliklerinin uyumlu ve takıntılı tutkunluk ile ilişkisinin tüm algılanan dönüşümcü liderlik alt boyutlarıyla uyumlu ve takıntılı tutkunluk ile olan ilişkilerinden örneklem bağlamında daha yüksek olması ateşleyici liderliğin stratejik önemini göstermektedir.

Bu nedenle, gelecekte yapılacak olan araştırmalarda, bu çalışmada ileri sürüldüğü gibi ateşleyici liderlerin işe angaje olmayan çalışanlardaki ateşi gerçekten tutuşturup tutuşturamayacakları ve bu şekilde tutkulu örgütler inşa edip edemeyeceklerinin görgül olarak ölçülmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Armstrong, J. S. ve Overton, T. S. (1977). Estimating nonresponse bias in mail surveys. *Journal of Marketing Research*, 14: 396–402.
- Aselstine, K. ve Alletson, K. (2006). A New Employment Deal for the 21st Century Workplace. Retrieved at <https://iveybusinessjournal.com/publication/a-new-employment-deal-for-the-21st-century-workplace/> Erişim tarihi 30.09.2019
- Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1997). *Full Range Leadership Development: Manual for the Multifactor Leadership Questionnaire*. Redwood City, CA: Mind Garden.
- Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (2000). *MLQ Multifactor Leadership Questionnaire*. Redwood City: Mind Garden.
- Bennis, W. (1998). Becoming a leader of leaders. G. Rowan (Der./Ed.) *Rethinking the Future: Rethinking Business, Principles, Competition, Control & Complexity, Leadership, Markets, and the World*: 148-163. London, Nicholas Brealey.
- Bennis, W. (2007). The challenges of leadership in the modern world: Introduction to the special issue. *American Psychologist*, 62(1): 2–5.
- Bennis, W. ve Nanus, B. (2005). *Leaders: The Strategies for Taking Charge*. New York: Collins Business Essentials.
- Bolman, L. G. ve Deal, T. E. (2011). *Leading with Soul: An Uncommon Journey of Spirit*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Brown, R. (2016, March 07). How to re-ignite the spark in a disengaged employee. <http://www.hrmonline.com.au/section/featured/how-to-re-engage-an-employee/> Erişim tarihi 20.08.2018
- Byham, T. M. ve Wellins, R. S. (2015). *Your First Leadership Job: How Catalyst Leaders Bring Out the Best in Others*. Hoboken, New Jersey: Wiley.
- Chang, R. (2001). *The Passion Plan at Work: Building a Passion Driven Organization*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Churchill, G. A. (1979). A paradigm for developing better measures of marketing constructs. *Journal of Marketing Research*, 16(1): 64–73.
- Colan, L. (2014, January 29). 3 ways to spark employee passion. <https://www.inc.com/lee-colan/3-ways-to-spark-employee-passion.html> Erişim tarihi 20.08.2018

- Daft, R.L. (2003). *Management*. USA: South Western.
- Denning, S. (2014, October 08). Debunking myths about worker passion. <https://www.forbes.com/sites/stevedenning/2014/10/08/debunking-myths-about-worker-passion/#c30b2b08f4bc>. Erişim tarihi 30.08.2018
- DeRue, D. S. ve Workman, K. M. (2012). Toward a positive and dynamic theory of leadership development. In G. M. Spreitzer & K. S. Cameron (Eds.). *The Oxford handbook of positive organizational scholarship*. New York, NY: Oxford University Press.
- DeVellis, R. F. (2012). *Scale Development: Theory and Applications. (3rd Ed.)* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Fornell, C. ve Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error, *Journal of Marketing Research*, 18: 39–50.
- García-Sierra, R., Fernández-Castro, J. ve Martínez-Zaragoza, F. (2016). Work engagement in nursing: An integrative review of the literature, *Journal of Nursing Management*, 24(2): 101–111.
- Gleeson, B. (2017, March 27). The future of leadership and management in the 21st century organization. <https://www.forbes.com/sites/brentgleeson/2017/03/27/the-future-of-leadership-and-management-in-the-21st-century-organization/#5d60bc82218f> Erişim tarihi 03.09.2018
- Global Human Capital Trends (2015). *Leading in the New World of Work*. <https://www2.deloitte.com/au/en/pages/human-capital/articles/introduction-human-capital-trends-2015.html> Erişim tarihi 25.08.2018
- Greenberg, M. (2012, June 19). Five essential skills for leadership in the 21st century. <https://www.psychologytoday.com/blog/the-mindful-self-express/201206/five-essential-skills-leadership-in-the-21st-century> Erişim tarihi 15.08.2018
- Hambrick, D. C. ve Mason, P. A. (1984). Upper echelons: The organization as a reflection of its top managers, *Academy of Management Review*, 9: 193-206.
- Hannagan, T. (2002). *Mastering Strategic Management*. Palgrave Macmillan.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2009). *Multivariate Data Analysis. (7th Ed.)* Harlow, UK: Pearson.

- Hinkin, T. R. (1995). A review of scale development practices in the study of organizations, *Journal of Management*, 21: 967-988.
- Hinkin, T. R. (1998). A brief tutorial on the development of measures for use in survey questionnaires, *Organizational Research Methods*, 1: 104-121.
- House, R., Javidan, M. ve Dorfman, P. (2001). Project GLOBE: An Introduction, *Applied Psychology*, 50(4): 489-505
- Hunter, S. T., Bedell-Avers, K. E. ve Mumford, M. D. (2007). The typical leadership study: Assumptions, implications, and potential remedies. *The Leadership Quarterly*, 18: 435-446.
- İlgün Kamanlı, A. (2015). Girişimci yöneticinin işe tutkunluk ve liderlik tarzının çalışanların performans algıları üzerine etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İslamoğlu, G. ve Börü, D. (2007). Politik Davranış Boyutları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 14: 135-153.
- Johnson, R. L. ve Morgan, G. B. (2016). *Survey Scales: A Guide to Development, Analysis, and Reporting (1st Ed.)* New York, NY: The Guilford Press.
- Komives, S. R. ve Dugan, J. P. (2010). Contemporary Leadership Theories. In R. Cuoto (Ed.) *Political and Civic Leadership: A Reference Handbook* (111-119). Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Landis, J. ve Knoch, G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33: 159-174.
- Lipman, V. (2014). 4 tips to motivate the unmotivated. <https://www.forbes.com/sites/victorlipman/2014/10/13/4-tips-to-motivate-the-unmotivated/#6e19f29c735d> Erişim tarihi 15.08.2018
- Llopis, G. (2014, July 29). Leadership is about enabling the full potential in others. <https://www.forbes.com/sites/glennllopis/2014/07/29/leadership-is-about-enabling-the-full-potential-in-others/#6443d2ab6698> Erişim tarihi 15.08.2018
- Lucas, J. R. (1999). *The Passionate Organization: Igniting the Fire of Employee Commitment*. USA: Amacom Books.
- Malone, O. (2004). *101 Leadership Actions for Creating and Managing Virtual Teams*. Amherst, MA: HRD Press.

- Mann, A. ve Harter, J. (2016, January 7). The worldwide employee engagement crisis. <http://news.gallup.com/businessjournal/188033/worldwide-employee-engagement-crisis.aspx> Erişim tarihi 30.08.2018
- McShane, S. L. Ve Glinow, M. V. (2005). ***Organizational Behavior: Emerging Realities for the Workplace Revolution*** (3rd ed.). NewYork: The McGraw-Hill Companies
- Miller, A. (2017, July 05). How to spark passion in your employees. <https://careertrend.com/spark-passion-employees-9354.html> Erişim tarihi 30.08.2018
- Mostovicz, E.I., Kakabadse, N.K. ve Kakabadse, A. (2009). A dynamic theory of leadership development, ***Leadership & Organization Development Journal***, 30(6): 563-576.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. O. ve Sharma, S. (2003). ***Scaling Procedures: Issues and Applications***. Thousand Oaks, CA: Sage publications.
- Newman, D.A. (2003). Longitudinal modeling with randomly and systematically missing data: a simulation of ad hoc, maximum likelihood, and multiple imputation techniques, ***Organizational Research Methods***, 6: 328–362.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). ***Psychometric Theory (3rd Ed.)*** New York, NY, USA: McGraw-Hill.
- Patton, M. Q. (2002). ***Qualitative Research and Evaluation Methods (3rd Ed.)*** Thousand Oaks: CA: Sage.
- Popper, M. (2001). ***Hypnotic Leadership: Leaders, Followers, and the Loss of Self***. Westport, Connecticut: Praeger Publishers.
- Reisinger, H. (2015, October 27). Five ways to light the fire within our workers. <https://blog.jabra.com/five-ways-to-light-the-fire-within-our-workers/> Erişim tarihi 10.08.2018
- Riggio, R. E. (2010, March 17). Leadership 101: How leadership has changed in the last generation. <https://www.psychologytoday.com/blog/cutting-edge-leadership/201003/leadership-101-how-leadership-has-changed-in-the-last-generation> Erişim tarihi 20.08.2018
- Robins, A. (2017, March 27). Passion For Work Is More Important Than Engagement. <https://www.officevibe.com/blog/passion-work-important-engagement> Erişim tarihi 30.09.2019
- Rossiter, J. R. (2002), The C-OAR-SE procedure for scale development in

- marketing. *International Journal of Research in Marketing*, 19(4): 305-335.
- Salanova, M., Lorente, M.L., Chambel, M.J. ve Martínez, I.M. (2011) Linking transformational leadership to nurses' extrarole performance: the mediating role of self-efficacy and work engagement. *Journal of Advanced Nursing*, 67(10): 2256–2266.
- Spector, P. E. (1992). *Summated Rating Scale Construction: An Introduction*. New York, NY: Sage.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. bası). Boston, MA: Pearson Education.
- Teddlie, C. ve Yu, F. (2007). Mixed methods sampling: a typology with examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1): 77-100.
- The Ken Blanchard Companies (2009). From Engagement to Work Passion: A deeper understanding of the Employee Work Passion framework. <http://www.blanchard.com.tr/media/files/44e1e4db-686b-4b91-83dc-8a0ada027ab8.pdf> Erişim tarihi 30.09.2019
- Trépanier, S., Fernet, C., Austin, S., Forest, J. ve Vallerand, R.J. (2014). Linking job demands and resources to burnout and work engagement: Does passion underlie these differential relationships? *Motivation and Emotion*, 38(3): 353–366
- Vallerand, R. J., Mageau, G. A., Ratelle, C., Leonard, M., Blanchard, C., Koestner, R., Gagne, M. (2003). Les passions de l'ame: on obsessive and harmonious passion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85: 756–767.
- Whitehurst, J. (2015). *The Open Organization: Igniting Passion and Performance*. Boston: Harvard Business Review Press.
- Whitehurst, J. (2016, February 15). How to build a passionate company. <https://hbr.org/2016/02/how-to-build-a-passionate-company> Erişim tarihi 01.09.2018.
- Workforce Purpose Index (2016). Purpose at work. https://cdn.imperative.com/media/public/Global_Purpose_Index_2016.pdf Erişim tarihi 30.09.2019
- Yurtkoru, S. (2001). The role of leadership in the organizational change process. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taylor Kuralı Kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Tepkilerinin Belirlenmesi: Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Analizi (2002:Q1-2019Q:2)

The Determination of Monetary Policy Responses of The Central Bank of Republic of Turkey in the Context of The Taylor Rule: Linear and Nonlinear Time Series Analysis (2002: Q1-2019Q: 2)

Ömer YALÇINKAYA¹

Şekip YAZGAN²

Geliş tarihi: 06.09.2019, Kabul tarihi: 21.12.2019, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Bu çalışmada, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından para politikasının temel aracı olarak kullanılan politika faiz oranlarının belirlenmesinde orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının geçerli olup olmadığının ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından 2002:Q1-2019Q:2 dönemindeki geçerliliği, doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi kapsamında ekonometrik olarak incelenmektedir. Çalışma sonucunda, doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının inceleme döneminde TCMB açısından enflasyon, üretim ve döviz kuru açıkları itibarıyla geçerli olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisinde enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsendiği 2002-2019 döneminde TCMB tarafından para politikası stratejilerinin orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları kapsamında tasarlandığını ve para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon, üretim ve döviz kuru açıklarındaki değişimlerin dikkate alınmasıyla belirlendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Taylor Kuralı, Kuralı Para Politikaları, TCMB, Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Analizi.

JEL Kodları: E58, C01, C22

Abstact

In this study, it is aimed to empirically examine whether the original and extended Taylor rules are valid in determining policy interest rates used as the main tool of monetary policy by the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), which has adopted the inflation targeting regime since 2002. For this purpose, the validity of the original and extended Taylor rules for the CBRT in the 2002: Q1-2019Q: 2 period is examined econometrically in the context of linear and nonlinear

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Doç. Dr.

omeryalcinkaya84@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1210-2405>

² Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi

syazgan@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1006-668X>

time series analysis. As a result of the study, it was found that the original and extended Taylor rules in linear and nonlinear forms were valid for inflation, production and exchange rate deficits for the CBRT during the review period. These results indicate that the monetary policy strategies were designed by the CBRT within the scope of the original and extended Taylor rules and determined by considering changes in inflation, production and exchange rate deficits of money market policy interest rates, in 2002-2019 period the adoption of inflation targeting regime in Turkey's economy.

Keywords: Taylor Rule, Regular Monetary Policies, CBRT, Linear and Nonlinear Time Series Analysis.

JEL Codes: E58, C01, C22

Giriş

Bilindiği üzere, para politikaları para arzı, faiz oranı, döviz kuru vb. gibi üretim (hâsıla) ve enflasyon düzeyi üzerinde dolaylı veya dolaysız bir şekilde etkili olan makroekonomik göstergelerin merkez bankalarının kontrolüne dayanan stratejilerin bütünüdür. Kısa dönemde etkilerini enflasyon ve üretim düzeyi üzerinde gösterebilen para politikaları uzun dönemde ise ücretlerin ve fiyatların esnekliğinden dolayı sadece enflasyon düzeyi üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle, merkez bankalarının para politikalarının/para politikası araçlarının kısa dönemde enflasyon ve üretim düzeyine ilişkin temel hedefler arasında denge gözetilerek tasarlanması gerekmektedir (TCMB, 2013a:11). Bununla birlikte, son yıllarda merkez bankalarının para politikalarını kısa dönemde salt enflasyonu temel alacak bir şekilde tasarlamalarının ve para politikası araçlarını enflasyonu kontrol altına alabilecek bir şekilde kullanmalarının gerekli olduğu yönünde genel bir kabul bulunmaktadır (Özçam, 2004:1; Caporale vd.,2018: 307).

Bu doğrultuda günümüzde amaç ve araç bağımsızlığına kavuşturulan merkez bankaları, para politikalarını temelde fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesini hedefleyecek şekilde tasarlamakta ve para politikası araçlarını da bu temel hedefi tutturabilecek şekilde kullanmaktadırlar. En genel ifadesiyle enflasyon hedeflemesi olarak adlandırılan bu para politikası rejiminde, merkez bankaları tarafından para politikası temel amacı kapsamında belli bir enflasyon haddi hedefi kamuoyuna ilan edilmekte ve para politikası araçlarının bu temel hedefin tutturulmasına yönelik olarak kullanımı piyasa katılımcılarına taahhüt edilmektedir (TCMB, 2005:2; TCMB,2013a:11). 1990'lı yıllardan itibaren fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesine odaklanan ve enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankaları tarafından kısa vadeli faiz oranları (para piyasası politika faiz oranları) da bu türden para politikalarının temel aracı olarak kullanım görmektedir. (Akdeniz ve Çatık, 2019: 109). Nitekim kısa vadeli faiz oranlarını para politikası aracı olarak kullanan merkez bankalarının faiz

kararlarının üretim ve enflasyon düzeyi üzerindeki etkileri, faiz, beklentiler, finansal varlık fiyatları ve döviz kuru kanallarını kullanan parasal aktarım mekanizmasının işlemeyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle, enflasyon hedeflemesi rejiminde para politikalarının başarısı parasal aktarım mekanizmasının işleyişle yakından ilişkili olmakta ve merkez bankaları tarafından para politikalarının parasal aktarım mekanizmasına işlerlik kazandıracak bir şekilde uygulanmasını gerektirmektedir (TCMB, 2013b:2-6). TCMB, 2013a:11).

Para politikalarının uygulanmasında ise iki farklı yaklaşım bulunmaktadır: Bunlardan birincisi Keynesyen iktisatçılar tarafından ileri sürülen ve para politikası uygulamalarının merkez bankalarının (politika otoritelerinin) inisiyatifine bırakılmasına dayanan basirete dayalı (ihtiyari) para politikası yaklaşımı olarak bilinirken, ikincisi ise Monetarist ve Yeni Keynesyen iktisatçılar tarafından ileri sürülen ve para politikası uygulamalarının önceden belirlenen kurallara göre ve merkez bankalarının inisiyatifine bırakılmadan yürütülmesine dayanan kurula dayalı (kurallı) para politikası yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır. İhtiyari para politikaları uygulamalarında, para piyasalarındaki her bir parasal durumun farklı bir politika uygulaması gerektirebileceğinden hareket edilmekte ve bu alternatif durumlardaki politikaların uygulanması merkez bankalarının takdir yetkisine bırakılmaktadır. İhtiyari uygulamaların para piyasasında gecikmelere ve zaman tutarsızlığına neden olacağını belirten kurallı para politikaları uygulamalarında ise para piyasalarındaki her bir parasal durum karşısında uygulanabilecek politikalar önceden belirlenmekte ve merkez bankaları tarafından bu alternatif durumlardaki politikalar inisiyatif alınmadan belirlenen kurallar doğrultusunda yürütülmektedir (Mankiw, 2010: 464-68; Ünsal, 2017: 642-54).

Bununla birlikte, para politikalarının uygulanmasında kurallı yaklaşımlar enflasyon hedeflemesi rejiminin temel ilkeleriyle ve uygulama özellikleriyle daha fazla örtüşmekte ve para politikalarının belirli bir kurula dayalı olarak uygulanması parasal politikadaki beklenti yönetimini kolaylaştırarak, şeffaflığı ve güvenilirliğini artırarak enflasyon hedeflemesi rejiminin başarısını güçlendirmektedir. Bu nedenle, günümüzde fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesine odaklanan ve enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankaları tarafından parasal aktarım mekanizmasına işlerlik kazandıran kısa vadeli faiz oranlarının belirlenmesinde genellikle kurula dayalı para politikası yaklaşımları kullanılmaktadır (Ardor ve Varlık, 2014: 47). Kurula dayalı bu para politikası yaklaşımlarından biri olarak önerilen ve John B. Taylor (1993-2001) tarafından geliştirilen Taylor kuralı, enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankalarına enflasyon haddi hedefinde belirli bir sapmanın meydana gelmesi durumunda para politikasının temel aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının belirlenen kriterlere göre hangi yönde

değiştirilmesi gerektiğini göstermektedir (Taylor, 2001: 263-67). Bu kapsamda, merkez bankalarına enflasyon haddi, üretim düzeyi ve döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklı etkilere kısa vadeli faiz oranları aracılığıyla verilmesi gereken tepkileri (reaksiyonları) gösteren Taylor kuralı, günümüzde enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankalarının para politikası uygulamalarını önemli ölçüde şekillendirmektedir (Akdeniz ve Çatık, 2019: 109; TCMB, 2019: 41).

Bu noktadan hareketle çalışmada, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından para politikasının temel aracı olarak kullanılan kısa vadeli faiz oranlarının belirlenmesinde Taylor kuralının geçerli olup olmadığına 2002:Q1-2019Q:2 dönemi için ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliği, doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi kapsamında ekonometrik olarak incelenmektedir. Sırasıyla dışa kapalı ve açık ekonomi varsayımlarına dayanan orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları ile doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi kullanılarak Türkiye ekonomisi özelinde yürütülen çalışma bulgularının, bu konudaki ampirik literatürün gelişimine kullanılan Taylor kuralı varyasyonları, örneklem dönemi ve ekonometrik yöntemler itibarıyla katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Girişi izleyen birinci bölümde, Taylor kuralının işleyişine yönelik teorik çerçeve açıklanarak, ampirik literatürdeki çalışmalar özetlenmekte ve çalışmanın literatürdeki konumu belirtilmektedir. İkinci bölümde öncelikle araştırmanın verileri tanıtarak, araştırma verilerinin dönüştürülme süreci açıklanmaktadır. Ardından araştırmanın ekonometrik metodolojisinin açıklandığı ikinci bölümde, orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından 2002:Q1-2019Q:2 dönemindeki geçerliliğine yönelik doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizlerinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Çalışma araştırma bulgularının tartışılarak politika çıkarımlarının sunulduğu ve literatürdeki çalışmalara yönelik önerilerin bulunduğu üçüncü ve son bölümle tamamlanmaktadır.

1.Taylor Kuralı: Teorik Çerçeve ve Ampirik Literatür

Kısa vadeli faiz oranı (para piyasası politika faiz oranı) ile enflasyon haddi, üretim düzeyi (hâsıla) ve döviz kurları arasındaki ilişkileri açıklamak üzere John B. Taylor (1993-2001) tarafından geliştirilerek para politikalarının belli bir kural dâhilinde sistematikleştirilmesini ve merkez bankalarının para politikası uygulamalarının öngörülmesini sağlayan Taylor kuralının iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, dışa kapalı ekonomilerde kısa vadeli faiz oranı ile enflasyon haddi ve üretim düzeyi arasındaki ilişkileri açıklamak üzere John B. Taylor (1993) tarafından geliştirilen orijinal Taylor kuralı olarak bilinmektedir (Taylor, 1993: 195-214). İkincisi ise dışa açık

ekonomilerde kısa vadeli faiz oranı ile enflasyon haddi, üretim düzeyi ve döviz kurları arasındaki ilişkileri açıklamak üzere John B. Taylor (2001) tarafından geliştirilen genişletilmiş Taylor kuralı olarak adlandırılmaktadır (Taylor, 2001: 263-67).

Orijinal Taylor kuralı, merkez bankalarının enflasyonun ve üretimin potansiyel değerlerinden sapsması karşısında kısa vadeli faiz oranı üzerinden vermesi gereken para politikası tepkisini yansıtmakta ve kısa vadeli faiz oranlarını enflasyon ve üretim açıklarını dikkate alarak belirlemesi gerektiğini göstermektedir (Taylor, 1993: 201-02). John B. Taylor (1993) tanımladığı denklemlerle, merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranlarını enflasyonun hedeflenen enflasyondan ve üretimin potansiyel düzeyinden sapsmasına göre belirlemesini ve olası bir sapma karşısında kısa vadeli faiz oranlarını değiştirerek para piyasasına müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Ball, 1999: 127-28). Kısa vadeli faiz oranının; reel faiz oranının, enflasyon haddinin ve enflasyon ile üretim açığının bir fonksiyonu olduğunu belirten orijinal Taylor kuralı denklemi Eşitlik 1’de gösterilmektedir:

$$i_t = r_t + \pi_t + \alpha(\pi_t - \pi_t^*) + \beta(y_t - y_t^*) \quad (1)$$

Burada (i_t) ve (r_t) merkez bankaları tarafından belirlenen para piyasası politika faiz oranını ve denge reel faiz oranını temsil etmek üzere denklemdaki terimlerden; (i_t), (r_t), (π_t), (π_t^*), (y_t) ve (y_t^*) sırasıyla t dönemindeki kısa vadeli nominal faiz oranını, reel faiz oranını, gerçekleşen enflasyon haddini, hedeflenen enflasyon haddini, gerçekleşen üretim düzeyini ve potansiyel üretim düzeyini göstermektedir (Taylor, 1993: 201-02). Denklemdaki ($\pi_t - \pi_t^*$) terimi gerçekleşen enflasyon haddi ile hedeflenen enflasyon haddi arasındaki farkı belirten enflasyon açığını göstermekte ve (α) terimi ise enflasyon açığını kısa vadeli nominal faiz oranı ile ilişkilendiren enflasyon tepki katsayısını belirtmektedir. Enflasyonu temel hedefleri arasına alan para politikası uygulamalarında pozitif değerler olması beklenen (α) katsayısının değerinin artması/azalması para politikasının kısa vadeli nominal faiz oranı üzerinden enflasyona karşı duyarlılığının arttığını/azaldığını belirtirken, (α) katsayısının değerinin sıfıra eşit olması ise para politikasının ve kısa vadeli nominal faiz oranının belirlenmesinde enflasyonun herhangi bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Denklemdaki ($y_t - y_t^*$) terimi gerçekleşen üretim düzeyi ile potansiyel üretim düzeyi arasındaki farkı belirten üretim açığını göstermekte ve (β) terimi ise üretimi kısa vadeli nominal faiz oranı ile ilişkilendiren üretim tepki katsayısını belirtmektedir. Üretimi temel hedefleri arasına alan para politikası uygulamalarında pozitif değerler olması beklenen (β) katsayısının değerinin artması/azalması para politikasının kısa vadeli nominal faiz oranı üzerinden üretime karşı duyarlılığının arttığını/azaldığını belirtirken, (β) katsayısının değerinin sıfıra eşit olması ise para politikasının ve kısa vadeli nominal faiz

oranının belirlenmesinde üretimin herhangi bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir (Clarida vd., 1998: 1037-38; Ball, 1999: 128-134).

Eşitlik 1'deki denkleme ilişkin açıklamalar dikkate alındığında orijinal Taylor kuralına göre, gerçekleşen enflasyon haddinin hedeflenen enflasyon haddine eşit olması (enflasyon açığının sıfıra eşit olması) ve gerçekleşen üretim düzeyinin potansiyel üretim düzeyine eşit olması (üretim açığının sıfıra eşit olması) durumunda kısa vadeli nominal faiz oranı (i_t), denge reel faiz oranı (r_t) ile gerçekleşen enflasyon haddinin (π_t) toplamından oluşmaktadır. Enflasyon ile üretim açığının ve dolayısıyla konjonktürel dalgalanmaların olmadığı böylesi bir makroekonomik ortamda, merkez bankaları tarafından politika faiz oranlarının değiştirilmesine yönelik bir para politikası uygulanmasının gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Bu durumun dışındaki diğer makroekonomik ortamlarda ise orijinal Taylor kuralın işleyişi, enflasyon ile üretim açığının alacağı değerlere bağlı olmakta ve ilgili açıkların pozitif/negatif olması durumunda merkez bankaları tarafından politika faiz oranlarının enflasyon ve üretim açığıyla aynı yönde değiştirilerek denge reel faiz oranının üzerinde/altında belirlenmesini gerektirmektedir (Akat, 2004: 6-9).

Bununla birlikte, Eşitlik 1'deki denkleme döviz kurunun dâhil edilmemesi Taylor (1993) tarafından geliştirilen orijinal Taylor kuralının dışa açık ekonomiler açısından geçerliliğinin sorgulanmasına ve süreç içerisinde kurala dayalı bir para politikası uygulaması olarak etkinliğin tartışılmasına neden olmaktadır. Nitekim dışa açık ekonomilerde enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlayıp sürdürülebilmeleri, finansal istikrarın önemli bir bileşeni olarak görülen döviz kurlarındaki değişimlerle yakından ilişkili olmaktadır (Clarida vd., 1998: 1036-1042; Greiber ve Herz, 2000: 9-10). Bu nedenlerle, dışa açık ekonomilerde orijinal Taylor kuralının para politikası uygulaması olarak etkinliğini artırabilmek üzere John B. Taylor (2001) tarafından Eşitlik 1'deki orijinal Taylor kuralı denklemini döviz kurlarının etkilerini içerecek bir şekilde genişletilerek yeniden tanımlanmaktadır. John B. Taylor (2001) tanımladığı bu yeni denkleme, merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranlarını enflasyonun hedeflenen enflasyondan, üretimin ve döviz kurunun potansiyel düzeyinden sapmasına göre belirlemesini ve olası bir sapma karşısında kısa vadeli faiz oranlarını değiştirerek para piyasasına müdahale etmesi gerektiğini göstermektedir (Taylor, 2001: 264-65). Kısa vadeli faiz oranının; reel faiz oranının, enflasyon haddinin, enflasyon, üretim ve döviz kuru açığının bir fonksiyonu olduğunu belirten genişletilmiş Taylor kuralı denklemini Eşitlik 2'de gösterilmektedir:

$$i_t = r + \pi_t + \alpha(\pi_t - \pi_t^*) + \beta(y_t - y_t^*) + \sigma(e_t - e_t^*) \quad (2)$$

Burada Eşitlik 1'deki denkleme ilişkin açıklamalar geçerliyken (e_t) ve (e_t^*) terimleri sırasıyla t dönemindeki gerçekleşen ve denge (potansiyel) nominal döviz kurunu belirtmektedir. Denklemdeki ($e_t - e_t^*$) terimi, gerçekleşen döviz kuru ile potansiyel döviz kuru arasındaki farkı belirten döviz kuru açığını göstermekte ve (σ) terimi ise döviz kuru açığını kısa vadeli nominal faiz oranı ile ilişkilendiren döviz kuru tepki katsayısını göstermektedir (Ball, 1999: 128-134; Greiber ve Herz, 2000: 9-10). Fiyat istikrarını sağlayabilmek üzere enflasyonun yanında finansal istikrarı da temel hedefleri arasına alan para politikası uygulamalarında pozitif değerler alması beklenen (σ) katsayısının değerinin artması/azalması para politikasının kısa vadeli nominal faiz oranı üzerinden döviz kuruna karşı duyarlılığının arttığını/azaldığını belirtirken, (σ) katsayısının değerinin sıfıra eşit olması ise para politikasının ve kısa vadeli nominal faiz oranının belirlenmesinde döviz kurunun herhangi bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. (Bununla birlikte, (σ) katsayısının alacağı değerler (α) ve (β) katsayılarında olduğu gibi merkez bankalarının normatif düzenlemelerine gereksinim olmadan döviz kurları ile enflasyon arasındaki mevcut nesnel ilişkilerden hareketle belirlenebilmektedir). (Akat, 2004: 9-11). Eşitlik 2'deki genişletilmiş Taylor kuralına göre, enflasyon açığının, üretim açığının ve döviz kuru açığının sıfıra eşit olması durumunda kısa vadeli nominal faiz oranı (i_t), denge reel faiz oranı (r_t) ile gerçekleşen enflasyon haddinin (π_t) toplamına eşit olmaktadır. Enflasyon, üretim ve döviz kuru açığının olmadığı böylesi bir makroekonomik ortamda, merkez bankaları tarafından politika faiz oranlarının değiştirilmesine yönelik bir para politikası uygulanmasının gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Bu durumun dışındaki diğer makroekonomik ortamlarda ise genişletilmiş Taylor kuralın işleyişi, enflasyon, üretim ve döviz kuru açığının alacağı değerlere bağlı olmakta ve ilgili açıkların pozitif/negatif olması durumunda merkez bankaları tarafından politika faiz oranlarının ilgili açıklarla aynı yönde değiştirilerek denge reel faiz oranının üzerinde/altında belirlenmesini gerektirmektedir.

Taylor (1993-2001) tarafından kurala dayalı bir para politikası uygulaması olarak geliştirilen ve para piyasası politika faiz oranının; enflasyon haddi, üretim düzeyi ve döviz kuru açıklarının bir fonksiyonu olduğunu belirten teorik düzeydeki çalışmalarının ardından oluşmaya başlayan literatür incelendiğinde, orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliğinin gelişmiş ve gelişmekte olan farklı ülkeler üzerinde araştırma konusu yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Taylor kuralının geçerliliğini ampirik açıdan araştıran bu çalışmaların bir bölümünde faiz ile enflasyon, üretim ve döviz kuru açığı değişkenlerinin cari dönem değerleri kullanılarak orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliği araştırılırken, bir bölümünde ise faiz ile enflasyon, üretim ve döviz kuru açığı değişkenlerinin geçmiş veya gelecek dönem değerleri kullanılarak orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralının geriye veya ileriye dönük varyasyonlarının geçerliliği incelenmektedir (Darıcı, 2010:

41-54). Para piyasası politika faiz oranının temel para politikası aracı olarak kullanıldığı bu kurallar Taylor (1993-2001) çalışmalarının ardından Taylor tipi kurallar olarak adlandırılmakta ve orijinal, genişletilmiş, geriye dönük ve ileriye dönük Taylor kurallarının oluşmasında, faiz ile enflasyon, üretim ve döviz kuru açığı değişkenlerinin zamanlaması, ölçümlenmesi vb. konulardaki farklılıklar belirleyici olmaktadır (Çağlayan ve Astar, 2011: 75).

İlgili literatürde, Taylor tipi kuralların gelişmiş ve gelişmekte olan farklı ülkelerdeki geçerliliğini konu edinen ve genellikle zaman serisi analizi kapsamında yapılan bu kapsamdaki ampirik çalışmalarda, orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları ile bu kuralların geriye dönük ve ileriye dönük varyasyonlarının geçerliliği Sıradan En Küçük Kareler-OLS, Dinamik En Küçük Kareler-DOLS, Genelleştirilmiş Momentler Metodu-GMM, Vektör Otoregresif Model-VAR, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model-ARDL, Doğrusal Olasılıklı Logit ve Probit Modelleri vb. şeklindeki doğrusal ve doğrusal olmayan tahminler kullanılarak araştırılmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmaların ağırlıklı bir bölümünde orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralı ile orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralının geriye ve ileriye dönük varyasyonlarının kapsanan ülkelerde, enflasyon, üretim ve döviz kuru açığı açısından geçerli olduğu belirlenmektedir. Bu yönüyle bu çalışmalarda, para piyasası politika faiz oranlarının; enflasyon, üretim ve/veya döviz kuru açığı değişkenlerinin, cari, geçmiş veya gelecek dönem değerlerindeki değişimlere karşı farklı derecelerde duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. ((Taylor 1993; Amerika Birleşik Devletleri-ABD), (Kamin ve Rogers 1996; Meksika), (Judd ve Rudebusch 1998; ABD), (Clarida vd., 1998; ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya), (Kesriyeli ve Yalçın 1998; Türkiye), (Taylor 1998; ABD), (Ball 1999; Yeni Zelanda), (Kozicki 1999; ABD), (Nelson 2000; İngiltere), (Gerlach ve Schabel 2000; Avusturalya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, Fransa, Lüksemburg, İspanya), (Chevapatrakul vd., 2002; İngiltere), (Bec vd., 2002; ABD, Fransa, Almanya), (Gerdemesier ve Roffia 2004; Almanya), (Dolores vd., 2004; ABD), (Dolares 2005; Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovakya), (Yazgan ve Yılmazkuday 2007; Türkiye, İsrail), (Aklan ve Nargeleçekenler 2008; Türkiye), (Bunzel ve Enders 2010; ABD), (Orlowski 2010; Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan), (Çağlayan ve Astar 2011; Türkiye), (Demirbaş ve Kaya 2012; Türkiye), (Markov ve Nitschka 2013; İsviçre), (Ardor ve Varlık 2014; Türkiye), Albayrak ve Abdioğlu 2015; Türkiye), (Wang vd., 2016; ABD, Avusturalya İsveç, İngiltere), (Göğül ve Songur 2016; Türkiye), (Chen vd., 2017; ABD, Çin, Japonya, İngiltere), (Conraria vd., 2018; ABD), (Boehm ve House 2019; ABD)).

Bu kapsamdaki çalışmaların sınırlı bir bölümünde ise orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralı ile orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralının geriye ve ileriye dönük varyasyonlarının kapsanan ülkelerde enflasyon açığı açısından geçerli olduğu ve/fakat üretim ve/veya döviz kuru açığı açısından

geçerli olmadığı belirlenmektedir. Bu yönüyle bu çalışmalarda, para piyasası politika faiz oranlarının; enflasyon açığı değişkeninin cari, geçmiş veya gelecek dönem değerlerindeki değişimlere farklı derecelerde duyarlı olduğu, ancak üretim ve/veya döviz kuru açığı değişkeninin cari, geçmiş veya gelecek dönem değerlerindeki değişimlere karşı duyarsız olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. ((Mehra 1994; ABD), (Gascoigne ve Turner 2004; İngiltere), (Österholm 2005; ABD, Avusturya, İsveç), (Dolares 2005; Slovakya), (Leiderman vd., 2006; Şili, Kolombiya, Peru, Bolivya), (Shibamoto 2008; Japonya), (Vasicek 2009; Bulgaristan, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Malta, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya), (Bal vd., 2016; Türkiye), (Caporale vd., (2018; Endonezya, Güney Kore, İsrail, Tayland, Türkiye)).

Orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının geçerliliğini ampirik açıdan araştıran literatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Taylor (1993-2001) çalışmalarının ardından oluşmaya başlayan literatürün 2000'li yıllardan itibaren önemli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının geçerliliğini ampirik açıdan araştıran öncü çalışmalarda genellikle ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin kapsandığı ve gelişmekte olan ülkelerdeki ampirik geçerliliğinin konu edinilmesinin ise son yıllarda önem kazandığı izlenmektedir. Literatürdeki gelişimle birlikte zamanla geriye dönük ve ileriye dönük varyasyonları da geliştirilen Taylor tipi kuralların geçerliliğini konu edinen çalışmalar, gelişmiş ve gelişmekte olan farklı ülkeler üzerine ve genellikle zaman serisi analizi kapsamında yapılmaktadır. Bu kapsamda, Taylor tipi kuralların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ampirik geçerliliğini araştıran çalışmalarda genel bir sonuca varılamadığı ve Taylor tipi kuralların genellikle enflasyon ve üretim açığı açısından geçerli olduğu belirlenirken, döviz kuru açığı açısından ise geçerli olmadığı tespit edilmektedir. Türkiye üzerine yürütülen çalışmalar açısından da geçerli olan bu durum para piyasası politika faiz oranlarının; enflasyon, üretim ve/veya döviz kuru açığındaki değişimlere farklı derecelerde duyarlı olduğunu ve Taylor tipi kuralların geçerliliğinin; çalışmalarda kullanılan ekonometrik metodoloji ile tahminlere, Taylor kuralının varyasyonuna, örneklem dönemine, veri setine vb., göre değişme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada ise orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliği doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi kapsamında 2002:Q1-2019Q:2 dönemi için ampirik olarak incelenmektedir. Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye ekonomisi özelinde 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan TCMB üzerine yürütülen çalışmanın bulgularının, bu konudaki ampirik literatürün gelişimine kullanılan Taylor kuralı varyasyonları, örneklem dönemi ve doğrusal ve doğrusal olmayan ekonometrik yöntemler itibarıyla katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2. Araştırmanın Verileri, Ekonometrik Metodolojisi ve Bulguları

2.1. Araştırmanın Verileri

Çalışmanın bu bölümünde, orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından 2002:Q1-2019Q:2 dönemindeki geçerliliğini belirlemek üzere ekonometrik analizlerde kullanılan değişkenler tanıtılmakta ve değişkenlere ait verilerin dönüştürülme işlemleri açıklanmaktadır. Bu amaçla, TCMB açısından orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının geçerliliğini sırasıyla Eşitlik 1 ve 2’de tanımlanan denklemlere dayalı olarak belirlemek üzere çalışmanın ekonometrik analizlerinde 2002:Q1-2019Q:2 dönemi için çeyreklik bazda kullanılan değişkenler ile kaynakları Tablo 1’de sunulmaktadır. (Çalışmanın örneklem döneminin 2002Q:1-2019Q:2 olarak belirlenmesinde, kurala dayalı para politikası uygulamaları olarak orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulama özelliklerine uyumlu olması ve TCMB tarafından enflasyon hedeflemesi rejiminin 2002 yılından itibaren benimsenmiş olması etkili olmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın, 2002-2019 dönemine ait çeyreklik verileri kapsamında, orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralı denklemlerindeki üretim açığı değişkeninin oluşturulmasında kullanılan Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla-GSYH verilerinin çeyreklik bazda hesaplanması belirleyici olmaktadır).

Tablo 1: Analizlerde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenlerin Kısaltması	Değişkenlerin Tanımı	Değişkenlerin Veri Kaynakları
FO	Para Piyasası Politika Faiz Oranı (Gecelik Borç Verme Faiz Oranı)	TCMB-EVDS, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi-2019). (Yazarların Hesaplamaları).
EA	Enflasyon Açığı (TÜFE)	
YA	Üretim Açığı (Reel GSYH).	
DA	Döviz Kuru Açığı (Nominal Döviz Kuru (USD))	

Tablo 1’de tanımlanan ve EVDS veri tabanından alınan Gecelik Borç Verme Faiz Oranı, Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE, Reel Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla-GSYH ve Nominal Döviz Kuru (ABD Doları-USD) ham verilerinin kullanılmasıyla oluşturulan FO, EA, YA ve DA değişkenlerinin ekonometrik analizlerde kullanılan formlarına dönüştürülmesinde yazarlar tarafından izlenen yöntemler şu şekilde açıklanabilmektedir: Bu kapsamda, FO, EA, YA ve DA değişkenlerinin türetilmesinde kullanılan ve EVDS veri tabanından alınan ilgili ham verilerinin, öncelikle inceleme dönemindeki doğal logaritmaları alınmakta ve ardından doğal logaritmik formdaki veriler

EViews 10.0 ekonometri paket programında Census X-13 metodu ile mevsimsellikten arındırılmaktadır. Böylelikle farklı türlerde hesaplanan verilerin benzer büyüklükte ölçülmesi, inceleme dönemindeki mevsimsel özelliklerinden arındırılması ve ekonometrik analizlerde kullanılan FO, EA, YA ve DA değişkenleri arasındaki ilişkilerin daha tutarlı bir şekilde incelenebilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 1'deki para piyasası politika faiz oranı FO değişkenine ait veriler, EVD veri tabanından TCMB'nin para politikasının operasyonel işlemlerinde kullandığı Gecelik Borç Verme Faiz Oranı (%) olarak alınmaktadır. Enflasyon Açığı-EA, Üretim Açığı-YA ve Döviz Kuru Açığı-DA değişkenleri, sırasıyla EVDS veri tabanından 2002:Q1-2019:Q2 dönemi için alınan baz yılı (2003=100) olarak hesaplanan Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE, zincir hacim yöntemiyle hesaplanan Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla-GSYH ve ABD dolarının alış-satış kurlarının ortalama dönemlik değerleri üzerinden hesaplanan Nominal Döviz Kuru (USD) verilerinin kullanılmasıyla türetilmektedir. EA, YA ve DA değişkenleri türetilirken, öncelikle 2002:Q1-2019:Q2 dönemi için doğal logaritması alınan ve mevsimsellikten arındırılan TÜFE, GSYH ve Nominal Döviz Kuru verileri, Hodrick-Prescott Filtrelemesinden (HPF) geçirilmekte ve TÜFE, GSYH ve Nominal Döviz Kuru verilerinin örneklem dönemindeki potansiyel değerleri hesaplanmaktadır. Hodrick-Prescott (1997) tarafından geliştirilerek zaman serilerinin trend ve devresel hareketlerini en aza indirecek bir şekilde bileşenlerine ayrıştırılabilmesine olanak sağlayan HPF, zaman serilerinin gerçekleşen gözlem değerleri üzerinden potansiyel değerlerinin hesaplanmasında ampirik literatürde en fazla kullanılan filtreleme yöntemleri arasında bulunmaktadır. (Hodrick ve Prescott, 1997:1-16; Alp vd., 2011:1). (TÜFE, GSYH ve Nominal Döviz Kuru verilerinin HPF işlemi EViews 10.0 ekonometri paket programı kullanılarak yapılmaktadır). HPF işleminin ardından TÜFE, GSYH ve Nominal Döviz Kuru verilerinin 2002:Q1-2019:Q2 dönemindeki gerçekleşen değerlerinden potansiyel değerlerinin çıkarılmasıyla ekonometrik analizlerde kullanılan Enflasyon Açığı-EA, Üretim Açığı-YA ve Döviz Kuru Açığı-DA değişkenleri elde edilmektedir. Bununla birlikte, EA, YA ve DA değişkenleri türetilirken potansiyel verilerin HPF işlemi kullanılarak elde edilmesinde, EA, YA ve DA değişkenlerinin HPF işlemiyle uyumlu bir şekilde hesaplanabilmesi ve ekonometrik analizlerde kullanılan FO, EA, YA ve DA değişkenleri arasındaki ilişkilerin daha tutarlı bir şekilde incelenebilmesi amacı etkin olmaktadır.

Tüm bu veri dönüştürme işlemlerinin ardından FO, EA, YA ve DA değişkenlerinin ekonometrik analizlerde kullanılacak formlarının 2002Q:1-2019Q:2 dönemindeki zaman serisi özelliklerine ait tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Medyan	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem
FO	2.459	2.594	0.883	0.414	4.448	70
EA	0.007	-0.003	0.046	-0.051	0.144	70
YA	-0.002	0.004	0.047	-0.253	0.094	70
DA	0.015	-0.003	0.105	-0.162	0.346	70

Tablo 2 incelendiğinde, FO ve DA değişkenlerinin örneklem döneminde ortalama, medyan, minimum, maksimum ve standart sapma istatistikleri açısından aldıkları değerlerin EA ve YA değişkenlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, örneklem döneminde para piyasası politika faiz oranları ile döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin, enflasyon ve üretimde meydana gelen değişimlerden daha fazla olduğunu göstermektedir.

2.2. Araştırmanın Ekonometrik Metodolojisi ve Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının belirlenmesinde kurala dayalı bir para politikası uygulaması olan Taylor kuralının geçerli olup olmadığının 2002:Q1-2019Q:2 dönemi için ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada, dışa kapalı ve dışa açık ekonomi varsayımlarına dayalı olarak geliştirilen orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliğini belirlemek üzere Eşitlik 1 ve 2'de tanımlanan Taylor kuralı denklemleri kullanılarak 2002:Q1-2019Q:2 dönemi için ayrı ayrı tahmin edilecek ekonometrik modeller aşağıdaki eşitliklerde gösterilmektedir: (Çalışmada tanımlanan modellerin ekonometrik analizlerinde EViews 10.0 ve WinRATS 9.1 paket programları kullanılmaktadır).

$$\text{Model-1: } FO_t = \partial_t + \alpha EA_t + \beta YA_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\text{Model-2: } FO_t = \partial_t + \alpha EA_t + \beta YA_t + \sigma DA_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

Eşitliklerde ($\partial_t = r_t + \pi_t$) göstermek üzere modellerdeki terimlerden; (∂), (α), (β), (σ), (ε) ve (t) sırasıyla sabit parametreyi, enflasyon, üretim ve döviz kuru açığı değişkenlerine ait eğim parametrelerini, hataları ve zamanı göstermektedir. Orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından 2002:Q1-2019Q:2 dönemindeki geçerliliğini belirlemek üzere Eşitlik 3 ve 4'te tanımlanan modeller doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi metodolojisi kullanılarak ayrı ayrı tahmin edilmektedir.

Modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulunun belirlenmesinin önemli olduğu zaman serisi analizlerinde durağan olmayan değişkenlerin kullanılması, sapmalı test istatistiklerine ve sahte regresyon olgusuna yol açabilmektedir. Bu nedenle, zaman serisi analizlerinde sapmasız test istatistik değerleri elde edebilmek ve sahte regresyon olgusundan kaçınabilmek üzere öncelikle modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulunun tespit edilmesi

gerekmektedir (Gujarati, 2009: 709-711). Zaman serisi analizlerinde modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulu ise serilerin simetrik ve asimetrik özelliklerini, deterministik ve stokastik yapısını vb. dikkate alarak çeşitli varsayımlar altında test istatistikleri hesaplayabilen doğrusal ve doğrusal olmayan farklı nitelikteki birim kök testleriyle incelenebilmektedir. Nitekim zaman serisi analizlerinde modeldeki değişkenlerin inceleme dönemindeki hareketleri doğrusal veya doğrusal olmayan eğilimler gösterebilmekte ve bu eğilimleri dikkate almadan uygulanan birim kök testleri değişkenlerin durağanlığı konusunda sapmalı sonuçlar verebilmektedir (Cuestas ve Garratt, 2011: 557). Zaman serisi analizi kapsamındaki bu çalışmada anılan sakıncaları gidererek sapmasız sonuçlar elde edebilmek (sahte birim kökten kaçınabilmek) üzere modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulu, doğrusal (Augmented Dickey-Fuller-ADF ile Phillips-Perron-PP) ve doğrusal olmayan (Kapetanios, Shin ve Snell-KSS ile Sollis-SLS) farklı nitelikteki birim kök testleriyle araştırılmaktadır.

Zaman serilerinin inceleme dönemindeki hareketlerinin doğrusal eğilimler göstermesi durumunda kullanılabilen Dickey ve Fuller (1976-1979) ve Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen ADF ve PP birim kök testleri, değişkenlerdeki otokorelasyonun giderilebilmesine yönelik çeşitli varsayımlar altında durağanlık analizi yapabilmektedir. ADF birim kök testinde, hata terimlerindeki otokorelasyonun bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin model eklenmesiyle giderildiği varsayılmakta ve testin uygulanabilmesi için hata terimlerindeki otokorelasyonun doğru derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. PP birim kök testinde ise ADF testindeki rassal şokların dağılımları ile ilgili olan bu varsayım geliştirilerek zaman serilerindeki yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için parametrik olmayan bir yöntemle durağanlık analizi yapılmaktadır. Bu yönüyle, ADF birim kök testinin tamamlayıcısı olan PP birim kök testinde otokorelasyonu gidermeye yetecek kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri ilave edilmemekte, onun yerine katsayı Newey-West tahmincisi ile uyarlanmaktadır (Phillips ve Perron, 1988: 335-46). Bununla birlikte, doğrusal ADF ve PP birim kök testlerinde serilerin durağanlığı “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipoteziyle araştırılmakta ve sabitli ve trendli formlarda hesaplanan test istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük olması durumunda, temel hipotez reddedilmektedir.

Zaman serilerinin inceleme dönemindeki hareketlerinin doğrusal olmayan eğilimler göstermesi durumunda kullanılabilen Kapetanios, Shin ve Snell (2003) ve Sollis (2009) tarafından geliştirilen KSS ve SLS birim kök testleri, değişkenlerin simetrik veya asimetrik özellikler göstermesine yönelik çeşitli varsayımlar altında durağanlık analizi yapabilmektedir. KSS birim kök testinde, asimetrik zaman serisinin üssel ve yumuşak geçişli bir otoregresif süreç izlediği varsayılırken, SLS birim kök testinde simetrik veya asimetrik zaman serisinin üssel veya lojistik yumuşak geçişli bir otoregresif süreç

izlediği kabul edilmektedir. KSS birim kök testinde, (θ) geçiş hızını belirleyen parametreyi göstermek üzere durağanlık analizi, $(\theta = 0)$ etrafında birinci mertebeden Taylor açılımını kullanan aşağıdaki yardımcı regresyon denkleminde dayalı olarak yapılmaktadır:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1}^3 + \varepsilon_t \quad (5)$$

Burada (y_{t-1}^3) değişkeni ESTAR (Exponential Smooth Transition Autoregressive-Üstsel Yumuşak Geçişli Otoregresif) doğrusal olmama durumunu gösterirken, denklem en küçük kareler yöntemiyle zaman serisinin ortalamadan ve trendden arındırılmış şekline göre tahmin edilmekte ve doğrusal olmayan t test istatistiği $(t_{NL} = \hat{\delta}/s_{\hat{\delta}})$ formülüyle hesaplanmaktadır. KSS birim kök testinde, $(\delta = 0)$ temel hipotezi $(\delta < 0)$ alternatif hipotezine karşı sınanmakta ve (t_{NL}) test istatistiğinin simülasyonlarla elde edilen KSS kritik tablo değerlerinden mutlak olarak küçük olması durumunda “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipotezi reddedilememektedir (Kapetanios et al., 2003:359-379). SLS birim kök testinde ise (θ) geçiş hızını belirleyen parametreyi göstermek üzere durağanlık analizi, $(\theta_1 = 0)$ etrafında birinci mertebeden Taylor açılımını kullanan aşağıdaki yardımcı regresyon denkleminde dayalı olarak yapılmaktadır:

$$\Delta y_t = \delta_1 y_{t-1}^3 + \delta_2 y_{t-1}^4 + \varepsilon_t \quad (6)$$

Eşitlikteki (y_{t-1}^3) değişkeni simetrik ve (y_{t-1}^4) değişkeni ise asimetrik ESTAR doğrusal olmama durumunu gösterirken, denklem en küçük kareler yöntemiyle zaman serisinin ortalamadan ve trendden arındırılmış şekline göre tahmin edilmekte ve doğrusal olmayan F test istatistikleri hesaplanmaktadır. SLS birim kök testinde, $(\delta_1 = \delta_2 = 0)$ temel hipotezi $(\delta_1 \neq \delta_2 \neq 0)$ alternatif hipotezine karşı sınanmakta ve F test istatistiğinin simülasyonlarla elde edilen SLS kritik tablo değerlerinden küçük olması durumunda “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipotezi reddedilememektedir (Sollis, 2009:118-125).

Tanımlanan modellerdeki değişkenlerin durağanlık durumunu sabitli ve trendli ile ortalamadan ve trendden arındırılmış formlarda araştıran doğrusal (ADF ve PP) ve doğrusal olmayan (KSS ve SLS) birim kök testleri sonuçları Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3: Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri Sonuçları

Test İstatistikleri	ADF			PP			I
	LV	FD	L	LV	FD	L	
Değişkenler							
FO	-1.89	-6.86 ^a	1	-1.25	-7.38 ^a	8	I(1)
EA	-2.11	-8.45 ^a	1	-3.00	-8.98 ^a	5	I(1)
YA	-1.39	-5.69 ^a	0	-1.65	-6.28 ^a	2	I(1)
DA	-4.33 ^b	–	5	-3.52 ^b	–	3	I(0)

<i>Kritik Tablo Değerleri</i>	%1	-4.09			-4.09			
	%5	-3.47			-3.47			
Test İstatistikleri		KSS			SLS			I
Değişkenler		LV	FD	L	LV	FD	L	
FO		-2.03	-3.62 ^b	3	5.62	13.80 ^a	1	I(1)
EA		-3.21	-6.42 ^b	2	5.09	23.62 ^a	2	I(1)
YA		-2.65	-3.63 ^b	2	3.50	8.47 ^b	2	I(1)
DA		-3.89 ^b	–	1	7.91 ^b	–	3	I(0)
<i>Kritik Tablo Değerleri</i>	%1	-3.93			8.53			
	%5	-3.40			6.46			

Not: Test istatistiklerinin önündeki “a” ve “b” simgeleri, değişkenlerin sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Tablodaki “L” sütunu ADF, KSS, SLS ile PP testlerinde Schwarz Bilgi Kriterinin (SIC) ve Bartlett Kernel metodunun kullanımıyla belirlenen optimal gecikme uzunluklarını belirtmektedir. Kritik tablo değerleri ADF ve PP testleri için MacKinnon (1996) tarafından geliştirilen değerleri gösterirken, KSS ve SLS testleri için sırasıyla Kapetanios vd., (2003) ve Sollis (2009) çalışmalarından alınan değerleri belirtmektedir.

Tablo 3'teki sonuçlar incelendiğinde, ADF, PP, KSS ve SLS birim kök testlerine göre % 1 veya % 5 önem düzeyinde modellerdeki DA değişkeninin seviye değerinde durağan olduğu (LV), FO, EA ve YA değişkenlerinin ise birinci farklarında (FD) durağanlaştıkları görülmektedir. Bu durum, % 1 veya % 5 önem düzeyinde FO, EA, YA ile DA şeklindeki model değişkenleri için FD ile LV düzeylerinde hesaplanan ADF, PP, KSS ve SLS birim kök testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük veya küçük olmasından anlaşılabilmektedir. Hem doğrusal hem de doğrusal olmayan birim kök testlerinden elde edilen bu sonuçlar, DA şeklindeki model değişkeninin seviye düzeyinde [I(0)], FO, EA, YA DA şeklindeki model değişkenlerinin ise birinci farklarında [I(1)] durağanlaştıklarını ve modelin farklı derecelerden bütünleşik değişkenlerden oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, zaman serisi analizlerinde farklı derecelerde ve en fazla [I(1)] düzeyinde bütünleşik olduğu belirlenen model değişkenleri arasındaki uzun dönemde olması muhtemel eş-bütünleşik ilişkilerin, ARDL (Autoregressive Distributed Lag-Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif) modeliyle belirlenmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte, zaman serisi analizlerinde farklı derecelerden bütünleşik değişkenlerden oluşan doğrusal ve doğrusal olmayan modellerde, değişkenler arasındaki uzun dönemli eş-bütünleşik ilişkiler sırasıyla Doğrusal-Linear (L-ARDL) ve Doğrusal Olmayan-Nonlinear (NL-ARDL) modelleriyle araştırılabilmektedir.

Pesaran et al., (2001) tarafından geliştirilen L-ARDL modeli, farklı derecelerden I(0) veya I(1) bütünleşik olan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin simetrik yönünün incelenmesine olanak tanımaktadır. Model tahminlerinde bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri kullanıldığından gecikmesi dağıtılmış otoregresif model olarak da

adlandırılan L-ARDL modelinin, otokorelasyon ve içsellikten kaynaklı problemleri giderilebildiği ve küçük örneklerde dahi tutarlı sonuçlar verebildiği varsayılmaktadır. Kısıtsız Hata Düzeltme Modeline (Unrestricted Error Correction Model-UECM) dayanan L-ARDL (p, q) modelinde, (y_t) ve (x_t) gibi iki zaman serisi değişkeni arasındaki kısa ve uzun dönemli simetrik ilişkiler aşağıdaki temel regresyon denklemi üzerinden araştırılabilmektedir:

$$y_t = \sum_{i=1}^p \lambda_i y_{t-j} + \sum_{i=0}^q \delta_i^{*'} x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Burada; (y_t) bağımlı değişkeni ve (x_t) , $(k \times 1)$ boyutlu dışsal değişkenler vektörünü gösterirken, (p, q) sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerinin dağıtılmış gecikmeli değerlerini belirtmektedir. Eşitlikteki $(\delta_i^{*'})$ dışsal değişkenlerin $(k \times 1)$ boyutlu katsayılar vektörünü, (λ_i) skaler vektörünü ve (ε_t) sıfır ortalamaya ve sonlu varyansa sahip olan hata terimini göstermektedir. Eşitlik 7'deki denklem simetrik ve UECM formatında aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$\Delta y = \phi y_{t-1} + \beta_i' x_t + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^{*'} \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Burada; $\phi = -1(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_j)$; $\beta_i = \sum_{i=0}^q \delta_i$, $\lambda_i^* = \sum_{m=i+1}^p \lambda_m$, $i = 1, 2, \dots, p-1$, $\delta_i^* = \sum_{m=i+1}^q \delta_m$ ve $i = 1, 2, \dots, q-1$ göstermek üzere Eşitlik 8'deki denklem gruplandırıldığında aşağıdaki gibi kısaca yeniden yazılabilmektedir:

$$\Delta y_t = \phi(y_{t-1} - \theta_i' x_t) + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^{*'} \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

Eşitlik 9'daki denklemde; $(\theta = -(\frac{\beta}{\phi}))$, (y_t) ve (x_t) değişkenleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkileri için hesaplanan katsayıları belirten, (λ_i^*) ve (δ_i^*) ise sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerindeki değişimlerin gecikmeli değerleri için hesaplanan kısa dönemli katsayıları göstermektedir. Denklemdeki (ϕ) ise (x_t) değişkenindeki değişimler sonucunda (y_t) değişkeninin uzun dönemli ilişkide dengeye yakınsama hızını gösteren ve her zaman negatif değerler alan simetrik hata düzeltme katsayısını belirtmektedir (Pesaran et al., 2001: 290-310).

Shin et al., (2014) tarafından geliştirilen ve L-ARDL modelinin genişletilmesine dayanan NL-ARDL modeli ise farklı derecelerden bütünlük olan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin asimetrik

yönünün incelenbilmesine olanak vermektedir. Bu yönüyle bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasındaki uzun dönemli doğrusal olmayan ilişkileri araştıran NL-ARDL modeli, açıklayıcı değişkenlerde inceleme döneminde meydana gelen pozitif ve negatif değişimlerin bağımlı değişken üzerinde oluşturduğu etkilerin belirlenebilmesine imkân vermektedir. Eşitlik 8'deki simetrik ve UECM formatındaki denklemin asimetrik ilişkileri içerecek şekilde genişletilmesine dayanan NL-ARDL modeli, aşağıdaki temel regresyon denklemi üzerinden araştırılabilmektedir:

$$y_t = \beta^+ x_t^+ + \beta^- x_t^- + u_t \quad (10)$$

$$x_t = x_0 + x_t^+ + x_t^- \quad (11)$$

Eşitlik 10'daki, β^+ ve β^- sırasıyla (x_t^+) ve (x_t^-) ilişkili olan uzun dönemli asimetrik parametreleri ve (u_t) uzun dönemli dengeden sapmaları göstermektedir. Eşitlik 11'deki (x_t) ise (x_t^+) ve (x_t^-) şeklindeki iki bileşenden oluşmakta ve (x_t) 'deki pozitif ve negatif değişimlerin kısmi toplamlarını göstermektedir. (x_t) 'deki pozitif ve negatif değişimlerin kısmi toplam süreçlerini gösterecek şekilde (x_t) , aşağıdaki gibi ayrıştırılarak yeniden yazılabilmektedir: (Shin et al., 2014: 285-290).

$$x_t^+ = \sum_{j=1}^t \Delta x_j^+ = \sum_{j=1}^t \text{Max}(\Delta x_j, 0) \quad (12)$$

$$x_t^- = \sum_{j=1}^t \Delta x_j^- = \sum_{j=1}^t \text{Min}(\Delta x_j, 0) \quad (13)$$

Bu kapsamda, (y_t) ve (x_t) gibi iki zaman serisi değişkeni arasındaki kısa ve uzun dönemli asimetrik ilişkileri araştıran NL-ARDL (p, q) modeli, UECM formatında aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir:

$$\Delta y_t = \phi(y_{t-1} - \theta_1^+ x_t^+ - \theta_2^- x_t^-) + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_{1i}^* \Delta x_{t-i}^+ + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_{2i}^{*'} \Delta x_{t-i}^- + \varepsilon_t \quad (14)$$

L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için sırasıyla Eşitlik 9 ve 14'te tanımlanan denklemlerin tahmininde birbirini izleyen başlıca dört aşama bulunmaktadır. İlk aşamada, bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri farklı derecelerde ve en fazla $[I(1)]$ düzeyinde bütünleşik olan L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) eşliğinde uygun spesifikasyonları (optimal gecikme uzunlukları) belirlenmektedir. İkinci aşamada, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri arasındaki uzun dönemli simetrik ve asimetrik eş-bütünleşme ilişkileri, Sınır Testi yardımıyla araştırılmaktadır. Burada, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için hesaplanan FPSS Sınır Testi istatistiklerinin kritik tablo

değerlerinden büyük olması durumunda, “model değişkenleri arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır” şeklindeki temel hipotez reddedilmektedir. L-ARDL ve NL-ARDL modellerindeki değişkenler arasında simetrik ve asimetrik uzun dönemli ilişkilerin bulunması durumunda, üçüncü aşamada Eşitlik 9 ve 14’teki denklemler Sıradan En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares-OLS) yöntemiyle tahmin edilmekte ve modellerin açıklayıcı değişkenleri için kısa-uzun dönemli ARDL katsayıları hesaplanmaktadır. Dördüncü ve son aşamada tahmin edilen L-ARDL ve NL-ARDL modelleri, değişen varyans, otokorelasyon, normallik vb. gibi tanısal testlerden geçirilmekte ve modellerin istikrarlılık koşullarını sağlayıp sağlamadığı araştırılmaktadır.

Birbirini takip eden bu dört aşama izlenilerek orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliğini belirlemek üzere tahmin edilen L-ARDL ve NL-ARDL modellerine ait bulgular sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5’te sunulmaktadır.

Table 4. L-ARDL ve NL-ARDL Model-1 Tahmin Sonuçları

Panel A: Sınır Testi İstatistikleri	L-ARDL		NL-ARDL	
Model	(1, 1, 0)		(4, 0, 0, 3)	
FPSS	6.21*		7.60*	
Kritik Değerler (% 5)				
Alt Sınır I(0)-Üst Sınır I(1)	3.79–4.85		3.23–4.35	
Panel B: Tanısal Test İstatistikleri	L-ARDL		NL-ARDL	
Düzeltilmiş R ²	0.92		0.93	
F	218.71 [0.000]		91.92 [0.000]	
RR	0.203 [0.839]		1.251 [0.216]	
LM	1.492 [0.226]		0.068 [0.795]	
ARCH	0.003 [0.955]		0.156 [0.694]	
CS	S		S	
Panel C: Kısa Dönemli Tahminler	L-ARDL		NL-ARDL	
	Katsay 1	Standart Hata	Katsay 1	Standart Hata
FO _{t-1}	0.893 ^a	0.039 [0.000]	0.929 ^a	0.118 [0.000]
FO _{t-2}	—	—	-0.139	0.166 [0.402]
FO _{t-3}	—	—	-0.343 ^b	0.165 [0.042]
FO _{t-4}	—	—	0.444 ^a	0.113 [0.000]
EA _t	4.498 ^a	1.678 [0.009]	—	—
EA _{t-1}	-2.921	1.532 [0.061]	—	—
EA _t ⁺	—	—	3.095 ^a	0.914 [0.001]
EA _t ⁻	—	—	2.762 ^a	0.902 [0.003]
YA _t	2.150 ^a	0.664 [0.002]	1.541 ^b	0.703 [0.045]
YA _{t-1}	—	—	-0.279	1.428 [0.846]
YA _{t-2}	—	—	0.409	1.778 [0.819]
YA _{t-3}	—	—	3.493 ^b	1.453 [0.019]
C	0.229 ^b	0.097 [0.021]	-0.020	0.259 [0.938]
Panel D: Uzun Dönemli Tahminler	L-ARDL		NL-ARDL	
	Katsay	Standart	Katsay	Standart

	1	Hata	1	Hata
EA_t	4.499 ^a	1.571 [0.006]	—	—
EA_t^+	—	—	3.095 ^a	0.914 [0.001]
EA_t^-	—	—	2.762 ^a	0.902 [0.003]
YA_t	2.156 ^a	0.664 [0.002]	5.163 ^a	1.078 [0.000]
C	0.229 ^a	0.064 [0.000]	-0.020	0.250 [0.419]
ECM_{t-1}	-0.107 ^a	0.024 [0.000]	-0.109 ^a	0.0193 [0.000]

Not: Modellerde değişkenlerin hesaplanan katsayılarının önündeki “a” ve “b” simgeleri katsayılara ait t-istatistiklerinin sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyinde anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tabloda “[ ]” parantezi içindeki değerler katsayılara ait olasılıkları ve “t” simgesi (t=0) olmak üzere katsayıların SIC ile belirlenen gecikme düzenini göstermektedir. Tablodaki FPSS test istatistiklerinin önündeki “**” simgesi model değişkenleri arasında % 1 anlamlılık düzeyinde eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir.

Orijinal Taylor kuralına ait Tablo 4’teki Panel A bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin bağımlı (FO) ve açıklayıcı (EA, YA) değişkenleri için genelden özele yaklaşımı ve SIC kullanılarak maximum 6 gecikme uzunluğundaki spesifikasyonlarından elde edilen Sınır Testi istatistiklerini göstermektedir. Panel A’daki bulgular incelendiğinde, L-ARDL (1, 1, 0) ve NL-ARDL (4, 0, 0, 3) modellerinin bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri arasında hem simetrik hem de asimetrik açıdan uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkilerinin bulunduğu görülmektedir. Bu sonucu, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için hesaplanan FPSS Sınır Testi istatistiklerinin, Pesaran et al., (2001) çalışmasından alınan kritik tablo değerlerinin Alt ve Üst sınırlarından % 5 önem düzeyinde büyük olmasıyla ve temel hipotezlerin reddedilmesiyle ulaşılmaktadır.

Tablo 4’teki Panel B bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için tanımlama hatası (Ramsey Reset-RR), otokorelasyon (Lagrange Multiplier-LM), değişen varyans (Autoregressive Conditional Heteroscedasticity-ARCH), yapısal istikrarlılık (Cusum-CS), F ve Düzeltilmiş R2 şeklindeki tanısal test istatistiklerini göstermektedir. Bu kapsamda Panel B’deki bulgular incelendiğinde, bağımlı değişkeninin açıklanma gücünü gösteren Düzeltilmiş R2 değerlerinin yüksek ve F-istatistiklerinin anlamlı olduğu L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin tanısal açıdan istikrarlılık koşullarını da sağladığı görülmektedir. L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde; tanımlama hatalarının, otokorelasyonun ve değişen varyansın bulunmadığı ve yapısal açıdan istikrarın bulunduğu Panel B’deki bulgulardan anlaşılabilir. Bu sonuçlara RR, LM, ARCH tanısal testleri için hesaplanan test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.05’ten büyük olduğunun ve CS test sonuçlarının istikrarlı (S) olduğunun belirlenmesiyle ulaşılmaktadır.

Tablo 4’teki Panel D bulguları hata düzeltme katsayıları açısından incelendiğinde ise L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde değişkenler arasındaki uzun dönemli yakınsamanın düzeyini gösteren (ECM_{t-1})

katsayılarının, sırasıyla (-0.107) ve (-0.109) olarak hesaplandığı ve istatistiki açıdan anlamlı oldukları görülmektedir. Bu durum L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde değişkenler arasında simetrik veya asimetrik açıdan kısa dönemde meydana gelen şokların etkilerinin uzun dönemde ortadan kalkacağını ve değişkenlerin birlikte yürüyüşlerinin tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Uzun dönemde eş-bütünleşik ve tanısıl açıdan güvenilir olduğu belirlenen orijinal Taylor kuralına ait L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin açıklayıcı değişkenleri için hesaplanan kısa ve uzun dönemli simetrik ve asimetrik katsayılar ise sırasıyla Tablo 4'ün C ve D panellerinde sunulmaktadır. Tablo 4'teki Panel C ve D bulguları incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde EA, EA+, EA- ve YA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa ve uzun dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların beklentilerle uyumlu olacak şekilde pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olarak hesaplandıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra Panel C'deki bulgular incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde FO bağımlı değişkeni ile EA ve YA açıklayıcı değişkenlerinin gecikmeli değerlerine ait kısa dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların gecikmelere göre değişen bir şekilde hesaplandığı görülmektedir. Nitekim Panel C'deki bulgular incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde FO, EA ve YA değişkenlerinin gecikmeli değerlerine ait kısa dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların gecikmelere göre pozitif/negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı/anlamsız olacak şekilde hesaplandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Türkiye ekonomisinde inceleme döneminde enflasyon ve üretim açığında meydana gelen simetrik ve/veya asimetrik değişimlerin para piyasası politika faizleri üzerinde gecikmelere göre kısa dönemde artırıcı veya azaltıcı bir şekilde etkili olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Panel C ve D bulguları incelendiğinde, L-ARDL modelinde EA ve YA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa dönemli simetrik katsayıların (4.498) ve (2.150) olarak ve uzun dönemli simetrik katsayıların da (4.499) ve (2.156) olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır. NL-ARDL modelinde ise EA+, EA- ve YA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların (3.095), (2.762) ve (1.514) olarak ve uzun dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların da (3.095), (2.762) ve (5.163) olarak hesaplandığı Panel C ve D'den izlenebilmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisinde enflasyon ve üretim açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik değişim (artış) karşısında (gerçekleşen enflasyonun hedeflenen enflasyonu ve/veya gerçekleşen üretim düzeyinin potansiyel üretim düzeyini aşması durumunda) TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının sırasıyla yaklaşık (% 4.5) ve (% 2.2) olarak artırılması gerektiğini göstermektedir. Benzer bir şekilde sonuçlar, Türkiye ekonomisinde enflasyon ve üretim açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik ve

asimetrik değişim (artış/azalış) karşısında ise TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının sırasıyla yaklaşık (% 3.1), (% 2.8) ve (% 1.5-5.2) olarak artırılması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte sonuçlar, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan TCMB'nin fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesi temel amacına uyumlu bir şekilde para piyasası politika faiz oranlarının kısa ve uzun dönemde enflasyon açığına daha fazla duyarlı olduğunu göstermektedir. Tüm bu sonuçlar, inceleme döneminde doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda orijinal Taylor kuralının TCMB açısından enflasyon ve üretim açığı itibariyle geçerli olduğunu ve TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon ve üretim açığında kısa-uzun dönemde oluşan simetrik-asimetrik değişimlere göre belirlendiğini göstermektedir.

Tablo 5. L-ARDL ve NL-ARDL Model-2 Tahmin Sonuçları

Panel A: Sınır Testi İstatistikleri	L-ARDL		NL-ARDL	
Model	(1, 0, 0, 1)		(1, 0, 0, 0, 1)	
FPSS	5.24*		4.47*	
Kritik Değerler (% 5)				
Alt Sınır I(0)-Üst Sınır I(1)	3.23-4.35		2.86-4.01	
Panel B: Tamsal Test İstatistikleri	L-ARDL		NL-ARDL	
Düzeltilmiş R ²	0.93		0.93	
F	180.22 [0.000]		151.02 [0.000]	
RR	1.072 [0.288]		0.418 [0.677]	
LM	1.881 [0.175]		1.139 [0.289]	
ARCH	0.005 [0.942]		0.061 [0.806]	
CS	S		S	
Panel C: Kısa Dönemli Tahminler	L-ARDL		NL-ARDL	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
FO_{t-1}	0.889 ^a	0.039 [0.000]	0.919 ^a	0.047 [0.000]
EA_t	1.067	1.171 [0.365]	—	—
EA_t^+	—	—	1.412	1.207 [0.247]
EA_t^-	—	—	0.901	1.178 [0.447]
YA_t	2.435 ^a	0.675 [0.001]	2.539 ^a	0.680 [0.000]
DA_t	1.253 ^b	0.492 [0.013]	1.304 ^b	0.493 [0.010]
DA_{t-1}	-0.728	0.502 [0.152]	-0.739	0.501 [0.145]
C	0.237 ^b	0.096 [0.016]	-0.026	0.207 [0.898]
Panel D: Uzun Dönemli Tahminler	L-ARDL		NL-ARDL	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
EA_t	1.067	1.171 [0.365]	—	—
EA_t^+	—	—	1.412	1.207 [0.247]
EA_t^-	—	—	0.901	1.178 [0.447]
YA_t	2.434 ^a	0.674 [0.001]	2.556 ^a	0.680 [0.000]
DA_t	1.252 ^a	0.428 [0.005]	1.362 ^a	0.426 [0.003]
C	0.236 ^a	0.062 [0.001]	-0.026	0.026 [0.322]
ECM_{t-1}	-0.110 ^a	0.024 [0.000]	-0.080 ^a	0.016 [0.000]

Not: Tablo 4'teki açıklamalara bakınız.

Genişletilmiş Taylor kuralına ait Tablo 5'teki Panel A bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin bağımlı (FO) ve açıklayıcı (EA, YA, DA) değişkenleri için genelden özele yaklaşımı ve SIC kullanılarak maximum 6 gecikme uzunluğundaki spesifikasyonlarından elde edilen Sınır Testi

istatistiklerini göstermektedir. Panel A'daki bulgular incelendiğinde, L-ARDL (1, 0, 0, 1) ve NL-ARDL (1, 0, 0, 0, 1) modellerinin bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri arasında hem simetrik hem de asimetric açıdan uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkilerinin bulunduğu görülmektedir. Bu sonucu, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için hesaplanan FPSS Sınır Testi istatistiklerinin, Pesaran et al., (2001) çalışmasından alınan kritik tablo değerlerinin Alt ve Üst sınırlarından % 5 önem düzeyinde büyük olmasıyla ve temel hipotezlerin reddedilmesiyle ulaşılmaktadır.

Tablo 5'teki Panel B bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için tanımlama hatası (Ramsey Reset-RR), otokorelasyon (Lagrange Multiplier-LM), değişen varyans (Autoregressive Conditional Heteroscedasticity-ARCH), yapısal istikrarlılık (Cusum-CS), F ve Düzeltilmiş R2 şeklindeki tanısal test istatistiklerini göstermektedir. Bu kapsamda Panel B'deki bulgular incelendiğinde, bağımlı değişkeninin açıklanma gücünü gösteren Düzeltilmiş R2 değerlerinin yüksek ve F-istatistiklerinin anlamlı olduğu L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin tanısal açıdan istikrarlılık koşullarını da sağladığı görülmektedir. L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde; tanımlama hatalarının, otokorelasyonun ve değişen varyansın bulunmadığı ve yapısal açıdan istikrarın bulunduğu Panel B'deki bulgulardan anlaşılabilir. Bu sonuçlara RR, LM, ARCH tanısal testleri için hesaplanan test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olduğunun ve CS test sonuçlarının istikrarlı (S) olduğunun belirlenmesiyle ulaşılmaktadır.

Tablo 5'teki Panel D bulguları hata düzeltme katsayıları açısından incelendiğinde ise L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde değişkenler arasındaki uzun dönemli yakınsamanın düzeyini gösteren (ECM_{t-1}) katsayılarının, sırasıyla (-0.110) ve (-0.080) olarak hesaplandığı ve istatistiki açıdan anlamlı oldukları görülmektedir. Bu durum L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde değişkenler arasında simetrik veya asimetric açıdan kısa dönemde meydana gelen şokların etkilerinin uzun dönemde ortadan kalkacağını ve değişkenlerin birlikte yürüyüşlerinin tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Uzun dönemde eş-bütünleşik ve tanısal açıdan güvenilir olduğu belirlenen genişletilmiş Taylor kuralına ait L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin açıklayıcı değişkenleri için hesaplanan kısa ve uzun dönemli simetrik ve asimetric katsayılar ise sırasıyla Tablo 5'in C ve D panellerinde sunulmaktadır. Tablo 5'teki Panel C ve D bulguları incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde YA ve DA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa ve uzun dönemli simetrik ve asimetric katsayıların beklentilerle uyumlu olacak şekilde pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olarak hesaplandıkları görülmektedir. Buna karşılık Panel C ve D bulguları incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde EA, EA+ ve EA- açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa ve uzun dönemli simetrik

ve asimetrik katsayıların beklentilerle uyumlu olacak şekilde pozitif yönlü ve/fakat istatistiki açıdan anlamsız olarak hesaplandıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Panel C'deki bulgular incelendiğinde, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde FO ve DA değişkenlerinin gecikmeli değerlerine ait kısa dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların pozitif yönlü/negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı/anlamsız olarak hesaplandıkları izlenmektedir. Bu durum, Türkiye ekonomisinde üretim ve döviz kuru açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen simetrik ve/veya asimetrik değişimlerin para piyasası politika faizleri üzerinde etkili olduğunu gösterirken, enflasyon açığının düzey ve döviz kuru açığının gecikmeli değerlerinin ise para piyasası politika faizleri üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda, Panel C ve D bulguları incelendiğinde, L-ARDL modelinde YA ve DA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa dönemli simetrik katsayıların (2.435) ve (1.253) olarak ve uzun dönemli simetrik katsayıların da (2.434) ve (1.252) olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır. NL-ARDL modelinde ise YA ve DA açıklayıcı değişkenlerinin düzey değerlerine ait kısa dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların (2.539) ve (1.304) olarak ve uzun dönemli simetrik ve asimetrik katsayıların da (2.556) ve (1.362) olarak hesaplandığı Panel C ve D'den izlenebilmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisinde üretim ve döviz kuru açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik değişim (artış) karşısında (gerçekleşen üretim/döviz kuru düzeyinin potansiyel üretim/döviz kuru düzeyini aşması durumunda) TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının sırasıyla yaklaşık (% 2.4) ve (% 1.3) olarak artırılması gerektiğini göstermektedir. Benzer bir şekilde sonuçlar, Türkiye ekonomisinde üretim ve döviz kuru açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik ve asimetrik değişim (artış/azalış) karşısında ise TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının sırasıyla yaklaşık (% 2.5) ve (% 1.3) olarak artırılması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte sonuçlar, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan TCMB'nin fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesi temel amacıyla örtüşmemekte ve para piyasası politika faiz oranlarının kısa ve uzun dönemde enflasyon açığından ziyade üretim ve döviz kuru açıklarına duyarlı olduğunu göstermektedir. Tüm bu sonuçlar, inceleme döneminde doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda genişletilmiş Taylor kuralının TCMB açısından sadece üretim ve döviz kuru açığı itibarıyla geçerli olduğunu ve TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının üretim ve döviz kuru açığında kısa-uzun dönemde oluşan simetrik-asimetrik değişimlere göre belirlendiğini göstermektedir.

Sonuç

Günümüzde enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankalarının para politikası uygulamalarını önemli ölçüde şekillendiren

orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları, enflasyon haddi, üretim düzeyi (hâsıla) ve döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklı etkilere para piyasası politika faiz oranları aracılığıyla vermesi gereken tepkilerin derecesini göstermektedir. Bu kapsamda, para piyasası politika faiz oranı ile enflasyon haddi, üretim düzeyi ve döviz kurları arasındaki ilişkileri kurala dayalı olarak açıklamak üzere John B. Taylor (1993-2001) tarafından geliştirilen orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları, para politikalarının sistematikleştirilmesini sağlamakta ve merkez bankalarının politika uygulamalarının öngörüsünü artırmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmada, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından para politikasının temel aracı olarak kullanılan politika faiz oranlarının belirlenmesinde orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının geçerli olup olmadığının ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından 2002:Q1-2019Q:2 dönemindeki geçerliliği, doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi kapsamında ekonometrik olarak incelenmektedir. Çalışmada, orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliğini belirlemek üzere doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizleri kullanılarak tahmin edilen modellerin, literatürdeki ampirik çalışmalarla ve TCMB'nin para politikası amaçlarıyla uyumlu bulguları şu şekilde özetlenebilmektedir:

Çalışmada orijinal Taylor kuralının geçerliliğinin doğrusal zaman serisi analizi kullanılarak araştırıldığı modellerde, TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon ve üretim açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik değişim (artış) karşısında sırasıyla yaklaşık (% 4.5) ve (% 2.2) olarak artırılması gerektiği belirlenmiştir. Orijinal Taylor kuralının geçerliliğinin doğrusal olmayan zaman serisi analizi kullanılarak araştırıldığı modellerde ise TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon ve üretim açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik-asimetrik değişim (artış/azalış) karşısında sırasıyla yaklaşık (% 2.8-3.1) ve (% 1.5-5.2) aralığında artırılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, inceleme döneminde doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda orijinal Taylor kuralının TCMB açısından enflasyon ve üretim açığı itibarıyla geçerli olduğunu ve TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon ve üretim açığında kısa-uzun dönemde oluşan simetrik-asimetrik değişimlere göre belirlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan TCMB'nin fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesi temel amacına uyumlu bir şekilde para piyasası politika faiz oranlarının kısa ve uzun dönemde enflasyon açığına daha fazla duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna karşılık çalışmada genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliğinin doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizleri kullanılarak araştırıldığı modellerde, TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının belirlenmesinde enflasyon açığındaki simetrik-asimetrik değişimlerin etkili olmadığı, üretim ve döviz kuru açığındaki simetrik-asimetrik değişimlerin ise etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda çalışmada genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliğinin doğrusal zaman serisi analizi kullanılarak araştırıldığı modellerde, TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının üretim ve döviz kuru açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik değişim (artış) karşısında sırasıyla yaklaşık (% 2.4) ve (% 1.3) olarak artırılması gerektiği belirlenmiştir. Genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliğinin doğrusal olmayan zaman serisi analizi kullanılarak araştırıldığı modellerde ise TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının üretim ve döviz kuru açığında kısa ve uzun dönemde meydana gelen % 1'lik bir simetrik-asimetrik değişim (artış/azalış) karşısında sırasıyla yaklaşık (% 2.5) ve (% 1.3) olarak artırılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, inceleme döneminde doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda genişletilmiş Taylor kuralının TCMB açısından sadece üretim ve döviz kuru açığı itibariyle geçerli olduğunu ve TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının üretim ve döviz kuru açığında kısa-uzun dönemde oluşan simetrik-asimetrik değişimlere göre belirlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, 2002 yılından bu yana enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan TCMB'nin fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülmesi temel amacıyla örtüşmemekte ve para piyasası politika faiz oranlarının kısa ve uzun dönemde enflasyon açığından ziyade üretim ve döviz kuru açığına duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye gibi gelişmekte olan dışa açık ekonomilerde, enflasyonun döviz kurlarındaki değişimlere önemli ölçüde duyarlı olmasından kaynaklanmakta ve fiyat istikrarının sağlanıp sürdürülebilmesinin döviz kurlarında istikrarlılığının sağlanabilmesine bağlı olmasından ileri gelmektedir. Nitekim üretimi büyük ölçüde ithal girdilere bağlı olan ve tüketimi ise belli ölçüde ithal çıktılara yönelen Türkiye gibi gelişmekte olan dışa açık ekonomilerde, finansal istikrar bileşeni olarak döviz kurlarındaki değişimler enflasyon üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Taylor (2001) çalışmasında da belirtildiği üzere döviz kurlarındaki değişimlerin enflasyondaki değişimleri dolaylı olarak içerdiği anlamına gelen bu durum, doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda genişletilmiş Taylor kuralının TCMB açısından döviz kuru/enflasyon açığı itibariyle geçerli olmasını/olmamasını açıklayabilmektedir.

Bu açıklamalar dikkate alındığında çalışmada tanımlı modellerden elde edilen sonuçlar, hem doğrusal hem de doğrusal olmayan formlarda orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından enflasyon, üretim ve döviz kuru açıkları itibariyle geçerli olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının doğrusal ve doğrusal olmayan

formlarda TCMB açısından geçerli olması ise Türkiye ekonomisinde enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsendiği 2002-2019 döneminde TCMB tarafından para politikası stratejilerinin orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının dikkate alınmasıyla tasarlandığına işaret etmektedir. Bununla birlikte orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının doğrusal ve doğrusal olmayan formlarda TCMB açısından geçerli olması, TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının enflasyon, üretim ve döviz kuru açıklarındaki değişimlerin etkilerinin dikkate alınmasıyla belirlendiği anlamını taşımaktadır. Bu durum enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsendiği 2002-2019 döneminde TCMB tarafından para politikası stratejileri tasarlanırken ve para piyasası politika faiz oranları kullanılırken, temel amaç olarak belirlenen fiyat istikrarının yanında hasılanın ve finansal istikrarın da belli ölçülerde gözetildiğini göstermektedir.

TCMB tarafından para piyasası politika faiz oranlarının orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları çerçevesinde, enflasyon, üretim ve döviz kurlarındaki değişimlere göre belirlenmesi ise enflasyon hedeflemesi rejiminin başarı düzeyini artırabilmek üzere parasal politikalarda kurala dayalı uygulamaların işleyişiyle uyumlu bir dizi iyileştirmenin ve geliştirmenin yapılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu kapsamda, TCMB tarafından para politikalarının mevcut şeffaflık ve öngörülebilirlik seviyesinin piyasa katılımcılarının beklentilerini karşılayabilme ve yönlendirebilme düzeyinin artırılabilmesine-geliştirilebilmesine dönük para politikası düzenlemelerin yapılması gereklilik arz etmektedir. Bu amaçla TCMB tarafından 2006 yılından itibaren uygulanmakta olan açık enflasyon hedeflemesi rejiminin kredibilitésinin etkili ve tutarlı enflasyon öngörü yöntemleriyle artırılabilmesine, kamuoyuna ilan edilmesindeki iletişim politikalarının veri ve bilgi seti ile duruyu sıklığının genişletilmesiyle etkinliğinin artırılabilmesine vb. yönelik para politikası düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Böylelikle, orijinal ve genişletilmiş Taylor kuralları çerçevesinde TCMB'nin enflasyon, üretim ve döviz kurlarındaki değişimlere para piyasası politika faizleri üzerinden vermesi gereken tepkilerin derecesinin belirlenebilmesi ve fiyat istikrarı üzerinde etkili olan diğer koşullar veri iken enflasyon hedeflemesi rejiminin başarı düzeyinin belli ölçüde artırılabilmesi mümkün olabilecektir. Diğer yandan, orijinal ve genişletilmiş Taylor kurallarının TCMB açısından geçerliliğini konu edinecek ampirik çalışmalarda, Tüketici Fiyat Endeksi'nin alt bileşenlerinin ve nominal efektif döviz kurlarının kullanılmasının ve Taylor tipi kuralların geriye ve ileriye dönük varyasyonlarının doğrusal ve doğrusal olmayan yöntemlerle tahmin edilmesinin ilgili literatürün gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Aguiar-Conraria, L., Martins, M. M., & Soares, M. J. (2018). “Estimating the Taylor rule in the time-frequency domain”. *Journal of Macroeconomics*, 57, 122-137.
- Akat, A.S. (2004). “Dalgalı Kur ve Para Politikası: Bir Parasal Kural Önerisi”. *Gülten Kaşgan’a Armağan: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 1-19.
- Akdeniz, C. ve Çatık, A. N. (2019). “Finansal Koşulların Taylor Kuralının Geçerliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bulgular”. *TESAM Akademi Dergisi, Türkiye Ekonomisi Özel sayıs*, 107-126.
- Aklan, N. A. ve Nargeleçekenler, M. (2008). “Taylor Kuralı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63(02):21-41.
- Albayrak, N. ve Abdioğlu, Z. (2015). “Geriye ve İleriye Dönük Para Politikası Reaksiyon Fonksiyonlarının Tahmini: Taylor Kuralı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 141-163.
- Alp, H., Baskaya, Y. S., Kilinc, M., ve Yuksel, C. (2011). “Türkiye için Hodrick-Prescott Filtresi Düzgünleştirme Parametresi Tahmini”. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notları*, (No. 1103):1-8.
- Ardor, N. H. (2014). “İleriye Dönük Yeni Keynesyen Para Politikası Reaksiyon Fonksiyonunun Tahmini”, *Ekonomik Yaklaşım*. 24(89):45-71.
- Bal, H., Tanrıöver, B. ve Erdoğan, E. (2016). “Taylor Kuralı Kapsamında Merkez Bankası Politika Faiz Oranlarının Belirlenmesi: Stokastik Trend Yaklaşımı”, *International Journal of Academic Value Studies*, 2 (6): 95-106.
- Ball, L. (1999), “Policy Rules for Open Economies.” Taylor, J. (Ed.), *Monetary Policy Rules*, Chigago: University of Chigago Press, 127-153.
- Bec, F., Salem, M. B. ve Collard, F. (2002). Asymmetries in monetary policy reaction function evidence for the U.S., French and German central banks. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 6(2):1-26.
- Boehm, C. E. ve House, C. L. (2019). “Optimal Taylor Rules when Targets are Uncertain”. *European Economic Review*, 119:274–286.
- Bunzel, H. ve Enders, W. (2010). “The Taylor Rule and “Opportunistic” Monetary Policy”, *Creates Research Paper*, 4:1-30.

- Caporale, G. M., Helmi, M. H., Çatık, A. N., Ali, F. ve M., Akdeniz, C. (2018). “Monetary Policy Rules İn Emerging Countries: Is There An Augmented Nonlinear Taylor Rule?”. *Economic Modelling*, 72:306-319.
- Chen, C., Yao, S., ve Ou, J. (2017). “Exchange Rate Dynamics İn A Taylor Rule Framework”. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 46:158-173.
- Chevapatrakul, T. , Mizen, P. ve Kim, T., (2002). “Predicting Changes in The Interest Rate: The Performance of Taylor Rules Versus Alternatives For The United Kingdom”, <http://repec.org/res2016/kimTH.pdf>.
- Clarda, R., Galı, J. ve Gertler, M. (1998). “Monetary Policy Rules in Practice Some International Evidence”. *European Economic Review*, 42(6): 1033-1067.
- Cuestas J. C. ve Garratt, D. (2011), “Is Real GDP Per Capita a Stationary Process? Smooth Transitions, Nonlinear Trends and Unit Root Testing”, *Empirical Economics*, 41:555-563.
- Çağlayan, E. ve Astar, M. (2011). “Faiz Oranı Hareketleri Üzerinde Enflasyon Açığı, Üretim Açığı Ve Döviz Kuru Açığının Etkisi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2):69-87.
- Demirbaş, E. ve Kaya, V. (2012),. “Testing The Validity Of Taylor Principle For Turkey From A Different Perspective”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Cilt:12, 20. Yıl, Özel Sayı, 12:81-110.
- Dolares R.M. ve Vazquez J. (2004). “The New Keynesian Monetary Models: Does It Show The Comovement Between Output and Inflation in The US?”, *De Gruyter*, 6(2), 1-37.
- Dolares, R. M. (2005); “Monetary Policy Rules In Accession Countries to EU: Is the Taylor Rule a Pattern?” *Economics Bulletin*, C.5, No.5.
- Gerdesmeier, D. ve Roffia, B. (2004); “Taylor Rules For The Euro Area: The Issue of Real-Time Data” *Deutsche Bundesbank Discussion Papers Series 1: Studies of The Economic Research Centre*, No.37.
- Gerlach, S. ve G. Schnabel. (2000). “The Taylor Rule and Interest Rates in the EMU Area”. *Economics Letters*, 67:165-171.
- Greiber, C., ve Herz, B., (2000). “Taylor Rules in Open Economies”. *Working Paper Bayreuth University*.
- Gujarati, D. N. (2009), *Temel Ekonometri*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Hodrick, R. J. ve Prescott, E.C.(1997). “Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation”. *Journal of Money, Credit and Banking*, 29, 1-16.
- Gascoigne, J. ve Turner, P. (2004). “Asymmetries in Bank of England monetary Policy”. *Applied Economics Letters*, 11:10:615-618.
- Judd, J. P. ve Rudebusch, G. D. (1998). “Taylor's Rule and the Fed, 1970-1997”. *Federal Reserve Bank of San Francisco, Economic Review*, No:3: 3-16.
- Kamin, S.B. ve Rogers, J.H. (1996). “Monetary Policy in the End-Game to Exchange- Rate Based Stabilizations: The Case of Mexico”. *Journal of International Economics*, 41:285-307.
- Kapetanios G., Shin Y. and Snell A. (2003). “Testing for a Unit Root in the Nonlinear STAR Framework”, *Journal of Econometrics*, 112, 359-379.
- Kesriyeli, M. ve Yalçın, C. (1998). “Taylor Kuralı ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Not”, *TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği*, No:9802.
- Kozicki, S., (1999). “How Useful Are Taylor Rules for Monetary Policy”. *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review*, Second Quarter.
- Leiderman, L, Maino, R. ve Parrado, E. (2006). “Inflation Targeting in Dollarized Economies”, *IMF Working Paper*, 157.
- Yazgan, M.E. ve Yilmazkuday, H. (2007). “Monetary policy rules in practice: evidence from Turkey and Israel”. *Applied Financial Economics*, 17:1, 1-8.
- Mankiw, N. G. (2010) *Makroekonomi*, (Çev. Ö. F. Çolak), Efil Yayınevi, Ankara.
- Markov, N. ve Nitschka, T. (2013). “Estimating Taylor Rules for Switzerland: Evidence from 2000 to 2012”, *Swiss National Bank Working Papers*, 8.
- Mehra, Y. P. (1994). “A Federal Funds Rate Equation”. *Federal Reserve Bank of Richmond Working Paper*.
- Nelson, E. (2000).“UK Monetary Policy 1972-97: a Guide using Taylor Rules”.*Bank of England Working Paper*, No:20.
- Orlowski, L. T. (2010).“Monetary Policy Rules for Convergence to the Euro”, *Economic Systems*,3 4(2), 148-159.
- Österholm, P. (2005). “The Taylor Rule: A Spurious Regression?” *Bulletin of Economic Research*, 53(3): 217-247.

- Özçam, M. (2004). *Enflasyon Hedeflemesi*, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 23.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. J. (2001). “Bounds testing approaches to the analysis of level relationships”. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289–326.
- Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”. *Biometrika*, 75(2):335-346.
- Shibamoto, M. (2008). “The Estimation of Monetary Policy Reaction Function in a data-rich environment: The case of Japan”. *Japan and the World Economy*, 20(4):497-520.
- Shin Y., Yu B., Greenwood-Nimmo M. (2014) “Modelling Asymmetric Cointegration and Dynamic Multipliers in a Nonlinear ARDL Framework” Sickles R., Horrace W. (Eds), *Festschrift in Honor of Peter Schmidt*. Springer, New York, NY, 281-314.
- Sollis, R. (2009), “A simple unit root test against asymmetric STAR nonlinearity with an application to real exchange rates in Nordic countries”, *Economic Modelling*, 26: 118-125.
- Taylor, B. J. (1993). “Discretion Versus Policy Rules in Practice”. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39:195-214.
- Taylor, B. J. (2001). “The Role of the Exchange Rate in Monetary Policy Rules”. *The American Economic Review*, 91 (2), 263-267.
- Taylor, J. B. (1998). “An Historical Analysis of Monetary Policy Rules”. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, Vol. 6768.
- Taylor, J. B. (1993). “Discretion versus Policy Rules in Practice”, *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, Vol. 39:195-214.
- TCMB, (2005). *Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Kur Politikası*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- TCMB, (2013a). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- TCMB, (2013b). *Parasal Aktarım Mekanizması*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- TCMB, (2019). *100 Soruda Merkez Bankacılığı*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- Ünsal, E. M., (2017). *Makro İktisat*. Murat Yayınları, Ankara.

- Vasicek, B. (2009). “Monetary Policy Rules and Inflation Process in Open Emerging Economies: Evidence For 12 New EU Members”. *William Davidson Institute Working Paper*, 968.
- Wang, R., Morley, B., ve Ordonez, J. (2016). “The Taylor Rule, Wealth Effects And The Exchnage Rate”. *Review of International Economics*, 24:282–301.

Türkiye'nin İhracatının Katma Değer Dağılımı ve İthal Girdi Bağımlılığı: 2000-2014 Dönemi için Küresel Değer Zinciri Analizi

Value Added Distribution of the Turkey's Export and Imported Input Dependency: Global Value Chains Analysis for 2000-2014 period

Huriye ALKIN¹

Geliş tarihi: 19.11.2019, Kabul tarihi: 12.02.2020, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Bu çalışmada Dünya Girdi Çıktı Veri Tabanı (WIOD) kullanılarak 2000-2014 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye'nin ikili ticaret bağlamında tarım, imalat sanayi ve hizmetler sektöründeki ihracatının yurtiçi katma değer ve yabancı katma değer oranı hesaplanmaktadır. Çalışmanın sonuçları, tarım ve hizmetler sektörü ihracatında yurtiçi katma değer oranının daha yüksek olduğunu ve imalat sanayi ihracatının diğer sektörlerle kıyasla daha yüksek yabancı katma değer içerdiğini göstermektedir. 2000-2014 yılları arasında tarım ve hizmetler sektörü ihracatındaki yurtiçi katma değer, %85 dolaylarında gerçekleşmektedir. İmalat sanayi sektöründe yabancı katma değer oranı, 2000 yılında yaklaşık olarak %16 iken 2014 yılında %22'dir.

Anahtar Kelimeler: *Küresel Değer Zinciri, İhracatta Katma Değer, WIOD, Türkiye*

Jel Kodu: *F13, F14, F15*

Abstract

This study examines the domestic and foreign value added of Turkey's exports in bilateral trade context in agriculture, manufacturing and services sectors for the period of 2000-2014 utilizing World Input Output Database (WIOD). The empirical results indicate that the domestic value added of the exports in agriculture and services sectors are higher, and manufacturing sectors exports contain higher foreign value added. The domestic value added of the exports in agriculture and services sectors is 85% approximately between the years of 2000 and 2014. While the foreign value added of manufacturing sectors is 16% in 2000, it is approximately 22% in 2014.

Key Words: *Global Value Chains, Value Added in Exports, WIOD, Turkey*

Jel Codes: *F13, F14, F15*

Giriş

Son otuz yılda üretimdeki parçalanma uluslararası ticaretin yapısını değiştirmekte; ülkeler arasında daha fazla rekabet ve bağımlılık

¹Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Arş. Gör.
huriyealkin@akdeniz.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-6328-3381>

yaratmaktadır. Her ne kadar küreselleşen üretim olgusu yeni olmasa da ve ülkeler her zaman ithal girdiye ihtiyaç duydularsa da bu süreç son otuz yılda ivme kazanmaktadır. Firmaların ve ülkelerin küresel üretim ve küresel dağıtımın parçası oldukları bu ağa, küresel değer zinciri (KDZ) adı verilmektedir. Üretim birçok farklı üretim noktasında aşamalı olarak gerçekleştirilerek nihai ürün elde edilmektedir. KDZ, ülkeler arasında daha fazla rekabet ve bağımlılık yaratmaktadır. Ülkeler, iş ve yatırımları çekmek için rekabet etmelerine karşın diğer ülkelerin talebine, sermayesine ve üretimine daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Dış kaynak kullanımının artmasıyla firmalar arasındaki rekabet yatay konumdan (aynı sektörde gerçekleşen rekabet) dikey konuma (uzmanlık gerektiren rekabet) kaymaktadır. Dolayısıyla, firmalar hem birbirlerine rakiptirler hem de birbirleri için temel girdi ve faaliyetlerin kaynağını oluşturmaktadırlar. Üretimdeki parçalanmanın artışı ve ülkelerin birbirlerine bağımlılığının artması sonucunda ülkelerin ihracatındaki ithal içerik ve yabancı katma değer artmaktadır. Buna paralel olarak dünya ticaret istatistikleri, bugün dünya ticaretinin üçte ikisinin ara malından oluştuğunu ve bir ülkenin ihracatının yaklaşık olarak dörtte birlik kısmının ithal girdi içerdiğini göstermektedir (Dünya Bankası Türkiye Raporu, 2014; Dünya Kalkınma 2020 Raporu).

KDZ olgusunun yükselişi ile dış ticaretteki katma değer ve dikey uzmanlaşmayı ölçmeye yarayan birçok metot geliştirilmektedir. Geliştirilen metotların kökenleri, Leontief (1936) çalışmasına dayanmaktadır. Leontief ayrıştırma metodunda, ülke ve endüstrilerdeki bir birim çıktının üretimi için gereken ara girdi hesaplanmakta iken bu metot uluslararası gerçekleşen ara girdi akımlarının ayrıştırılmasına imkan vermemektedir. Feenstra ve Hanson (1996) tarafından geliştirilen ilk ölçüm metodunda, yurtiçi üretimdeki yabancı içerik hesaplanmaktadır. İkinci ölçüm yönteminde, ihracattaki direkt ve dolaylı ithal edilen içerik (dikey uzmanlaşma) hesaplanmaktadır. Bu ayrıştırma yöntemi, Hummels, Ishii ve Yi (2001) tarafından geliştirilmektedir. Herhangi bir ülkenin, diğer ülkeler tarafından nihai mal üretiminde ithal girdi olarak kullanılan ve o ülkeye geri dönen ihracatının değerinin hesaplandığı ikinci ayrıştırma yöntemi, Daudin, Riffart ve Schweisguth (2011) tarafından geliştirilmektedir. Üçüncü ölçüm yöntemi, Johnson ve Noguera (2012) tarafından geliştirilmekte ve ihracattaki katma değer hesaplanmaktadır. Dördüncü ölçüm yönteminde, Koopman, Wang ve Wei (2014) ülke bazlı ve Wang, Wei ve Zhu (2013) sektör, ikili ticaret-sektör bazlı çalışmalara imkan veren çalışmalarında ara girdi ticaret verilerinin katma değer ve çift sayım bileşenleri olarak ayrıştırılmasına imkan veren bir ayrıştırma yöntemi geliştirmektedir. Küresel değer zincirinin ölçümü için geliştirilen diğer ölçüm yöntemlerinde, katma değer net olarak ifade edilmeyip ülkelerin brüt ihracatları çifte sayım problemini barındırmaktadır. Bu sebeple Koopman vd. (2014) ve Wang vd. (2013) ayrıştırma yöntemleri,

ülkelerin küresel değer zincirinde nerede konumlandığını anlamak için ideal ayrıştırma yöntemleridir.

Küresel değer zincirinde yer alma, küresel mal ve hizmetler piyasalarına girme, yabancı sermayeye erişim, teknolojik yenilikleri takip ederek verimlilik ve rekabetçiliği artırmasına olanak sağladığından Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların çalışmalarında, gelişmekte olan ülkelerin sanayi politikalarında yer verilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır (Eser, 2019:68). Fakat katma değeri düşük, düşük teknoloji ve standart ürün üreten ülkelerin küresel değer zincirinde yer almaları sanayi politikası olarak önerilmemektedir (UNCTAD Ticaret ve Kalkınma Raporu, 2016). Ülkelerin küresel değer zincirinde yer alarak katma değer yaratacak yenilik faaliyetlerine girerek üretimin katma değeri yüksek aşamalarına geçebilmesi için gerekli alt yapı ve beşeri sermayeyi temin etmiş olmanın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Ülkeyi dışa kapalı hale getiren ithal ikameci sanayileşme stratejisini bırakarak 1980 yılı itibariyle ihracata dayalı bir sanayileşme stratejisi benimseyen Türkiye, 2000'li yıllarda küreselleşen üretim olgusuna uyum sağlamaktadır. Türkiye'nin küresel ekonomiye entegrasyonun sağlanması ve ihracatta yüksek katma değer elde edilmesinin önemine, dokuzuncu ve onuncu kalkınma planlarında vurgu yapılmaktadır. Onuncu kalkınma planında, üretimde yurtiçi katma değer yükseltilmesi ve küresel değer zincirinin daha üst basamaklarına çıkılması için sektör içi verimlilik düzeylerinin artması; rekabet gücünün daha yüksek ve ithalat bağımlılığının daha düşük olduğu üretim yapısının gerekliliğine işaret edilmektedir. Küresel değer zincirinde daha üst basamaklarda yer alınmasının önemine vurgu yapıldığı üzere, Türkiye'nin küresel yeni iş bölümünde yaşanan dönüşüme uyum sağlayıp sağlamadığı Türkiye ekonomisi için önem arz etmektedir.

Türkiye'nin küresel değer zincirindeki konumunun araştırıldığı diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada katma değer çift sayım probleminden arındırılarak net olarak hesaplandığı Wang, Wei ve Zhu (2013) ayrıştırma metodu kullanılmaktadır. Diğer çalışmalardan farklılığı oluşturan bir başka husus, analizin 56 ayrı sektör için yapılmasıdır. İncelenen dönem itibariyle daha güncel olan analizin, ihracatın sektör-ülke bazında ayrıştırılarak gerçekleştirilmesi bu çalışmanın diğer bir farkını oluşturmaktadır.

Dünya Girdi Çıktı Veri Tabanı (World Input Output Database-WIOD) kullanılarak 56 ayrı sektör ve 2000-2014 dönemleri için yapılan bu çalışmada, Türkiye'den 43 ülkeye yapılan (28 Avrupa Birliği ülkesi; diğer 14 başlıca ülke ve diğer dünya ülkeleri) ikili ihracat, 16 ayrı bileşene ayrıştırılarak sektörel ihracattaki yabancı katma değer ve yurtiçi katma değer analiz edilmektedir. Yapılan bu çalışma ile Türkiye'nin hangi sektörlerde nihai mal ihracatçısı hangi sektörlerde ara mal ihracatçısı olduğu; yapılan ihracatın ne kadarlık

kısımının diğer ülkelerin ihracatları aracılığıyla ülkeye geri dönerek kullanıldığı; nihai ve ara mal ihracatında ne kadar yabancı katma değer kullanıldığı ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Wang, Wei ve Zhu (2013) ayrıştırma yöntemi, ikinci bölümde Türkiye'nin uluslararası ticaret ve küresel değer zincirindeki konumu, üçüncü bölümde veri ve metodoloji ve son bölümde de sonuç ve değerlendirme yer almaktadır.

1. Wang, Wei ve Zhu (2013) Ayrıştırma Yöntemi

Brüt olarak açıklanan ve hem ara girdi hem de nihai çıktıyı içeren, tüm resmi dış ticaret istatistiklerinde uluslararası sınırlardan birden fazla sayıda geçen ara malın değeri çift sayılmaktadır. Günümüzde üretimin farklı aşamalarını farklı ülkelerin gerçekleştirilmesi ve ara girdilerin uluslararası sınırlardan birden çok kez geçmesi sebebi ile geleneksel dış ticaret istatistikleri güvenilirliğini yitirmektedir. Dış ticaret istatistiklerindeki bu elverişsizliğin önüne geçmek için Koopman, Wang ve Wei (2014), brüt ihracatın katma değer ve çifte sayım bileşenlerinden oluşan bir ayrıştırma yöntemi geliştirmektedir. Dokuz ayrı alt bileşenden oluşan bu ayrıştırma metodu dört ayrı büyük başlık altında toplanmaktadır. İlki, ihracattaki yurtiçi katma değerdir. Bu katma değer, yurtdışında tüketilmektedir. İkincisi, önce ihraç edilen ardından ülkeye geri dönen yurtiçi katma değerdir. Bu katma değer, ihracattaki katma değer içerisinde yer almayıp ihracatçı ülkenin gelirinin bir kısmını oluşturmaktadır. Üçüncüsü, ihracatçı ülkenin ihracat yapmak için kullandığı yabancı katma değerdir. Dördüncü başlık ise çifte sayım bileşeni olup bu bileşen ile uluslararası sınırlarda çok kez sayılan ara mal ticareti ifade edilmek istenmektedir. Koopman vd. (2014) ayrıştırma metodu, ülke düzeyindeki ihracat verileri için geliştirilmektedir. Ülke düzeyindeki ihracat verileri için geliştirilen bu ayrıştırma metoduna alternatif olarak Wang, Wei ve Zhu (2013), sektör, ikili ticaret ya da ikili ticaret-sektör düzeyinde çalışmalara imkan veren ayrıştırma metodu geliştirmektedir. Wang vd. (2013) metodunun, Koopman vd. (2014) ayrıştırma metodundan bir farkı da geri ve ileri endüstri bağ ayrımının yapılmasıdır. Geri ve ileri bağ ayrımı ile ikili ticaret-sektör düzeyinde brüt ara girdi ticaret akımlarının nihai olarak tüketimlerinin ayrıştırılması mümkün olmaktadır.

Wang vd. (2013), dış ticarete katma değer ya da dikey uzmanlaşma ile ilgili ayrıştırma metodlarının kökenlerinin dayandığı Leontief (1936) çalışmasından faydalanarak s ülkesinden r ülkesine yaptığı brüt ihracatı², (1) numaralı denklemde yer aldığı gibi ayrıştırmaktadır.

$$E^{sr} = (V^s B^{ss})^T \# Y^{sr} + (V^s L^{ss})^T \# (A^{sr} B^{rr} Y^{rr}) \\ + (V^s L^{ss})^T \# [A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} Y^{tt} + A^{sr} B^{rr} \sum_{t \neq s, r}^G Y^{rt} + A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} \sum_{u \neq s, t}^G Y^{tu}]$$

---

² Wang vd. (2013) ayrıştırma yönteminin ayrıntıları EK'de yer almaktadır.

$$\begin{aligned}
 & + (V^s L^{ss})^T \# [A^{sr} B^{rr} Y^{rs} + A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} Y^{ts} + A^{sr} B^{rs} Y^{ss}] \\
 & + [(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rs} \sum_{t \neq s}^G Y^{st}] + (V^s L^{ss} \sum_{t \neq s}^G A^{st} B^{ts})^T \# (A^{sr} X^r) \\
 & + [(V^r B^{rs})^T \# Y^{sr} + (\sum_{t \neq s, r}^G V^t B^{ts})^T \# Y^{sr}] \tag{1}
 \end{aligned}$$

Denklem, 16 bileşen ve 8 kategoriden oluşmaktadır. Denklemdeki ilk kategorisi, nihai mal ihracatındaki yurtiçi katma değeri göstermektedir. İkinci kategori, s ülkesinin r ülkesine, r ülkesinde yurtiçi nihai mal olarak kullanılmak üzere, ara mal ihracatını ifade etmektedir. Üçüncü kategoride s ülkesinden r ülkesine gönderilen ara malı ihracatı gösterilmekte olup bu ara mal, r ülkesi tarafından s ülkesi dışındaki diğer ülkelere ihracat yapmak için kullanılmaktadır. Üçüncü kategorinin ilk bileşeni s ülkesinden r ülkesine yapılan ara malı ihracattaki katma değeri göstermekte olup bu ara mal ihracatı, r ülkesi tarafından üçüncü ülkelere ara malı ihracatı yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Üçüncü kategorinin ikinci bileşeni s ülkesinden r ülkesine yapılan ara malı ihracatı göstermekte olup bu ara mal ihracatı, r ülkesi tarafından üçüncü ülkelere nihai mal ihracatı yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Üçüncü kategorinin üçüncü bileşeninde s ülkesinin r ülkesine ara malı ihracatı gösterilmekte olup bu ara malı, r ülkesi tarafından t ülkesine ara malı ihracatı yapmak için kullanılmaktadır. T ülkesine gönderilen bu ara mal, s ve t ülkesi dışındaki ülkelere nihai mal ihracatı yapmak üzere kullanılmaktadır. İlk üç kategorinin toplamı, s ülkesinin r ülkesine yaptığı brüt ihracattaki yurtiçi katma değeri göstermektedir. Brüt ihracattaki katma değer, geri endüstri bağına tabi olan brüt ihracat akımları ile ilişkilendirilmektedir.

Dördüncü kategori, s ülkesi tarafından ihracatı yapılan ve ardından ülkeye geri dönen ara malı ihracatındaki yurtiçi katma değeri ifade etmektedir. Bu kategorinin ilk bileşeni, r ülkesinden yapılan nihai mal ithalatında geri dönen kısmın katma değerini, ikinci bileşen, t ülkesinden yapılan nihai mal ithalatında geri dönen kısmın katma değerini ve üçüncü bileşen ise yurtiçinde nihai mal olarak kullanılmak üzere yapılan ara malı ithalatı içerisinde yer alan yurtiçi katma değeri göstermektedir. İlk dört kategori, s ülkesinde yer alan bütün sektörlerin r ülkesine olan brüt ihracatlarındaki yurtiçi katma değeri göstermektedir.

Beşinci kategori, yurtiçi çifte sayım bileşenini tanımlamaktadır. İlk bileşen, s ülkesinin r ülkesine yaptığı ara mal ihracatının s ülkesine nihai mal ihracatı yapmak üzere ara malı ithalatı olarak geri dönen kısmında yer alan yurtiçi katma değeri göstermektedir. Bu bileşen, nihai mal ihracatındaki katma değerinin bir kısmını oluşturmaktadır ve (1) numaralı denklemin ilk bileşeninde sayılmış bulunmaktadır. Ara malının yurtdışına gidip ardından tekrar ülkeye geri dönmesi sebebi ile çift sayım olarak ifade edilmektedir. İkinci bileşen, s ülkesinin r ülkesine yaptığı ara mal ihracatının s ülkesine ara mal ihracatı yapılmak üzere ara malı ithalatı olarak geri dönen kısmında yer

alan yurtiçi katma değeri göstermektedir. Ara malı ihracatı yapmak üzere ara malının yurtdışına gidip ardından tekrar ülkeye geri dönmesi sebebi ile çift sayım olarak ifade edilmektedir.

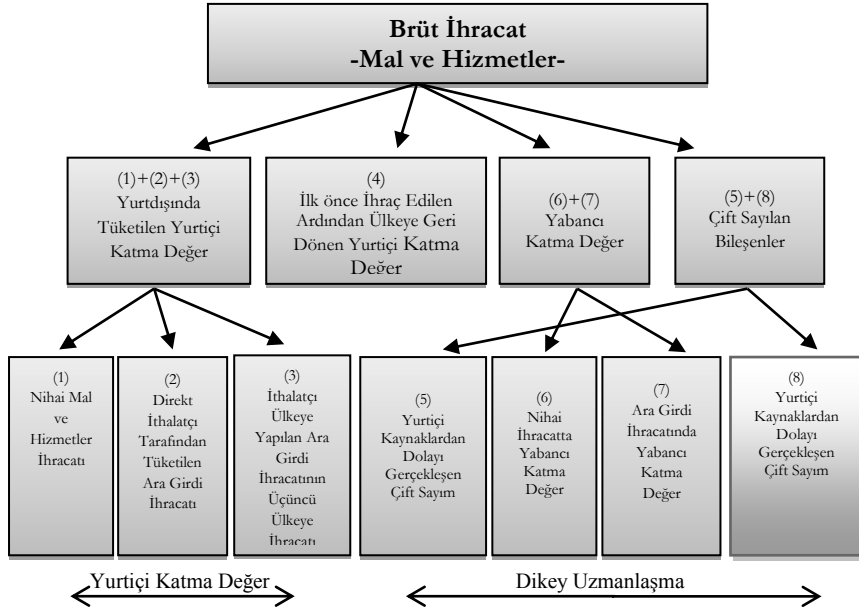
Altıncı kategorinin ilk bileşeni, s ülkesinin nihai mal ihracatında r ülkesine ait yabancı katma değeri; ikinci bileşen, s ülkesinin nihai mal ihracatında t ülkesine ait yabancı katma değeri göstermektedir.

Yedinci kategorinin ilk bileşeni, s ülkesinin r ülkesine, r ülkesinin yurtiçi nihai mal üretmesi için, yaptığı ara malı ihracatında r ülkesine ait olan katma değeri göstermektedir. İkinci bileşen, s ülkesinin r ülkesine, r ülkesinin yurtiçi nihai mal üretmesi için, yaptığı ara malı ihracatında t ülkesine ait olan katma değeri göstermektedir. Altıncı ve yedinci kategori toplamı, s ülkesindeki sektörlerin r ülkesine yaptığı ihracattaki toplam yabancı katma değeri göstermektedir.

Sekizinci kategori, s ülkesinin ihracatında çift sayılan yabancı katma değeri göstermektedir. İlk bileşen, direkt ithalatçı olan r ülkesinin ihracatını yapmak için s ülkesinden yapmış olduğu ara malı ithalatındaki katma değeri göstermektedir. Bu bileşen, s ülkesinin ihracatında r ülkesinin çift sayılan katma değerini ifade etmektedir. İkinci bileşen, r ülkesinin ihracat yapmak için s ülkesinden yapmış olduğu ithalatın içeriğinde t ülkesine ait olan katma değeri göstermekte olup bu bileşen, s ülkesinin ihracatında t ülkesinin çift sayılan katma değerini ifade etmektedir.

(1) numaralı denklemde yer verilen 16 bileşen ve 8 kategori, s ülkesinden r ülkesine yapılan ihracatı farklı katma değer ve çift sayılan bileşenlere ayırmaktadır. Katma değerlerin ve çift sayılan bileşenlerin toplamı sektör düzeyinde yapılan ikili ihracatın toplamına eşittir. 1 numaralı şekilde Wang vd. (2013) tarafından geliştirilen bu ayırıştırma yöntemine yer verilmektedir.

Şekil 1. Brüt Ticaret Ayrıştırılması

Kaynak: Wang vd. (2013)

1 numaralı şekilde yer alan dikey uzmanlaşma 5, 6, 7 ve 8 numaralı kategorinin toplamına eşittir. Dikey uzmanlaşma, çift sayılan bileşenleri de içermektedir. Dikey uzmanlaşma kavramı ilk olarak Hummels, Ishii ve Yi (2001) tarafından ortaya atılmakla birlikte şekilde yer alan dikey uzmanlaşma kavramı, Wang vd. (2013) tarafından ara malın ticaretinde birden fazla ülkenin yer alacağı şekilde genişletilmektedir.

Tablo 1. Wang vd. (2013) Ayrıştırma Yönteminde Yer Alan Bileşenlerin Tanımları

Kategori	Bileşen		Tanım
1	1	$(V^s B^{ss})^T \# Y^{sr}$	s ülkesinin nihai ihracatındaki yurtiçi katma değer
2	2	$(V^s L^{ss})^T \# (A^{sr} B^{rr} Y^{rr})$	s ülkesi tarafından direkt ithalata gönderilip orada tüketilen ara girdi ihracatındaki yurtiçi katma değer
3	3	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} Y^{tt}$	s ülkesi tarafından r ülkesine gönderilen ara girdi ihracatındaki yurtiçi katma değer (ardından üçüncü ülkelerin yurtiçi nihai kullanım üretimi yapması için direkt ithalatçı tarafından ara girdi ihracatı yapılır)
3	4	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rr} \sum_{t \neq s, r}^G Y^{rt}$	s ülkesi tarafından r ülkesine gönderilen ara girdi ihracatındaki yurtiçi katma değer (ardından direkt ithalatçı tarafından üçüncü ülkelere nihai ihracat yapılır)
3	5	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} \sum_{u \neq s, t}^G Y^{tu}$	s ülkesi tarafından r ülkesine gönderilen ara girdi ihracatındaki yurtiçi katma değer (ardından direkt ithalatçı tarafından üçüncü ülkelere ara girdi ihracatı yapılır)
4	6	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rr} Y^{rs}$	s ülkesinin r ülkesinden yaptığı nihai ithalattaki geri dönen yurtiçi katma değer

4	7	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} \sum_{t \neq s, r}^G B^{rt} Y^{ts}$	s ülkesi tarafından t ülkesi vastasıyla yapılan nihai ithalatta geri dönen yurtiçi katma değer
4	8	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rs} Y^{ss}$	s ülkesinin ara malı ithalatı ile geri dönen yurtiçi katma değer
5	9	$(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rs} \sum_{t \neq s}^G Y^{st}$	s ülkesinin nihai ihracat üretimi yapmasından kaynaklı olarak çift sayılan katma değer
5	10	$\left(V^s L^{ss} \sum_{t \neq s}^G A^{st} B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} X^r)$	s ülkesinin ara girdi ihracatı için üretim yapmasından kaynaklı olarak çift sayılan katma değer
6	11	$(V^r B^{rs})^T \# Y^{sr}$	s ülkesinin nihai ihracatında r ülkesine ait olan katma değer
6	12	$\left(\sum_{t \neq s, r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# Y^{sr}$	s ülkesinin r ülkesine nihai ihracatında t ülkesine ait olan katma değer
7	13	$(V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} L^{rr} Y^{rr})$	s ülkesinin ara girdi ihracatında r ülkesine ait olan katma değer
7	14	$\left(\sum_{t \neq s, r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} L^{rr} Y^{rr})$	s ülkesinin r ülkesine ara girdi ihracatında t ülkesine ait olan katma değer
8	15	$(V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} L^{rr} E^{r'})$	r ülkesine ait olup s ülkesinin ihracatında çift sayılan katma değer
8	16	$\left(\sum_{t \neq s, r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} L^{rr} E^{r'})$	t ülkesine ait olup s ülkesinin ihracatında çift sayılan katma değer

Kaynak: Wang vd. (2013)

2. Türkiye'nin Uluslararası Ticaret ve Küresel Değer Zincirindeki Konumu

Türkiye, küresel ortamın elverişliliği, yurtiçindeki yapısal reformların gelişimi ve üretken firmaların varlığı sayesinde 2002 yılında 36 milyar dolar olan ihracatını 2012'de 150 milyar dolara çıkarmaktadır. Ayrıca, hem ihracat pazarlarını hem de ihracat ürünlerinin çeşitliliğini artırarak 2001 yılında 90 ülkeye ihracat yaparken 2014 yılında 137 ülkeye ihracat yaparak eriştiği pazarları artırmaktadır. Küresel açıdan daha rekabetçi konuma gelen Türkiye, 2002'de küresel ithalatın yüzde 0.55'ini oluştururken 2012'de bu oran 0.82 seviyelerinde gerçekleşmektedir. Her ne kadar ihracatta artış yaşansa da bu artış gelir artışında önemli bir rol oynayamamaktadır. İhracatın gayrisafı yurtiçi hasılaya oranı 1998-2000 döneminde yüzde 20 iken bu oran 2009-2011 döneminde yüzde 23 seviyesine çıkarak benzer gelire sahip ülkelerden daha az artış oranı gerçekleşmektedir (Dünya Bankası Türkiye Raporu, 2014).

Nominal ihracat büyümesinin yanı sıra asıl önemli olan husus, katma değerdeki büyüme, ihracattaki içerik, üretilen ürünlerin niteliği ve küresel değer zincirinde ülkenin nerede konumlandığıdır. Dünya Bankası Türkiye Raporu (2014), Türkiye'nin benzer kalkınma düzeyine sahip ülkelerle kıyaslandığında küresel talebi yavaş büyüyen, orta teknolojiye sahip sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca, rapor, hammaddelerin üretildiği, araştırma ve tasarım gibi faaliyetlerin yapıldığı üretimin ilk

aşamasında ya da nihai ürünlerin montajının yapıldığı son aşamada değil değer zincirinin ortasında standart emek yoğun imalat işlerine odaklanıldığını belgelemektedir. Her ne kadar Türkiye, orta teknolojiye sahip sektörlerde yoğunlaşsa da ortalamadan daha uzun değer zincirlerine sahip ekonomik faaliyetlerde güçlü olması ve ticaret maliyetlerinin düşük olması, KDZ'de yükselmesi için avantajının olduğunu gösteren unsurlardır (Dünya Bankası, 2014).

Taymaz (2011), Saygılı vd. (2014), Özmen (2015) ve Gündoğdu ve Saraçoğlu (2016) çalışması, Türkiye'nin küresel değer zincirindeki konumunu araştıran çalışmalara örnek olarak verilebilir. Taymaz (2011), 1980 sonrasına odaklandığı çalışmasında, üretim sürecine göre dikey parçalanmış bir yapı altında 34 ayrı sektörün dış ticaretteki değişimlerini analiz etmektedir. Çalışmanın bulguları, Türkiye'de 1970'lerde tarımsal ürün ağırlıklı sektörlerde, 1980'lerde tekstil ve giyim gibi emek yoğun sektörlerde ve 1990'ların ortalarından itibaren de orta teknoloji olarak tanımlanabilecek makine ve otomotiv gibi ürünlerde uzmanlaşılmasına işaret etmektedir. Türkiye'nin makina ve kara taşıtları gibi orta-teknolojili ürünlerde rekabetçi olmasının olumlu bir gelişme olmakla birlikte, bu ürünlerin üretiminde daha standart teknoloji kullanan aşamalarda uzmanlaşılması sebebiyle uluslararası ekonomi içindeki konumunun güçlenmesine katkı yapmaktan uzak olduğuna vurgu yapılmaktadır. İmalat sanayi sektöründeki 145 sanayi firmasına uygulanan anket ve yüz yüze görüşmeler yoluyla derlenen bilgilerin kullanıldığı çalışmalarında Saygılı vd. (2014), 1979 yılında %7.6 seviyesinde gerçekleşen dolaylı ve dolaysız ithalat gereği katsayılarının 2002 yılında %15.73 seviyesinde gerçekleştiğine işaret etmektedirler. İmalat sanayi sektöründe bu katsayılar %11.6 seviyesinden %26.7 seviyesine yükselmektedir. OECD-TIVA verilerini kullanarak imalat sanayi sektöründeki yurtiçi katma değeri hesaplayan Özmen (2015), bu oranın 1995'te %89, 2000'de %85 ve 2008'de %74 olarak gerçekleştiği sonucuna ulaşmaktadır. Gündoğdu ve Saraçoğlu (2016), Türkiye'nin küresel değer zincirinde nerede konumlandığını analiz etmek için WIOD verilerini kullanarak 1995-2011 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye'nin dikey uzmanlaşmasının nasıl değiştiğini hesapladıkları çalışmalarında Türkiye'nin dikey uzmanlaşmasında Almanya, Çin, İtalya ve Fransa'nın önem arz ettiğine ve dikey uzmanlaşmanın 1995 ve 2011 yılları arasında arttığı sonucuna yer vermektedir.

3. Veri ve Metodoloji

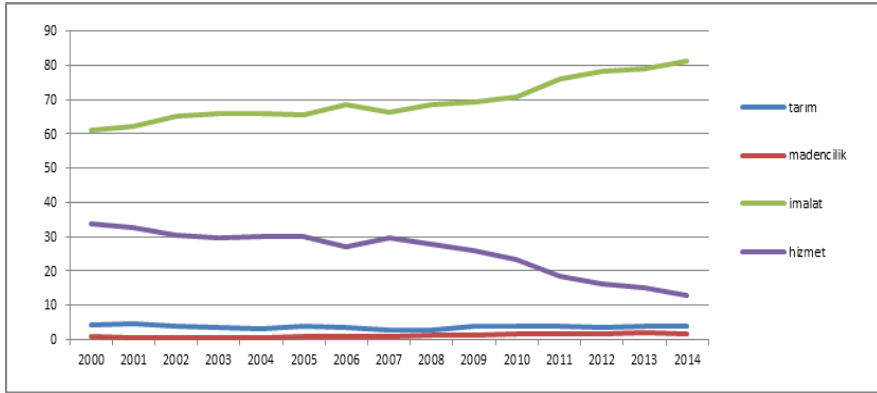
Bu çalışmada WIOD veri tabanı kullanılarak 2000-2014 yıllarını kapsayan dönemde ekonominin bütününe kapsayan 56 ayrı sektörde Türkiye'nin küresel değer zincirinde nerede konumlandığı araştırılmaktadır. Küresel değer zinciri ölçüm yöntemi olarak Wang vd. (2013) ayrıştırma yöntemi

kullanılmaktadır. Bu ayrıştırma yöntemi ile Türkiye’den 43 ülkeye yapılan ihracat 8 ayrı kategori ve 16 ayrı bileşene ayrıştırılmaktadır.

Grafiklerde Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı 6 ülke ve 12 sektöre yer verilmektedir. Türkiye’nin ihracatında en yüksek payı olan ülkeler Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, İtalya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’dir. En çok ihracat yapılan sektörler ise tarım, gıda, tekstil ve deri, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral ürünler, ana metal, makine ve ekipman, motorlu taşıtlar, toptan ticaret, perakende ticaret ve kara taşımacılığıdır.

Sektörlerin ihracattaki yüzdeleri, 1 numaralı grafikte gösterilmektedir. İhracatta en yüksek pay, gayrisafi yurtiçi hasılanın yaklaşık olarak yüzde 15’ini açıklayan imalat sanayi sektörünün olup, yıllar içerisinde bu sektörün ihracattaki payı artış göstermektedir. Gelirdeki payı %60 civarında olan hizmetler sektörünün ihracattaki payı yıllar içerisinde düşmüştür. Ziemann ve Guerard (2017:7) çalışmasında da Türkiye’nin 2000 yılından itibaren yüksek ihracat performansının imalat sanayi kaynaklı olduğu ve hizmetler sektörünün ihracat payının düşmekte olduğu vurgulanmaktadır (Ziemann ve Guerard, 2017:7).

Grafik 1. Sektörlerin Toplam İhracattaki Payı (%)

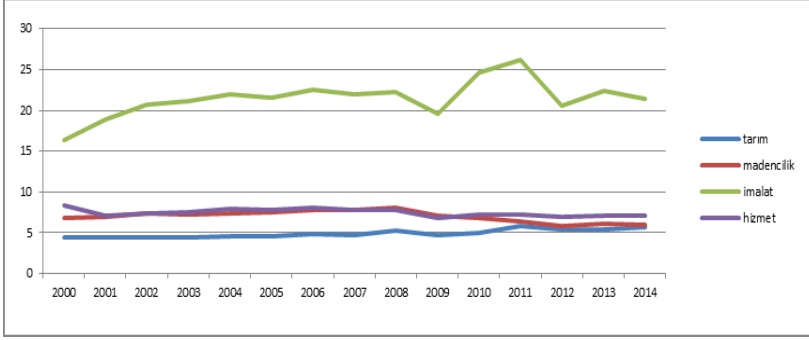

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sektörlerin ihracatındaki yabancı katma değer yüzdelik payı, 2 numaralı grafikte gösterilmektedir. Yabancı katma değer en çok yer aldığı sektör, imalat sanayi sektörüdür. Beklendiği üzere küresel kriz döneminde üretimdeki düşüşle paralel olarak yabancı katma değerde azalma gerçekleşmektedir.

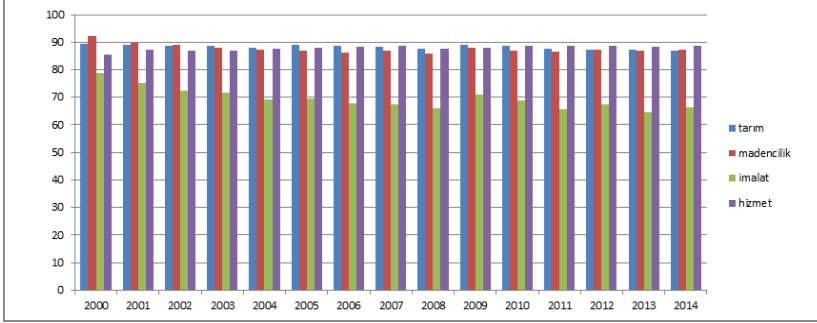
Grafik 2. Sektörlerin İhracatındaki Yabancı Katma Değer (%)

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sektörlerin ihracatındaki yurtiçi katma değer yüzdelik payı, 3 numaralı grafikte gösterilmektedir. Yurtiçi katma değer en az olduğu sektör, imalat sanayi sektörüdür. Diğer üç ana sektörde yurtiçi katma değer, 15 yıllık süreçte çok değişiklik göstermemekte iken; imalat sanayi sektörü ihracatında yer alan yurtiçi katma değerde yüksek oranda azalma gerçekleşmektedir.

Grafik 3. Sektörlerin İhracatındaki Yurtiçi Katma Değer (%)

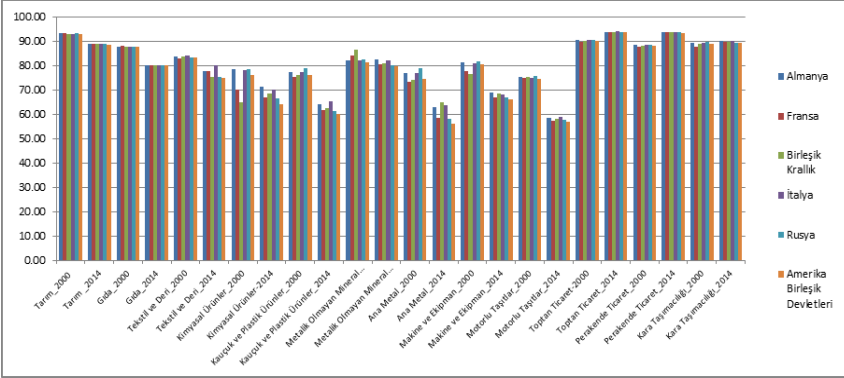
Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıdaki grafiklerde Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 6 ülke ve 12 sektörün sonuçlarına yer verilmektedir. Gösterilen bütün grafiklerde dikey eksen, söz konusu olan kategori ya da bileşenin sektör ihracatındaki yüzdelik payını vermektedir.

Wang vd. (2013) tarafından geliştirilen ayrıştırma metodunda yer alan 1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı bileşenlerin ya da ilk üç kategorinin toplanmasıyla, brüt ihracattaki yurtiçi katma değer elde edilmektedir. 4 numaralı grafikte, sektör ihracatlarındaki yurtiçi katma değer ülkelerle göre çok az farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Yurtiçi katma değer en yüksek olduğu sektörler, tarım ve hizmetler sektörü olup en düşük yurtiçi katma değer olduğu sektör, imalat sanayi sektörüdür. Akkoyunlu vd. (2018) çalışmasına paralel

olarak, 2000 yılına kıyasla 2014 yılında özellikle imalat sanayi olmak üzere hemen hemen bütün sektör ihracatları daha düşük yurtiçi katma değer içermektedir.

Grafik 4. İhracatta Yurtiçi Katma Değer (%)

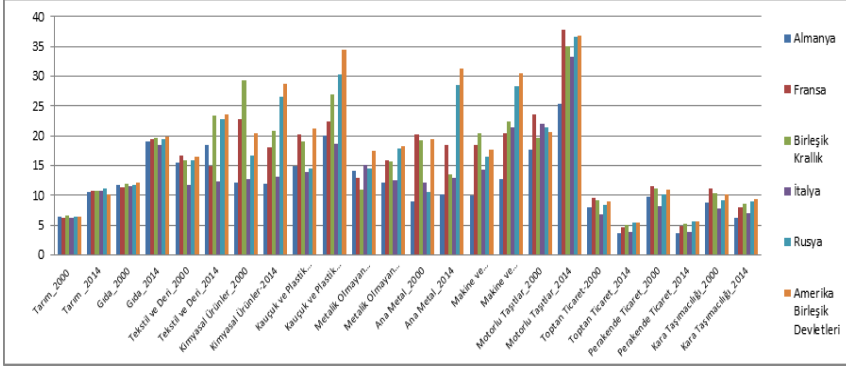

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Geliştirilen ayrıştırma metodu kullanılarak 11, 12, 13 ve 14 numaralı terimler bileşenler ya da 6 ve 7 numaralı kategoriler toplanarak brüt ihracattaki yabancı katma değer elde edilmektedir. 5 numaralı grafik, tarım ve gıda sektörü dışındaki bütün sektörlerde yabancı katma değer ülkelere göre farklılaştığını göstermektedir. Ziemann ve Guerard (2017:9) çalışmasına paralel olarak, Türkiye'nin ihracatındaki ithal girdilerin oranı (geri katılım) imalat sanayi sektöründe güçlü iken hizmetler sektöründe görece daha düşük gerçekleşmektedir. Diğer sektörlerle kıyasla daha yüksek yabancı katma değer içermekte olan imalat sanayi sektöründe en yüksek yabancı katma değer bulunduğu alt sektörler, motorlu taşıtlar, makine ve ekipman, kauçuk ve plastik ürünler sektörleridir. Türkiye'in karşılaştırmalı üstünlük geliştirdiği tekstil sektörü ihracatı, diğer imalat sektörü ihracatlarına göre daha az yabancı katma değer içermekte olup bu oran OECD Raporu (2017)'nda olduğu gibi ortalama olarak %20'dir.

Ülkeler arasında karşılaştırma yapıldığında; Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan ihracatın, diğer ülkelere yapılan ihracata kıyasla daha çok yabancı katma değer içerdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 5. İhracatta Yabancı Katma Değer (%)

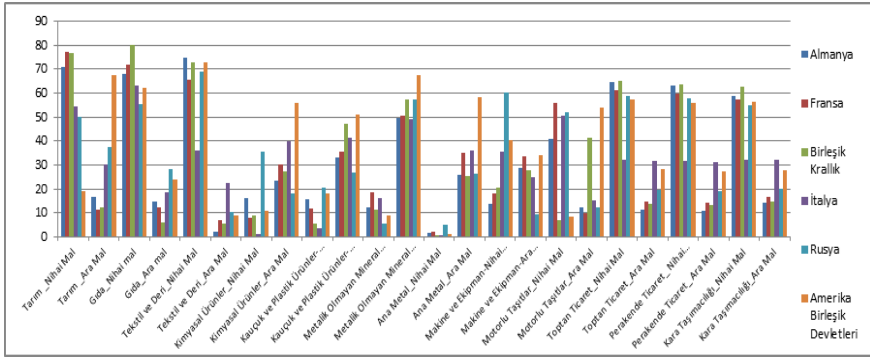

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Wang vd. (2013:23-28), bir ülkenin nihai mal ihracatına kıyasla ara mal ihracatındaki yurtiçi katma değer daha yüksek olması halinde, o ülkenin küresel üretim zincirinin daha üst basamaklarında konumlanacağını vurgulamaktadır. Nihai mal ihracatındaki yurtiçi katma değerden daha yüksek olduğu durumda da o ülke küresel üretim zincirinin daha alt basamaklarında yer alacaktır.

Çalışmada, bir sektörün ara mal ihracatının nihai mal ihracatından daha yüksek olması durumunda o sektör, ara mal ihracatçısı; nihai mal ihracatının ara mal ihracatından daha yüksek olması durumunda da nihai mal ihracatçısı olarak adlandırılacaktır. 6 numaralı grafikte, 2000 yılında Türkiye'nin tarım, gıda, tekstil ve deri, makine ve ekipman, motorlu satışlar, toptan ve perakende ticaret ve kara taşımacılığında nihai mal ihracatçısı; kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral, ana metal imalat sanayi sektörlerinde ara mal ihracatçısı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral ve ana metal imalat sanayi sektörlerinde diğer sektörlerle kıyasla küresel değer zincirinin daha üst basamaklarında konumlanmaktadır.

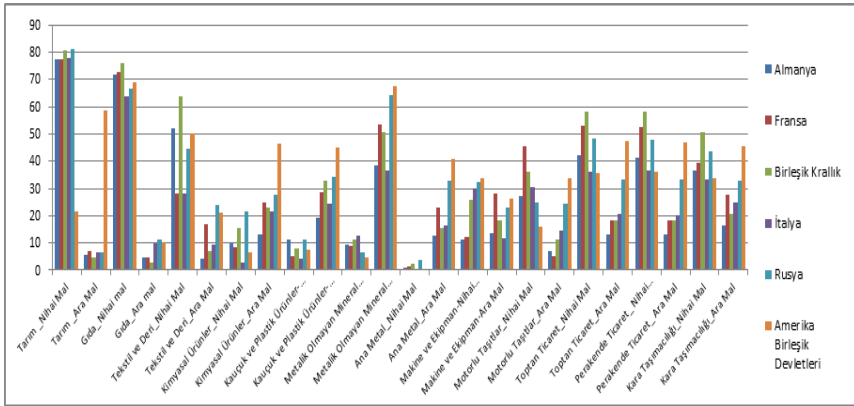
Grafik 6. İhracatta Ara Mal-Nihai Mal Ayrımı_2000 yılı (%)

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıda yer verilen 7 numaralı grafikte, 2000 yılına kıyasla 2014 yılında hem nihai mal hem de ara mal ihracatında yurtiçi katma değer azalmış olduğu sonucu yer almaktadır. Diğer yandan, Türkiye'nin nihai ve ara mal ihracatçısı olduğu sektörlerde değişiklik gerçekleşmemektedir.

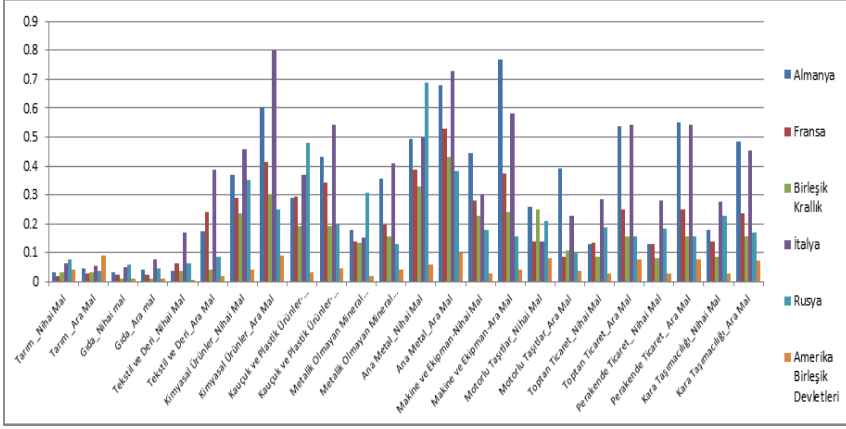
Grafik 7. İhracatta Ara Mal-Nihai Mal Ayrımı_2014 yılı (%)

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Geliştirilen araştırma metodunda yer alan 6, 7 ve 8 numaralı bileşenler toplanarak Türkiye'nin sektörel ihracatının ne kadarlık kısmının diğer ülkelerin ihracatları aracılığıyla ülkeye geri döndüğü hesaplanmaktadır. 8 numaralı grafikte, Türkiye'nin yaptığı ihracatın diğer ülkelerin ihracatları ile Türkiye'ye geri dönüş oranının düşük olduğuna yer verilmektedir. İmalat sanayi sektöründe geri dönüş oranı, tarım ve hizmetler sektörüne kıyasla daha yüksektir. Türkiye'den yapmış olduğu ithalatı, kendi ihracatı için kullanarak en çok ihracat yapan ülkeler ise Almanya ve İtalya'dır.

Grafik 8. Geri Dönen İhracat (%)

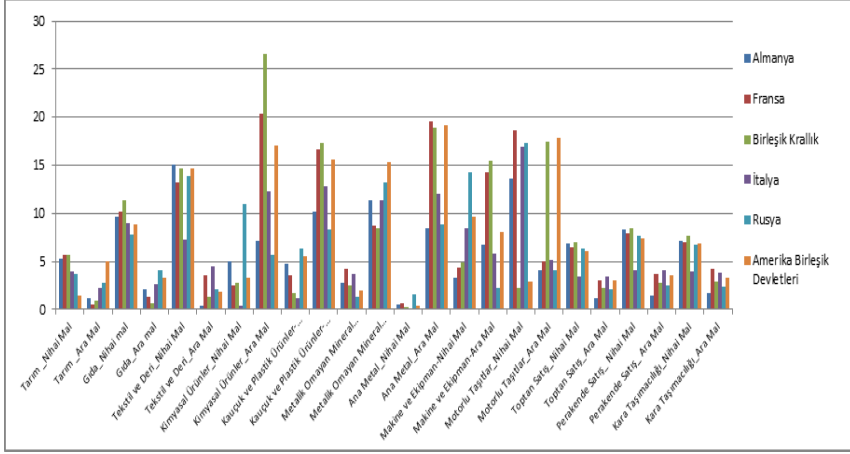

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ayrıştırma metodunda yer alan 11 ve 12 numaralı bileşenler toplanarak nihai ihracattaki yabancı katma değer; 13 ve 14 numaralı bileşenler toplanarak ara mal ihracatındaki yabancı katma değer elde edilmektedir. Wang vd. (2013)'e göre, bir ülkenin nihai ihracatı ara mal ihracatına kıyasla daha çok yabancı katma değer içeriyorsa o ülke, küresel üretimin montaj aşamasındadır. Aksine bir ülkenin ara mal ihracatı daha yüksek yabancı katma değer içeriyorsa; o ülke, diğer ülkeler için ara mal üretme potansiyeline sahip olarak küresel değer zincirinin daha üst aşamasında olacaktır. Wang vd. (2013) çalışmasının tamamlayıcısı niteliğinde olan Dünya Bankası Raporu (2014), hammadde temini ya da üretimin araştırma, dizayn gibi maddi olmayan aşamalarında uzmanlaşan ülkenin üretime dönük; üretimin montaj işlemlerinde ya da müşteri hizmetleri gibi aşamalarında faaliyet gösteren ülkenin üretimin satışa dönük aşamasında uzmanlaşacağını ifade etmektedir. Bu rapora göre, üretimde satışa dönük aşamalarda faaliyet gösteren ülkeler, küresel değer zincirine katılımdan çok fazla fayda elde edemeyecektir.

9 numaralı grafikte yer alan sonuçlara bağlı olarak, Türkiye'nin ara mal ihracatçısı olduğu kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral ve ana metal sektöründe daha yüksek ithal girdi kullanması sebebiyle küresel değer zincirinin daha üst basamaklarında olduğu ve küresel değer zincirine katılımdan daha yüksek yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

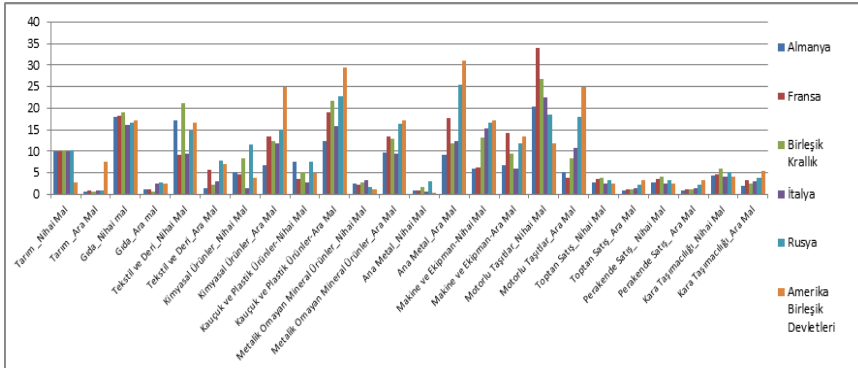
Grafik 9 : Nihai-Ara Mal İhracatındaki Yabancı Katma Değer_2000 yılı (%)

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya Bankası Türkiye Raporu (2014:49-52) ve Taymaz (2011:91) çalışmasına paralel olarak; Türkiye, ihracat sepetinde payı yüksek olan tekstil, gıda ve makine sektörünün nihai ürün aşamasında rekabetçidir. 2000 yılı ile 2014 yılı karşılaştırıldığında, Türkiye'nin kimyasal ürünler sektöründe güç kaybettiği ve küresel değer zincirindeki konumunun gerilemeye başladığı; metalik olmayan mineral ürünler ve ana metal sektöründe küresel değer zincirinin üst basamaklarındaki yerini koruduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 10. Nihai-Ara Mal İhracatındaki Yabancı Katma Değer_2014 yılı (%)

Kaynak: WIOD (2016) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye küresel değer zincirine entegrasyonunu artırsa da ağırlıklı olarak emek yoğun aşamalarda üretim sürecine dahil olmaktadır. Ayrıca, Ziemann ve Guerard (2017:7)'in çalışmalarında yer verdiği gibi

Türkiye yoğunluklu olarak nihai mal ihracatçısı konumundadır. Fakat ana metal, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral, kimyasal ürünler gibi sektörlerde değer zincirinde konumunu yükseltebilmek için potansiyeli bulunmaktadır (Dünya Bankası, 2014).

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada WIOD veri tabanı kullanılarak Türkiye'nin tarım, madencilik, imalat sanayi ve hizmetler sektöründe ikili ticaret bağlamında 43 ülkeye gerçekleştirdiği sektörel ihracattaki yurtiçi ve yabancı katma değer oranı analiz edilmektedir. Çalışmanın literatüre katkısı, 2000-2014 dönemlerini kapsayan analizin bütün sektörler için yapılarak Türkiye'nin sektörel ihracatındaki yurtiçi ve yabancı katma değer oranının analiz edilmesidir.

Çalışmanın sonuçları, küresel yeni iş bölümünde yaşanan dönüşüme uyum sağlayan ülkelerden birinin Türkiye olduğunu göstermektedir. Türkiye ekonomisinin büyük ölçüde ucuz emek yoğun olan üretimden daha sermaye yoğun üretime ve kurumsal üretime geçmesiyle ihracat sepeti büyük ölçüde değişmektedir. Metal, makine, gıda, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürün sektörlerinin ihracat sepetindeki ağırlığı artmaktadır.

2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda ithal bağımlılığını azaltıcı politikalara sık sık vurgu yapılmaktadır. Bu politikaların başarıya ulaşip ulaşmadığının tespiti için 2005-2014 yılları analiz edildiğinde hizmetler sektöründe ithal girdinin azaldığı sonucu elde edilmektedir. Aksine, ithal girdi bağımlılığı, tarım sektöründe az oranda da olsa artış göstermekte olup gıda sektöründe bu oran, daha yüksek gerçekleşmektedir. İmalat sanayi sektöründe ithal girdinin başarılı bir şekilde azaltıldığı alt sektörler, ana metal, metalik olmayan mineral ürünlerdir. Makine ve ekipman, motorlu taşıtlar, kauçuk ve plastik ürünler alt sektörlerinde bağımlılığın yüksek oranda arttığı gözlemlenmektedir.

Her ne kadar Türkiye, küresel yeni iş bölümüne uyum sağlasa da sanayide teknolojik değişim ve yeniliği yeterli düzeyde temin etmediğinden küresel değer zincirinde, düşük katma değerli, ithal girdi oranı yüksek, birim fiyatları düşük ürünler üreterek emek yoğun aşamalarda yer almaktadır. İthal girdiye bağımlı ve düşük teknoloji sektörlerde uzmanlaşan Türkiye, imalat sanayi yapısını dönüştürememekte, imalat sanayi sektöründe katma değeri azalmaktadır. Rekabet üstünlüklerinin azaldığı sektörlerde uzmanlaşılması, ithal girdiye bağımlı olunması, hizmetler sektörünün giderek ağırlığını artırdığı Türkiye'de sanayisizleşme sürecine girilmektedir. 9. Kalkınma Planı'nda yer verildiği üzere, rekabetçiliğin düşük olması, makroekonomik istikrarsızlık, finansmana erişimde yaşanan sorunlar, enerji ve ulaştırma altyapısında yetersizlik, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmemesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yeterince yaygınlaştırılmaması ile ilintilidir.

2000-2014 yılları kapsayan 15 yıllık dönemde birçok sektörde ihracattaki yurtiçi katma değer azalmakta ve ithal girdi kullanımının artışıyla yabancı katma değerde artış yaşanmaktadır. Sektör bazında değerlendirme yapıldığında; imalat sanayi sektöründe ithalat bağımlılığın yüksek olduğu ve söz konusu dönemde de bu bağımlılığının arttığı tespit edilmektedir. İhracatta en yüksek paya sahip olan imalat sanayi sektörü, ithal girdi kullanımında da ilk sıradadır. 2014 yılında ithal girdi kullanımında artış meydana gelmektedir. Gelirdeki payı en yüksek olan hizmetler sektörü, imalat sanayi sektöründen sonra en yüksek ithal girdi kullanan ikinci sektördür. İthal girdinin en az kullanıldığı sektörler, tarım ve madenciliktir. İhracattaki yurtiçi katma değere alt sektör bazında bakıldığında; imalat sanayi sektörü içerisinde en yüksek pay tekstil ve deri, metalik olmayan mineral ürünler, makine ve ekipman ve ana metal sektörlerindedir. Yurtiçi katma değerde yıllar içerisinde en fazla düşüşün yaşandığı sektörler ise motorlu taşıtlar, ana metal ve kauçuk ve plastik ürünlerdir. Az oranda da olsa yurtiçi katma değeri yıllar içerisinde artan hizmetler sektöründe en yüksek katma değer, toptan ticaret, kara taşımacılığı ve perakende ticaret alt sektörlerindedir.

Türkiye, tarım, gıda, tekstil ve deri, makine ve ekipman, motorlu satışlar, toptan ve perakende ticaret ve kara taşımacılığında nihai mal ihracatçısı iken kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral, ana metal imalat sanayi alt sektörlerinde ara mal ihracatçısıdır. Dolayısıyla Türkiye, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, metalik olmayan mineral, ana metal imalat sanayi alt sektörlerinde küresel değer zincirinin üretime dönük aşamalarında dahil olarak değer zincirinde daha iyi konumlanmış durumdadır. Tarım, gıda, tekstil ve deri, makine ve ekipman, motorlu satışlar, toptan ve perakende ticaret ve kara taşımacılığında ise üretimin satışa dönük aşamalarında rol almaktadır. Diğer yandan, 2000 ile 2014 yılı karşılaştırıldığında, hem nihai mal hem de ara mal ihracatında yurtiçi katma değerinin azaldığı tespit edilmektedir.

Yüksek katma değer yaratan aşamalara geçmek için ithal girdinin yoğun olarak kullanıldığı imalat sanayi sektöründe öncelikle bu bağımlılığı azaltacak politikalar uygulanmalıdır. Bu politikaların uygulanması, imalat sanayi sektöründe teknoloji üretiminin gelişmesi, modern teknoloji kullanımının yaygınlaşması, beşeri sermayenin temin edilmesi, yüksek katma değerli ürünlerde üretim kabiliyetinin artması, yeni gelişen sektörlerle yatırım yapılmasını gerektirmektedir. Türkiye, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik ürünler, makine ve ekipman, motorlu taşıtlar ve ana metal sektöründe daha iyi konumdadır. Daha kaliteli ürünlere sahip olan sektörlerin ihracat pazarlarında varlıklarını sürdürmeleri daha olası olduğu için Türkiye'nin kalite standartlarının daha önemli olduğu makine ve ekipman, motorlu taşıtlar ve ana metal gibi sektörlerde birikimini kullanarak başka pazarlara açılabilme potansiyeli vardır. Toplam ihracatta payı yüksek olan tekstil sektöründe

katma değeri yüksek ürünler üretilerek ve farklı pazarlara açılarak rekabetçi güç korunabilir. Gayrisafı yurtiçi hasıla içerisindeki payı %60'ın üzerinde olan hizmetler sektöründe ise asıl sorun bu sektörün toplam ihracattaki payının çok düşük olmasıdır. Ekonomideki ağırlığı yüksek olan bu sektörde, katma değeri yüksek alt sektörlerin payının ve ihracatının artırılması, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ulaştırma ve lojistik gibi önemli hizmetler sektörlerinin, ürün ve hizmet arzını zamanında, etkin ve uygun maliyetle karşılayabilmesine yönelik politikaların uygulanması gerekmektedir.

10. Kalkınma Planı'nda yer verildiği üzere, sanayisizleşme ile karşı karşıya kalınan Türkiye'de, imalat sanayi sektörü ile hem imalat sanayi alt sektörleri arasında hem de tarım ve hizmetler sektörleriyle değer zinciri bazlı bütünleşmenin artırılması gerekmektedir. Bilim, teknoloji ve yenilik politikalarının, eğitim, sanayi ve bölgesel politikalarla tamamlayıcı olarak yürütülmesi, sanayi sektörü yanında hizmetler ve tarım sektörlerinde katma değer artışı sağlanması ile uluslararası düzeyde rekabetçi ve yüksek katma değerli yeni sektörler, ürün ve markalar ortaya çıkarak Ar-Ge ve yenilik programları yürürlüğe geçebilecektir.

Sonuç olarak, Türkiye küresel değer zincirinde potansiyeli ile orantılı olarak yer almamaktadır. Türkiye'nin uluslararası rekabetçi gücünün artılarak küresel değer zincirine tam entegrasyonunun sağlanması için üretimde yurtiçi katma değerini yükseltmesi, daha kaliteli mallar üretilerek ürün yelpazesinin küresel pazarda yüksek talep gören ürünleri kapsayacak şekilde genişletilerek teknoloji yoğunluklu hale getirilmesi gerekmektedir.

EK

Dış ticarete katma değer ya da dikey uzmanlaşma ile ilgili ayrıştırma metodlarının kökenlerinin Leontief (1936)'e dayanması sebebi ile Leontief ayrıştırma metodunun aşamalarının irdelenmesi önem arz etmektedir. Wang vd. (2013), iki ülkeden oluşan bir dünyada ülkelerin N farklı ürün ürettiğinin varsayıldığı bir örnekle Leontief ayrıştırma metodunu örnekle açıklamaktadır. Her sektördeki ürün ya tüketilmekte ya da ara girdi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca her iki ülke de ara ve nihai mal ve hizmet ihraç etmektedir. S ülkesi tarafından üretilen ürün yurtdışında ya da ülkede ara girdi ya da nihai ürün olarak tüketilmektedir.

$$X^s = A^{ss}X^s + Y^{ss} + A^{sr}X^r + Y^{sr} \quad r, s = 1, 2 \quad (1)$$

Üstte (1) numaralı denklemde yer alan X^s , s ülkesinin $N \times 1$ boyutlu çıktı (üretim) vektörünü, Y^{sr} , s ülkesi tarafından üretilip r ülkesi tarafından nihai talep olarak tüketilen $N \times 1$ boyutlu nihai talep vektörünü ve A^{sr} , s ülkesinde üretilen mal ve hizmetlerin r ülkesi tarafından ara girdi olarak kullanılan kısmını göstermekte olup $N \times N$ boyutlu girdi çıktı katsayı matrisi

olarak ifade edilmektedir. İki ülkenin yer aldığı üretim ve ticaret sistemi (2) numaralı denklemden itibaren gösterilmektedir.

$$\begin{bmatrix} X^s \\ X^r \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} A^{ss} & A^{sr} \\ A^{rs} & A^{rr} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X^s \\ X^r \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} Y^{ss} + Y^{sr} \\ Y^{rs} + Y^{rr} \end{bmatrix} \quad (2)$$

Gerekli düzenlemenin ardından Leontief ters matris matrisi oluşturulmaktadır.

$$\begin{bmatrix} X^s \\ X^r \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} I - A^{ss} & -A^{sr} \\ -A^{rs} & I - A^{rr} \end{bmatrix}^{-1} \begin{bmatrix} Y^{ss} + Y^{sr} \\ Y^{rs} + Y^{rr} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} B^{ss} & B^{sr} \\ B^{rs} & B^{rr} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y^s \\ Y^r \end{bmatrix} \quad (3)$$

$N \times N$ blok matrisinden oluşan B^{sr} , Leontief ters matrisi olarak ifade edilmektedir. Leontief ters matris, toplam gereklilik matrisi olarak tanımlanmakta olup, r ülkesinin 1 birimlik nihai mal talep artışını karşılamak için s ülkesinin yapması gereken üretimin miktarını göstermektedir. Denklemden yer alan Y^s , s ülkesinin nihai ürününün küresel talebini (Y^{ss} , s ülkesinin yurtiçi nihai satışı ve Y^{sr} , s ülkesinin nihai ürün ihracatını tanımlamakta) ifade etmektedir. 1 dolarlık ihracat yapmak için gerçekleştirilen üretimden elde edilen katma değer V olup elde edilen katma değer, direkt katma değer olarak ifade edilmektedir. İhracat yapmak için ara girdiler de kullanılmaktadır ve üretilen bu ara girdi dolaylı katma değer yaratmaktadır. Ara mal kullanıldıkça diğer ara girdilerinin de üretilmesiyle bu döngü devam etmektedir. 1 dolarlık ihracatın yaratmış olduğu katma değer, direkt ve bütün dolaylı katma değerlerin toplamına eşittir.

$$\begin{aligned} \text{Toplam Katma Değer} &= V + VA + VAA + VAAA \dots = V(I + A + A^2 + A^3 + \\ \dots) &= V(I - A)^{-1} = VB \end{aligned} \quad (4)$$

VB vektöründe yer alan bütün bileşenler birdir.

$$VB = \begin{bmatrix} V^s & V^r \end{bmatrix} \begin{bmatrix} B^{ss} & B^{sr} \\ B^{rs} & B^{rr} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} V^s B^{ss} + V^r B^{rs} & V^s B^{sr} + V^r B^{rr} \end{bmatrix} \quad (5)$$

Yukarıdaki denklem, toplam katma değer katsayı matrisini göstermektedir.

Leontief ayrıştırma yöntemi, nihai nihai mal ihracatının yurtiçi ve yabancı katma değer olarak ayrıştırılmasına elverişli olmakla birlikte ara mal ihracatının ayrıştırılmasını bu ayrıştırma yöntemi ile gerçekleştirmek mümkün değildir. Wang vd. (2013), Leontief ayrıştırma yönteminden yola çıkarak ara malın ayrıştırıldığı bir yöntem geliştirmektedir. S ülkesinden r ülkesine yapılan brüt ihracat, E^{sr} , nihai mal ihracatı ve ara mal ihracatı olarak ayrıştırılmaktadır.

$$E^{sr} = Y^{sr} + A^{sr} X^r \quad (6)$$

3 numaralı denklemin G tane ülke olacak şekilde düzenlenmesinin ardından (6) numaralı denklemin sonuna eklenmesiyle s ülkesinin r ülkesine olan ara mal ihracatı ayrıştırılmaktadır.

$$\begin{aligned}
 A^{sr}X^r &= A^{sr}B^{rr}Y^{rr} + A^{sr}\sum_{t \neq s,r}^G B^{rt}Y^{tt} + A^{sr}B^{rr}\sum_{t \neq s,r}^G Y^{rt} + \\
 A^{sr}\sum_{t \neq s,r}^G B^{rt}\sum_{t \neq s,r}^G Y^{tu} &+ A^{sr}B^{rr}Y^{rs} + A^{sr}\sum_{t \neq s,r}^G B^{rt}Y^{ts} + \\
 A^{sr}B^{rs}Y^{ss} &+ A^{sr}B^{rs}\sum_{t \neq s}^G Y^{st}
 \end{aligned} \quad (7)$$

Denklemin birinci bileşeni s ülkesinin r ülkesine r ülkesinin nihai tüketimi için yapmış yaptığı ara mal ihracatını; ikinci bileşen s ülkesinin r ülkesine, üçüncü ülkelerin (t) nihai mal tüketimi için yapmış olduğu ara mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatı; üçüncü bileşen s ülkesinin r ülkesine, üçüncü ülkelerin nihai mal tüketimi için yapmış olduğu nihai mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatı; dördüncü bileşen s ülkesinin r ülkesine, üçüncü ülkelerin r ülkesi dahil olmak üzere – s ülkesi hariç- diğer ülkelerin nihai mal tüketimi için yapmış olduğu nihai mal ihracatı sebebiyle gerçekleştirdiği ara mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatı; beşinci bileşen s ülkesinin r ülkesine, s ülkesine gerçekleştireceği nihai mal ihracatı için, yaptığı ara mal ihracatı; altıncı bileşen s ülkesinin r ülkesine, üçüncü ülkelerin (t) s ülkesinin nihai mal tüketimi için yapmış olduğu nihai mal ihracatı sebebiyle gerçekleştirdiği ara mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatı; yedinci bileşen s ülkesinin r ülkesine, s ülkesinin kendi nihai mal tüketimini yapması için gerekli olan üretim için yapmış olduğu ara mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatı ve son bileşen s ülkesinin r ülkesine, s ülkesinin diğer ülkelerin nihai mal tüketimi için gerçekleştirdiği nihai mal ihracatı için, gerçekleştiği ara mal ihracatını tanımlamaktadır. Denklemden oluşturulan sekiz bileşen, s ülkesinden r ülkesine, nerede tüketildiğine bağlı olarak, gerçekleştirilen ara mal ihracatını göstermektedir.

(2) numaralı denklemden yola çıkılarak çıktı ve kullanım dengesi aşağıda yer alan denklemlerde olduğu gibi gösterilmektedir.

$$X^r = A^{rr}X^r + \sum_{t \neq r}^G A^{rt}X^t + Y^{rr} + \sum_{t \neq r}^G Y^{rt} \quad (8)$$

$$= A^{rr}X^r + Y^{rr} + \sum_{t \neq r}^G E^{rt} = A^{rr}X^r + Y^{rr} + E^{r*}$$

$$X^r = (I - A)^{-1}Y^{rr} + (I - A)^{-1}E^{r*} = L^{rr}Y^{rr} + L^{rr}E^{r*} \quad (9)$$

Yukarıda yer alan L^{rr} , $(I - A)^{-1}$ olarak gösterilmekte olup yerel Leontief ters matrisini³ ifade etmektedir.

(9) numaralı denklemin (6) numaralı denklemin sonuna eklenmesiyle s ülkesinin r ülkesine olan ara mal ihracatı iki bileşene ayrılmaktadır.

$$A^{sr}X^r = A^{sr}L^{rr}Y^{rr} + A^{sr}L^{rr}E^{r*} \quad (10)$$

³Yerel Leontief matris yanda gösterildiği gibi elde edilmektedir: $L^{rr} = \begin{bmatrix} l_{11}^{rr} & l_{12}^{rr} \\ l_{21}^{rr} & l_{22}^{rr} \end{bmatrix} =$

$$\begin{bmatrix} 1 - a_{11}^{rr} & -a_{12}^{rr} \\ a_{21}^{rr} & 1 - a_{22}^{rr} \end{bmatrix}^{-1}$$

(10) numaralı denklem, bir ülkenin çift taraflı ihracatındaki yabancı katma değer farklı katma değer ve çifte sayım bileşenlerinin oluşturulma aşamasında kullanılmaktadır.

S ülkesinin r ülkesine olan ara mal ihracatını ifade eden (7) ve (10) numaralı denklemler, çift taraflı ihracatın ayrıştırılmasının bir adımını oluşturmaktadır. Wang vd. (2013) tarafından geliştirilen ayrıştırma metodunda, bu iki denklem genellikle içsel olan çıktı ve ihracat dışsal değişkene dönüştürmektedir. Ayrıştırma metodunun inşası için ayrıca küresel katma değer çarpanı olarak ifade edilen (5) numaralı denklem G ülkeli forma dönüştürülerek yurtiçi ve yabancı katma değer çarpanları elde edilmektedir.

$$V^s B^{ss} + V^r B^{rs} + \sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} = u \quad (11)$$

S ülkesinin r ülkesine nihai mal ihracatı, Leontief ayrıştırma metodu kullanılarak yurtiçi ve yabancı katma değer olmak üzere sektör düzeyinde iki ayrı bileşene ayrılmaktadır.

$$Y^{sr} = (V^s B^{ss})^T \# Y^{sr} + (V^r B^{rs})^T \# Y^{sr} + \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# Y^{sr} \quad (12)$$

Aynı şekilde, s ülkesinin r ülkesine yapmış olduğu brüt ihracat sektör düzeyinde ayrıştırılmaktadır.

$$\begin{aligned} A^{sr} X^r &= (V^s B^{ss})^T \# (A^{sr} X^r) + (V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} X^r) + \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} X^r) \\ &= (V^s L^{ss})^T \# (A^{sr} X^r) + (V^s B^{ss} - V^s L^{ss})^T \# (A^{sr} X^r) + (V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} X^r) + \\ &\quad \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} X^r) \end{aligned} \quad (13)$$

Denklemden yer alan $V^s L^{ss}$ yurtiçi katma değer çarpanını göstermektedir.

Wang vd. (2013), (7) numaralı denklemi (13) numaralı denklemin ilk bileşenine, (10) numaralı denklemi de (13) numaralı denklemin son iki bileşenine ekledikten sonra (12) ve (13) numaralı denklemleri birleştirerek s ülkesinin r ülkesine yaptığı brüt ihracatı (14) numaralı denklemde olduğu gibi ayrıştırmaktadır.

$$\begin{aligned} E^{sr} &= (V^s B^{ss})^T \# Y^{sr} + (V^s L^{ss})^T \# (A^{sr} B^{rr} Y^{rr}) \\ &\quad + (V^s L^{ss})^T \# [A^{sr} \sum_{t \neq s,r}^G B^{rt} Y^{tt} + A^{sr} B^{rr} \sum_{t \neq s,r}^G Y^{rt} + A^{sr} \sum_{t \neq s,r}^G B^{rt} \sum_{u \neq s,t}^G Y^{tu}] \\ &\quad + (V^s L^{ss})^T \# [A^{sr} B^{rr} Y^{rs} + A^{sr} \sum_{t \neq s,r}^G B^{rt} Y^{ts} + A^{sr} B^{rs} Y^{ss}] \\ &\quad + [(V^s L^{ss})^T \# A^{sr} B^{rs} \sum_{t \neq s}^G Y^{st}] + (V^s L^{ss} \sum_{t \neq s}^G A^{st} B^{ts})^T \# (A^{sr} X^r) \\ &\quad + [(V^r B^{rs})^T \# Y^{sr} + \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# Y^{sr}] \\ &\quad + [(V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} L^{rr} Y^{rr}) + \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} L^{rr} Y^{rr})] \\ &\quad + [(V^r B^{rs})^T \# (A^{sr} L^{rr} E^{r^*}) + \left(\sum_{t \neq s,r}^G V^t B^{ts} \right)^T \# (A^{sr} L^{rr} E^{r^*})] \end{aligned} \quad (14)$$

Kaynakça

- Akkoyunlu, A.W S.Mıhçı &K. Ataç (2018). Türkiye imalat sanayi sektörlerinin küresel değer zincirleri içerisindeki konumu ve rekabet gücü: 2000-2011. N.Engin, E.Arslanoğlu, o. Erdoğan, B.C.Karahasan ve K.Tata (Ed.) *Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Dönüşüm* içinde (s. 214-249).
- Daudin, G., Riffart, C., & Schweisguth, D. (2011). Who produces for whom in the world economy?. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 44(4), 1403-1437.<https://doi.org/10.1111/j.1540-5982.2011.01679>.
- Dünya Kalkınma 2020 Raporu (2019). Global Value Chains: Trading for Development.<http://pubdocs.worldbank.org/en/124681548175938170/World-Development-Report-2020-Concept-Note.pdf>
- Eser, U. (2019). Sanayi Politikası Olarak Meta Zincirleri ya da Meta Zincirleri Üzerinde Sanayisizleşmek. *İktisat ve Toplum*, 100: 67-80.
- Feenstra, R. C., Hanson, G. H. (1996). *Globalization, outsourcing, and wage inequality*. (No. w5424). *National Bureau of Economic Research*. doi:10.3386/w5424.
- Gündoğdu, C., Saracoğlu, D. Ş. (2016). Participation of Turkey in Global Value Chains: An Analysis Based on World Input Output Database.*Economic Research Center*.<http://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series16/1610.pdf>.
- Hummels, D., Ishii, J., & Yi, K. M. (2001). The nature and growth of vertical specialization in world trade. *Journal of international Economics*, 54(1):75-96.[https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(00\)00093-3](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(00)00093-3).
- Johnson, R. C., Noguera, G. (2012). Accounting for intermediates: Production sharing and trade in value added. *Journal of international Economics*, 86(2): 224-236.<https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2011.10.003>.
- Kalkınma Bakanlığı (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu.<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3577/oik676.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). İmalat Sanayinde Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu Raporu.http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_ImalatSanayindeDonusum.pdf

- Koopman, R., Wang, Z., & Wei, S. J. (2014). Tracing value-added and double counting in gross exports. *American Economic Review*, 104(2): 459-94. doi: 10.1257/aer.104.2.459.
- Leontief, W. W. (1936). Quantitative input and output relations in the economic systems of the United States. *The review of economic statistics*, 105-125. <https://www.jstor.org/stable/1927837>.
- OECD (2017), International trade, foreign direct investment and global value chains. Trade and investment statistical note : Turkey. <http://www.oecd.org/investment/TURKEY-trade-investment-statistical-country-note.pdf>
- Özmen, E. (2015). Türkiye’de cari açıklar, dış ticaret ve finansal kırılganlıklar. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, cilt 30, sayı 351:35-72.
- Saygılı, Ş, C.Cihan, C.Yalçın & T.Hamsici (2014). Türkiye İmalat Sanayiinde İthal Girdi Kullanımındaki Artışın Kaynakları. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, cilt 29, sayı 342:9-44.
- Taymaz, E., E. Voyvoda, and K. Yılmaz (2011). Uluslararası Üretim Zincirlerinde Dönüşüm ve Türkiye’nin Konumu. TÜSİAD-Koç Üniversitesi EAF Çalışma Raporları Serisi EAFRP/11-01.
- The World Bank (2014). Trading Up to High Income (Turkey Country Economic Memorandum). Poverty Reduction and Economic Management Unit, the World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/924601468121739356/Turkey-Trading-up-to-high-income-country-economic-memorandum>
- UNCTAD (2016). Trade and Development Report. Structural transformation for inclusive and sustained growth. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2016_en.pdf
- Wang, Z., Wei, S. J., & Zhu, K. (2013). Quantifying international production sharing at the bilateral and sector levels. (No. w19677). *National Bureau of Economic Research*. doi:10.3386/w19677
- WIOD (2016). World Input Output Database. <http://www.wiod.org>
- Ziemann, V., Guerard, B. (2017). Reaping the benefits of global value chains in Turkey. *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1366, Paris: OECD Publishing.

Machiavelli'nin İnsan Doğası Düşüncesinin Siyaset Kuramına Etkisi¹

The Effects of Machiavelli's Thought of Human Nature on His Political Theory

Berfu BOYRAZ²

Geliş tarihi: 19.11.2019, Kabul tarihi: 15.02.2020, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Bu çalışma, Niccolò Machiavelli'nin siyaset felsefesinde, onun insan doğasına ait görüşlerinin nasıl bir etkisi olduğunu araştırmaktadır. Öncelikle Machiavelli'nin insan doğası düşüncesi ve Machiavelli düşüncesinde *virtu* ve *fortuna* kavramları; Rönesans'ın felsefi temelleri ve o dönem İtalya'nın siyasal yapısı göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Ardından Machiavelli'nin insan doğası hakkındaki görüşlerinin siyaset kuramındaki veya daha kapsamlı bir ifadeyle, Machiavelli'nin toplumsal düzenin oluş aşamasından başlayarak kurduğu tüm devlet sistemi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın temel argümanı, Machiavelli'nin siyaset kuramını rasyonel, kötü, bencil ve kurnaz olarak tanımladığı insan doğası düşüncesine paralel olarak mutlak güç, yasa, ordu ve din üzerinden oluşturduğudur. Bu çerçevede çalışma ayrıca, literatürdeki Machiavelli hakkında yapılan farklı değerlendirmelere ve Machiavelli'nin genel siyaset teorisi üzerine farklı bir bakış açısı oluşturmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler : İnsan doğası felsefesi, siyaset felsefesi, Machiavelli.

Jel Kodları : H80, H83

Abstract

This study examines that the effects of Machiavelli's view of human nature on his political philosophy. Primarily, Machiavelli's ideas and assumptions on human nature and his novel concepts of *virtu* and *fortuna* are examined by taking into consideration the philosophical essentials of Renaissance and the Italian political structure in that era of time. Then, the effects of Machiavelli's views on human nature on his political theory, or more comprehensively, on the whole state system that is envisioned by him since the formation of social order are also examined in that part of the study. In this sense, the main argument raised in this study is that Machiavelli has developed his own political theory based on absolute power, law, army and religion with reference to his view of human nature depicted by him as rational, evil, selfish and cunning. In this context, the study also tries to creat

¹ Bu çalışma, "Machiavelli'nin İnsan Doğası Düşüncesinin Siyaset Kuramına Etkisi" isimli yüksek lisans tezinden makaleye dönüştürülmüştür.

Tez çalışmamda olduğu gibi, tezin makaleye dönüştürülmesi aşamasında da değerli bilgilerinizi benimle paylaşan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ceren Kalfa Ataay'a teşekkürlerimi sunarım.

² Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Doktora Öğrencisi,

Berfboyrazz@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5852-3806>

different perspectives on different reviews about Machiavelli in the literature and on the general political theory of Machiavelli.

Keywords: *Philosophy of human nature, political philosophy, Machiavelli.*

Jel Codes: H80, H83

Giriş

Siyaset bilimi literatürü incelendiğinde, birçok siyaset kuramcısının insana ve doğaya dair açıklamalar yaptığı ve bu açıklamalar üzerinden kuramlarını inşa ettiği görülmektedir. Batı siyasal düşünceler tarihi açısından bu durumun ilk örnekleri, Antik dönemde görülmeye başlamaktadır ve insana ve doğaya dair bilgilerin ruhani kaynaklardan edinildiği Orta Çağ döneminde dahi, düşünürlerin insana ve doğaya dair açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. Ancak yine de bu açıklamaların doruk noktasına ulaştığı dönemin, Batı siyasal düşünceler tarihi için Rönesans olduğu söylenebilir. Çünkü bu dönemde insan, birey olarak ilk defa anlandırılmaktadır ve böylece toplumsal yaşamın temeli haline gelmektedir. Diğer bir ifadeyle bu dönemde, toplumdan ayrı bir parça olarak insanın keşfi gerçekleşmiştir.

Düşünürlerin kuramlarında insan doğası tanımlamaları yapmalarının temel sebebi, aslında siyaset kavramının en genel tanımında aranabilir. Bilindiği üzere siyaset en genel anlamıyla, insanların bir arada yaşamalarını sağlayacak toplumsal düzenin yaratılmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla kaynağını insandan alan siyaset, elbette insanın doğasına uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Broecke'ye göre, düşünürlerin siyaset kuramlarında doğa ile ilgilenmelerinin iki temel sebebi vardır. Bunlardan ilki, kuramcılarının toplumsal düzen için fikirler üretirken evrensel bir bakış açısına sahip olmak istemeleridir. İkinci sebebe göre ise kuramcılarının doğa ve toplumun birbirlerinden farklı unsurlar olduğunu kabul etmeleriyle birlikte, doğayı toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayabilmek için hesaba katmalarıdır (Broecke'den akt. Yakar, 2014:132). Dolayısıyla her iki sebep de toplum ve doğa arasında bir ilişki kurulduğunun açık göstergesidir. Ancak literatür taraması yapıldığında, siyaset kuramlarının analizlerinde doğa ve toplum arasındaki ilişkinin ihmal edildiği görülmektedir.

Niccolo Machiavelli de 1469-1527 yıllarında yaşamış Rönesans döneminin önemli düşünürlerinden biridir ve eserleri incelendiğinde Machiavelli'nin siyaset kuramını ve kuramındaki insan doğasına dair düşüncelerini aktarış şeklinin, doğa ve siyaset arasında bir köprü kurduğu ve bu iki düşünceyi farklı olgular olarak düşünmediği görülmektedir. Bu sebeple Machiavelli'nin siyaset kuramının analizinde, onun insan doğası tanımlamaları büyük bir öneme sahiptir ve dikkatle incelenmelidir. Ancak bu şekilde Machiavelli'nin siyaset kuramının temel anahtarı bulunabilir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Machiavelli'nin yaşadığı dönemin siyasal ve

toplumsal özellikleri hesaba katılarak, Machiavelli'nin insan doğası tanımlamalarının siyaset felsefesine nasıl bir etkisi olduğunu sorgulamak ve siyaset felsefesi hakkındaki farklı yorumları insan doğası görüşüyle uzlaştırmaktır. Çalışmada, temel kaynaklar olarak seçilen *Prens* ve *Tutis Livius'un ilk On Kitabı Üzerine Söylevler* eserleri nitel araştırma yöntemine uygun olarak kavramsal karşılaştırma yöntemi ile incelenmiştir. Buna ek olarak konu ile ilgili makale, tez ve belgeler incelenerek literatür taraması yapılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada ilk olarak, Machiavelli'nin insan doğası düşüncesinin ve siyaset kuramının oluştuğu tarihsel arka plan incelenecek ve dönemin İtalya'sının siyasal ve toplumsal özelliklerine değinilecektir. Ardından Machiavelli'nin insan doğası hakkındaki düşünceleri ve *fortuna* ve *virtu* kavramlarının Machiavelli düşüncesindeki anlamları analiz edilmeye çalışılacaktır. Son olarak çalışmada Machiavelli'nin siyaset kuramının genel özelliklerine değinilerek, insan doğası düşüncesi ile siyaset kuramı arasında herhangi bir ilişki ortaya konulacaktır.

1.İtalya'nın Siyasal Yapısı, Klasik Miras ve Rönesans'ın Etkisi

Düşüncelerin analiz edilmesi ve belli bir bağlama oturtulması çok boyutlu bir incelemeyi gerektirmektedir. Çünkü düşünceler birbiriyle bağlantılı oluşumların bir araya gelmesinin ürünüdür. Machiavelli'nin düşüncelerinin üzerinden yaklaşık beş yüz yıl geçmesine rağmen siyasette kurnazlığı, ikiyüzlülüğü ve kötü niyeti meşrulaştırıldığı düşünülmektedir. Bu bakış açısı zamanla daha da öteye götürülerek, Machiavelli'nin düşünceleri, çatışan tarafların kullandığı savunma mekanizmalarından biri haline gelmiştir (Baldini, 2018:18). Machiavelli'nin bu kötü ünü, onun düşüncelerinin eksik bir incelemeye tabii tutulduğunun göstergesidir. Çünkü Machiavelli'nin düşünceleri incelenirken, tüm düşünürlerin düşüncelerinin analiz edilirken yapılması gerektiği gibi, onun düşünsel zemininin tüm arka planı hesaba katılmalıdır. Bu bağlamda Machiavelli'nin, yaşadığı dönemin İtalya'sı ve dönemin en önemli özelliklerinden biri olan Rönesans değerleri de incelenmelidir. Çünkü Machiavelli'nin düşünceleri hem dönemin İtalya'sının siyasal hayatı hem Rönesans değerleri hem de bunların ötesinde bir değerler bütünüdür.

Nitekim Machiavelli'nin siyaset kuramını anlattığı iki temel eseri olan *Prens* ve *Tutis Livius'un ilk On Kitabı Üzerine Söylevler* isimli eserler incelendiğinde Machiavelli'nin, yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal olaylarına bir cevap aradığı görülmektedir. Machiavelli'nin sürgün hayatının eserleri olan bu çalışmaların tarihi hakkında literatürde farklı bilgiler bulunmakla birlikte Skinner'ın (2004:135) kabul ettiği tarihe göre, Machiavelli *Prens* eserini 1513 yılında ve bu eseri tamamladıktan sonra da 1519 yılından önce *Söylevler*'i tamamlamıştır. Bu iki temel eser incelendiğinde

ise Machiavelli'nin çalışmalarının arka planındaki temel amacın İtalyan siyasal birliğinin kurulması olduğu anlaşılmaktadır.

Machiavelli'nin eserlerindeki bu amaca paralel olarak, 1490'larda İtalya'da neredeyse bir düzineden fazla farklı bağımsız siyasal aktör bulunmaktadır. Bunlar krallık, dükalık, derebeylik, şehir devletleri ve cumhuriyet yönetimleridir. Bu aktörler içerisinde ise beş hâkim güç³ ortaya çıkmaktadır ve aktörler sürekli bir çatışma halindedirler (King, 2018:20). Dönemin hâkim güçleri olan kilise ve İmparatorluk da İtalya üzerindeki siyasal yetke tartışmalarının diğer aktörleridir. Dolayısıyla kent devletleri, bağımsızlıkları için imparatorluk ve kiliseyle de mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Diğer bir ifadeyle, İtalyan kent devletlerinin temel dinamiklerinden biri, İtalya'daki siyasal aktörlerin savaşımı olduğu kadar bu aktörlerin, dönemin hakim güçlerine karşı verdikleri “özgürlük” mücadelesi de İtalya'nın siyasal yapısının diğer bir temel dinamiğini oluşturmaktadır (Ağaoğulları, 2015:291-292). İmparatorluk, krallıklar ve kilise arasındaki çatışmalar arasında kalan küçük kent devletlerinin bağımsızlıklarını farklı siyasal aktörler karşısında korumaya çalışırken verdikleri bu mücadele, İtalyan kentlerinin yurttaşlık bilincine sahip olmalarıyla sonuçlanmıştır (Skinner, 2014:23).

Machiavelli de bu özgürlük anlayışı ve yurttaşlık bilincinden etkilenerek, siyaset felsefesini “yurtseverlik” ilkesi üzerinden şekillendirmektedir. Machiavelli İtalya'nın özgürlük mücadelesine paralel olarak bir yöneticinin yurtseverliğini, dış güçlere karşı bağımsızlık, istikrarlı bir devlet yönetimi, buna bağlı olarak geliştirilecek yasal uygulamalarda ve tüm bunlarla doğrudan ilişkili olarak, yöneticinin kazandığı ün ve şöhrette kendini gösterdiğini düşünmektedir. (Strauss, 2017:88).

Machiavelli'nin yaşadığı dönemin bir diğer özelliği de İtalya'da feodal yapıların çözülmeye başlaması, özerk kent yapılanmalarının oluşması ve ticaretin hızla artmasıyla oluşan, ekonomik hareketliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan Rönesans ve hümanizm değerleridir (Şenel, 1990:356). Oluşan bu kültürel zemin, tüm dünya tarihi için yeni bir başlangıç simgelemektedir. Zira bu çerçevede oluşan düşünceler yumağı, sadece Avrupa'yı Orta Çağ'dan kopartmayacak aynı zamanda insan için yeni bir keşfi de simgeleyecektir (Skinner, 2014; Senemoğlu, 2016:78). İnsanın yeniden keşfi, hümanizmin de klasik örneklerinden beslenerek gelişmeye başlamasıyla sonuçlanmıştır. Hümanizm, temel argümanı insanın evrensel niteliklerinin merkeze alınarak geliştirilmesi olan felsefi akımların tümü olarak tanımlanabilir. Bu dönemde hümanistlere göre, Antik kültürün ahlaksal değer yargıları Hristiyanlık ve diğer tüm dinlerden daha üstün niteliktedir (Kadıoğlu, 2011:159-160).

---

³ Milano Düklüğü, Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı, Papalık Devletleri ve Floransa (King, 2018: 20).

Rönesans insanı da bu düşünce sistematüğinden esinlenerek kendini bulmak ve aydınlanmak için ruhani öğretilere sığınmak yerine aklını kullanarak fikirler üretmeye başlamıştır (Febvre, 1995:67). Bu dönemde insan, artık Tanrı'nın lütfuna bağımlı bir varlık değil; kendi aklına egemen, özgür iradeli ve hem iyi hem de kötü tutkulara sahip bir varlık olarak görülmektedir (King, 2018:11). Böylece Rönesans insanı, Orta Çağ insanının hem doğası gereği günahkâr oluşundan hem de edilgen karakterinden sıyrılmayı başarmıştır (Genç, 2017:75). Ernst Bloch'a (2002:7-8) göre, Rönesans insanının en temel özelliğı etkin olmasıdır. Bu dönemde insan, çalışkanlığı ve üreticiliğı ile kendisinin ve dolayısıyla da dünyanın yazgısını etkilemeye başlamış ve çalışıyor olmasını ahlaksal yarguların dışında bırakmıştır.

Machiavelli de yaşadığı dönemin bu düşünsel zeminine paralel olarak siyaset felsefesinin odak noktasını, insan ve insana ait düşünceleri olarak belirlemektedir ve düşüncelerini teolojik temelli açıklamalardan kurtarmaktadır. Bu bağlamda da Machiavelli'nin modernitenin kurucuları arasında sayıldığı söylenebilir (Baldini, 2018:17)⁴. Öte yandan, Machiavelli'nin düşünce sistematüğünün Rönesans dönemi düşünürlerinden farklılaştığı noktalar da bulunmaktadır. Örneğın, Rönesans düşünürlerinin aksine Machiavelli'ye göre, insanın rasyonel oluşu sadece retorik eğitimi ve antik düşüncelerin öğrenilmesinden kaynaklanmamaktadır. Ona göre insan, zamana ve koşullara uyum sağlayabildiğı sürece rasyoneldir (Machiavelli, 2017b:193). Ayrıca Machiavelli, Antik kültürün toplulukçu yapılanmasının aksine insanın toplumdan bağımsız, kendi hayatının mimarı olduğunu da düşünmektedir. Ancak yine de Machiavelli'nin düşüncelerinde de kamusal refahın ön planda olduğu görülmektedir. Lefort'a göre de Machiavelli antik kültürü sorgusuz bir şekilde kabul etmemektedir ve antik kültürün yanlış uygulamalarının olduğunu da düşünmektedir. Örneğın Machiavelli'ye göre, Antik kültürün “erdem” düşüncesi ve hayata yüklediğı anlam, iktidarın eylemlerini kabul etme ve iktidarın yanlış eylemlerine karşı direnmeyi engellemektedir. Bu da Orta Çağ Hristiyan öğretinin dayattığına benzer bir

---

⁴ Bu konu hakkındaki farklı bir görüş Machiavelli'nin sadece Rönesans döneminin bir düşünürü olması sebebiyle modern sayılabileceğı yönündedir. Zira bu düşünceye göre modernite içinde meşruiyeti de barındırmaktadır ancak Machiavelli'nin siyaset felsefesi meşruiyetle ilgilenmemektedir (Akal, 2018:38). Bununla birlikte Akal'ın bu konu hakkındaki değerlendirmeleri, Machiavelli'nin modern siyaset bilimi açısından herhangi bir etkisinin olmadığını iddia etmek değil, Machiavelli'nin politik söyleminin moderniteyi aşarak evrensel bir söyleme dönüştüğünü belirtmektedir. Buna göre Machiavelli, sadece skolastik düşünceyi değil modern meşruiyetin de ardıllarını reddederek devlet yönetimine evrensel bir bakış açısı kazandırmıştır. Akal (2018:26-42), Machiavelli hakkındaki bu değerlendirmesini “Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu” adlı makalesinde, Machiavelli'nin eserlerinden alıntılarla örneklendirerek pekiştirmektedir. Bu konu için önerilebilecek başka bir değerli okuma Enzo Baldini'nin (2018:11-26) “Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite” başlıklı makalesidir .

şekilde insanları uysallaştırmaktadır. (Lefort'dan akt. Bumin, 2018:91). Yine de yukarıda da ifade edildiği üzere Machiavelli'nin düşüncelerine hâkim olan insanın, bireysel gücü ya da *virtu*'su ve cumhuriyet yönetimine olan sempatisi Rönesans değerlerinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan Rönesans döneminde oluşan kilise ve feodal düzene karşı tepki ve hâkim yönetim biçiminin monarşi olmaya başlaması da Machiavelli'nin politik söylemini etkilemiştir. Örneğin Machiavelli'nin İtalya için ulusal birlik arzusu ve bu amaçla kurulacak yeni düzende tek bir egemene olan vurgusu dönemin bu özelliklerinden etkilendiğinin göstergesi olarak sayılabilir (Öztürk, 2014:79). Bununla birlikte yukarıda da aktarıldığı üzere siyasal yetke tartışmaları sanıldığı aksine, Rönesans döneminin bir "şiddet çağı" olmasına sebep olmuştur (Smith'den akt. Öztürk, 2014:79). Bu durum da Machiavelli'nin siyaset felsefesini, güç odaklı olarak şekillendirmesine ve savaşı yaşamın bir kaynağı olarak görmesine neden olmuştur (Öztürk, 2013:185).

Sonuç olarak, dönemin düşünsel altyapısı; Rönesans ve hümanizm değerleri Machiavelli'nin politik söyleminin temelini insana ait düşüncelerini koymasını, dönemin toplumsal ve siyasal olayları; İtalya'nın parçalı siyasal yapısı ve İtalya üzerindeki siyasi yetke tartışmaları ise insanı bir kaos ortamında gözlemlemesine sebep olmaktadır.

2.Machiavelli'de İnsan Doğası ve Fortuna ve Virtu Kavramları

Siyaset literatürü için Machiavelli'nin siyaset felsefesinin bilimselliği, onu çağının önceki düşünürlerinden ayıran en temel noktadır. Bu durum, Machiavelli'nin düşüncelerini teolojik açıklamalardan kurtarmasıyla açıklanabilir. Ancak yine de Machiavelli'nin düşüncelerindeki bu özellik tek başına Machiavelli'nin bilimselliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada Althusser'in (2010:29) Machiavelli'nin bilimselliği üzerine yaptığı açıklama daha kapsamlı bir değerlendirme olacaktır. Althusser'e göre (2010:28-29) Machiavelli'nin bilimselliği onun düşüncelerinin belirli bir "özneyi" hedeflememesinden kaynaklanmaktadır. Yani Machiavelli'nin siyaset kuramı, herhangi bir özne için değildir. Her yönetim erki bu kurama uyum sağlayabilir. Böylece Machiavelli, her bilimsel söylem gibi kendi söylemini özne belirlemeden oluşturur. Bu durum, Machiavelli'nin eserlerinin birçok sayfasında göze çarpmaktadır. Eserlerinde, hükümet çeşitlerini sürekli bir döngü içerisinde aktarması, yasalar ve göreneklerin ortak inşası ve tüm bunların odak noktası olan insanın hep var olan özelliklerinin, yani doğasının belirtilmesi; insanın duyduğu sonsuz arzu ve kötülüğünün vurgulanması gibi örnekler Machiavelli'nin siyaset felsefesini evrensel olana odakladığının göstergelerindedir (Althusser, 2010:28-29).

Ancak yine de bu durum hümanizm değerlerindeki evrensel olana odaklanma ile karıştırılmamalıdır. Çünkü Machiavelli, olaylar üzerinden yola

çıkar ve “şeylerin doğası” onun için, “şey”in durumlar üzerindeki fiili gerçekliği olarak ifade edilir (Althusser, 2010:31). Machiavelli öznenin bu fiili gerçekliğini, eserlerinde insan doğasının evrensel özellikleri olarak aktarmaktadır. Çünkü Machiavelli için politik olanın evrensel özellikleri yoktur, politik olan her şey zamanla değişebilir. Evrensel ve kalıcı olan ise insanın doğasıdır (MacIntyre'dan akt. Öztürk, 2013:186). Machiavelli'ye göre “insanlar her zaman bir ve aynı doğayla doğarlar, yaşarlar ve ölürlür.” (Machiavelli, 2017b: 72).

Machiavelli'nin insana atfettiği evrensel özellikler, Machiavelli'nin siyaset felsefesinin mihenk taşı olarak nitelendirilebilir. Nitekim Machiavelli, prene öğüt verirken sıklıkla ona, insan doğasını hatırlatmaktadır: “(...) İnsanların bepsi iyi olsaydı, bu öneri iyi olmazdı; ama insanlar kötü oldukları ve sana verdikleri söze bağlı kalmayacakları için sen de onlara verdiğin söze bağlı kalmak zorunda değilsin (Machiavelli, 2017a:212). *Söylervler*'de de yine buna benzer bir anlatımla siyaset kuramını açıkladığı görülmektedir: “(...) bir devlet planlayan ve onun için yasalar düzenleyen kişinin, insanların kötü olduklarını ve özgür hareket alanı buldukları zaman ruhlarındaki kötülüğe göre davranacaklarını önceden varsayması gereklidir (Machiavelli, 2017b:36).

Machiavelli'ye göre insanın en evrensel özelliği, sürekli bir elde etme arzusudur. İnsan, doğası gereği sahip olma arzusuyla hayatını şekillendirmektedir. İnsan, her şeyi arzulayacak ama her şeyi elde edemeyecek bir doğayla yaratılmıştır. Machiavelli'ye göre insanı diğer canlılardan ayıran özellik de budur ve aynı zamanda bu özellik insanın en temel çelişkesini oluşturmaktadır. Çünkü büyük bir ele geçirme arzusuyla yaratılan insan, aynı doğa tarafından sınırlandırılmaktadır (Machiavelli, 2017b:216). Machiavelli bu sebeple, insanı doğanın dilencisi ya da sakatlanmış bir hayvan⁵ olarak görmektedir (Yakar, 2014:133):

“Ele geçirme arzusu, gerçekten de çok doğal ve olağan bir şeydir ve gücü yeten insanlar bunu yaptıklarında her zaman övülecek ya da (en azından) yerilmeyeceklerdir; ama bunu yapacak güçleri olmadığında ve her ne olursa olsun böyle bir şeyi yapmak istediklerinde hata etmiş olurlar ve kınanmayı hak ederler.” (Machiavelli, 2017a:88). “Ayrıca insanın istekleri doymak bilmez; çünkü doğa onlara her şeyi arzulama gücü verirken talihin onlara arzularına ulaşmaları için verdiği güç küçüktür; sonuç ise zihinlerde sonu gelmez bir memnuniyetsizlik, ulaşılacak şey için bir bezginlik olur(...) (Machiavelli, 2017b:216).

---

⁵ Machiavelli bu benzetmeyi *Altın Eşek* isimli şiirinde yapmaktadır. Şiirde Machiavelli, yaralı, sakat, başarısız hayvanlardan bahsetmektedir. Ancak Machiavelli'nin şiirde hayvanlardan değil çevresindeki insanlardan bahsettiği düşünülmektedir (Detaylı bilgi için bkz. Yakar, 2014:133-134).

İnsanın bu evrensel özelliği aynı zamanda tarihsel olguları da etkileyecek niteliktedir. Steven Forde'ye göre (1992:377), Machiavelli'nin insana atfettiği bu elde etme arzusu, Machiavelli'nin savaşın nedenlerine verdiği en önemli cevaplardan biridir. Machiavelli, savaşın sebeplerini ele alırken, savaşı emperyalizmin bir yansıması olarak görmektedir. Bununla birlikte Machiavelli'ye göre, insanın içindeki bu elde etme arzusu doğanın kaynaklarının kıt olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu durum insanları birbirleriyle rekabete sokarak, bencil ve kıskanç bir yapıya sahip olmalarına sebep olmuştur (Öztürk, 2014:80). Sonuç olarak Machiavelli, Prens eserinde insan hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemektedir: “Çünkü insanlar hakkında genel olarak şu söylenebilir: nankör, gelgeç gönüllü, sabtekâr ve hilebaz (...) (Machiavelli, 2017a: 205).

Sonuç olarak Machiavelli, sahip olduklarıyla yetinemeyen, sahip olma arzusundan kurtulamayan ve bu arzusu için her türlü kötülüğü yapabilecek bir insan doğası tanımlaması yapmaktadır (Anglo, 2001:102). Paul A. Rahe (2005:44), Machiavelli'nin insana evrensel özellikler atfetmesi sebebiyle, insanın bu kötü doğasının bir şekilde son bulacağı düşüncesine katılmadığını belirtmektedir. Bu sebeple Machiavelli'ye göre insanlar, doğanın veya zorunlulukların kendilerini yapmaya zorladıkları şeyleri yapmaktadırlar. Ancak Machiavelli'nin bu açıklamaları, Hristiyan düşüncesinin ilk günah söyleminden kaynaklanmamaktadır. Machiavelli bu açıklamalarını, dünyevi hayatla ilişkilendirmektedir ve rasyonel bir insan tanımlaması yapmaktadır (Ağaoğulları, 2015:327).

Machiavelli tanımladığı bu insan doğasına paralel olarak ahlak ve erdem tanımlamalarını da Orta Çağ düşüncesinden kopartarak yine fikirlerinin oluştuğu düşünsel zemine, yani Rönesans'a uygun olarak insanın rasyonelliği ile açıklamaktadır. Buna göre, ahlaki kurallar ve erdemli davranışlar kaynaklarını ruhani otoritelerden almamaktadırlar çünkü insan aklı sayesinde iyiyi ve kötü seçebilecek kabiliyete sahiptir (Ağaoğulları, 2015:327). Bununla birlikte Machiavelli'nin felsefesinde *fortuna*⁶ ve *virtu*⁷ kavramları Rönesans dönemi ve klasik dönem örneklerinden farklı bir anlam da kazanmaktadır. Buna göre *virtu*'nun *fortuna*'yı etkileyebilmesinin yolu zamana ve koşullara uyum sağlayabilme yeteneğine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, Machiavelli için

---

⁶ Antik Yunan ve Roma kültüründe talih, şans ve buna bağlı başarıların Tanrıçasıdır. Bununla birlikte *fortuna* insanlara sadece şans, iyi talih ve başarı getirmemekte, insanların başına gelen kötü şeylerden de sorumlu olmaktadır Bir insan için *fortuna*'nın en güzel armağanı, erdem, onur ve şöhrattir. (Matheson, 1994 Akt.; Okan, 2016:4).

⁷ Latince kökenli *virtu* kavramı ise Antik Yunan ve Roma kültüründe talih tanrıçasını etkileyebilecek erkeksi özellikler olarak tanımlanan güç, cesaret ve erdem anlamlarını taşımaktadır.

erdem tarihsel kabullere dayanan bir ahlaki özellik değil, insanın etkin olma durumudur (Armaner, 2018:97)⁸.

Waller Newell'e (1987:612) göre, Machiavelli'nin *virtu* ve *fortuna* kavramları konusundaki anlayış ve bakış açısı siyaset felsefesinin orijinalliğinin merkezini oluşturmaktadır. Machiavelli, geliştirdiği erdem anlayışında, özellikle ahlak ile siyaset arasına koyduğu kesin çizgilerle hümanist gelenekten ayrılmaktadır (Öztürk, 2014:79). Çünkü Machiavelli'ye göre, aslında ahlak kuralları insanların insaniyetsizliklerinin temel nedenini oluşturmaktadır. Ahlakın, Hristiyan düşüncesindeki gibi “merhametli” davranışlar üzerinden şekillenmesi yerine, ahlakın insanlığa olan faydası temelinde şekillenmesi gerekmektedir. Machiavelli, ancak böyle bir ahlak tanımlamasının dünyada yaşanan tüm vahşeti dindirebileceğini düşünmektedir (Strauss, 2017:91).

Machiavelli *virtu* kavramı için eserlerinde, herhangi bir tanımlama yapmasa da *virtu* kavramını tam bir tutarlılık içinde kullanmaktadır. Machiavelli *Söylevler*'de *virtu* kavramını halk için de kullansa da, kavramı hangi anlamda kullandığını açıkladığında *Prens* eserindeki anlamıyla kullandığı anlaşılmaktadır (Skinner, 2004:81). Machiavelli'ye göre *virtu*, prensi *fortuna*'nın esintilerinden koruyabilecek ve Tanrıçanın iyiliğini cezbedecek, böylelikle şöhret, onur ve zafer kazandıracak ve hükümeti için güvenlik tesis edecek yetkinlikleri veren bir kavramdır (Airaksinen, 2011:5-6). Machiavelli'ye göre, talihin eylemleri veya “doğanın mekanik zorunluluğu” ancak siyasal erdem (*virtu*) ile dengelenebilir. Dolayısıyla Machiavelli için erdem tarihsel kabullere dayanan bir ahlaki özellik değil, insanın etkin olma durumudur (Armaner, 2018:97).

Forde'ye (1992:387) göre ise Machiavelli için *virtu* kavramının anlamı, gerekliliğe uyum sağlamakdan başka bir şey değildir. Prens eğer *fortuna* ile ittifak yapmak istiyorsa onun yolundan yürümelidir. Bu sebeple prens, ahlaki kurallara bağlı kalarak geleneksel erdemi gerçekleştirmek yerine her durum karşısında geçerli kılabilecek erdeme sahip olmalıdır. Bunun anlamı, Machiavelli'ye göre *virtu*'nun, önceden belirlenmiş değerler ve kurallara göre, diğer bir ifadeyle herkes için doğru olanı ifade eden davranışlara denk gelmediğidir (Öztürk, 2014:83).

Sonuç olarak, Machiavelli'nin siyaset felsefesini temellendirdiği insan doğasına ait görüşleri, insanın kötü bir doğaya sahip olduğu düşüncesi üzerine kuruludur. Bununla birlikte Machiavelli'ye göre insan, rasyonel bir varlıktır ve akli yoluyla kendi hayatının mimarıdır. Bu insan doğası

---

⁸ Zelyüt (2018:57) Machiavelli'nin *virtu* kavramını *ozjo* kavramının zıt anlamlısı olarak kullandığını belirtmektedir. Buna göre *ozjo* kavramı, “tembellik, miskinlik, aylıklık, uyuşukluk, gamsızlık” vb. anlamlara gelmektedir ve Machiavelli ise bu kavramın tam zıttı olarak *virtu* kavramını kullanmaktadır. Yani Machiavelli, yöneticiye etkin olmayı öğütlemektedir.

tanımlaması, Machiavelli'nin siyaset felsefesinde *virtu'nun* insanın yazgısı karşısındaki etkinliğinde somutlaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu sebeple insan zamana ve koşullara uyum sağladığı sürece erdemlidir. Yöneticinin *virtu'su* ise tarihsel olarak kabul edilen genel ahlaki ve dini değerlerin dışında, toplumun mevcut durumlar karşısında ortak iyiliğinin ve refahının gerçekleştirilmesinde yatmaktadır.

3.Machiavelli'nin İnsan Doğası Görüşünün Siyaset Kuramına Etkisi

Yukarıda aktarıldığı üzere Machiavelli, insanı bir ve aynı doğaya sahip varlıklar olarak tanımlamaktadır ve bu evrensel doğanın en temel özelliğini de ele geçirme arzusu olarak belirleyerek, insana bencillik, kurnazlık, nankörlük gibi kötü özellikler atfetmektedir. Ancak Machiavelli, insan doğası hakkında bu tanımlamaları yaparken ona rasyonel özellikler ekleyerek kötü doğasını dünyevi hayatla ilişkilendirmektedir. Machiavelli'nin tanımladığı bu insan doğası varsayımı, onun siyaset kuramı ile paralel öğeler taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Machiavelli'nin genel siyaset teorisi üzerindeki insan doğası görüşünün nasıl bir etkisi olduğu incelenecektir.

Machiavelli'nin insanları bir ve aynı doğaya sahip olarak tanımlaması, onun siyaset felsefesinin en temel özelliklerinden birisini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre Machiavelli'nin siyaset felsefesi, tarihsel olgulardan kaynağını alır (Öztürk, 2014:77). Yani Machiavelli'nin siyaset kuramında geçmişte yaşananlar gelecek için bir ışık tutar. Çünkü ona göre, tarih incelendiğinde görülecektir ki tüm insanlık aynı isteklere sahip olmuştur ve bu istekler için oluşturulacak olan yöntemlerde, tarih kılavuz olarak kullanılabilir (Armaner, 2018:100). Dolayısıyla denilebilir ki, insanlığın tecrübe ve deneyimleri Machiavelli'nin politik söyleminin ana temasını oluşturmaktadır: "*Onda, dünyada olup bitenler üzerine azimli okumalarından ve uzunca deneyimlerimden öğrendiklerim ve bildiklerimle yola çıktım.*" (Machiavelli, 2017b:1).

Ancak Machiavelli'nin bu tutumu, aynı zamanda insan doğasına olan bakış açısıyla çelişir gözükebilir. Çünkü insan doğasının sabit olarak kabul edildiği ve bu sebeple insan eylemlerinin birbirini tekrar eden yapıda olması yani tarihin tekerrürden ibaret olması, insanların tecrübelerinden ders çıkarabilmesini nasıl mümkün kılabilir? Diğer bir ifadeyle, herkes kötü bir doğaya sahip ise tecrübe ve telkinler onları nasıl iyiye yönlendirebilir? (Öztürk, 2014:81). Bu noktada Ağaoğulları'nın (2015:327) Machiavelli'nin insan doğası felsefesine yönelik değerlendirmesi bu çelişkiyi ortadan kaldıracaktır. Buna göre Machiavelli, insana kötü bir doğa atfederken onu aynı zamanda rasyonel bir varlık olarak da değerlendirmektedir. Bu sebeple onun kötü doğası evrensel ve içgüdüsel olmakla birlikte olaylar ve ilişkiler bağlamında değişebilir niteliktedir.

Machiavelli, ideal olanı arayan tüm kuramlara karşı, var olan gerçekliğin oluşturduğu gereklilik üzerine kurulu bir siyasal bakış açısı geliştirmektedir. Böyle bir durumda da Machiavelli için, ahlaksal tüm yargılar ve bu ahlaksal yargılardan kaynağını alan iktidarın meşruluğu da önemini yitirmektedir (Gülenç, 2014:137). Gramsci'ye (2014: 240-241) göre, Machiavelli'nin siyaset kuramını aktarış şekli onu, çağının diğer düşünürlerinden ayıran bir özelliktir. Buna göre Machiavelli'nin eseri⁹ “*dünyadan uzak yaşayan düşünürlerin tekelinde olan, yalnız böyle bir çevreden olanların ellerinde dolaşan esrarlı bir kitap*” değildir. Machiavelli bir eylem insanıdır ve siyaset felsefesi insanları harekete geçirmek ve sistemi onarmak üzerinedir. Diğer bir ifadeyle Bloch'un da (2002:138) belirttiği gibi Machiavelli, siyasetin “gerçekçi bir reçetesini” bizlere sunmaktadır. Bu bakış açısı ve yukarıda aktarılanlar üzerinden hareket edilerek Machiavelli'nin siyaset teorisinin iki temel özelliği ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, iktidarın meşruluğunun manevi dayanaklardan kurtarılmasıdır. İkincisi, siyasal eylemin geleneksel ahlaki kurallardan soyutlanmasıdır. Bunlar dışında Machiavelli'nin siyaset kuramının diğer bir özelliği askeri stratejilere verdiği önemdir (Machiavelli, 2014:14; Zeybekoğlu, 2006:110).

Machiavelli'nin siyaset kuramının bu üç özelliğinin temelinde insana olan bakış açısı yatmaktadır. Buna göre Machiavelli, insanı ele geçirme arzusuyla tanımlar, ona kötü özellikler atfeder ve bunun sonucunda her insanı karşısındaki için bir engel olarak görür. Bu da onun politik söyleminin güç üzerine kurulmasıyla sonuçlanır.

Bu noktada sorulması gereken en önemli sorulardan biri Machiavelli'nin ruhani kaynaklardan soyutladığı ve güç temelinde açıkladığı politik söyleminin, nasıl meşruluk kazanacağı ve bu gücün nasıl sınırlandırılacağıdır. Bu soru, Machiavelli'nin yurtseverlik ilkesi bağlamında açıklanabilir. Buna göre Machiavelli, siyaset felsefesinde tüm toplumu ilgilendiren ortak sorunlara çözüm aramayı amaçlamış ve yüksek bir amacı hedeflemiştir. Öte yandan Machiavelli, bu amacı gerçekleştirirken toplumun ortak yararını ve kamusal refahı temel prensip olarak belirlemektedir. Nitekim Viroli'ye göre de Machiavelli, yöneticide olması gereken özelliklerden bahsederken her zaman “yurtseverliği” vurgulamaktadır. Buna göre ortak iyiliğe yönelen yönetici Cumhuriyet'i için kararlı ve gönüllü bir şekilde savaşmalıdır (Viroli'den Akt. Saticı, 2015:121). Viroli'ye göre (1998:6) Machiavelli'nin siyaset kuramının asıl değeri Machiavelli'nin “yurtseverlik” tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Bloch'a (2002:127) göre de Machiavelli, kamusal yaşam için geleneksel ahlak kuralları yerine ortak yarar ilkesini kabul etmektedir. Diğer bir ifadeyle bu, Machiavelli'nin ahlaki kurallar karşısında nesnel bir bakış açısına sahip olması ve gerçekliğin peşinden gitmesidir.

---

⁹ Gramsci'nin bu değerlendirmesi Machiavelli'nin *Prens* eseri içindir.

Machiavelli'nin siyaset anlayışının oluştuğu ilk nokta, toplumsal düzenin doğuşunu aktarmasıyla başlamaktadır (Machiavelli 2017b:24-31). Buna göre, ele geçirme arzusuna sahip olan insanlar, bu arzularıyla paralel olarak birbirleriyle sürekli bir savaşım içinde olacaklar ve doğanın kıt kaynakları karşısında her insan, bir diğeri için ulaşmak istediği şey karşısındaki engeli ifade edecektir (Ağaoğulları, 2015:328). Bu durumdan kaçınmak isteyen insanlar, bir arada yaşamak için kendilerine “güçlü” olarak tanımladıkları bir üst otorite seçeceklerdir. Ancak zamanla seçtikleri lider, kendi doğasına uygun olarak, yozlaşmaya başlayacak ve böylece insanlar, iyi ve erdemli davranışları keşfedecekler ve yeni liderlerinde iyilik ve adalet arayacaklardır. Machiavelli'ye göre yönetim çeşitleri ve yönetimlerin dolaşımı da bu noktada ortaya çıkmaktadır (Machiavelli 2017b:31).

Bu noktada dikkat edilmelidir ki, doğaları kötü olan insanlar, doğalarına uygun olarak önce kötülüğü keşfetmektedirler ve ardından iyiliği tanımlamaktadırlar. Öte yandan böylece Machiavelli bu açıklamasıyla devletin varlığını da tanımlamaktadır. Buna göre devlet insan doğasının kontrolünü sağlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır (Plamenatz, 1963:20; Köker, 2004:199). Schmitt (2006:86), insanın kötü doğasına vurgu yapan düşünürlerin¹⁰ siyaset felsefelerinde insanları güvenliğe muhtaç kılarak, insanlara korku salan bir gerçeklikte devletin gerekliliğini ortaya koyduklarını belirtmektedir.

Bu sebeple Machiavelli'ye göre bir toplumsal düzenin kurulması kaynağını tek bir aklın egemenliğinden almalıdır. Çünkü doğaldır ki kötü doğaya sahip insanların oluşturdukları bir toplumsal düzende devlet düzeninin kurulması ve sürekliliğinin sağlanması, diğeri bir ifadeyle hikmet-i hükümet, ancak tek bir aklın egemenliği altında kurulabilecektir (Machiavelli, 2017b:62). Dolayısıyla Machiavelli'ye göre devleti yoktan var etmek için yöneticinin tek olması, yönetimin her şeyi olması ve “kadir-i mutlak” olması gerekmektedir (Althusser, 2010:98). Bununla birlikte Machiavelli'ye göre, insanların toplumsal bir düzen kurmaları bir rastlantıdan ibarettir¹¹ ve dolayısıyla devletin ortaya çıkışı, insanların aralarında kurdukları herhangi bir sözleşmeye dayanmamaktadır (Machiavelli, 2017b:31). Althusser'e göre (2010:59) bir siyaset teorisinde eğer toplumlar ve yönetimler bir rastlantı sonucu oluşuyorsa o teori, yöneten ve yönetilen arasında herhangi bir anlaşmanın yapıldığını varsaymamaktadır. Akal da (2018:39) Machiavelli'nin düşünce sisteminin hak ve ödev gibi kavramları içermediğini belirtmektedir.

---

¹⁰ Schmitt bu görüşünde Machiavelli dışında Hobbes ve Fichte'yi örnek vermektedir.

¹¹ Machiavelli'ye göre dünyanın başlangıcında insanlar dağınık bir halde yaşamaktadırlar. Zamanla sayıların artması bir arada yaşamalarına sebep olmuştur ve dolayısıyla yönetim biçimleri de şans eseri ortaya çıkmıştır (Machiavelli, 2017b:31).

Devlete insan doğasının kontrolü görevini yükleyen Machiavelli, bu düşüncesiyle paralel olarak yönetim aygıtının yasa, din ve askeri kaynaklara sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Buna göre iktidarın insanların doğalarını kontrol altına almalarındaki en temel araç yasalardır. Çünkü ona göre insanlar doğaları sebebiyle, özgür hareket alanı bulabildikleri her an kötülüğe yöneleceklerdir. Bu sebeple de bir toplumsal düzeni mükemmel yapan en önemli aygıt yasalardır (Machiavelli, 2017b:37; Machiavelli, 2017b:410). Öte yandan Machiavelli'ye göre yasalar, yöneticinin kişisel arzularından da toplumu korumaktadır: *“Ancak iş yasal bir otorite tarafından yönetildiği için, kişisel güçle yönetilmiş olduğunda yükselebilecek tüm söz konusu kötülüklerden sakımdır.”* (Machiavelli, 2017b:52). Diğer bir ifadeyle, Machiavelli'nin kamusal refahı sağlamanın aracı olarak yasaları gördüğü söylenebilir. Bununla birlikte Machiavelli'nin siyaset felsefesinin temel anahtarlarından birisi de onun “yurtseverlik” ve “ortak iyi” tanımlamalarıdır. Bu sebeple Machiavelli'nin siyaset kuramı için yasalar birincil öneme sahiptir. Doğaldır ki yasaları düzenleyen bir kişinin, insanların kötü doğalarını hesaba katması gerekir çünkü Machiavelli'ye göre yasaların en temel görevi de budur: *“(…) bir devlet planlayan ve onun için yasalar düzenleyen kişinin, insanların kötü olduklarını ve özgür alan buldukları zaman rublarında kötüliğe göre davranacaklarını önceden varsayması gerekir.”* (Machiavelli, 2017b:36-37).

Ancak yine de Machiavelli'ye göre yasalar her zaman tek başına kamusal refahı sağlayamayabilir. Bu noktada ise Machiavelli, iktidarın araçları arasına dini koymaktadır. Buna göre din, insanları harekete geçirmenin ve ikna etmenin en kolay yollarından biridir. Diğer bir ifadeyle Machiavelli'ye göre, Tanrı'ya yönelmek, yeni yasaların önemini anlayamayan insanları ikna etmenin tek yoludur (Machiavelli, 2017b:70-71). Bu sebeple de Machiavelli'nin siyaset felsefesi açısından dinin önemli bir yeri vardır. Çünkü Machiavelli kuramında teolojik temelli açıklamalarda bulunmasa da ve bu özelliğiyle laik kültürün Batı Avrupa tarihi açısından ilk örneklerinden birini oluşturmuş olsa da insanların bir arada yaşamalarını elverişli hale getirecek olan iktidarın, her zaman dinsel argümanlara sahip çıkması gerektiğini düşünmektedir (Viroli, 1989:407-408): *“Çünkü basiretli bir adamın bildiği birçok iyi şeyi, diğerlerini ikna edecek kadar kendiliğinden basit ve akılcı şeyler değildir. Dolayısıyla, bu zorluğu ortadan kaldırmak isteyen akıllı kişiler Tanrıya başvurdular.”* (Machiavelli, 2017b:70-71).

Machiavelli'nin iktidarın araçları arasında dini görmesinin bir sebebi de onun insan doğası görüşünde aranabilir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere Machiavelli, devletin varlığını, insan doğasının kontrolü olarak açıklamaktadır ve din de insanlık tarihinde oluşmaya başladığı ilk andan itibaren içinde barındırdığı en önemli özelliğiyle, yani insanda oluşturduğu korku hissiyle, insanı kontrol altına alabilecek en kolay araçlardan biridir. Machiavelli bu konuda der ki: *“Nerede Tanrı korkusu eksikse, orada ya bir krallık düşer ya da dinin eksikliğini karşılayan bir prensin korkusu yerini doldurur.”*

(Machiavelli, 2017b:71). Bununla birlikte din, insanların alışkanlıklarını ifade etmektedir ve bu sebeple yönetici her zaman buna saygı duymalıdır (Machiavelli, 2017b:73). Ancak bu noktada belirtilmelidir ki Machiavelli'nin burada bahsettiği, dinin devlet otoritesi üzerindeki etkisi değildir aksine Machiavelli, devleti din üzerinde etkin kılmaya çalışmaktadır (Machiavelli, 2017b:75) Ağaogulları, 2015:335). Böylece Machiavelli, dini tüm kutsallığından arındırarak ona toplumsal bir görev yüklemektedir. Ona göre dinin yaratılması ise doğrudan dünyevi yaşamla ilişkilidir (Ağaogulları, 2015:335).

Machiavelli'ye göre devleti insan doğasının kontrolü görevinde başarıya götürebilecek diğer bir aygıt, devletin askeri kaynaklarıdır (Machiavelli, 2017b:102). Siyaset felsefesinin genel prensibini kamusal refah ve “yurtseverlik” olgusuna dayandıran bir düşünürün orduya bu denli önem vermesi, özellikle de yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal özellikleri hesaba katılırsa herhalde şaşırılacak bir şey değildir. Bununla birlikte dikkate değer olan, Machiavelli'nin siyaset kuramındaki güce ve zor kullanmaya olan ilgisinin insanın doğası için tanımladığı kötü özelliklerden kaynağını almasıdır. Çünkü tahmin edilebilir ki insanların iyi olduğu bir toplumsal düzende ortak iyi zaten kendiliğinden oluşacaktır ancak ona göre devlet erkinin olduğu her düzen savaşı beraberinde getirecektir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere Machiavelli'ye göre her insan ele geçirme arzusu sebebiyle karşısındaki için bir engeli ifade etmektedir ve onu dizginleyebilmenin tek yolu icbar ve zor kullanmadan geçmektir¹².

Machiavelli'nin siyaset felsefesi için sorulması gereken bir diğer önemli soru, iktidarın araçlarını yasa, ordu ve din olarak tanımlarken bu araçları kullanacak olan otoriteyi nasıl tanımladığı ve ona hangi özellikler seçtiğidir. Çünkü hatırlanacak olursa Machiavelli, tarihsel ahlaki erdemli davranışların anahtarı olarak görmemekteydi. Çalışmada sorgulanan ise bu özelliklerin Machiavelli'nin insan doğası görüşünden etkilenip etkilenmediğidir.

Machiavelli de Rönesans düşünürleri gibi, erdemi virtu kavramıyla tanımlamaktadır. Ancak ona göre bir insanın virtusu sadece iyilikle özdeşleştirilebilecek erdemli davranışlar değildir. Ona göre virtu güç, cesaret

---

¹² Literatürde Machiavelli'nin siyaset kuramının salt güç üzerine kurulu olduğu görüşleri bulunmakla birlikte farklı değerlendirmeler de mevcuttur. Örneğin Ağaogulları (2015:333) ve Hale (2002:33) Machiavelli'nin siyaset kuramında siyasal özneleri güç ilişkileri bağlamında açıkladığını belirtirken Althusser (2010:123-126) Machiavelli'nin orduya yaklaşımını dört ayrı tezle açıklamaktadır. Althusser'in yaptığı değerlendirmede Machiavelli'nin orduya ilişkin düşüncelerini ortaya koyan ilk tez, askeri gücün devletten ve onu oluşturan diğer tüm araçlardan öncelikli olduğudur. İkinci tez, askeri gücün politikaya bağımlı ve onun etrafında şekillendiğidir. Üçüncü tez ise bu iki değerlendirmenin sentezinden oluşmaktadır. Buna göre askeri gücün politikadan daha öncelikli olması, politikanın onu yaratmasına bağlıdır. Son tez ise Machiavelli'nin askeri kuramının yöneticinin “kendi gücüne” dayandığıdır.

ve kararlılık gibi kavramları da içinde barındırmaktadır. Devlet erkini kontrol edecek yönetici de güçlü, kararlı ve cesaretli olabilmek için öncelikle kontrol altına alacağı insanların kötü doğasını bilmeli ve ardından da bu bilgisini zamana ve koşullara uyumlulaştırmayı öğrenmelidir (Machiavelli, 2017a:283). Machiavelli'nin bu düşüncesi onun insan doğası tanımlamalarıyla paraleldir çünkü ifade edildiği üzere ona göre her politik söylem bir gün değişebilir ancak evrensel ve kalıcı olan insanın doğasıdır. Dolayısıyla Machiavelli'ye göre yöneticide olması gereken temel prensip zamana ve koşullara uyum sağlayarak, insanın kötü doğasına uygun davranmasıdır: *"yapılması gereken uğruna yapılanı terk eden kişi, çok geçmeden korunmasını değil, yıkımını öğrenmiş olur"*(Machiavelli, 2017a:193).

Bununla birlikte Machiavelli'ye göre erdemli siyasal davranışlar sürekli bir değişim içindedir ve kişinin onu bir kere elde etmesi ile oluşacak bir yapıya sahip değildir. Ona göre virtu her zamana, her çağa ve her koşula göre yeniden farklı tanımlanabilir. Dolayısıyla yönetici, tarih ona ne öğütüyorsa o doğaya uygun davranmalıdır: *"zaman değişirken onun tarzıyla uyumlu olmaktan çıktığında, onun düşüşü de kaçınılmaz olur."* (Machiavelli, 2017b:400); Bunun dışında yönetici kamusal refahı sağlarken, kötü olarak nitelendirilen davranışları sergileyebilir ve bu onun kötü bir yönetici olduğu anlamına gelmemektedir. *"İnsanların hepsi iyi olsaydı bu öneri iyi olmazdı; ama insanlar kötü oldukları ve sana verdikleri söze bağlı kalmayacakları için, sen de onlara verdiğin söze bağlı kalmak zorunda değilsin"* (2017a:213). Çünkü yönetici, ortak iyiyi sağlamak gibi büyük bir amaca yönelmiştir. Tıpkı Machiavelli'nin siyaset felsefesini İtalyan siyasal birliğini kurmak amacıyla şekillendirdiği gibi.

Nitekim Machiavelli'nin eserleri incelendiğinde görülecektir ki, Machiavelli prens'in her eylemini tarihsel süreçlerden örnek vererek ve insanın evrensel doğasına atıfta bulunarak belirlemektedir. Bu sebeple prens aslında tarihin kazandırdığı tecrübelerden yararlanarak ve insanlığın evrensel özelliklerini kabul ederek hareketlerini belirlemelidir. Bunu sadece kendi çıkarları için değil himayesine aldığı halkı için de yapmaktadır. Yani koşullara uygun bir şekilde halkının refahını yükselterek ele geçirme arzusunu yöneten prens, en erdemli şöhrete sahip olmuş olur (Arnhart, 2011: 136). Çünkü Machiavelli'ye göre bir prensin en asil görevi onur ve şöhrete kavuşabileceği yönetim sistemini kurmak ve onu koruyabilmektir (Skinner, 2004: 49). Böylece yönetici ve halk arasında bir çıkar birliği oluşmaktadır. *"Çünkü yönetim, tebaaları, size zarar vermeyecek ya da vermeyi istemeyecek tarzda elde tutmaktan başka bir şey değildir."* (Machiavelli, 2017b: 309). Bu durum da tekrar "ortak iyi arzusunu" hisseden ve her koşulda bunu sağlayabilecek yetenekleri ve erdemi olan bir yöneticiyi ortaya çıkartmaktadır: Savaşan kişi *"kamu yararına olan her şeyi yapmak için de dikkat etmelidir."* (Machiavelli, 2017b: 242).

Strauss'a (2017: 89) göre Machiavelli'nin bu bakış açısı onun, iyi ve kötü ayrımını şan şöhret arzusuyla birleştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Machiavelli'ye göre bir yöneticinin iyi ve kötü eylemleri arasındaki bağ onun şöhretine bağlıdır ve bu aynı zamanda yöneticinin erdemli davranışlarının anahtarıdır. Öte yandan Machiavelli halkın erdemini de yurtseverlik duygusuyla ilişkilendirmektedir. Örneğin Machiavelli'ye göre Roma Cumhuriyeti'nin başarısı halkının yurtseverliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de Machiavelli'ye göre Roma cumhuriyeti viru açısından oldukça zengindir (Skinner, 2004: 83).

Sonuç olarak Machiavelli'nin, prenste olması gereken özellikleri, insan doğası ve prensin bu doğayı kontrol ederek “ortak iyiye” ulaşma yeteneği olarak tanımladığı söylenebilir. Machiavelli'nin bu bakış açısı, onun siyaset felsefesinin sınıflandırılması hakkındaki literatürdeki tartışmaya da cevap olabilir. Buna göre, Machiavelli için devlet yönetiminde ideal ve evrensel olan bir yönetim biçimi bulunmamaktadır. Çünkü Machiavelli'nin politik söylemi ideal olana odaklanmaz. Bir başka anlatımla, eğer Machiavelli'nin politik söylemi için bir ideal olan aranacak ise onun politik söylemi için ideal olanın, zamana ve koşullara uygun olan yönetim biçimi olduğu söylenebilir (2017b:50). Bu sebeple Machiavelli'ye göre, devletin düzeni ve sürekliliği için zamanın koşullarına prenslik yönetimleri de uygun olabilir cumhuriyet yönetimleri de (Karaböcek, 2014:122). Dolayısıyla Machiavelli'nin siyaset felsefesinin temelinde yurtseverlik anlayışı ve buna bağlı olarak ortak iyi arzusu olduğu düşünüldüğünde, Machiavelli'nin siyaset felsefesi için ideal bir yönetimin ne olduğu sorusu da anlamını yitirmektedir. Çünkü prense zamana ve koşullara bağlı olmayı öğütleyen Machiavelli, Prensın zamanın ve koşulların gerekliliklerine bağlı kalarak ortak hedefi amaçlayan bir yönetim biçimi seçmesini tercih edecektir.

Bununla birlikte Machiavelli, en üstün yönetim biçimi olarak cumhuriyet rejimini öngörüyor olsa bile bu doğal hukuk anlayışına sahip klasik felsefe öncülerinin görüşleriyle karıştırılmamalıdır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere Machiavelli'nin siyaset kuramı yönetim için olması gerekeni aramaktan çok uzaktadır (Bumin, 2018:93). Bununla birlikte bu tartışmada, yukarıda da ifade edildiği üzere onun siyaset felsefesinde yöneticinin ve iktidarın meşruluğunu nasıl sağladığı temel sorulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu soruya verilecek cevap Machiavelli hakkındaki literatürdeki farklı değerlendirmeleri¹³ de uzlaştırabilir. Ancak tekrar belirtmelidir ki bunun cevabı açıktır; Machiavelli, kötü olarak tanımladığı insan doğasının kontrolünü sağlamayı birinci sıraya koymaktadır

---

¹³ Kimi düşünürler Machiavelli'yi *Prens*'in yazarı olarak, mutlak monarşi kuramcıları arasında sayarken, kimi düşünürler de halk yönetimleri kuramcıları arasında saymaktadır. Diğer bir ifadeyle Machiavelli, kötülüğün öğretmeni olarak anılırken aynı zamanda tiranların acımasızlıklarına karşı yurtsever bir düşünür olarak da anılmaktadır (Tunçel, 2014: 35).

ve bu amaçla “ortak iyi” her zaman iktidarın meşruluğunun kaynağıdır. Nitekim Machiavelli, hiçbir zaman her amaca giden yolu meşru görmemektedir ve acımasızlığı da yöneticide olması gereken bir özellik olarak saymamaktadır. Eserlerinde bu savın en temel örneği Agathocles'tir. Buna göre Agathocles, devletini korumayı başarabilmiş bir yönetici olarak aktarılır, ancak Machiavelli bireysel çıkarlar doğrultusunda hareket etmesi ve şiddeti ölçsüz kullanması sebebiyle Agathocles'in eylemlerini erdemli davranışlar olarak değerlendirilmemiştir (Machiavelli, 2017a:133; Skinner, 2014:66).

Öte yandan bu noktada belirtilmelidir ki, Machiavelli'nin siyaset teorisinde, insan doğası evrensel özelliklere sahip olduğu için zamana ve koşullara göre değişmeyecektir. Bu sebeple Machiavelli'nin siyaset felsefesinde, devlet için ideal bir yönetim biçimi bulunmasa da insan doğasının kontrolü amacıyla oluşturduğu yönetim erki için ideal olan ilkeler bulunduğu söylenebilir. Söz konusu ilkelere örnek olarak yukarıda da ifade edildiği üzere, Machiavelli'nin bir yönetim erkinin kuruluşunda tek bir aklın egemenliğine vurgu yapması, iktidarın araçlarını ve devletin sürekliliğini yasa, ordu ve din olarak belirlemesi, yöneticide olması gereken özellikleri¹⁴ tanımlaması olarak sayılabilir.

Sonuç olarak, Machiavelli yöneticiyi her şeyden önce tarihsel ahlakın gerekliliklerinden özerk kılmakta ve yöneticinin otoritesini yasa ve din gibi araçlarla sağlamlaştırmaktadır. Bu düşüncesinin temelinde insanın kötü doğası ve devlet erkini bu kötü doğayı dizginleyecek mekanizma olarak görmesinde yatmaktadır. Öte yandan Machiavelli'ye göre her türlü gereklilik zamana ve koşullara göre değişmektedir. Dolayısıyla ona göre bilge bir yönetici sadece zamana ve koşullara uyum sağlamakla yükümlüdür. Ancak Machiavelli'ye göre zamana ve koşullara uyum kamusal yarar gözetilerek yapılmalıdır. Bu sebeple insanların kötü doğalarını dizginlemek ve devletin güvenliğini sağlamak isteyen yöneticinin her eylemi ahlaki yargılamaların dışında bırakılmalıdır. Machiavelli'nin bu düşünce sistematığı insanların kötü doğalarının siyasette gücü etkin kıldığı bir gerekçesi niteliğindedir.

Sonuç

Çalışmanın yukarıda sıralanan argümanları çerçevesinde özetle denilebilir ki siyaset, toplumsal bir düzenin yaratılmasındaki en temel araçtır ve bu aslında insan eylemlerinin düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Herhangi bir şeyi düzene sokmak ise onun oluş evresini, yani doğasını hesaba katmak anlamına gelmelidir. Nitekim siyaset ile ilgilenen düşünürler de siyaset felsefelerini aktarırlarken insan doğası tanımlamalarına sıkça yer vermişlerdir.

---

¹⁴ *Virtu*

Machiavelli de eserlerinde sık sık insan doğasını referans göstermiş ve kendi siyaset felsefesini inşa ederken insan doğasına önemli bir yer vermiştir.

Çalışmada tespit edildiği üzere, Machiavelli'nin siyaset felsefesinde, toplumun doğuşu, yönetimin kaynağı, yönetim biçimleri sınıflandırılması, iktidarın araçları (yasa, ordu ve din) ve yöneticide olması gereken özellikler hakkında yaptığı açıklamalar onun tanımladığı insan doğasına uygun bir şekilde geliştirilmiştir. Dolayısıyla onun siyaset felsefesinin özünü, kötü olarak tanımladığı insan doğasından aldığı söylenebilir. Bu çerçevede Machiavelli'nin insan doğası hakkındaki görüşleri kategorize edilerek, siyaset kuramı arasındaki ilişki devlet tanımı üzerinden sorgulandığında şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır. Rasyonel, ele geçirme arzusuna sahip, kötü ve bencil bir doğayla özdeşleştirilen insanların kurduğu bir yönetim olarak devlet, kaynağını tarihsel olgulardan almalı, herhangi bir özneyi hedeflememeli, yani evrensel olmalı ve temel görevi insanın kötü doğasını kontrol altına alarak kamusal refahı sağlamak olmalıdır.

Machiavelli'nin insan doğası görüşü ve siyaset felsefesi arasında kurulan bu ilişkinin ulaştığı bir diğer sonuç onun siyaset kuramında, yukarıda aktarılan devletin temel özelliklerinin sağlandığı koşullarda devletin hangi yönetim biçimine göre yönetildiğinin bir önemi kalmadığıdır. Dolayısıyla Machiavelli'nin siyaset kuramı için ideal olan yönetim biçimi, devlete yüklediği görevleri sağlayabildiği, yani insan doğasını kontrol edebildiği sürece idealdir. Bu açıdan bakıldığında Machiavelli'nin genel siyaset teorisinin sınıflandırılması hakkındaki literatürdeki tartışma anlamını yitirmektedir. Çünkü Machiavelli'ye göre, "ortak iyi" ve kamusal refahın sağlanması koşuluyla cumhuriyet ya da monarşi yönetimlerinden biri seçilebilir.

Kaynakça

- Ağoğulları, M. A. (2015). “Niccolo Machiavelli: Prensın İktidarından Devlete”. Ağoğulları M. A. (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Airaksinen, T. (2011). Against all the odds: Machiavelli on Fortune in Politics. L. Donskis (Ed.) *Niccolo Machiavelli: History, Power and Virtue* (226), Rodopi, 1-14.
- Akal, C. B. (2018). “Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu”, *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*: Akal, C. B. (drl.). Dost Kitabevi, Ankara, 26-42.
- Althusser, L. (2010). *İki Filozof: Machiavelli – Feurbach*. (Çev. A. Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Anglo, S. (2001). “Niccola Machiavelli: Siyasal ve Askeri Çöküşün Anatomisi”, *Siyasal Düşüncenin Temelleri*, B. Redhead (drl.), (Çev. Hikmet Özdemir), Alfa Yayınları, İstanbul. 95-111.
- Armaner, T. (2018). “Machiavelli, Fichte ve Siyasi Erdem”, *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*: Akal, C. B. (drl.). Dost Kitabevi, Ankara, 96-103.
- Arnhart, L. (2011). *Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. A. K. Bayram), Adres Yayınları, Ankara.
- Baldini, E. (2018). “Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasal Modernite Sorunu”, *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*: Akal, C. B. (drl.). Dost Kitabevi, Ankara, 11-25.
- Beiner, R. (1993). Machiavelli, Hobbes and Rousseau on Civil Religion. *The Review of Politics*, 55(4): 617-638.
- Bloch, E. (2002). *Rönesans Felsefesi Üzerine*, (Çev. H. Portakal), Cem Yayınevi, İstanbul
- Bumin, T. (2018). “Machiavelli Okumaları”, *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*: Akal, C. B. (drl.). Dost Kitabevi, Ankara, 81-95.
- Febvre, L. (1995). *Rönesans İnsanı*. (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara.
- Forde, S. (1992). “Varieties of Realism: Thucydides and Machiavelli”. *The Journal of Politics*, 54(2): 372-393.
- Genç, Ö. (2017). “Rönesans Döneminde Avrupa Tarih yazımı ve Niccolo Machiavelli”.

- Gülenç, K. (2014). “Niccolo Machiavelli” A, Tunçel, ve K, Gülenç (Ed.) *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri*. (Çev. A. Cemgil), Belge Yayınları, İstanbul.
- Hale, J. (2002). “Machiavelli ve Bağımsız Devlet”. D, Thomson (Ed.) içinde, *Siyasi Düşünce Tarihi*. Metropol Yayınları, İstanbul, 27-45.
- Kadioğlu, M. (2011). “Hümanizm”. *Sosyoloji Konferansları*, 0 (23): 157-165.
- Karaböcek, C. (2014). “Her dem yeni Machiavelli”. *Felsefelogos Dergisi*, (54): 121-130.
- King, R. (2018). *İktidar Filozofu: Machiavelli*. (Çev. V. Atmaca), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Köker, L. (2004). “Rönesans ve Niccolo Machiavelli”. Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (ed.). *Tanrı Devletinden Kral Devlete*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Machiavelli, N. (2017a). *Prens*. (Çev. K. Atakay), Can Yayınları (Minikitap), İstanbul.
- Machiavelli, N. (2014). *Savaş Sanatı* (Çev. A. Tolga), Say Yayınları, Ankara.
- Machiavelli, N. (2017b). *Tutis Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*. (Çev. A. Tolga), Say Yayınları, Ankara.
- Newell, W. R. (1987). “How Original Is Machiavelli? A Consideration of Skinner’s Interpretation of Virtue and Fortune”. *Political Theory*, 15(4): 612-634.
- Plamenatz, J. P. (1963). *Man and Society: Political and Social Theory* (1). McGraw-Hill.
- Rahe, P. A. (2005). *Machiavelli’s Liberal Republican Legacy*, Cambridge University Press.
- Satıcı, M. (2015). “Ahlak-Politika İlişkisi Bakımından Machiavelli’nin Politika Teorisi”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (20): 113-130.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal Kavramı*. (Çev. E. Göztepe), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Senemoğlu, O. (2016). “Machiavelli’den Hobbes’a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı”. *İnsan ve İnsan Bilim, Kültür ve Düşünce Dergisi*, 3(8): 77-100.
- Skinner, Q. (2004). *Düşüncenin Ustaları: Machiavelli*. (Çev. C. Atilla), Altın Kitaplar, İstanbul.

- Skinner, Q. (2014). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri Birinci Cilt: Rönesans*. (Çev. E. Buğlalılar, & B. Yıldırım) Ankara: Phonix Yayınevi.
- Strauss, L. (2017). *Politika Felsefesi Nedir?* (Çev. S. Zelyüt), Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Şenel, A. (1990). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. V Yayınları, Ankara.
- Tunçel, A. (2014). “Uyum’suz Bir Cumhuriyetçi: Machiavelli”. *Felsefelogos Dergisi*, (54): 35-50.
- Okan, E. (2016). “Thyke ya da Fortuna”. *D.Ü. Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını*, 1(1): 1-14.
- Öztürk, A. (2013). “Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2): 181-204.
- Öztürk, A. (2014). “Machiavelli’nin Tarih anlayışı”. *Felsefelogos Dergisi*, (54): 77-90.
- Viroli, M. (1989). “Republic and Politics in Machiavelli and Rousseau”. *History of Political Thought*, 10(3): 405-420.
- Viroli, M. (1998). *Founders of Modern Political and Social Thought: Machiavelli*. Oxford University Press, New York.
- Yakar, T. (2014). “Machiavelli’de İnsan Doğası” *Felsefelogos Dergisi*, (54): 131-144.
- Zelyüt, S. (2018). “Makyavelyen Virtu”. *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*: Akal, C. B. (drl.) Dost Kitabevi, Ankara.
- Zeybekoğlu, A. E. (2006). Machiavelli ve Biz. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 64(1): 109-128.

The Effect of Technological and Scientific Knowledge on Economic Growth in Turkey (1980 - 2015)

Teknolojik ve Bilimsel Bilginin Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi
(1980 - 2015)

Furkan BÖRÜ¹

Kemal Dinçer DİNGEÇ²

Dündar Murat DEMİRÖZ³

Received: 03.07.2019, Accepted: 22.12.2019, Published: 10.05.2020

Abstract

In this study, we analyze the relationships among science, technology, and economic growth in Turkey for the period 1980 - 2015. We fitted linear regression and ARDL models by using scientific articles and patents as representatives for the scientific and technological outputs, respectively. The results obtained from the fitted models reveal that there is no significant statistical evidence showing a strong relation between science, technology, and economic growth. There are two possible interpretations of the results. First, the ties between university and industry are weak in Turkey. Second scientific papers of Turkey do not impact the productive sectors of Turkish economy directly.

Keywords: economic growth, patents, scientific articles, time-series models, Turkey

JEL codes: C32, O14, O25, O33, O53

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de 1980 - 2015 döneminde bilim, teknoloji ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri analiz etmektedir. Bilimsel yayınlar ve patent verileri sırasıyla bilimsel ve teknolojik çıktıları temsil etmektedir. Çalışmada doğrusal regresyon ve ARDL modelleri kullanılmıştır. Uygulanan modellerden elde edilen sonuçlar, bilim, teknoloji ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğunu gösteren önemli bir istatistiksel kanıt olmadığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçlarına bağlı olarak, iki temel çıkarıma ulaşmak mümkün olabilmektedir. Birincisi, Türkiye'de üniversite ile sanayi arasında bulunan bağlar zayıftır. İkincisi ise, bilimsel makaleler, Türkiye ekonomisinin üretken sektörlerini doğrudan etkilememektedir.

---

¹ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O, Ph.D
Furkan.BORU@vakifbank.com.tr, furkanboru@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9239-1341>

² Gebze Technical University, Industrial Engineering Department, Asst. Prof.
kdingec@gtu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5216-4651>

³ İstanbul University, Economics Department, Prof.
dundar.demiroz@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1783-9905>

Anahtar Kelimeler: ekonomik büyüme, patent, bilimsel makaleler, zaman serisi modelleri, Türkiye

JEL Kodları: C32, O14, O25, O33, O53

Introduction

Before the Second World War; per capita incomes of five East Asia countries or territories, namely South Korea, Taiwan, Singapore, Japan, and Hong Kong, were between 10 to 40 percent of U.S.A. But, after the Second World War, these 5 East Asia countries successfully caught up the developed countries. These countries which joined the rich countries during 1950 - 1990 period, were also the only states that succeeded to catch up in this period (Popov and Jomo, 2018: 39). Although there is no consensus about what kind of policies are more important to explain this success (Popov and Jomo, 2018: 39), the effective use of science and technology policies of these countries is considered to be one of the most leading explanations.

In the 1960s and 1970s, East Asia countries had less advanced economies than Latin America countries. However, this situation changed over time. East Asia countries left behind Latin America countries and catch up the rich countries. Differences between technology and science policies of Latin America and East Asia countries could explain this success. In Latin America, science policies were given more emphasis than technology policies. As a result of this policy choice, science policy is isolated from the technology sector. Thus, the co-evolution between science and technology policies could not be achieved. In contrast to Latin America, the co-evolution between technology and science policies succeeded in the East Asia countries. In fact, companies in the East Asian countries have invested heavily in R & D activities. This situation increased the demand of national firms to applied science. Therefore, the co-evolution between science and technology policies could be accomplished in the East Asia countries (Lee and Kim, 2018: 78 - 79).

Another development which increases the significance of science and technology policies in developing countries, relates to growth expectations. Although emerging economies achieved high growth rates in the period between 2000 and 2012; it is expected that developing countries will not sustain these growth rates in the following period. Particularly, the end of credit and commodity booms which occurred during the 2000 and 2012 period and financial fragility of developing countries is defined as important facts which cause expectation of growth slowdown in emerging economies (Åslund, 2013: 16 - 17).

Therefore, it could be concluded that, developing countries need to design new policies including science and technology policies in order to sustain high growth rates.

The determination of the state of correlations between science and technology policies and economic growth is important to design new policies for developing countries. Turkey is one of the developing countries which, like for Latin America and East Asia countries, involved the globalization of economies which started in 1980s. The objective of our study is to assess the relationship among economic growth, science, and technology in Turkey for the period between 1980 and 2015 by using scientific articles and patents as representatives for the technological and scientific outputs, under a linear regression and Autoregressive Distributed Lag (ARDL) models.

The methodology followed through the paper has the aim of detecting significant determinants of growth of GDP. And in that framework the paper focuses on the role of knowledge variables which are represented by articles and patents. The first estimation is used under a classical linear regression model where the growth of GDP is dependent variable. As a result of the analysis of the time series of Turkey, we could not observe any significant effect of growth of knowledge variables to the growth of GDP. The second estimation is the ARDL model of Paseran et al. (2001). The main results based on the time series of Turkey reveal that, patents have a long-run but weak contribution to GDP, but articles have no significant impact on GDP neither in long- nor in short-run. To our knowledge, such results for Turkey has not been documented in the existing literature.

The structure of the study is as follows: The existing empirical literature on the relationships between output level (or economic growth), scientific articles, and patents is summarized in Section 1. In Section 2, linear regression analysis is presented, whereas the ARDL analysis is given in Section 3. The last section includes our concluding remarks.

1. Literature Review

One of the main contributions related with the literature on scientific and technological knowledge, is the study of Narin, Hamilton, and Olivastro (1997) in which the authors investigate the relationship between patents and scientific articles. Although this paper does not use an econometric model, they show the link between public science and U.S.A. technology empirically. Dosi, Llerna, and Labini (2006) examines the relation between science and technology for European countries. Their analyses, which do not employ an econometric model, indicate that both European system of scientific research and European industry lag behind U.S.A. Jeff (1989) investigates the correlation between university research and commercial

innovation for states of U.S.A. by the help of OLS method. Given that strong relation between innovation and scientific research in drugs and electronic sectors is detected.

Furman and Hayes (2004) explore the relations among patents, GDP per capita, and patents by utilizing an econometric model. Furman and Hayes (2004) base their econometric analysis with the same framework which developed by Furman, Porter, and Stern (2002). In their econometric model, patents are used as dependent variable. GDP per capita is one of the independent variables which has an impact on patents. Their analysis comprises 29 countries for the period of 1978 - 1999. They obtain strong correlation between patents and GDP per capita. Lee et al. (2011) and Tunali (2016) are among the current studies which analyze the impact of scientific research papers on GDP per capita. Tunali (2016) use ARDL methodology to cointegration in order to show the impact of scientific product on GDP per capita for 15 countries in the European Union between 1981 and 2011. The results of this study indicate that scientific products impact GDP per capita significantly only for Sweden and France. Whereas Lee et al. (2011) analyse the correlation of GDP with scientific publications. In this study, VAR analysis in order to find out causality between scientific publications and economic productivity for the period 1982 -2007 has been used. The results indicate that the link between research and economic growth is strong.

Although some studies in the existing empirical literature investigate the pairwise relations between scientific knowledge, technological knowledge, and economic growth; there is no widespread studies which analyze these three variables under a single framework. Because of that reason, the results of the important studies which examine the links between patents, scientific papers, and GDP, are elaborately explained below.

Bernardes and Albuquerque (2003) examine the relationships between GNP per capita, patents, and scientific papers in 120 countries. They use United States Patent and Trademark Office (USPTO) data for patents, and ISI data for scientific papers. In 120 countries for the year 1998, they detect strong relationships between GNP per capita, patents, and scientific papers. They conclude that scientific and technological productions are correlated to GNP per capita. They also investigate the relationship between patents and scientific papers in 120 countries in the years of 1974, 1982, 1990, and 1998, respectively. Given that two important results have been found out. First, they identify a threshold level in scientific production. When scientific production goes beyond this threshold level (for the year 1998, it is approximately 150 scientific papers per million inhabitants), technological sector use scientific output more efficiently. Second, it is demonstrated that this threshold level changes in time. For instance, while the threshold level

for the year of 1982 is approximately 28 scientific papers per million inhabitants, this threshold level rises 60 scientific papers per million inhabitants in 1990.

Chaves and Moro (2007) examine the relation between technology and science. For the years of 1981, 1991, and 2001, panel data analysis has been applied in order to determine this relationship. In their analysis, scientific production is measured by the log of scientific articles per capita for all scientific areas and technological production is represented by the log of patents per capita. Their investigation includes 59, 60, and 81 countries for the years 1981, 1991, and 2001, respectively. In their first panel data analysis, scientific production is a dependent variable, whereas gross national income and technological production are independent variables. They find out strong relationship between the scientific production and the independent variables. In their second panel data analysis, technological production is a dependent variable, gross national income and scientific production are independent variables. A significant relationship between technological production and with both gross national income and scientific production is detected.

Fagerberg, Srholec, and Knell (2007) examine the competitiveness of 90 countries during the period of 1980 - 2002. They use a factor analysis in order to define demand competitiveness, price competitiveness, capacity competitiveness, and technology competitiveness variables. USPTO patent grants and articles in scientific and engineering journals are among the indicators which are used to compose technology competitiveness variable. In their econometric model, the dependent variable is the growth of GDP and the independent variables are defined as demand, price, capacity, and technology competitiveness. It is shown that the interrelation between growth of GDP and the competitiveness variables is significant.

Fagerberg and Scholec (2008) investigate the influence of capabilities in economic development. Their empirical study is based on 115 countries. They use 25 indicators which include USPTO patents and scientific articles. By the help of factor analysis, four sets of capabilities from 25 indicators has been defined. These sets of capabilities are innovation system, governance, political system, and openness. In their empirical investigation, they try to find out a relationship between these four set of capabilities and annual growth of GDP which is a dependent variable in their model. Fagerberg and Scholec (2008) reach three important results from their econometric investigation. First, they show that there is a strong statistical relationship between GDP per capita and innovation system set which is highly correlated with USPTO patents and scientific articles. Second, the authors find that good governance is also important for the economic development.

Third, their study indicates that there is no significant relationship between the openness and annual growth of GDP.

Castellaci (2008) analyzes growth trajectories of different country groups. For this purpose, the effect of innovative ability and absorptive capacity on economic growth of 70 different countries is investigated for the period of 1970 - 2000. In the econometric model, dependent variables are separated into two groups. While the first group is classified as innovative ability variables, the second group is called as absorptive capacity variables. Independent variable of the econometric model is defined as the growth rate of GDP. The innovative ability variables are given as patents and scientific articles per capita. The dynamic panel methodology is used in order to assess relationships of variables. The patents variable has a positive correlation with the growth rate of GDP. The same result is obtained for the scientific articles per capita variable, although data of scientific articles is available only for the period 1985 - 2000.

Castellaci and Natera (2013) try to estimate the determinants of technological output by using panel cointegration analysis. Their research comprises 87 countries for the period of 1980 - 2007. The dependent variable in their econometric model is technological output which is represented by the number of patents, which are registered at the US Patent and Trademark Office, per million people. They find out significant relationships between technological output and independent variables which are GDP and innovative input. But interestingly, they do not detect any relationship between technological output and scientific output which is represented by the number of scientific and technical journal articles per million people.

Kim and Lee (2015) use a cross country panel data analysis in order to investigate the effect of technological knowledge and scientific knowledge measures on the knowledge production functions and on the GDP growth. The technological knowledge measure is quantified by the number of corporate patents per million people. SCI journal articles per million people represents the scientific knowledge. In the econometric analysis, data from the period of 1960 and 2005 which belong to East Asia and Latin American countries are used. The article empirically shows that impact of basic scientific knowledge on economic growth is weak. Although the article finds that the ties among technological knowledge and economic growth is strong. Therefore, it could be suggested that technological knowledge is found to be one of the leading determinants of economic growth.

Fagerberg and Scholec (2017) assess the impact of technological and social capabilities on life expectancy at birth, adjusted net national income per capita, GDP, and GDP per capita in 114 countries over the period of 1995 - 2003. A factor analysis is implemented on 11 different indicators in

order to quantify social and technological capabilities. Scientific and engineering articles and USPTO patent applications are among the indicators which are used in the factor analysis. By the help of iteratively reweighted least squares method, Fagerberg and Scholec show that both technological and social capabilities play an important role in the economic development.

In summary, although there are important studies in the empirical literature that concentrate on the relationships among scientific articles, economic growth or GDP and patents; these studies in general use a panel data methodology to make a comparison among countries, and up to our knowledge, there is no detailed study which investigates these relationships for a specific country by exploring time series properties. In this study, based on these facts, it is aimed to fill this gap in the given literature by focusing on Turkey's case as one of the leading developing countries. In this paper, the ties among economic growth, scientific publications, and patents in Turkey for the period of 1980 - 2015 would be investigated by using a time series analysis.

2. A Linear Regression Model for Determination of Effects of Technological and Scientific Knowledge on Economic Growth (1980 - 2015)

As it is underlined in the literature review section, the impact of technological and scientific knowledge on economic growth is not analysed particularly for Turkey. In this section the model proposed by Kim and Lee (2015) for investigation of the effect of technological and scientific knowledge measures on GDP growth rate would be used. This paper uses an ordinary least squares (OLS) analysis for the dataset of a single country that is similar to Kim and Lee's country-panel econometric analysis.

Our study considers the time span of 1980 - 2015. We used the statistical software R for our regression analysis (R Core Team, 2019). In the regression analysis, GDP per capita which is expressed in constant 2010 US dollars, is defined as the dependent variable. The GDP per capita data is excerpted from the World Development Indicators of the World Bank Database. In our article, first independent variable is capital formation, which is represented by gross capital formation as percentage of GDP. In the regression analysis, second independent variable is total population growth. The third independent variable in our study is the rate of secondary school enrollment, which is represented as a percentage of GDP. The data for these specific variables is excerpted from the World Development Indicators as well. We used the imputation method in the R package "imputeTS" in order to fill missing values in the data (Moritz and Bartz-Beielstein, 2017). In the regression analysis, the knowledge is represented by two dependent variables. The first dependent variable is scientific

knowledge which is given by the number of articles per million people, which are published in science citation index (SCI) journals. The data for the SCI journal articles is taken from the ISI Web of Knowledge. The second dependent variable which represents knowledge, is corporate patent intensity, which is a proxy for the technological knowledge. The corporate patent intensity is represented by the number of corporate patents granted by the United States Patent and trademark Office (USPTO) per million people. The source of the corporate patent intensity data is the web site of USPTO. The number of patents in some years is zero. It is observed that, this situation causes a problem when we take the natural logarithm of the time series. Therefore, we used imputation method in the R package "imputeTS" in order to fill the data entries which have zero values.

Table 1: Descriptive statistics

Variables	Average	Std.dev.	Max	Min
GDP per capita (constant 2010 USD)	8267	2456	13899	4987
Growth Rate of GDP	0.027	0.041	0.090	-0.076
Corporate patents intensity (per million)	0.234	0.339	1.482	0.018
Growth Rate of Corporate patents intensity	0.119	0.680	2.282	-1.223
SCI journal articles intensity (per million)	126.3	131.9	430.3	6.3
Growth Rate of SCI journal articles intensity	0.116	0.094	0.388	-0.151
Population Growth	0.017	0.003	0.023	0.012
Investment to GDP ratio	23.77	4.29	31.26	16.18
Enrollment of secondary education	67.87	20.98	103.05	37.56

Table 1 shows the descriptive statistics of variables. For period of 1980 - 2015, the mean value, standard deviation, maximum and minimum values are reported. Table 2 presents the correlations between growth rate of GDP, growth rate of SCI journal article intensity, and growth of corporate patent intensity. As it could be seen from Table 2, all the correlations are found to be weak.

Table 2: Correlations between variables

Variable	Growth Rate of GDP	Growth Rate of SCI	Growth Rate of CPI
GDP Growth Rate	1		
SCI Growth Rate	-0.06926391	1	
CPI Growth Rate	-0.07332147	-0.05018548	1

Although the analysis of correlations gives a rough idea about the strength of the relationships among the analyzed variables, our main aim in this study is to perform a more delicate analysis of the relationships under a well-defined economic production function. As Solow model uses Cobb–Douglas type production function in order to forecast the output of an economy. This production function is described by Equation (1). In this equation, Y stands for the output, K denotes the physical capital input, L stands for labour input, and the technical efficiency is denoted by A (Solow, 1957: 312).

$$Y = f(K, L, A). \quad (1)$$

Cobb–Douglas type production function is expanded by Lucas (1988) and Romer (1990). They added human capital H to the production function (Lucas, 1988: 18 and Romer, 1990: 80).

$$Y = f(K, L, A, H). \quad (2)$$

An empirical verification of production function in Equation (2) is presented by Mankiw, Romer, and Weil (1992). In the same line with Lucas (1988) and Romer (1990), Kim and Lee (2015) used Equation (2) in order to show the relationship between GDP and knowledge. In our regression analysis, we use an equation similar to that of Kim and Lee (2015). Equation (3) below is the model which we used to estimate the effect of technological knowledge and scientific knowledge on GDP.

$$\Delta \ln(y_t) = \alpha + \varphi \Delta \ln(\text{SCI}_t) + \omega \Delta \ln(\text{CPI}_t) + \tau \ln(K_t) + \varrho \ln(P_t) + \zeta \ln(\text{SSE}_t) + \epsilon_t \quad (3)$$

where $\Delta \ln(y_t) = \ln(y_t) - \ln(y_{t-1})$, $\Delta \ln \text{SCI}_t = \ln(\text{SCI}_t) - \ln(\text{SCI}_{t-1})$, and $\Delta \ln \text{CPI}_t = \ln(\text{CPI}_t) - \ln(\text{CPI}_{t-1})$.

The variables in Equation (3) are explained below:

y_t : Gross domestic product (GDP) per capita in year t for Turkey

SCI_t : Number of SCI articles per million people in year t for Turkey

CPI_t : Corporate patents per million people in year t for Turkey which are granted by the United States Patent and trademark Office (USPTO)

K_t : Gross capital formation as fraction of GDP in year t for Turkey

P_t : Total population growth in year t for Turkey

SSE_t : The secondary school enrollment rate in year t for Turkey

In the regression equation, the human capital is quantified by the enrollment rate of secondary schools. The physical capital input is defined by the gross capital formation as percentage of GDP. Total population growth represents the labour input. In regression analysis, the technical efficiency is represented by the corporate patent granted by (USPTO) per million people and SCI articles per million residents.

In the regression analysis, y_t , SCI_t and CPI_t are in growth form, whereas K_t , P_t and SSE_t are in logarithmic form.

Table 3 shows regression results for the Equation (3). The results are obtained by the OLS method. The most important outcome of the regression analysis is that there is no significant statistical evidence showing a relation between GDP growth rate and growths of corporate patents per million residents and number of SCI articles per million people. On the

other hand, formation of gross capital and increase of total population influence GDP growth rate in a positive way. The secondary school enrollment rate's impact on GDP growth rate is insignificant.

Table 3: Results of regression for equation (3)

	Estimates	Std. Errors	t Values	Pr(> t)
Intercept	0.033406	0.181468	0.184	0.85523
ln(SSE _t)	0.003474	0.041861	0.083	0.93443
ln(K _t)	0.173774	0.053123	3.271	0.00277**
ln(P _t)	0.138198	0.075286	1.836	0.07669 .
Δln(CPI _t)	0.001589	0.010011	0.159	0.87500
Δln(SCI _t)	0.015499	0.072224	0.215	0.83158

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
 Standard error of residuals: 0.03803 on 29 degrees of freedom
 Multiple R²: 0.3041, Adjusted R-squared: 0.1841
 F-statistic: 2.534 on 5 and 29 DF, p-value: 0.0508

3. The Relationships Between Scientific Knowledge, Technological Knowledge, and GDP: ARDL Analysis (1980-2015)

In this part of the study, we will try to determine the relationships between scientific knowledge, technological knowledge, and GDP in Turkey for the years of 1980 - 2015. For this purpose, autoregressive-distributed lag (ARDL) methodology which was first introduced by (Pesaran et al., 2001), is used.

3.1. The ARDL Methodology

The (ARDL) approach has three steps (Paseran, 2015: 526). To explain the method, let's assume that there are three variables, y_t , $x_{1,t}$, and $x_{2,t}$, to be analyzed.

The first step is to estimate the error correction model:

$$\Delta y_t = a_0 + \sum_{i=1}^p \psi_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i1} \Delta x_{1,t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i2} \Delta x_{2,t-i} + \delta_1 y_{t-1} + \delta_2 x_{1,t-1} + \delta_3 x_{2,t-1} + u_t, \tag{4}$$

where u_t denotes a zero-mean white noise process.

The second step is the computation of Wald- or F-statistics. The null hypothesis is $H_0: \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = 0$. The critical value bounds of the test statistics are calculated by Pesaran, Shin, and Smith (2001).

The third step is comparison of the Wald- or F -statistics which are calculated in Step 2, with the upper and lower critical value bounds. F_U and

F_L represent the upper and lower critical value bounds for a given significance level, respectively.

If $F > F_U$, H_0 hypothesis is rejected. Hence, it could be concluded that there is a long run relationship among the variables.

If $F < F_L$, H_0 hypothesis is not rejected. Then, it could be inferred that there does not appear to exist a long run relationship among the variables.

If $F_L < F < F_U$, then the test is inconclusive.

3.2. The Model Setting, Unit Root Tests, and Determination of Lag Length of Variables

We use the ARDL methodology in order to investigate the long- and short-run effects of knowledge variables to GDP. The regression analysis in Section 2 which was performed by using differenced time series of knowledge variables and GDP, was not capable of showing the significance of the effects of level variables under the long-run equilibrium.

Under the assumption that knowledge variables contribute to national production process, one can construct a production function such as $y_t = f(K_{C,t}, H_t, SCI_t, CPI_t)$, where:

$K_{C,t}$: Capital stock at current PPPs (in million 2011 USD) in year t .

H_t : Human capital augmented employment which is the product of number of persons engaged (in millions) in year t and index of human capital per person, based on years of schooling and returns to education, in year t .

In our study, the times series data of two variables $K_{C,t}$ and H_t are taken from Penn Table 9 (Feenstra et al. 2015) in the R package "pwt9" of Zelias (2019).

Our ARDL model will be based on the presumed cointegration relationship implied by above production function in the log-linear form. But before starting the ARDL analysis, two steps need to be carried out. Firstly, the stationarity of the variables which are used in the ARDL model, should be checked. Second lag length of the variables has to be determined. Therefore, in this part of the article, first of all, the stationarity tests will be conducted, and lag length of variables will be determined. After that the ARDL analysis will be conducted. All these steps would be estimated by using the R package "ardl" for our analysis (Barbi, 2016).

For testing hypotheses or to investigate the statistical significance of the coefficients, variates in the ARDL model have to be $I(0)$ or $I(1)$ (Pesaran et al., 2001: 291). To identify the order of integration of variables, the unit root tests are employed. In the literature, unit root test of (Dikey and Fuller,

1979) and (Dikey and Fuller, 1981), which is called Augmented Dickey–Fuller (ADF) unit root test, is mostly used. But ADF test depends on the restrictive assumption that error terms are white noise (Enders, 2015: 200). On the other hand, Phillips–Perron (PP) unit root test (Phillips and Perron 1988) relaxes the white noise error terms assumption of ADF test, and therefore allows to test unit roots under the more general situation that error terms are autocorrelated and have nonconstant variance. The null hypothesis of ADF and PP tests is that the analyzed time series is a unit root process. On the other hand, in the KPSS test of Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, and Shin (1992), the null hypothesis of stationarity is tested against the alternative of a unit root.

The ADF and PP unit root tests and the KPSS stationarity test are performed for the variables, which are used in the ARDL model, to figure out whether they are $I(0)$ or $I(1)$. Also, the same tests are applied to the first-differences of time series to show that the series are not $I(2)$.

Table 4 which can be seen below, shows the results of the tests. We observed that all the analyzed series seem to be unit root processes and their first differences are stationarity. In other words, none of the series are found to be $I(2)$. This result allows us to construct an ARDL model.

Table 4: Unit root results.

Variables	ADF	PP	KPSS
$\ln y_t$	0.3684	0.4433	0.9863
$\ln \text{CPI}_t$	1.3491	0.7781	0.8770
$\ln \text{SCI}_t$	1.0621	0.2382	0.9874
$\ln \text{K}_{C,t}$	1.6488	1.8401	0.8243
$\ln H_t$	4.1426*	0.7535	0.9924
$\Delta \ln y_t$	4.2148*	6.1702*	0.1141*
$\Delta \ln \text{CPI}_t$	6.0377*	10.0288*	0.1367*
$\Delta \ln \text{SCI}_t$	3.5467*	4.8981*	0.1919*
$\Delta \ln \text{K}_{C,t}$	2.3713*	3.2308*	0.0594*
$\Delta \ln H_t$	3.2499*	5.0265*	0.2219*

Rejection of unit root hypothesis and failure of rejection of stationarity hypothesis with a significance level 5% are showed with an asterisk. Δ indicates first difference. All the test statistics are expressed in absolute value.

The lag length of the ARDL models could be determined by using the information criteria such as Akaike information criterion (AIC) and Bayesian information criterion (BIC). However, since we have a very limited

amount of data (36 years), we prefer to fix the maximum lag length to two for all variables, as in Narayan (2005).

3.3. Analysis of the Results of ARDL Model

The equation that we estimate is given by

$$\begin{aligned} \Delta y_t = & a_0 + \psi \Delta y_{t-1} + \sum_{i=0}^p \phi_{i1} \Delta \ln K_{C,t-i} \\ & + \sum_{i=0}^p \phi_{i2} \Delta \ln H_{t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i3} \Delta \ln SCI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i4} \Delta \ln CPI_{t-i} \\ & + \delta_1 y_{t-1} + \delta_2 \ln K_{C,t-1} + \delta_3 \ln H_{t-1} + \delta_4 \ln SCI_{t-1} \\ & + \delta_5 \ln CPI_{t-1} + u_t \end{aligned} \quad (5)$$

The bound test is performed for the null hypothesis that $H_0 : \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = \delta_5 = 0$. The results of the test are shown in Table 5. As it can be observed there seem to exist a cointegration relationship between the variables.

Table 5: Bound test for cointegration.

F statistic	5.513767	
Critical Values	I(0)	I(1)
10%	2.45	3.52
5%	2.86	4.01
2.5%	3.25	4.49
1%	3.74	5.06
I(0) and I(1) are lower and upper levels of bound test. If F statistic is above the upper level, then H_0 hypothesis is rejected. If F statistic is below the lower level, then H_0 hypothesis is not rejected. If F statistic is between lower and upper levels, then test hypothesis is inconclusive.		

In Equation (6), the lagged level variables of Equation (5) is replaced by the error correction term EC_{t-1} :

$$\begin{aligned} \Delta y_t = & a_0 + \psi \Delta y_{t-1} + \sum_{i=0}^p \phi_{i1} \Delta \ln K_{C,t-i} \\ & + \sum_{i=0}^p \phi_{i2} \Delta \ln H_{t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i3} \Delta \ln SCI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \phi_{i4} \Delta \ln CPI_{t-i} \\ & + \lambda EC_{t-1} + u_t \end{aligned} \quad (6)$$

where λ is the speed of adjustment parameter. A significantly negative λ indicates the reversion of dependent variable to the long-run equilibrium.

Table 6: ARDL cointegration findings for growth equation.

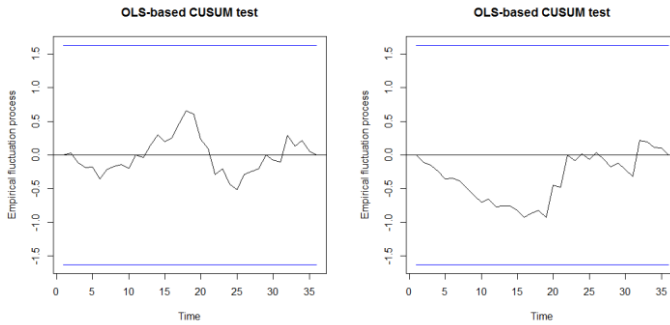
Panel A: Long-run results. Dependent variable: $\ln y_t$				
Regressors	Estimate	Std.Err	Z value	Pr(>z)
$\ln \text{CPI}_t$	0.015647	0.008212	1.905	0.0567
$\ln \text{SCI}_t$	0.002595	0.013573	0.191	0.8484
$\ln \text{K}_{C,t}$	0.035691	0.020151	1.771	0.0765
$\ln \text{H}_t$	0.829128	0.027992	34.697	<2e-16***
Panel A: Short-run results. Dependent variable: $\Delta \ln y_t$				
Regressors	Estimate	Std.Err	Z value	Pr(>z)
Intercept	4.582283	0.801033	5.720	1.06e-08 ***
$\Delta \ln y_{t-1}$	0.022950	0.140317	0.164	0.870
$\Delta \ln \text{CPI}_t$	-0.007998	0.007500	-1.066	0.286
$\Delta \ln \text{SCI}_t$	-0.003978	0.064988	-0.061	0.951
$\Delta \ln \text{K}_{C,t}$	0.289332	0.059452	4.867	1.14e-06 ***
$\Delta \ln \text{H}_t$	-0.001392	0.223390	-0.006	0.995
EC_{t-1}	-0.783696	0.137819	-5.686	1.30e-08 ***
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1				

Table 6 reports the short- and long-run coefficients which are computed based on Equation (6). In Panel A of Table 6, the long run elasticity of GDP with respect to human capital augmented employment is observed to be the most significant. On the other hand, CPI and K have less pronounced long-run effects on GDP. Also, all the coefficients are found to be positive and so these three variables positively contribute to the GDP. Moreover, according to the reported ARDL results, the SCI variable does not have a significant contribution to the GDP.

In Panel B of Table 6, the estimation results for the short-run coefficients are reported. We observe that none of the variables have a significant short-run effect on GDP except for the capital stock K and the error correction term EC. The speed of adjustment parameter λ is found to be -0.78. This implies that one-unit deviation from the long-run equilibrium in one year is corrected by 78% change in the next year. In addition, the stability of the error correction model is verified by CUSUM plots obtained by using R package "strucchange" of Zeileis et al. (2002). As it can be seen

from Figure 1, there exists no structural break and so that it could be stated that the model is stable.

Figure 1. The CUSUM plots of the residuals (left) and the squared residuals (right) of the ARDL model.

In summary, our conclusion about the impact of knowledge variables to GDP is that patents have a long-run but weak contribution to GDP, but articles have no significant impact on GDP neither in long nor in short-run.

Conclusion

In this study, we investigated the relations among SCI, CPI, and GDP in Turkey from 1980 to 2015. First, we conducted a linear regression analysis in order to determine the effects of growths of technological and scientific knowledge variables on the growth rate of GDP. The regression results exhibited no statistical evidence for the relation among the GDP growth rate and knowledge variables growth rates.

As it is a well-known fact that, the linear regression model is not able to capture the long run and short run relations between variables. Therefore, we make use of an ARDL model for a more comprehensive analysis. Our main finding regarding the knowledge variables is that patents have a long-run but weak contribution to GDP, but articles have no significant impact on GDP neither in long nor in short-run.

The results, which were obtained from our empirical analysis, can be interpreted in two different ways. First although there is a relationship between patents and GDP, this relationship is weak in case of Turkey for the given period. This result could be due to fact that conversion of patents to commercial products is not widespread. Second scientific papers of Turkey do not impact the productive sectors of Turkish economy directly. These findings suggest that Turkey should follow a more aggressive strategy to strengthen the ties between universities and firms to incentive research and development activities that can contribute to the economic growth.

References

- Åslund, A. (2013). "Why Growth in Emerging Economies is Likely to Fall". Working Paper, *Peterson Institute for International Economics*, Washington, DC.
- Barbi, F. C. (2016). "ARDL: Auto Regressive Distributed Lag time series model" R package version 0.0.6.
- Bernardes, A. T. and Albuquerque, E. D. M. (2003). "Cross-over, Thresholds, and Interactions Between Science and Technology: Lessons for Less-Developed Countries". *Research Policy*, 32(5): 865-885.
- Castellacci, F. (2008). "Technology Clubs, Technology Gaps and Growth Trajectories". *Structural Change and Economic Dynamics*, 19(4): 301-314.
- Castellacci, F. and Natera, J. M. (2013). "The Dynamics of National Innovation Systems: A Panel Cointegration Analysis of the Coevolution Between Innovative Capability and Absorptive Capacity". *Research Policy*, 42(3): 579-594.
- Chaves, C. V. and Moro, S. (2007). "Investigating the Interaction and Mutual Dependence Between Science and Technology". *Research Policy*, 36(8): 1204-1220.
- Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root". *Econometrica*, 49(4): 1057-1072.
- Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1981). "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root". *Journal of the American Statistical Association*, 74(366): 427-431.
- Dosi, G., Llerena, P., and Labini, M. S. (2006). "The Relationships Between Science, Technologies and Their Industrial Exploitation: An illustration through the Myths and Realities of the So-Called 'European Paradox'. *Research Policy*, 35(10): 1450-1464.
- Enders, W. (2015). *Applied Econometric Time Series*. Wiley, United States of America.
- Fagerberg, J., Srholec, M., and Knell, M. (2007). "The Competitiveness of Nations: Why Some Countries Prosper While Others Fall Behind". *World Development*, 35(10): 1595-1620.
- Fagerberg, J. and Srholec, M. (2008). "National Innovation Systems, Capabilities and Economic Development". *Research Policy*, 37(9): 1417-1435.

- Fagerberg, J. and Srholec, M. (2017). "Capabilities, Economic Development, Sustainability". *Cambridge Journal of Economics*, 41(3): 905-926.
- Feenstra, R., Inklaar, R., and Timmer, M. (2015). "The Next Generation of the Penn World Table". *American Economic Review*, 105(10): 3150-3182.
- Furman, J. and Hayes, R. (2004). "Catching Up or Standing Still?: National Innovative Productivity Among Follower Countries, 1978–1999". *Research Policy*, 33(9): 1329-1354.
- Furman, J., Porter, M. E., and Stern, S. (2002). "The Determinants of National Innovative Capacity". *Research Policy*, 31(6): 899-933.
- Jaffe, A. (1989). "Real Effects of Academic Research". *The American Economic Review*, 79(5): 957-970.
- Kim, Y. K. and Lee, K. (2015). "Different Impacts of Scientific and Technological Knowledge on Economic Growth: Contrasting Science and Technology Policy in East Asia and Latin America". *Asian Economic Policy Review*, 10(1): 43-66.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P., Schmidt, P., and Shin, Y. (1992). "Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root". *Journal of Econometrics*, 54: 159-178.
- Lee, K. and Kim, Y. K. (2018). "Comparing the National Innovation Systems in East Asia and Latin America: Fast Versus Slow". Thomas Clarke ve Keun Lee(ed.) *In Innovation in the Asia Pacific*, Springer. Singapore.
- Lee, L. C., Lin, P. H., Chuang, Y. W., and Lee, Y. Y. (2011). "Research Output and Economic Productivity: a Granger Causality Test." *Scientometrics*, 89: 465-478.
- Lucas, R. E. (1988). "On the mechanics of economic development". *Journal of Monetary Economics*, 22(1): 3-42.
- Mankiw, G., Romer, D., and Weil, D. (1992). "A contribution to the Empirics of Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2): 407-437.
- Moritz, S., and Bartz-Beielstein, T. (2017). "imputeTS: Time Series Missing Value Imputation R". *The R Journal*, 9(1): 207-218.
- Narayan, P. (2005). "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests". *Applied Economics*, 37(17): 1979-1990.

- Narin, F., Hamilton, K. S., and Olivastro, D. (1997). "The Increasing Linkage Between U.S. Technology and Public Science". *Research Policy*, 26(3): 317-330.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J. (2001). "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships". *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289-326.
- Pesaran, M. H. (2015). *Time Series and Panel Data Econometrics*. Oxford University Press, United Kingdom.
- Phillips, P. and Perron, P. (1988). "Testing for a Unit Root in Time Series Regression". *Biometrika*, 75(2): 335-346.
- Popov, V. and Jomo, K. S. (2018). "Are Developing Countries Catching Up?". *Cambridge Journal of Economics*, 42(1): 33-46.
- R Core Team. (2019). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.
- Romer, P. M. (1990). "Endogenous Technological Change". *Journal of Political Economy*, 98(5): 71-102.
- Solow, R. M. (1957). "Technical Change and the Aggregate Production Function". *The Review of Economics and Statistics*, 39(3): 312-320.
- Tunalı, Ç. B. (2016). "Do Scientific Products Contribute to the Level of Output? Empirical Evidence from the European Union Countries". *Advances in Management & Applied Economics*, 6(3): 59-83.
- Zeileis, A., Leisch, F., Hornik, K., and Kleiber, C. (2002). "Strucchange: An R Package for Testing for Structural Change in Linear Regression Models". *Journal of Statistical Software*, 7(2): 1-38.
- Zeileis, A. (2019). "pwt9: Penn World Table (Version 9.x)". R package version 9.1-0.

Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği

Deaths of Despair and the Future of Capitalism

Erdem SEÇİLMİŞ¹

Geliş tarihi: 12.03.2020, Kabul tarihi: 12.04.2020, Basım tarihi: 10.05.2020

Öz

Bu çalışma, Anne Case ve Angus Deaton'ın eseri olan “Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği” isimli kitabın bir değerlendirmesidir. Çalışmada, kitabın kurumsal çerçevesi kapsamlı bir şekilde özetlenecek ve yazarların yaklaşımı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *emek, ücret, kapitalizm*

JEL Kodları: *J01, P1*

Abstract

This article is a review of the book “Deaths of Despair and the Future of Capitalism” by Anne Case and Angus Deaton. This review will summarize the theoretical framework of the book comprehensively and provide an examination of the authors' approach.

Keywords: *labor, wage, capitalism*

JEL Codes: *J01, P1*

2015 yılında Nobel ekonomi ödülünü kazanan Angus Deaton, 2013 yılında yayınlanan “Büyük Firar (2013)” adlı kitabında ilerleme ile eşitsizlik arasındaki ilişkileri irdemiştir. Deaton'a göre ilerleyenler yani kaçanlar firarlarının ardında insanlar bırakır. Bu insanlardan kimileri şanslı kimileri ise talihsizdir. Firar bazı fırsatlar yaratmıştır ama herkes bu fırsatlardan istifade edecek donanımına ya da kararlılığa sahip değildir. Bu nedenle yazara göre ilerlemenin hikayesi aynı zamanda eşitsizliğin de hikayesidir. Deaton aktarılan perspektifteki çalışmasını önceki araştırmalardan farklı bir bağlama oturtur. Zenginlik, eşitsizlik, sağlık ve varlık kavramları çerçevesinde girift bir örüntü kurgular. Böylece kalkınmanın yarattığı adaletsiz varlık dağılımının sağlık hizmetlerinden istifade etmek hususunda yarattığı dezavantajlı durumu işaret eder. Ancak kitabın geneline bakıldığında insanlık tarihinin özellikle son 250 yılında tecrübe edilen gelişmelere sıklıkla dikkat çekildiği ve tecrübe edilen dönüşümün müspet etkilerinin öne çıkartıldığı vurgulanmalıdır. Yazara göre kapitalizm ve küreselleşme yoksulluktan kurtulma sürecinde

¹ Hacettepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Doç.Dr.
ies@hacettepe.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5331-8122>

Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği

önemli rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle eşitsizliğin kaynağı olan fırarlar ilerlemenin kaçınılmaz bir aşamasıdır.

Angus Deaton'ın Anne Case ile birlikte yazdığı “Umutsuzluk Ölümleri ve Kapitalizmin Geleceği (2020)” adlı kitapta ise kapitalizme ilişkin daha kara bir öykü anlatıldığını değerlendirmek olanaklıdır. Yazarlar 2020 yılında yayınlanan kitapta yoğun bir kapitalizm eleştirisine girilerek küreselleşme, teknolojik dönüşüm, umutsuzluk ve ölüm arasındaki ilişkilere odaklanılır. Özellikle günümüz Amerika Birleşik Devletleri'ni irdeleyerek tecrübe edilen tekinsiz sosyo-ekonomik durumun vahametini gözler önüne serer. Ancak yine de eserin kapitalizmin mutlak bir reddini imlediğini söylemek olanaklı değildir. Yazarlar kapitalizme ve serbest piyasa ekonomisine olan inançlarını korumaktadır. Ancak müesses iktisadi örgütlenmeyi ıralayan kurumların kamu yararını gözetecek şekilde yeniden örgütlenmesi gerektiğini işaret ederler.

Kitap giriş kısmı ve onu takip eden 4 bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı “Büyük Fırar” kitabından esinle başlar. Deaton önceki eserinde 20.yüzyılın en temel gelişmelerinden biri olarak ölüm oranlarındaki düşüşü işaret etmiştir. Oysaki 2014 yılında giriştikleri araştırmada orta yaşlı beyaz Amerikalılar arasında ölüm oranlarının artış gösterdiğini fark ederler. Bu onlar için şaşırtıcı bir göstergedir; bizlere sürekli sunulan kalkınma hikayesinin doğru olmadığını sembolize eden bir imdir. Bu nedenle araştırmalarını derinleştirmeye karar verir ve ölüm oranlarındaki artışın kökenlerini irdelerler. Sonuçta üç nedenle ölümlerin yaygınlaştığını saptarlar. Bunlar intihar, aşırı dozda uyuşturucu kullanımı ve alkole bağlı karaciğer hastalığıdır. “Yazarlar bu unsurlardan kaynaklanan can kayıplarını “umutsuzluk ölümleri” olarak betimlerler ve bu ölümlerin arkasındaki ekonomik ve sosyal dinamikleri çözümlenmeye girişirler.”

Öncelikle umutsuzluk ölümü nedeniyle yaşamını yitirenlerin önemli bir kısmının üniversite mezunu² olmadığını tespit ederler. Ancak bu ayırım sadece ölüm oranlarına yansımamıştır; yaşam kalitesinden zihinsel rahatsızlıklara, kazançtan toplumsallaşmaya üniversite mezunu olanlar ile olmayanlar arasında büyük bir ayrışma tecrübe edilmiştir. Neredeyse üniversite eğitiminin Amerika'yı ikiye böldüğünü söylemek mümkündür. Ancak kitap tüm Amerikalıların hikayesini anlatmaz. Afrika kökenli Amerikalılar ile Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların öyküsü bir noktada ayrışır. Afrika kökenli Amerikalıların hayatında 1970'lerde ivmelenen sivil haklar hakaretinin etkisiyle kısmi iyileşmeler deneyimlenmiştir. Kuşkusuz ulaşılan nokta hala adil olmaktan çok uzaktır; ancak uçurumun derinliğinin kısmen de olsa azaldığını değerlendirmek mümkündür. Hispanik

---

² “the four-year college degree” ifadesi Türkçe metni akılcı kılmak amacıyla “üniversite mezunu” şeklinde çevrilmiştir.

Amerikalılar için de benzer bir değerlendirme yapılabilir. Oysaki 25-64 yaş arası Amerikalıların %62'sini oluşturan Hispanik olmayan beyazların üniversite mezunu olmayan %62'si için aynı şeyleri söylemek olanaklı değildir. Yazarlar kitapta bu kitleyi analiz eder. Beyaz işçi sınıfının son 50 yıldır yaşadığı refah kaybını araştırır. Onların yaşamlarını daha zor hale getiren ekonomik ve sosyal güçlere odaklanır.

Bu güçler arasında evlilik birliğine olan inancın yitmesi ve dinsel bağların zayıflaması gibi toplumsal norm değişimleri dikkat çeker. Ancak yazarlar için asıl önemli olan çalışan kesimin yaşamını değiştiren dışsal faktörlerdir. Ücretlerdeki düşüş bu noktada önemli bir etken olarak öne çıkar. Üniversite mezunu olmayan beyaz erkeklerin satın alma gücü (ülke genelinde kişi başına düşen mili gelir artmasına rağmen) 1979-2017 yılları arasında büyük ölçüde azalmıştır. Yaratılan yeni işlerden lise mezunlarının payına düşen kısım görece olarak çok azdır; iş sahibi olanlar ise önce daha niteliksiz işlere kaydırılmış, daha sonra ücretleri azaltılmış ve bir noktada iş gücünden ayrılmak zorunda bırakılmıştır.

Ek olarak, büyük şirketler devri kapanmış; dış temin-taşeronluk-fason üretim gibi mekanizmalar yaygınlaşmıştır. Bu tip işlerde düşük ücretli olarak çalışanlar organizasyonun parçası olmanın verdiği hazzı ve gururu ve dolayısıyla aidiyet hissini yitirmiştir. Yazarlar istihdamın bir toplumsal içerme vasıtası olarak önemini vurgular. Bu nedenle işini ve/veya aidiyet duygusunu yitiren emekçi sadece para kaybetmez; geleneklerini, normlarını ve rutinlerini de yitirir. Parasını, kurumunu, ailesini, kendine olan saygısını kaybeden emekçinin gelecekte beklediği kalmaz; büyük bir umutsuzluk içine düşer. Bu umutsuzluk ise intihara giden yolu açar.

Bu noktada yazarlar şu soruyu sormaktadır: “Ekonomi neden işçi sınıfın mahvına neden olmaktadır?”. Onlara göre küreselleşme ve teknolojik değişim Amerika’da eğitimsiz işgücünün değerini azaltmış ve işçi sınıfı üyelerini ikinci sınıf vatandaş kılmıştır. Halbuki diğer zengin ülkelerde durum daha farklıdır; işçiler yaşanan menfi değişimlerden görece olarak bağımsız kalmıştır. Amerika’da tecrübe edilen ayrışmanın başlıca sebeplerinden biri yazarlara göre sağlık hizmetleri sistemidir. Sağlık hizmetleri, politik muhafaza vasıtası ile geliri hastane ve ilaç şirketleri lehine yeniden dağıtan bir kuruma dönüşmüştür. Özellikle opioid³ türü ilaçların devlet izni ile piyasada rahatça ulaşılır hale gelmesi bağımlı sayısının artmasına neden olmuştur. Sağlık endüstrisi bir kanser misali ekonomiyi sekteye uğratmış ve kamu tarafından harcanan onca kaynağa rağmen Amerika’da batı dünyasının en olumsuz sağlık çıktıları gözlemlenmiştir. Yazarlara göre bu sürecin başlıca sorumlularından biri “anti-Robin Hood” rolüne bürünmüş politikacılar. Politikacıların yarattığı yeni düzenlemeler kartel ve tekellerin yaygınlaşmasına

---

³ Opioid orta dereceli ve şiddetli ağrıların giderilmesinde kullanılan morfin, kodein, metadon, meperidin, pentazosin ve fentanil vb. verilen isimdir (Can, 2005).

neden olmuş; bu ise Amerika'nın diğer zengin ülkelerden çok daha köklü problemler deneyimlemesine yol açmıştır.

Yazarlar bu tespitlerden yola çıkarak eşitsizliği bir neden olarak değil bir sonuç olarak görürler. Topluma, ekonomiye ve siyasete sirayet eden rant arayışı kaçınılmaz biçimde sağlık sistemine de sızmıştır. Araştırmacılara göre sağlık hizmetleri sisteminde baskın bir aktör haline gelen “hırsızları durdurmanın doğru yolu çalmalarına engel olmaktır”. Opioidlerin kar amaçlı olarak suistimal edilmesinin önüne geçilmeli, yabancı doktorların Amerika’da çalışması kolaylaştırılmalı ve bankerlerin yasa yapması engellenmelidir.

Kitabın birinci bölümü geçmişin irdelenmesine ayrılmıştır. Yazarlar 20.yüzyılda sağlık, ekonomi ve eğitim alanlarında olağanüstü ilerlemeler yaşandığını ifade eder. Tecrübe edilen onca felakete ve krize rağmen toplumsal refahta gelişme kaydedilmiştir. 20.yüzyılda Amerika’da doğumda yaşam beklentisi 49 yıldan 77 yıla yükselmiştir. 1900’lü yıllarda ölümlerin üç temel nedeni mevcuttur. Bunlar pnömoni, tüberküloz ve gastrointestinal enfeksiyonlardır. Ancak yüzyılın ortasında aşuların ve antibiyotiklerin gelişimi bu hastalıkların yayılımına ket vurmuş; genç yaşta ölümler önemli ölçüde azalmıştır. Yüzyılın sonu itibari ile en yaygın ölüm nedenleri kalp hastalıkları ve kanserdir. Ancak sağlığa ve ölüme ilişkin tüm hususları yalnızca biyolojik bağlamda irdelemek indirgeyici bir yaklaşımdır. İntihar, trafik kazası, alkol, sigara, obezite, silahla vurulma, vb. sebeplerle gerçekleşen ölümlerin nedeni temel olarak biyolojik değil davranışsaldır. Yazarlara göre bu yüzden tıp ve sosyal bilimleri tamamlayıcı disiplinler olarak görmek gerekir. Son tahlilde 20.yüzyıl itibari ile Amerikalıların önceki dönemlere göre hem daha uzun hem de daha iyi yaşadıklarını değerlendirmek mümkündür.

21.yüzyılda ise göstergeler değişmeye başlamış ve daha olumsuz bir tablo ortaya çıkmıştır. İlgili çerçevede özellikle Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların orta yaşta (45-54 yaş) ölüm oranındaki artışı dikkat çekicidir. Yazarlar kitapta bu menfi değişimin nedenlerini araştırır. İrdelemeleri neticesinde intihar oranlarındaki artışın ve alkol-opioid kullanımının yaygınlaşmasının aktarılan süreçteki önemli etkilerini keşfederler. Kuşkusuz ırk ve etnisite analizlerine girildiğinde başlıca yaşam istatistikleri Hispanik olmayan beyaz Amerikalılardan çok daha olumsuz tabloları işaret eden dezavantajlı gruplar mevcuttur. Ancak Hispanik olmayan beyaz Amerikalıları özel kılan değişim trendindeki aksi yönde harekettir. Diğer gruplar için iyileşme süreci bir şekilde devam ederken Hispanik olmayan beyaz Amerikalılar için işler tersine dönmüştür. Yazarlar aktarılan nedenle bu grubun ayrıntılı olarak değerlendirilmeye muhtaç olduğunu değerlendirir.

Araştırmacılara göre orta yaşlı beyaz Amerikalılar arasında yaygınlaşan intihar vakaları ve alkol-uyuşturucu kullanımı yukarıda aktarılan trend değişiminin başlıca tetikleyicisidir. Umutsuzluk ölümlerini salgın/enfeksiyon/virüs kaynaklı yaşam kayıplarından farklı kılan unsur

bireylerin bu ölümlerden şahsi olarak sorumlu olmasıdır. Kuşkusuz aktarılan üç tip umutsuzluk ölümü birbiri ile yakından ilişkilidir ve hepsi yaşam memnuniyetsizliğinin ve mutsuzluğun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Özellikle 2000’li yıllarda orta yaşlı beyaz Amerikalılar için işaret edilen üç ölüm tipinin pek çok eyalette arttığı tespit edilmiştir. 1999-2017 yılları arasındaki ölüm oranları irdelendiğinde en yüksek artış yaşanan eyaletlerin eğitim seviyesinin ulusal ortalamanın altında seyrettiği West Virginia, Kentucky, Arkansas ve Mississippi olduğu gözlemlenmiştir; oranın göze çarpan ölçüde düştüğü yegane eyaletler olan California, New York, New Jersey ve Illinois’de ise yüksek eğitim seviyesi dikkat çekmektedir.

Case ve Deaton, kitaplarının “Bir Savaş Alanının Anatomisi” başlıklı ikinci bölümünde bir önceki cümlede aktarılan tespitten yola çıkarak umutsuzluk ölümü riskinin üniversite mezunu olmayanlar için önemli ölçüde arttığını değerlendirirler. Örneğin, üniversite mezunu olmayan 45-54 yaş arası Kentuckyli beyazlar için umutsuzluk ölüm oranı 1995 yılında 100000 kişide 37 iken, 2015 yılında arasında 100000 kişide 137 olmuştur. Üniversite mezunları için ise ufak bir değişim gözlemlenmiştir. Benzer bir örüntünün tüm eyaletler için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Yazarlara göre Amerika’da kimin neden öldüğünü anlamak isteyen bir araştırmacı muhakkak eğitim meselesine odaklanmalıdır.

Kuşkusuz üniversite mezunları ile mezun olmayanlar arasında bir kazanç farkının her zaman olduğunu değerlendirmek mümkündür. 1970’lerin sonlarında üniversite mezunları, lise mezunlarından ortalama %40 daha fazla para kazanmakta iken 2000’li yıllarda bu oran %80’e çıkmıştır. Yazarlara göre teknolojik gelişmenin iş yaşamına yön vermesi daha nitelikli çalışanlara yönelik talebi arttırmaktadır. Böylelikle işgücü piyasasında üniversite mezunları daha fazla rağbet görür hale gelmekte ve lise mezunları arasında işsizlik artmaktadır.

Üniversite mezunları ile üniversite diplomasına sahip olmayanlar arasında sadece ekonomik hayatta değil tüm alanlarda giderek daha büyük bir ayrışma tecrübe edilmektedir. Araştırmacıların deyişiyle iş yaşamında, sosyal yaşamda, kamusal alanda ve hanede eğitim durumuna göre farklı dünyalar deneyimlenen heterojen bir toplumsal yapı oluşmuştur. İşaret edilen çerçevede gelişen meritroktik örgütlenme sadece eğitimlilere fırsat tanımak suretiyle düşük eğitilmiş pek çok nitelikli insanın toplumsal hiyerarşi içerisinde ilerlemesine olanak bırakmamaktadır. Diğer bir ifadeyle fırsat eşitliği ortadan kalkmış ve düşük eğitimliler için Amerika neredeyse yaşanmaz bir yer haline gelmiştir. 1990’lı yılların başından itibaren ölüm oranları üniversite mezunu olmayanlar için %25 artarken; üniversite mezunları için %40 düşmüştür. Yazarlar bu ayrışmanın başlıca sebebi olarak umutsuzluk ölümlerine dikkat çekmektedir. Ek olarak üniversite mezunu olmayanların sigara içme, obez olma, hipertansiyon problemi yaşama ve kısa

boylu olma ihtimalinin de üniversite mezunlarına göre daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Yazarlara göre emek kesiminin problemleri bir noktada hep acı üzerinden dolaylıdır ve umutsuzluk ölümlerini uyarır. Kuşkusuz acı kavramından sadece fiziksel acı anlaşılmalıdır. Reddedilme, dışlanma, kayıp gibi hususların yarattığı sosyal acılar da insanın yaşama tutunmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktalar dikkate alındığında düşük eğitilmiş Amerikalıların artan acılarını anlamak daha olanaklı hale gelir. Sosyal ve ekonomik yaşamdaki çözümler acıyı tetikleyerek emekçileri intihara ve bağımlılığa sürüklemektedir. Bahsedilen husus tüm Amerikalılar için geçerli olmasına rağmen orta yaşlı ve üniversite mezunu olmayan bireylerin bu problemleri daha keskin hissettiğini değerlendirmek mümkündür. Yazarlar yaptıkları araştırmada acı çektiğini söyleyen Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların yoğunlaştığı bölgelerde umutsuzluk ölümlerinin önemli ölçüde dikkat çektiğini saptamıştır.

2017 yılında 158000 Amerikalı umutsuzluk ölümleri nedeni ile hayatını yitirmiştir. Umutsuzluk ölümlerinin önemli bir bileşeni olan intiharlar literatürde Emile Durkheim'dan beri tartışılmaktadır. Durkheim eğitilmiş insanların -toplumun üyelerine anlamlı bir hayat sunamamasından kaynaklanan- intiharlara daha eğilimli olduğunu öne sürmüştür. Ona göre eğitim, intiharı engelleyen geleneksel inanç ve değerleri törpülemektedir. Oysaki günümüz Amerikan toplumunda durum bunun tam tersidir. Eğitim seviyesi düşük bireylerin kendini öldürmeye daha yatkın olduğu gözlemlenmektedir. 2017 yılında 47000 bin Amerikalı intihar etmiştir. Şüphesiz intihara giden yolun uyuşturucu ve alkol bağımlılığından geçtiğini değerlendirmek mümkündür. Pek çok kişi tecrübe ettikleri buhranlara dayanabilmek adına çeşitli bağımlılıklara sığınır. Ancak bu genellikle geçici bir çözümdür; bağımlıların intihara daha meyilli oldukları gözden kaçırılmamalıdır.

2000'li yıllarda intihar oranlarının dünya genelinde düştüğü gözlemlenmiştir. Hispanik olmayan beyaz Amerikalılar için ise durum tam tersidir; intihar oranları 1990'ların sonundan itibaren tüm yaş grupları için artmaktadır. Kadınların intihar eğilimleri erkeklere göre daha düşüktür. Yazarlara göre bu kısmen kadınların daha etkisiz ölüm araçları seçmelerinden kısmen de erkeklere nispetle sosyal soyutlanmaya daha az yatkın olmalarından kaynaklanmaktadır. Ek olarak araştırmacılar Amerika Birleşik Devletleri'nde bir intihar kuşağının varlığından bahseder. Bu kuşak güneyde Arizona'dan kuzeyde Alaska'ya kadar Rocky dağları boyunca uzanır. Bu bölgedeki eyaletlerde nüfus yoğunluğu çok düşüktür. Ek olarak düşük nüfus yoğunluğunun gözlemlendiği bölgelerde ateşli silah sayısının yüksekliği de dikkat çekicidir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu eyaletlerde ise intihar oranlarının düşük olduğu gözlemlenir.

Eğitim ile intihar arasındaki ilişkinin dikkat çekici diğer bir yönü Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların deneyimlediği kuşaklar arası farklılıklardır. 1945 yılı doğumlulardan üniversite mezunu olanlar ile olmayanların intihar eğilimleri arasında kayda değer bir fark yokken; 1970 doğumlular arasında yıllar geçtikçe büyük bir ayrışma deneyimlenmektedir. Alkol kullanım istatistikleri incelendiğinde ise yine eğitim seviyesinin önem arz ettiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek eğitimlilerin içki içme eğilimi daha fazladır. Ancak dikkat çekici husus asıl zararlı olan dipsomani (aşırı miktarda alkol içme atağı) eğiliminin düşük eğitimliler arasında daha yüksek olmasıdır. Aşırı dozda uyuşturucu kullanımı nedeniyle gerçekleşen can kayıpları için de benzer bir tespit geçerlidir. Bu şekilde yaşamını yitiren insanların %90'ı üniversite mezunu değildir.

Yazarlar umutsuzluk ölümlerine ilişkin göstergeleri paylaştıktan sonra ölümlerin ekonomik nedenlerini araştırmaya girişirler. Bu tip bir arayış içerisinde akla öncelikli olarak gelen nedenler yoksulluk, gelir eşitsizliği ve 2008 yılında başlayan resesyondur. Ancak yazarlar bu noktada bir şerh düşerler. Onlara göre bu hususlar çok önemli olmakla ve süreci etkilemekle birlikte umutsuzluk ölümlerindeki hızlı artışın asıl nedeni değildir. Yoksulluk göstergelerinde umutsuzluk ölümlerindeki artışı açıklayacak ölçüde bir yükseliş yoktur. 1990-2017 yılları arasında üniversite mezunu olmayan Amerikalılar içinde yoksul Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların sayısı yoksul Afro-Amerikalıların yarısından azdır. 2013 yılına kadar Afro-Amerikalıların neredeyse umutsuzluk ölümü salgınından azade kaldığı düşünüldüğünde yoksulluğun süreçte pek de öncü bir rol oynamadığı değerlendirilebilir. Yazarların deyişiyle “ölüm fazlasıyla beyazdır”. 1980'lerin başından 2008 resesyona kadar geçen sürede orta yaşlı beyazlar arasında yoksulluk oranı sabitken umutsuzluk ölümleri her sene artmıştır. Gelir eşitsizliği için de benzer bir değerlendirme yapmak mümkündür. 1970'lerden beri Amerika'da gelir eşitsizliği artmasına rağmen ölüm oranları düşmektedir. Oysaki 1990'dan sonra daha az eğitilmiş kesim arasında umutsuzluk ölümlerinde bir artış yaşanmaktadır. Örneğin New York ve California eşitsizliğin en derin tecrübe edildiği eyaletler olmasına rağmen en düşük ölüm oranına sahip bölgeler arasında yer almaktadır. Yoksulluk ve eşitsizlik gibi 2008 resesyununun da umutsuzluk ölümlerinin temel nedeni olmadığını değerlendirmek mümkündür. Yazarlar bu ölüm tipine ilişkin yükseliş trendinin 1990'lardan itibaren başladığını ve krizin herhangi bir ayrık etkisinin gözlemlenmediğini işaret etmektedir. Elbette kriz, işsizlik ve bağımlılık arasında ilişkiler vardır; ancak yazarlara göre iş sahibi olmak tek başına umutsuzluk ölümlerine sürüklenmeyi önlemez; bu nedenle meseleye daha geniş bir perspektiften bakılmalıdır.

Yazarlar aktarılan ayrışmaların altında yatan temel etkenin eğitim olduğunu değerlendirir. Üniversite mezunu olup olmamak kimin daha iyi bir hayat yaşayacağına asıl belirleyicisidir. Sağlık problemleri ve umutsuzluk

ölümleri esasen daha az eğitilmişlerin meselesidir. Düşük eğitim düzeyine sahip bireyler ücretler, işgücüne katılım, uygun pozisyonlar ve yükselme şansı bakımından dezavantajlı pozisyonlardır. Ek olarak, düşük eğitilmiş bireylerin emek piyasasında tecrübe ettiği menfi durumun sadece ekonomik çıktılara yansımadağı değerlendirilmelidir. İş sadece kazanç sağladığı için önem arz etmez; asıl işlevi hayata anlam katmaktır. Aile, evlilik, çocuk yetiştirme gibi kurumları besler. İyi eğitilmiş bireyler kaliteli okulların, nitelikli işlerin ve eğlencenin yoğunlaştığı kentlerde toplanırken; düşük eğitilmiş insanların madunlaşarak çürüyen toplumlarda, küçük yerleşkelerde ve kırsalda yerliyuftulaştığı gözlemlenmektedir.

Amerikan'ın yakın tarihine bakıldığında 1970'li yıllardan itibaren büyüme trendinin daha düşük seyrettiği ve eşitsizliklerin arttığı gözlemlenmektedir. Ekonomik büyüme yavaşladıkça bölüşüm problemleri su yüzüne çıkmış; beyaz işçi sınıfının yaşam koşulları giderek kötüleşmiştir. Bu dönüşümle birlikte piyasa yalnızca yüksek eğitilmişleri ödüllendiren bir yapıya bürünmüş; ekonomi sıfır toplamı bir oyun gibi algılanmaya başlanmıştır. Faktör bazında milli gelir paylaşımı incelendiğinde aktarılan tablo daha da netleşmektedir. 1970'den beri ücretlerin milli gelir içerisindeki payı %67'den %60'a düşmüştür. Bu değişimi milli gelir büyümesinin getirilerinin sermaye sınıfına aktığı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Hanehalkları arasında gelir eşitsizliği artmış; ekonomideki üretkenlik artışı beraberinde ücretlerde aynı düzeyde bir yükseliş getirmemiştir. 1979-2018 yılları arasında üretkenlik %70 artarken, saatlik ücret sadece %12 artmıştır. Oysaki 1979 yılına kadar üretkenlik ve işçi kazanımları birlikte yükselmiştir. Bu tarih deneyimlenen ayrışmanın miladı olarak kabul edilebilir.

1980-2000 yılları arasında üniversite mezunlarının lise mezunlarına nispetle elde ettikleri ek kazanç iki katına çıkmıştır. Yazarlara göre 1980 sonrasında yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler ile düşük eğitilmiş bireyler arasındaki farklılaşmanın temel nedeni üretimin karmaşık teknolojilere bağımlı hale gelmesidir. Bu tip bir ortamda eğitim ve bilişsel yetenekler daha kıymetli hale gelmiş; geleneksel üretim yöntemleri ve ihtiyaç duyulan emekçi profili mutasyona uğramıştır. İşaret edilen dönüşüm şüphesiz tüm dünya için geçerlidir; ancak diğer hiçbir ülkede Amerika'daki kadar köklü bir ayrışma deneyimlenmediği de gözden kaçırılmamalıdır.

İlgili çerçevede bireylerin eğitim hizmetlerine yönelik tutumu da dikkat çekmektedir. Emek talebinde gözlemlenen dönüşüme rağmen daha fazla eğitim alma yönünde bir eğilim gelişmemiştir. 1996-2007 yılları arasında üniversite eğitimi alan genç yetişkinlerin oranı değişmemiş; 2008-2017 yılları arasında ise ancak sınırlı bir şekilde (%6) artmıştır. Daha fazla kazanç vadetmesine rağmen gençlerin eğitime yönelmemesi kapitalist sistemde aksayan bir şeyler olduğunun göstergesidir. Bu aksama neticesinde üniversite eğitimi alanlar ile almayanlar arasındaki fark giderek daha da açılmaktadır.

Gözlemlenen bu ayrışma sadece üniversite mezunlarının artan kazançlarından kaynaklanmamaktadır; ek olarak üniversite mezunu olmayan bireylerin kazançları da azalmaktadır. Üniversite mezunu olmayan beyaz erkekler için medyan ücretteki ortalama büyüme 1979-2007 yılları arasında yıllık %-0.2'dir.

Emek piyasasındaki dönüşümü iktisadi örgütlenmenin evrimi çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. 2.Dünya Savaşı sonrasında benimsenen refah devleti yaklaşımı ve deneyimlenen kalkınma süreci tüm dünyada emek kesimini kuvvetlendirmiştir. İmalat sanayinin yükselişi ve sendikal faaliyetlerin artışı çalışanlara daha avantajlı pozisyonlar, daha kuvvetli haklar ve daha iyi yaşam biçimleri sunmuştur. Amerika'da 1950'li yıllarda işgücündekilerin %33'ü sendika üyesi haline gelmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde birikim rejimi farklılaşmış, teknolojik dönüşüm ivmelenmiş ve imalat sanayi güç kaybetmiştir. Geçen yıllar içerisinde sendikaların gücünün törpülenmesi çalışan kesimin edinimlerine ket vurmuştur. 2018'de işgücü içerisinde sendikalı olanların oranı %10.5'e inmiştir. İmalat sanayi işleri yok oldukça ve taşeronluk müessesesi yaygınlaştıkça çalışanlar arzu etmedikleri pozisyonlara kaymak zorunda kalmış; işveren ve işçi arasındaki bağlar kopmuştur. Aktarılan dönüşümde deneyimlenen kayıplar düşük eğitimli işçiler tarafından çok daha derinden hissedilmiştir.

Düşük eğitimlilerin daha az çalışma olanağı bulması ve balsa dahi daha niteliksiz işlerde istihdam edilmesi iş yaşamının yanında hane yaşamına da sekte vurmuştur. Düşük ve yüksek eğitimliler arasındaki fark sadece emek piyasasında artmamıştır; ek olarak evlilik, çocuk yetiştirme, din, sosyal aktiviteler ve topluma katılım hususlarında da eğitim seviyesinin yarattığı ayrışma artmaktadır. Bu nedenle tek başına reel gelire odaklanmak indirgeyici bir yaklaşımdır; umutsuzluk ölümlerine giden yolu çözümlenmek için daha geniş bir perspektife ihtiyaç vardır. Düşük eğitimli beyazların evlilik oranı giderek düşmekte ve evlilik birliği dışında dünyaya gelen çocuk sayısı artmaktadır. İşçiler arasında birlikler çerçevesinde deneyimlenen dayanışmanın çözülmesi düşük eğitimli beyazların sosyal yaşamlarını sekteye uğratmış; ek olarak dinsel bağların zayıflaması hasebiyle bu tip organizasyonlar aracılığıyla elde edilen destek ve katkılar ortadan kalkmıştır. Yazarlara göre ailenin, toplumun ve dinin çöküşü umutsuzluk ölümleri üzerinde ücretlerdeki düşüşten daha büyük bir etkiye sahiptir. Aktarılan unsurlar toplulaştığında geleneksel işçi sınıfı yaşamı yerle bir olmuştur.

Yazarlar kitabın son bölümünde kapitalizmin neden sürekli başarısız olduğunu araştırır. İlk bölümlerde aktarılan tespitlerden sonra sıra nedenlere gelmiştir. Akıllarında yanıt aranan bazı sorular vardır: Neden düşük eğitimli beyazlar aktarılan sıkıntılardan muzdariptir? Neden sınıflar arası farklar her geçen gün daha da artmaktadır? Yazarlar işaret edilen problemlerin önde

gelen nedenlerinden birinin Amerikan sağlık hizmetleri sistemi olduğunu değerlendirir. Sağlık hizmetleri sisteminin maliyeti çok yüksektir. Bu maliyetler nedeni ile ücretler düşmekte, nitelikli işlerin sayısı azalmakta, eğitim-altyapı yatırımları-hizmetleri aksamakta ve federal-yerel hükümetler tarafından sağlanan kamusal mallar ve hizmetler için fon sağlanamamaktadır. Küreselleşme ve otomasyon nedeni ile tehdit altında olan işçi sınıfının refah kayıpları sağlık sisteminin sürekli yükselen maliyetleri nedeni ile daha da köklüleşmektedir. Yazarlar sağlık sisteminin maliyetlerini ekonomiye metastaz yapan bir kanser olarak nitелеmektedir.

Sağlık hizmetleri dünyanın her yerinde pahalıdır ve kamu kaynaklarının sağlık sistemi aracılığıyla vatandaşların refahını yükseltmek amacı ile hüsnüniyet çerçevesinde harcanmasında bir sakınca yoktur. Ancak maalesef Amerika'da gerçekleşen bu değerildir. Yüksek sağlık harcamaları vatandaşlara refah getirmeyen yalnızca şirketleri büyüten ve daha karlı kılan bir yapıya hizmet eder duruma gelmiştir. Amerika'da gayrisafı milli hasılanın %18'i sağlık hizmetlerine harcanmaktadır. Bu fon aktarımı nedeniyle artan kesintiler ücretlerin düşmesine ve sağlık endüstrisinin olması gerekenden daha fazla genişlemesine yol açmaktadır. İşverenlerce sağlanan sağlık sigortası nedeniyle düşük eğitilmişler için iş seçenekleri azalmaktadır. Yazarlara göre sağlık hizmetlerinden taviz vermeden bu harcamaların üçte birini kesmek mümkündür.

Amerikan sağlık sistemindeki fahiş harcamaların yüksek fiyatlardan ve sağlık hizmeti sağlayıcılarına ödenen yüksek ücretlerden kaynaklandığı görülmektedir. OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında özellikle yüksek doktor ücretleri dikkat çekmektedir. Benzer şekilde hemşire ücretleri, tedavi ve operasyon maliyetleri de karşılaştırmalı olarak oldukça yüksektir. İlaç fiyatlarının da (3 kat) emsal ülkelere farkı dikkat çeker. İlaç şirketleri ise ilaçların Amerika'da geliştirdiğini ve bunun maliyetlere yansıdığını belirterek bu durumu meşru kılmaya çalışmaktadır. Oysaki araştırmalar göstermektedir ki ilaç Ar-Ge araştırmasını önemli ölçüde kamu kesimi finanse etmektedir; özel firmalar bütçelerinin önemli bir kısmını pazarlama faaliyetleri için harcamaktadır. Ek olarak, eskiden doktorlar tarafından yönetilen hastaneler şirket yöneticilerinin eline geçmiş karlılık odaklı bir işletme mantığı ile hizmet vermeye başlamıştır. Yazarlara göre işaret edilen çerçevede sağlık hizmetleri piyasasının serbest bir piyasa olarak işleme olanaklı değerildir. Bu nedenle sağlık piyasasında düzenleme şarttır.

Şüphesiz sağlık hizmetleri sistemi tecrübe edilen sıkıntuların tek nedeni değerildir; modern kapitalizme ilişkin diğer bazı unsurlar da deneyimlenen umutsuzluğu derinleştirmektedir. Tröst karşıtı yasaların işlevsizliği nedeniyle şirketlerin piyasa gücü artmakta; bu güç hem çalışanları hem de tüketicileri sömürmek için kullanılmaktadır. Firmaların konsolide olması reel geliri işçilerden/tüketicilerden yöneticilere/sermaye sahiplerine dağıtan bir sistem

gelişmesine neden olmuştur. Ancak yazarlar yine de kapitalizme mutlak şekilde karşı olmadıklarını; son tahlilde rekabet ve serbest piyasanın gücüne inandıklarını belirtirler. Diğer taraftan varılan noktada Amerikalı emekçilerin piyasadan fayda görmedikleri de bir gerçektir. Yazarlara göre bu problemi ortadan kaldırmak için bir kısım piyasaların gerçekten serbest-rekabetçi hale getirilmesi gerekmektedir; bazı durumlarda ise devlet müdahalesi elzemdir. Emekçileri yoksulluğa mahkum eden yukarı yönlü yeniden dağıtım mekanizmasını yıkmak ancak bu şekilde olanaklı hale gelir. Öncelikli olarak yapılması gereken kaynakların yoksullardan varsıllara yeniden dağıtımının önlenmesidir. Bunun nasıl gerçekleştirileceği ise soru işaretidir. Şirketlerin hükmettiği bir kongrede işverenlerin karlılıklarını azaltacak bu tip düzenlemelerin kabul görmesi oldukça zordur.

Son tahlilde araştırmacılara göre umutsuzluk ölümlerini azaltmak için bir şekilde eğitim seviyesi düşük Amerikalıların ücretlerindeki azalış durdurulmalı/tersine çevrilmelidir. Bunun için çeşitli politika önerileri geliştirmişlerdir: İlaç ve sağlık hizmetleri piyasası düzenleyici bir kuruluş tarafından kontrol edilmelidir, genel sağlık sigortası sistemi işlevsel hale getirilmelidir, çalışanların şirketlerde temsili sağlanmalıdır, taşeron uygulamaları ve esnek çalışma koşulları hususlarında düzenlemeler yapılarak sendikal güçlerini yitiren emekçilerin hakları korunmalıdır, tröst ve kartel karşıtı düzenlemeler daha etkili şekilde uygulanmalıdır, emek piyasasında işverenlerin monopsoni yaratması engellenmelidir, iş yaratımına odaklanmalıdır, asgari ücrette ılımlı bir artışa gidilmelidir, şirketlerin-ticari örgütlenmelerin lobi faaliyetlerine engel olunmalıdır, eğitim sisteminde reform yapılmalı ve mesleki eğitime ağırlık verilmelidir.

Bunları başarmak için öncelikli olarak zengin azınlığı daha da zenginleştirme uğraşı bir kenara bırakılmalıdır. Case ve Deaton'ın perspektifinden daha iyi düzenlenen ve denetlenen bir kapitalizm çerçevesinde bahsedilen reformları hayata geçirmek olanaklıdır.

Kitabın genel savları toplulaştırıldığında geleneksel işçi sınıfı dinamiklerindeki dönüşümün toplumsal refah, dayanışma ve barış üzerindeki menfi yansımalarının tartışıldığını değerlendirmek mümkündür. Ancak yazarların tespitlerinin çok da özgün olduğunu söylemek maalesef güç gözükmektedir. Bu meselelerin pek çoğu farklı araştırmacılar tarafından daha önceki tarihlerde detaylı olarak irdelenmiştir. Özellikle Richard Sennett'in eserleri incelendiğinde bahsedilen dönüşümü oldukça açık bir biçimde işaret ettiği gözlemlenmektedir.

Sennett ve Cobb 1972 yılında yayınladıkları “Sınıfın Gizli Yaraları (1972)” adlı kitapta sendikaların güçlü, piyasaların nispeten istikrarlı olduğu bir dönemde işçi sınıfının statü kaygısı nedeni ile deneyimlediği tatminsizlikleri araştırmıştır. Yazarlar araştırma sonucunda çalışanların mutsuzluklarını evlatlarının sınıf atlayacakları hayali ile baskıladıklarını

gözlemlemiştir. Sennett 1998 yılında yayınlanan “Karakter Aşınması (1998)” adlı kitabında ise teknolojik gelişim ile evrilen iş dünyası içinde kaybolan insanın hikayesinin peşine düşmüş ve yeni kapitalizmin dinamiklerini irdelemiştir. Sennett’in nihai vargısı esnek iktidar rejimlerinin rutinleri kırarak aidiyeti törpülediği ve çalışanların karakterlerini aşındırdığı yönündedir; ona göre “iyi bir işin nitelikleriyle iyi bir karakterin nitelikleri artık örtüş(memektedir) (Sennett, 2017: 21)”. İki kitap arasında geçen 26 yıl bir baba-oğulun farklı umutsuzluk hikayeleri yaşamasına neden olmuştur. Hikayeler farklılaşmış; işçi sınıfının deneyimlediği sorunsalın odağı mavi yakalı emekçilerin statü kaygısından yeni nesil emekçilerin karakter aşınmasına kaymıştır. Kanımızca Case ve Deaton’ın araştırdığı günümüz umutsuzluk ölümlerinin tetikleyicisi olarak işaret edilen karakter aşınmasını değerlendirmek mümkündür.

Kuşkusuz Case ve Deaton çalışmasının odağında Hispanik olmayan beyaz Amerikalıların yer alması ve Sennett’in karakter aşınması araştırmasının geleneksel işçi sınıfını sınırlarının ötesini imlemesi hasebiyle çalışmalar arasında karşılaştırma yapmak hususunda tereddütler olabilir. Ancak kanımızca bu tip bir karşılaştırmaya girişmek hatalı bir yaklaşım değildir. Çünkü umutsuzluğa ilişkin problemlerin kökeninde - ezilenlerin/mutsuzların/umutsuzların hangi sınıf içerisinde betimlendiklerinden bağımsız ve ulustan/etnisiteden/ırktan azade şekilde-neoliberal politikalar ve yeni kapitalist iktisadi örgütlenme yer almaktadır. Ünlü iktisatçı Raj Chetty ve arkadaşlarının “Opportunity Insights⁴” adlı projelerinde ulaştıkları sonuçlar bu vargının delili olarak yorumlanabilir.

Chetty ve arkadaşları Amerikan rüyasını tüm insanlara geldikleri yerden bağımsız olarak (ırk, coğrafya, aile, eğitim-kültür mirası, sınıf, vb.) toplumda daha yukarılara tırmanma fırsatı sunan bir mekanizma olarak betimlemektedir. Basit bir deyişle Amerikan rüyası onlara göre bir sınıf atlama ihtimalidir. Chetty ve arkadaşları bu olasılığın 1970’lerden itibaren oldukça azaldığını gözlemlemiştir. Chetty çalışmasının “Ulusal trendler” başlığı altında yanıt aranan temel soru şudur: “Çocukların üst sınıfa yükselme şansı zamanla nasıl değişti?”. Araştırma sonuçları Amerikan rüyasının solduğunu göstermektedir. 1940’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde doğan çocukların %90’dan fazlası ailelerinden daha fazla gelir elde ederken; bunu başaran çocuk sayısı günümüzde %50’lilere inmiştir. Chetty yukarı yönlü gelir hareketliliği oranlarının geçen yarım yüzyılda keskin bir şekilde düşmesine neden olan etkenin büyümenin adaletsiz bölüşümü olduğunu söyler. Ona göre aynı düzeyde ekonomik büyümenin eşit biçimde tahsis edilmesi halinde yukarı yönlü hareketlilikteki azalmanın üçte ikisi bertaraf edebilir.

---

⁴ <https://opportunityinsights.org>

Aktarılan değerlendirmeler ışığında Case ve Deaton'ın, Sennett'in ve Chetty'nin vargılarının bir noktada kesiştiğini yorumlamak olanaklıdır. Tüm araştırmacılar değişen bölüşüm dinamiklerini problemin kökenine yerleştirmekte ve emekçilerin dezavantajlı pozisyonlarını bu minvalde mütalaa etmektedir. Son tahlilde deneyimlenen buhrandan kurtulmak için yerleşik iktisat kuramı çerçevesinde ötelenen bölüşüm odaklı analiz araçlarının geri çağırılması gerektiğini değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

- Can, C. (2005). “Opioid Analjezikler”. *Türkiye Klinikleri Dabılı Tıp Bilimleri Dergisi*, 1(9):15-23.
- Case, A. ve Deaton, A. (2020). *Deaths of Despair and the Future of Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Deaton, A. (2013). *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. Princeton University Press, Princeton.
- Sennett, R. (1998). *The Corrosion of Character*. W.W. Norton, New York.
- Sennett, R. (2017). *Karakter Aşınması*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R. ve Cobb, J. (1972). *The Hidden Injuries of Class*. Knopf, New York.

YAZARLAR HAKKINDA

Berfu BOYRAZ; Lisans: Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü (2012-2017), Yüksek Lisans: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD (2017-2019), Doktora: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD. (2020-Devam ediyor).
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5852-3806>
E-mail: Berfboyrazz@gmail.com

Damla AYOĞLU DUMAN; Dr. Öğretim Üyesi, Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi bölümünde tamamladıktan sonra yüksek lisans ve doktora Paris1- Pantheon- Sorbonne üniversitesinde yapmıştır. Akdeniz Üniversitesi İİBF İktisat bölümünde İktisat Tarihi üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0256-9025>
E-mail: ayoglu@akdeniz.edu.tr

Dündar Murat DEMİRÖZ; Dündar Murat Demiröz is a Professor at İstanbul University's Economics Department. He received his Ph.D. degree in Economics from İstanbul University in 2004. His research interests include international economics, business cycle, economic development.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1783-9905>
E-mail: dundar.demiroz@istanbul.edu.tr

Elif BİLGİNOĞLU; doktoraasını Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Başlıca ilgi alanları arasında örgütsel davranış ve yönetim yer almaktadır.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1481-0170>
E-mail: elifb@ada.net.tr

Erdem SEÇİLMİŞ; Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü ve Çankaya Üniversitesi Burslu Hukuk Bölümü'nde tamamlayan Erdem Seçilmiş Hacettepe Üniversitesi Maliye Bölümü'nde doçent olarak çalışmaktadır. Kaliforniya Üniversitesi İktisat Bölümü'nde doktora ve doktora sonrası aşamalarda görev yapan Seçilmiş'in çalışma alanları arasında vergileme iktisadi, deneysel iktisat ve davranışsal iktisat yer almaktadır.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5331-8122>
E-mail: ies@hacettepe.edu.tr

Furkan BÖRÜ; Furkan Börü is an expert at Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. He received his Ph.D. degree in Economics from İstanbul

University in 2017. His research interests business cycle, economic development, and economic growth.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9239-1341>

E-mail: Furkan.BORU@vakifbank.com.tr, furkanboru@gmail.com

Huriye ALKIN; Lisans eğitimini 2007-2012 yılları arasında Anadolu Üniversitesi İngilizce İktisat bölümünde tamamlamış bulunmaktadır. Yüksek lisansı, 2015 yılında Akdeniz Üniversitesi'nde bitirmiş olup doktora eğitimini bu üniversitede devam ettirmektedir. Aynı zamanda Akdeniz Üniversitesi'nde araştırma görevliliği yapmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6328-3381>

E-mail: huriyealkin@akdeniz.edu.tr

Kemal Dinçer DİNGEÇ; Kemal Dinçer Dinceç is an Assistant Professor at Gebze Technical University's Industrial Engineering Department. He was previously a post-doc in the H. Milton Stewart School of Industrial and Systems Engineering at the Georgia Institute of Technology, Atlanta, GA, US. He received his Ph.D. degree in Industrial Engineering from Boğaziçi University in 2013. His research interests include stochastic models in manufacturing and finance, Monte Carlo simulation, variance reduction methods, and time series analysis.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5216-4651>

E-mail: kdingec@gtu.edu.tr

Ömer YALÇINKAYA; Doç. Dr., 2015 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Doktora eğitimini tamamladı. 2018 yılında makro iktisat alanında Doçent unvanını aldı. 2015 yılından bu yana Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ekonomik büyüme, gelişme ekonomisi, enflasyon, istihdam vb. konularda çalışmaları bulunmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1210-2405>

E-mail: omeryalcinkaya84@hotmail.com

Şekip YAZGAN; Dr. Öğretim Üyesi, Adana Doğumludur. Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü'nde lisans, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını eğitimlerini tamamlayarak Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'ndan doktora derecesini almıştır. Akademik çalışmalarını Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF İktisat Bölümünde sürdürmektedir.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1006-668X>

E-mail: syazgan@agri.edu.tr

Uğur YOZGAT; Yönetim ve Organizasyon alanında profesördür ve Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı olarak görev yapmaktadır. İlgi alanları arasında stratejik yönetim, bilgi sistemleri yönetimi, bilgi yönetimi, iletişim, müşteri ilişkileri yönetimi ve karar verme yer almaktadır. Ulusal, uluslararası ve SSCI dergilerinde yayınlanmış birçok makalesi yanında ulusal ve uluslararası konferanslarda yayınlanmış birçok bildirisine sahiptir. Ulusal ve uluslararası dergi ve kongrelerin danışma kurulunda yer almaktadır. 2013 yılında Türkiye Sosyal Bilimler Akademisi tarafından editörlüğünü yaptığı Tercüme Kitabı ödüle layık görülmüştür. Birçok konferansta da en iyi bildiri ödülü almıştır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9893-3551>

E-mail: ugur.yozgat@nisantasi.edu.tr

YAZARLARA DUYURU

Giriş

Dergi orijinal ampirik ve ampirik olmayan araştırmaya dayalı makalelere, literatür taramalarına, özel sayılar için yazılmış çalışmalara, konferans notlarına, vaka çalışmaları ve kitap özetlerine yer vermektedir. Özel sayılara katkı veren yazarlar ilgili sayıya makale gönderdiklerini belirtmelidir.

Makale sunumu için kontrol listesi

Makalenizi sunarken aşağıdakilerin olduğuna emin olun:

- Birden fazla yazar varsa bir tanesi iletişim kurulacak yazar olarak belirtilmeli ve bu yazarın e-posta ve posta adresi bulunmalıdır.
- Makalenin:
  - anahtar kelimeleri olmalıdır,
  - tüm şekil vb.nin başlıkları olmalıdır,
  - tüm tablolarının başlık, tanım ve dipnotları olmalıdır,
  - tüm tablo ve şekillerinde renk önemliyse belirtilmelidir.
- Diğer önemli noktalar:
  - makalenin dil ve gramer kontrolü yapılmalıdır,
  - tüm atıflar Kaynakçada yer almalı, Kaynakçada yer alan her kaynağa metin içerisinde atıf verilmelidir,
  - fikri mülkiyet ihlali olmaması için gereken tüm durumlarda tüm izinlerin alınmış olması gereklidir,
  - çıkar çatışmasının varlığı veya yokluğu mutlaka belirtilmelidir,
  - Dergi'nin ihtiyaç duyması halinde bir hakem listesi verilmelidir.

Başlamadan Önce

Yayın Etik Kuralları

Yazarlık

Makale metninde listelenen tüm yazarlar, deneysel tasarıma ve uygulanmasına ya da verilerin analizi ve yorumlanmasına önemli katkıda bulunmuş olmalıdır. Yazarların tümü, makale metninin taslağında ve gözden geçirme safhalarından herhangi birinde yer almış olmalı ve nihai versiyonu okumuş ve onaylamış olmalıdır. Makale metninin yazılmasına büyük katkıda bulunan herkes yazar olarak listelenmelidir (örn. "birinin yerine yazma" Dergi tarafından yasaklanmıştır). Deneye ya da makalenin yazımına daha az oranda katkıda bulunan diğer kişilere teşekkür bölümünde yer

verilmelidir. Makale metninin ilk hali sunulduktan sonra yazımında yapılan herhangi bir değişikliğin (yazarın yazım düzeni de dahil olmak üzere) tüm yazarlar tarafından yazılı olarak onaylanması gerekir.

Yazarlık ve “Şemsiye” Grupları

Çok sayıda büyük ölçekli işbirliği çalışmaları, tüm katılımcıları temsil eden bir grup adı altında organize edilmektedir. Tüm makale metinlerinde en az bir kişi yazar olarak adlandırılmış olmalıdır. Verilere kaynaklık eden şemsiye grubuna teşekkür etmek isteyen yazarlar öncelikle makalenin yazarını/yazarlarını listelemeli ve bunu 'GRUP ADINA' şeklinde sürdürmelidir. Gerekirse, katılımcıların isimleri Teşekkür bölümünde listelenebilir.

Orijinallik

Makale metninizi dergiye göndermeniz onun orijinal bir makale ve yayınlanmamış bir eser olduğu ve başka herhangi bir yerde incelenmemekte olduğu anlamına gelmektedir. Yazarın kendi eserinin çoğaltılması da dahil olmak üzere uygun bir atıf yapılmadan kısmen veya tamamen yapılan intihal, dergi tarafından tolare edilmez. Dergiye sunulan makale metinleri, özgünlük açısından intihal karşıtı yazılım kullanarak kontrol edilmektedir.

Çıkar Çatışmaları

Gönderim noktasında her bir yazar, rapor edilen çalışmada, sonuçlarda, yansımalarda ya da belirtilen görüşlerde dolaylı veya dolaysız herhangi mali çıkar veya bağlantıları veya ilgili yazarlara ya da ilişkili bölümlere ya da kuruluşlara, kişisel ilişkilere ya da doğrudan akademik rekabete yönelik ilgili ticari kaynaklar veya diğer finansman kaynakları dahil olmak üzere yanlılık sorusunu doğurabilecek diğer durumları açığa vurmalıdır . Çatışan çıkar veya bağlantıyı bildirmeniz gerekip gerekmediğini değerlendirirken lütfen şu çıkar çatışması testini değerlendirmeye alın: Sizi ya da yardımcı yazarlarınızdan herhangi birini utandıracak yayınlanmasından sonra ortaya çıkacak ve bildirmediğiniz herhangi bir düzenleme var mı?

Makalenin yayınlanması halinde, ilgili Çıkar Çatışması bilgisi yayınlanmış bir bildirideki bir ifade ile bildirilecektir.

Çıkar Beyanı

Tüm yazarlar, çalışmalarını uygunsuz şekilde etkileyebilecek (önyargılı) diğer kişi veya kuruluşlarla olan finansal ve kişisel ilişkilerini net olarak açıklamalıdır. Potansiyel çıkar çatışması örnekleri olarak istihdam, danışmanlıklar, hisse senedi sahipliği, hizmet karşılığı ödenen ücretler, ücretli bilirkişi tanıklığı, patent başvuruları / kayıtları, hibe ya da diğer fon kaynakları sayılabilir. Yazarlar, herhangi bir çıkarını başlık sayfası dosyasındaki çıkar beyanı özetinde açığa vurmak zorundadır. Şayet beyan

edecek bir çıkar yoksa lütfen şu şekilde belirtin: 'Çıkar beyanları: Yok'. Makalenin kabul edilmesi durumunda, bu özet beyan nihai olarak yayınlanacaktır.

Başvuru Beyanı ve Teyit

Bir makalenin sunulması, söz konusu eserin daha önce yayınlanmadığını (bir özet, yayınlanmış bir ders notu veya akademik tez hariç), başka bir yerde yayınlanmak üzere incelenmemekte olduğu, yayınlanmasının tüm yazarlar tarafından onaylandığını, ayrıca yürütüldüğü yerde sorumlu makamlar tarafından çalışmanın zımnı veya açıkça teyit edildiği, neticede şayet kabul edilirse, telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan elektronik ortamda da dâhil olmak üzere, aynı içerik ve formatta, İngilizce veya başka bir dilde yayınlanmayacağı anlamına gelmektedir Özgünlüğünü doğrulamak için makaleniz özgünlük algılama hizmeti Crossref Benzerlik Denetimi ve / veya Turnitin gibi yazılım kullanılarak kontrol edilebilir.

Dergi yayın kurulu, intihal politikası açısından aşağıdaki kuralları benimsemiştir:

- Benzerlik oranı % 20'den fazla olan makaleler reddedilir. Bu gibi durumlarda, yazar(lar)dan makaleyi üç hafta içinde yeniden gözden geçirmesi istenecektir.
- Sadece benzerlik oranı % 20 ve altındaki makaleler inceleme sürecine alınır.
- Yukarıda belirtilen kurallar, Dergi'ye makale yükleyen tüm yazarlar tarafından kabul edilmiş demektir.

Kapsayıcı Dil Kullanımı

Kapsayıcı dil, çeşitliliği kabul etmek, tüm insanlara saygı göstermek, farklılıklara duyarlı olmak ve eşit fırsatları teşvik etmek demektir. Makaleler, herhangi bir okuyucunun inançları veya vecibeleri hakkında hiçbir varsayımda bulunmamalı, bir bireyin ırk, cinsiyet, kültür veya başka herhangi bir özellik nedeniyle diğerine üstün olduğu manasına gelebilecek hiçbir şey içermemeli, neticede kapsayıcı bir dil kullanılmalıdır. Yazarlar, örneğin cinsiyet ayrımcılığı içerebilecek “bay” veya “bayan” ifadeleri yerine “bay/bayan” ifadesi şeklinde kullanarak (İng. 'he" or “she', 'his" or “her' yerine 'he or she', 'his/her'); ayrıca cinsiyete ilişkin önyargı ve klişe algılar içermeyen meslek ve mensubiyet (İng.' 'chairman' yerine 'chairperson'; 'stewardess' yerine 'flight attendant') “bilim adamı” yerine “bilim insanı” gibi ifadeleri kullanmak durumundadır.

Yazarlığa Dair Değişiklikler

Yazarların, makalelerini göndermeden önce yazarların listesini ve sırasını dikkatlice göz önünde bulundurmaları ve orijinal başvuru sırasında yazarların kesin listesini sunmaları beklenir. Yazar listesindeki yazar adlarının eklenmesi, çıkarılması veya yeniden düzenlenmesi, yalnızca makale kabul edilmeden önce ve sadece Dergi Editörü tarafından onaylanması durumunda yapılmalıdır. Böyle bir değişiklik talep etmek için Editör, ilgili yazardan şunları almış olmalıdır: (a) yazar listesindeki değişimin nedeni (b) tüm yazarlardan eklenmeyi, isminin çıkarılması veya yeniden düzenlemeyi kabul ettiğine ilişkin yazılı onay (e-posta, mektup). Yazarların eklenmesi veya çıkarılması durumunda, bu değişiklik, eklenen veya ismi çıkarılan yazarın onayını kapsar. Sadece istisnai durumlarda Editör, yazının kabul edilmesinden sonra yazarların eklenmesini, çıkarılmasını veya yeniden düzenlenmesini dikkate alacaktır. Editör söz konusu isteği değerlendirirken, makalenin yayınlanması süreci askıya alınacaktır. Şayet makale zaten çevrimiçi olarak yayınlanmışsa, Editör tarafından onaylanan herhangi bir talep, baskı düzeltmesi ile neticelenecektir.

Telif Hakkı

Bir makalenin kabulü üzerine yazarlardan “Telif Hakkı Devir Formu” doldurmaları istenecektir.

Telif Hakkı Devir Beyanı

İşbu altında imzası bulunanlar, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'ne telif hakkı kapsamındaki tüm haklarını ve yukarıdaki çalışmaya dâhil olabilecek tüm hakları ve çalışmayı esas alarak imza edenler tarafından Dergi'ye sunulan tüm gözden geçirilmiş, genişletilmiş veya türetilen çalışmanın haklarını devrettiğini beyan ederler. Her imza sahibi, çalışmanın orijinal olduğunu ve çalışmanın yazarı olduğunu; çalışmanın metin içeriğini, rakamları, verileri veya başkalarının çalışmalarından elde ettiği diğer materyalleri kapsamaması halinde, gereken herhangi bir izni almış olduğunu teyit eder.

Bu makalenin telif hakkı Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler dergisine devredilmiştir. Telif hakkı devri, Dergi'nin teknik yayınlarını tüm dünyaya dağıtması; bunu, basılı kopya, mikrofiş, mikrofilm ve elektronik medya gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilmesini kapsar. Ayrıca, dergi eseri özet haline getirerek, toplu eserlere, veri tabanlarına ve benzer yayınlara dâhil edilmek üzere, yayınları ve ilgili makaleleri özetleyip çevirebilir.

Dergi, teknik yayınlarını tüm dünyaya dağıtır ve yayınlarına sunulan materyalin bu yayınların okur kitlesine uygun bir şekilde ulaşmasını temin etmek arzusunda. Yazarlar, Çalışmalarının orijinalliğini, yazarlıklarını,

yazar sorumluluklarını ve yazara dair suiistimalleri kapsayan hükümler de dâhil olmak üzere, Dergi'nin taleplerini yerine getirmek durumundadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesine giriş yapılan isimler ve e-posta adresleri, yalnızca bu derginin belirtilen amaçları kapsamında kullanılacak, ayrıca başka hiçbir amaç için veya herhangi başka bir tarafça kullanılmayacaktır.

Yazısı yayına kabul edilen her yazar, yayınlanan sayının üç adet ücretsiz nüshasını alır.

Finansman Kaynağının Rolü

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için kimin maddi destek sağladığı, varsa sponsorun rolü; eserlerin çalışma tasarımında; veri toplama, analiz etme ve yorumlamada; raporun yazılmasında ve makaleyi yayına sunma kararında kimlerin rolü olduğunu kısaca tanımlamanız gerekmektedir. Şayet Finansman kaynaklarının temininde bu türden bir dâhil olma durumu yoksa, o da ayrıca belirtilmelidir.

Açık Erişim

Bu dergide hakemler tarafından incelenerek dâhil olan her araştırma makalesi, açık erişim şeklinde yayımlanacaktır. Buna göre, ilgili makaleye yayımlanmasından hemen sonra, sadece ticari olmayan amaçlarla kolayca okunabilen bir formatta, internet üzerinden kalıcı olarak evrensel ve serbestçe erişilebilecek demektir. Yazara açık erişim için mahsup edilen herhangi bir yayın ücreti yoktur. Kullanıcılar, aşağıdaki şartlarda ticari olmayan amaçlar için makalelere erişebilir, indirebilir, kopyalayabilir, tercüme edebilir, metin ve verilere ulaşabilir:

- Uygun bir bibliyografik alıntı şekli (örneğin yazar (lar), dergi, makale başlığı, cilt, sayı, sayfa numaraları, DOI ve DergiPark'ta yayınlanan nihai versiyonun bağlantısı) kullanarak makaleyi alıntılanmak.
- Makalenin bütünlüğünü korumak.
- Diğer kullanıcılar açısından söz konusu makaleyle nelerin yapılabileceği ve yapılamayacağı net olması için, telif hakkı bildirimlerini, ilgili şartlar ve koşullara dair bağlantıları muhafaza etmek.
- Makalede yer alan ve bir üçüncü tarafa ait olarak tanımlanan herhangi bir içeriğin, üçüncü tarafın yeniden kullanımın telif hakkı politikalarına uygun olmasını temin etmek.

Yazarlar, Yayın Etiği Kurulu (COPE) ve Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Kurulu (ICMJE) tarafından belirlenen yayın etiği hususundaki yüksek standartları gözetmek durumundadır. Verilerin sahteciliği veya türetilmesi,

yazarın kendi eserinin uygun şekilde alıntı yapılmadan kopyalanması ve eserin yanlış kullanılması da dâhil olmak üzere intihal kapsamındakiler, kabul edilemez uygulamalardır. Her türlü etik suiistimal vakası, çok ciddiye alınacak ve COPE kuralları gereğince değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Hakemler için Etik Kurallar

- Yazı, uzmanlık alanınızla ilgili olmalıdır. Yalnızca kaliteli bir inceleme sunabilecekseniz, ilgili yazıyı kabul edin.
- Potansiyel bir çıkar çatışmanız varsa, yanıtınızda editöre bilgi vermelisiniz.
- Hakemlik ve gözden geçirme işlemi çok fazla iş yükü olabileceğinden, yeterli zaman ayırabileceğinizden emin olun.
- Karar vermeden önce, son teslim tarihine yetiştirebileceğinizden emin olun.
- Davetler en kısa sürede cevaplandırılmalıdır. Geç gelen davet yanıtları hakemlik inceleme sürecini yavaşlatmaktadır.
- Daveti reddederseniz, alternatif hakemler için öneride bulununuz.
- Size sunulan materyal gizlidir; bu, editörden izin almadan ilgili materyalin diğer taraflarla paylaşılmaması anlamına gelir.
- İncelemenize ilişkin hiçbir bilgi, editöre ve yazarlara hakem değerlendirmesi konusunda bilgi vermeden, hiç kimseye paylaşamaz, gizlidir.

Yazı Gönderme - Yazar Kuralları

Makaleler Dergi'nin <http://dergipark.gov.tr/auuibfd> adresi aracılığıyla yüklenmeli ve gönderilmelidir. Başlık sayfası, ana metin ve telif hakkı devir formu ayrı dosyalar halinde yüklenmelidir.

Yazıların Dergi kapsamında dikkate alınabilmesi için aşağıdaki hesaba 50 TL (Türk Lirası) aktarılması gerekir: İş Bankası Olbia Şube No. 6202-0432141. Ödeme makbuzu Dergi e-posta adresine gönderilebilir (iibfdergi@akdeniz.edu.tr).

Yazılar, Dergi'nin değerlendirme sürecinde iken önceden yayınlanmamış olmalıdır, ayrıca herhangi başka bir yerde yayın olarak inceleme sürecinde bulunmamalıdır.

Çift-kör Hakem İncelemesi

Bu Dergi, çift-kör inceleme kullanır, dolayısıyla, yazarların kimlikleri inceleme yapan hakemlerden gizlenir, ayrıca bunun tam tersi hakemler için de geçerlidir. Tüm dâhil edilen makaleler bilimsel nitelik değerlendirmesi için

genellikle en az iki bağımsız uzman hakeme gönderilir. Editör, makalelerin kabul veya reddedilmesine ilişkin nihai karardan sorumludur. Editörün kararı nihaidir. Bu süreci kolaylaştırmak için lütfen aşağıdakileri ayrı ayrı olarak ekleyin:

Başlık sayfası (yazar detayları ile birlikte): Bu bölüm, yazarların adları, bağlı oldukları kurum ve unvan, adresleri, teyitleri veya referansları, fon sağlayan kuruluşlarla ilgili bilgileri ve Çıkar Beyanı formu ve başvuran yazarın e-posta adresi de dâhil olmak üzere tüm bilgileri içermelidir. Ayrıca yazar / yazarların kısa Özgeçmişleri (CV) ve ORCID CV bilgileri başlık sayfasında yer almalıdır.

Kör Okunmalı Yazı (yazar bilgileri olmayan): Makalenin ana metni (referanslar, şekiller, tablolar ve diğer teyitler de dâhil) yazarların isimleri veya bağlantılı olduğu kurumlar gibi herhangi bir tanımlayıcı bilgiyi içermemelidir.

Kelime işlem yazılımının kullanımı

- ❖ Dosyanın, kullanılan kelime işlemcisinin ulusal dil formatında kaydedilmesi önemlidir.
- ❖ Metinler tek sütun formatında olmalıdır.
- ❖ Metnin düzeni mümkün olduğunca basit tutulmalıdır.
- ❖ Tablo hazırlarken, bir tablo ızgarası kullanıyorsanız, her bir tablo için yalnızca tek bir tablo ızgarası kullanın, her satır için ayrı tablo ızgara formatı kullanmayın. Izgara kullanılmıyorsa, sütunları hizalamak için boşlukları değil, sekmeleri kullanın.
- ❖ Tablolar ve şekiller, yazının ana gövdesinde başlıklarla birlikte gösterilebilir.
- ❖ Gereksiz hatalardan kaçınmak için kelime işlemcinizin 'yazım denetimi' ve 'dilbilgisi denetimi' işlevlerini kullanmanız kesinlikle önerilir.

Ekleler

Birden fazla ek varsa, A, B vb. şeklinde tanımlanmalıdır. Metin içindeki formül ve denklem ekleri için sonraki ayrı bölüme de ek halinde numaralandırma verilmelidir: Denk. (A.1), Denk. (A.2), vb. ; Denk. (B.1) vb. Benzer şekilde tablolar ve şekiller için de: Tablo A.1; Şekil A.1, vb.

Lütfen matematik denklemlerini görüntü olarak değil, düzenlenebilir metin (kelime işlemcisinin denklem düzenleyicisini kullanarak) şeklinde gönderin. Art arda, metinden ayrı olarak gösterilmesi gereken denklemleri (metinde açıkça belirtilmişse) numaralandırın.

Dipnotlar

Dipnotlar az ve uygun miktarda kullanılmalıdır. Makalenin tümü boyunca bunları sırayla numaralandırın. Birçok kelime işlemci metnin içine dipnotlar ekleyebilmektedir ve bu özellik de kullanılabilir. Aksi takdirde, lütfen dipnotların metindeki konumunu belirtiniz ve dipnotları makale sonunda ayrı olarak listeyiniz. Referans listesine dipnot eklemeyiniz.

Renkli Resimler

Lütfen resimlerin kabul edilebilir bir formatta (TIFF veya JPEG), (EPS veya PDF) veya (MS Office dosyaları); ve doğru çözünürlükte olduğundan emin olun.

Şekiller

Her şeklin üstünde bir başlık olduğundan emin olun. Başlığı ayrı olarak verin, şeklin etrafına veya içine iliştirilmiş olmamalıdır. Metin içindeki görünümüne göre art arda şekilleri numaralandırın ve şekil gövdesinin altına ilgili bir not yerleştirin.

Tablolar

Lütfen tabloları resim olarak değil, düzenlenebilir metin olarak sunun. Başlığı metnin üstüne koyun ve metin görünümüne uygun olarak tabloları art arda numaralandırın, ayrıca tablo notlarını tablo gövdesinin altına yerleştirin. Tablo boyutu, sayfa boyutuna göre ayarlanmalıdır. Tablolar dikey veya yatay olarak yerleştirilebilir, ancak sayfa portre formatında olmalıdır.

Özet

İlk sayfada yazının başlığı, anahtar kelimeler, Jel kodları ve özet metni (100 kelimeyi aşmamalıdır) hem Türkçe hem de İngilizce olarak yazılmış olmalıdır. Ancak, Fransızca veya Almanca yazılmış makaleler için, özetler ve anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce dillerinde ayrı olarak yazılmalıdır.

Main body

1. Sayfa boyutu

Özel Genişlik = 16.5cm Yükseklik = 24 cm

2. Kenar boşlukları (cm)

Üst= 3 Alt =1.7

Sol =2.5 Sağ =2.5

3. Tüm başlıklar (makale başlık ve alt-başlıkları, tablo, şekil, vs.) Garamond 11 karakter tipi ile yazılmalı, hepsi koyu, tüm kelimelerin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Paragraf öncesi ve sonrasında 6nk boşluk

verilmeli ve satır araları tek olmalıdır. Makalenin Türkçe ve İngilizce adı yatay olarak ortalanmalı, diğer tüm metinler iki yana yaslanmalıdır.

4. İngilizce ve Türkçe özet yazılırken Garamond 10 karakter tipi kullanılmalı; Anahtar Kelimeler ve Jel Kodları Garamond 10, yatkı ve koyu karakter tipi olmalıdır.

5. Dipnotlar için Garamond 9 karakter tipi kullanılmalıdır.

6. Giriş ve Sonuç bölümleri dışında numaralandırma 1., 1.1., 1.1.a. ... 2. şeklinde olmalıdır.

7. Ana metin yazılırken Garamond 11 karakter tipi kullanılmalı ve her paragrafın ilk satırı soldan 0.5 cm içeriden başlamalıdır.

8. Tüm sayfalar dikey (portrait) olarak kullanılmalıdır.

9. Kaynakça yeni bir sayfadan başlamalıdır.

10. Makaleler 30 sayfayı geçmemelidir.

11. Atıflar metin içinde verilmeli, dipnot olarak verilmemelidir ve aşağıdaki örneklerde verildiği gibi olmalıdır (yazarın soyadı, yayın yılı, sayfa numarası sırası korunmalıdır).

Örnekler

“... these findings are encouraging (Giddens, 2007:119).”

“...(Harvey, 1989a:18-25; 1989b:78-79; 1989c:13-56).”

Birden fazla yazar varsa: “....(Savcı et al. 1972:21-27).”

Birden fazla yazara aynı anda atıf varsa: “...(Poulantzas, 1979:136-138; Althusser, 1961:34, Gramsci, 1945:132).”

Kaynakça

Kaynakça sadece makalede atıf verilen kaynaklardan oluşmalıdır.

Kitaplar

Harvey, D. (1989) The Condition of Postmodernity, Blackwell, Oxford.

Harvey, D. (1989a) Urbanization of Capital, Blackwell, Oxford.

Mitchell, T. R. ve Larson, J. R. (1987). People in Organizations. McGraw-Hill, New York.

McAdam, D., Tarrow, S. ve Tilly, C. (2001). Dynamics of Contention. Cambridge University Press, Cambridge.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Avar, A. A. ve Sezer, D. (ed.). (2008). Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, F. (hızl.). (1996). Kalkınma İktisadı, Yükselişi ve Gelişimi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Özveren, E. (2003). "Türkiye'de Yaygın İktisat: Nereden Nereye?", İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar. A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

Freire, P. (1991). Ezilenlerin Pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Bilimsel Dergilerde Makaleler

Fearon, J. D., ve Laitin, D. D. (2003). "Ethnicity, Insurgency, and Civil War". American Political Science Review, 97(01), 75. doi: 10.1017/S0003055403000534

Bulut, H. (2001). "Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı". Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1-2): 1382-1385.

Borman, W. C. ve Hanson, M. A. (1993). "The people in organization". Organizational Management, 23(2): 76-79.

Bruce, T. (1994). "Çocukların Yaşamında Oyunun Rolü". (Çev. A. F. Altınoğlu). Eğitim ve Bilim, 18 (92): 64-69.

Editöryal Kitaplarda Bölüm ve Makaleler

Kejanlıoğlu, B. (2005). "Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı". M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan. Hill Yayınları, İstanbul, 689-713.

Yayınlanmamış Tezler

Özgül, S. (2009). Türkiye'de Basın ve Demokrasi İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kongre Raporları

Baydar, G. (2013). "Gençlerin gündelik yaşamında sosyal medya". Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongresi Kongre Kitabı. 7-8 Mayıs 2013, Kocaeli, 132-142.

Deniz, S. (1997). "Divan Şiirinde Güzelin Saç Şekli". Türk Kültüründe Ayrıntılar: Saç Düzenlemesi Uluslararası Konferansı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi. 8-9 Aralık 1997, İstanbul.

Gazete Makaleleri

“Arap ülkelerinden Yemen’e hava saldırısı”, X, 26.03.2015.

Ansiklopedi veya Sözlükler

Sadie, S. (Ed). (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Macmillan, London.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ersoy, O. “Kağıt ve Kağıtçılık”.Türk Ansiklopedisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, XXI, 112-115.

Röportajlar

Güllü, A. (19 Aralık 2012). Ferruh Bozbeyli ile söyleşi. Ferruh Bozbeyli'nin Evi, Ankara.

Uysal, S. (27.09.1954). “Bayan Münire Dıranas Ahmed Muhib'i Anlatıyor”. Cumhuriyet, 1-7.

İnternet Siteleri

Uyar, T., “Bankanız sizi gözetliyor olabilir mi?”. <http://www.tevfikuyar.com/2015/blog/gunluk/bankaniz-sizigozetliyor-olabilir-mi.html> (erişim tarihi:20.01.2015).

Raporlar

Devlet Planlama Teşkilatı (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: DPT: 2681). DPT. Ankara.

Seminerler

Lawrence, E. (24-25 Ekim 1983). “Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Piyasası ve Bankaların Fonksiyonu”. Uluslararası Sermaye Piyasası ve Bankalar Semineri. Çeşme, 33-37.

Broşürler

Türk Psikologlar Derneği. (Yıl). Depremin Psikolojik Sonuçlarını Hafifletme. 4. Baskı [Broşür].

YAZILARIN DEĞERLENDİRİLME SÜRECİ

Makaleler

AKDENİZ İİBF Dergisi'ne gönderilen yazıların yazarları ve bu yazıları değerlendiren hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur. Dergiye gönderilen ve Editör Kurul tarafından hakemlere gönderilmeye değer bulunan makale türündeki yazılar, Hakem Kurulunda yer alan en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Editör ve Yayın Kurulu tarafından gerek duyulduğunda hakem sayısı artırabilir. Hakemler, yazıları bilimsel katkı, çalışma sorunsalının ele alınış biçimi, ilgili literatürden yararlanma düzeyi, bilimsel makale hazırlama düzenine uygunluk, (varsa) alan araştırmasında kullanılan yöntem ve bulguları ile önemli buldukları diğer unsurlar açısından değerlendirerek yazılı görüşlerini Editör Kurula iletirler.

Editör Kurul, hakemlerin görüşlerinin birer kopyasını yazar(lar)a gönderir. Hakemler tarafından talep edilen düzeltmeler, yazar(lar) tarafından Editör Kurulun uygun gördüğü süre içinde tamamlandığında, yazı yeniden hakemlerin görüşüne sunulur. Hakemler açısından yayımlanabilir aşamasına gelen tüm yazılar için son değerlendirme, Yayın Kurulu tarafından yapılır. Yayımlanabilir kararı verildikten sonra yazı yayım sırasına alınır ve nihai aşama yazar(lar)a bildirilir. Yazısı yayım sırasına alındığı bilgisini alan yazar(lar)ın, Telif Formu'nu doldurup Dergi Editörlüğü'ne ulaştırması gereklidir. Aksi durumda ilgili yazı yayımlanamaz. Ardışık iki sayıda aynı yazara ait makalelere yer verilmez.

Kitap Tanıtım ve Eleştirileri, Örnek Olay İncelemeleri, Raporlar, Bilimsel etkinlikler hakkında Haberler vb.

Dergide, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayın duyuru ve özetleri, önceden yazılmış bir makaleye getirilen ekler, eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve yanıtla yanıtlar da yer alabilir. Ayrıca konferans, kongre gibi toplantılar ve diğer bilimsel etkinlikler hakkında haberlerin yanısıra, örnek olay incelemeleri ve raporlar da yayımlanabilir. Bu tür yazıların dergide yayımlanması ile ilgili karar, Editör Kurulu önerisi ile Yayın Kurulu tarafından verilir.

Önemli Not: Dergiye gönderilen tüm yazılar önce Editör Kurulu tarafından ön değerlendirmeye alınır. Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi kapsamında yer alması öngörölmüş konular ile doğrudan ilişkili olmayan ya da bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, Editör Kurulu veya Yayın Kurulu tarafından hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da bu kurullar yazılarla ilgili değişiklik önerileri yapabilirler.

**AKDENİZ UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES (JEAS)**

AUTHOR GUIDELINES

Introduction

The Journal gives place to writings on original empirical and non-empirical research, on specific review articles or literature surveys, special issue papers as well as on conference notes, case studies, book reviews. Authors contributing to special issues should ensure that they select the special issue article type from this list.

Submission checklist

Ensure that the following items are present

- One author has been chosen as the corresponding author with contact details:
  - e-mail address
  - full postal address
- Manuscript:
  - include keywords
  - all figures (include relevant captions)
  - all tables (including titles, description, footnotes)
  - ensure all figure and table citations in the text match the files provided
  - indicate clearly if color should be used for any figures in print
- Further considerations:
  - manuscript has been 'spell checked' and 'grammar checked'
  - all references mentioned in the Reference List are cited in the text, and vice versa
  - permission has been obtained for use of copyrighted material from other sources (including the Internet)
  - a competing interests statement is provided, even if the authors have no competing interests to declare
  - referee suggestions and contact details provided, based on journal requirements

Before You Begin

Ethics in publishing

Authorship

All authors listed on the manuscript should have contributed significantly to the experimental design, its implementation, or analysis and interpretation of the data. All authors should have been involved in the writing of the manuscript at draft and any revision stages, and have read and approved the final version. Anyone who made major contributions to the writing of the manuscript should be listed as an author (e.g. "ghost writing" is prohibited by the Journal). Any other individuals who made less substantive contributions to the experiment or the writing of the manuscript should be listed in the acknowledgement section. Any change in authorship (including author order) after the initial manuscript submission must be approved in writing by all authors.

Authorship and "Umbrella" groups

Many large collaborative studies are organized under a group name which represents all the participants. All articles must have at least one named individual as author. Authors who wish to acknowledge the umbrella group from which the data originate should first list the author(s) of the article and follow this with 'on behalf of the GROUP NAME'. If necessary the names of the participants may be listed in the Acknowledgements section.

Originality

By submitting your manuscript to the journal it is understood that this it is an original manuscript and is unpublished work and is not under consideration elsewhere. Plagiarism, including duplicate publication of the author's own work, in whole or in part without proper citation is not tolerated by the journal. Manuscripts submitted to the journal are checked for originality using anti-plagiarism software.

Conflicts of interest

At the point of submission, each author should reveal any financial interests or connections, direct or indirect, or other situations that might raise the question of bias in the work reported or the conclusions, implications, or opinions stated – including pertinent commercial or other sources of funding for the individual author(s) or for the associated department(s) or organization(s), personal relationships, or direct academic competition. When considering whether you should declare a conflicting interest or connection please consider the conflict of interest test: Is there any arrangement that would embarrass you or any of your co-authors if it was to emerge after publication and you had not declared it?

If the manuscript is published, relevant Conflict of Interest information will be communicated in a statement in the published paper.

Declaration of interest

All authors must disclose any financial and personal relationships with other people or organizations that could inappropriately influence (bias) their work. Examples of potential competing interests include employment, consultancies, stock ownership, honoraria, paid expert testimony, patent applications/registrations, and grants or other funding. Authors must disclose any interests in a summary declaration of interest statement in the title page file. If there are no interests to declare then please state this: 'Declarations of interest: none'. This summary statement will be ultimately published if the article is accepted.

Submission declaration and verification

Submission of an article implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract, a published lecture or academic thesis), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright holder. To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Crossref Similarity Check and/or by using a software such as Turnitin.

The editorial board of JEAS journal complies with the following rules for plagiarism policy:

- Articles with a similarity rate of more than 20% are rejected. In such cases, the author/s will be asked to re-revise the article within three weeks.
- Only articles with a similarity rate $\leq 20\%$ are taken into the review process.
- The above mentioned rules are accepted by all authors who have uploaded articles to the JEAS journal.

Use of inclusive language

Inclusive language acknowledges diversity, conveys respect to all people, is sensitive to differences, and promotes equal opportunities. Articles should make no assumptions about the beliefs or commitments of any reader, should contain nothing which might imply that one individual is superior to another on the grounds of race, sex, culture or any other characteristic, and should use inclusive language throughout. Authors should ensure that

writing is free from bias, for instance by using 'he or she', 'his/her' instead of 'he' or 'his', and by making use of job titles that are free of stereotyping (e.g. 'chairperson' instead of 'chairman' and 'flight attendant' instead of 'stewardess').

Changes to authorship

Authors are expected to consider carefully the list and order of authors before submitting their manuscript and provide the definitive list of authors at the time of the original submission. Any addition, deletion or rearrangement of author names in the authorship list should be made only before the manuscript has been accepted and only if approved by the Journal Editor. To request such a change, the Editor must receive the following from the corresponding author: (a) the reason for the change in author list and (b) written confirmation (e-mail, letter) from all authors that they agree with the addition, removal or rearrangement. In the case of addition or removal of authors, this includes confirmation from the author being added or removed. Only in exceptional circumstances will the Editor consider the addition, deletion or rearrangement of authors after the manuscript has been accepted. While the Editor considers the request, publication of the manuscript will be suspended. If the manuscript has already been published in an online issue, any requests approved by the Editor will result in a corrigendum.

Copyright

Upon acceptance of an article, authors will be asked to complete a "Copyright Transfer Form"

Copyright Transfer Statement

The undersigned hereby assigns to the Akdeniz University Journal of Economics and Administrative Sciences (JEAS) all rights under copyright that may exist in and to the above Work, and any revised or expanded derivative works submitted to the JEAS by the undersigned based on the Work. The undersigned hereby warrants that the Work is original and that he/she is the author of the Work; to the extent the Work incorporates text passages, figures, data or other material from the works of others, the undersigned has obtained any necessary permission.

The copyright to this article is transferred to the JEAS. The copyright transfer covers that the JEAS distributes its technical publications throughout the world and does so by various means such as hard copy, microfiche, microfilm, and electronic media. It also abstracts and may translate its publications, and articles contained therein, for inclusion in various compendiums, collective works, databases and similar publications.

The JEAS distributes its technical publications throughout the world and wants to ensure that the material submitted to its publications is properly available to the readership of those publications. Authors must ensure that their Work meets the requirements of the JEAS, including provisions covering originality, authorship, author responsibilities and author misconduct.

Privacy Statement

The names and email addresses entered in this journal site will be used exclusively for the stated purposes of this journal and will not be made available for any other purpose or to any other party.

Each author, whose manuscript is accepted for publication, receives three free copies of the issue in which it appears.

Role of the funding source

You are requested to identify who provided financial support for the conduct of the research and/or preparation of the article and to briefly describe the role of the sponsor(s), if any, in study design; in the collection, analysis and interpretation of data; in the writing of the report; and in the decision to submit the article for publication. If the funding source(s) had no such involvement then this should be stated.

Open access

Every peer-reviewed research article appearing in this journal will be published open access. This means that the article is universally and freely accessible via the internet in perpetuity, in an easily readable format immediately after publication but only for non-commercial purposes. The author does not have any publication charges for open access. Users may access, download, copy, translate, text and data the articles for non-commercial purposes provided that users:

- Cite the article using an appropriate bibliographic citation (i.e. author(s), journal, article title, volume, issue, page numbers, DOI and the link to the definitive published version on DergiPark).
- Maintain the integrity of the article.
- Retain copyright notices and links to these terms and conditions so it is clear to other users what can and cannot be done with the article.
- Ensure that, for any content in the article that is identified as belonging to a third party, any re-use complies with the copyright policies of that third party.

Authors should observe high standards with respect to publication ethics as set out by the Committee on Publication Ethics (COPE) and International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). Falsification or fabrication of data, plagiarism, including duplicate publication of the authors' own work without proper citation, and misappropriation of the work are all unacceptable practices. Any cases of ethical misconduct are treated very seriously and will be dealt with in accordance with the COPE guidelines.

Ethical Guidelines for Peer Reviewers

- The manuscript must be related to your area of expertise. Only accept if you can provide a high quality review.
- If you have a potential conflict of interest, you must inform the editor when you respond.
- Make sure you can allocate enough time since reviewing process can be a lot of work.
- Before you commit, make sure you will be able to meet the deadline.
- Invitations must be replied as soon as possible. Late invitation responses decelerate the review process.
- If you decline the invitation, suggest for alternative reviewers.
- The material you receive is confidential, which means that it is not to be shared with other parties without getting authorization from the editor.
- Any information regarding your review also cannot be shared with anyone without informing the editor and the author(s) as peer review is confidential.

Submission-Author Guidelines

Articles should be uploaded and submitted through <http://dergipark.gov.tr/auibfd> address of the Journal. The title page, main body and copyright transfer form should be uploaded in separate files.

In order for manuscripts to be considered for JEAS, 50 TL (Turkish Lira) should be wired to the following account: İş Bankası Olbia Branch No. 6202-0432141. Receipt of payment can be send to e-mail address of the Journal (iibfdergi@akdeniz.edu.tr).

Manuscripts should be unpublished and not under consideration for publication elsewhere while it is under evaluation process of the JEAS.

Double-blind Peer review

This Journal uses double-blind review, which means the identities of the authors are concealed from the reviewers, and vice versa. All contributions are typically sent to a minimum of two independent expert reviewers to assess the scientific quality of the paper. The Editor is responsible for the final decision regarding acceptance or rejection of articles. The Editor's decision is final. To facilitate this, please include the following separately:

Title page (with author details): This should include the title, authors' names, affiliations, addresses, acknowledgements, information regarding funding bodies and any Declaration of Interest statement, and a complete address for the corresponding author including an e-mail address. In addition author/s' short cv.'s and ORCID ID's should be on the title page.

Blinded manuscript (no author details): The main body of the paper (including the references, figures, tables and any acknowledgements) should not include any identifying information, such as the authors' names or affiliations.

Use of word processing software

- ❖ It is important that the file be saved in the native format of the word processor used.
- ❖ The text should be in single-column format.
- ❖ Keep the layout of the text as simple as possible.
- ❖ When preparing tables, if you are using a table grid, use only one grid for each individual table and not a grid for each row. If no grid is used, use tabs, not spaces, to align columns.
- ❖ Tables and figures may be presented with captions within the main body of the manuscript.
- ❖ To avoid unnecessary errors you are strongly advised to use the 'spell-check' and 'grammar-check' functions of your word processor.

Appendices

If there is more than one appendix, they should be identified as A, B, etc. Formulae and equations in appendices should be given separate numbering: Eq. (A.1), Eq. (A.2), etc.; in a subsequent appendix, Eq. (B.1) and so on. Similarly for tables and figures: Table A.1; Fig. A.1, etc.

Please submit math equations as editable text (use equation editor of the word processor) and not as images. Number consecutively any equations that have to be displayed separately from the text (if referred to explicitly in the text).

Footnotes

Footnotes should be used sparingly. Number them consecutively throughout the article. Many word processors can build footnotes into the text, and this feature may be used. Otherwise, please indicate the position of footnotes in the text and list the footnotes themselves separately at the end of the article. Do not include footnotes in the Reference list.

Color artwork

Please make sure that artwork files are in an acceptable format (TIFF (or JPEG), EPS (or PDF), or MS Office files) and with the correct resolution.

Figures

Ensure that each figure has a title on top. Supply title separately, not attached to the figure or in the figure. Number figures consecutively in accordance with their appearance in the text and place any notes below the figure body.

Tables

Please submit tables as editable text and not as images. Put the title on top and number tables consecutively in accordance with their appearance in the text and place any table notes below the table body. Table size should be adjusted accordingly with the page size. Tables can be positioned vertical or horizontal but page should be in portrait format.

Abstract

In the first page, there should be the manuscript's title, key words, Jel codes and its abstract (not exceeding 100 words), which are written in both Turkish and English. However, for manuscripts, which are written in French or German, abstracts and keywords should be written Turkish and English as well.

Main body

1. Page type

Special   Width = 16.5 cm   Height = 24 cm

2. Page margins (cm)

Top= 3   Bottom = 1.7

Left = 2.5   Right = 2.5

3. In all titles (including article title, section main and sub-titles, tables, figures etc.) use Garamond (size 11) font, in bold, first letters are in capital, 6nk before and after paragraph, single space. Article title in Turkish and in English should be centered, the rest should be justified.

4. Abstract in English and Turkish should use size 10 Garamond font, first line of the paragraph should use 0.5 cm indent from left. Keywords and Jel codes should be written in Garamond 10 in italics and bold.
5. Footnotes should be in Garamond size 9.
6. Except Introduction and Conclusion other sections, sub-sections should be numbered as in: 1., 1.1., 1.1.a. ... 2. etc.
7. Main text should be written in Garamond size 11 o) first line of the paragraph should use 0.5 cm indent from left.
8. All pages should be in portrait format.
9. References should start from a new page.
10. Articles should not exceed 30 pages.
11. Citations should be made through opening parentheses in the text, not through footnotes, and the following order should be used in the parentheses: Last name(s) of Author(s), year of publication, page number(s).

Examples

“... these findings are encouraging (Giddens, 2007:119).”

“...(Harvey, 1989a:18-25; 1989b:78-79; 1989c:13-56).”

in the case of more than two authors: “...(Savcı et al. 1972:21-27).”

If the references are made to more than one authors at the same time:
“...(Poulantzas, 1979:136-138; Althusser, 1961:34, Gramsci, 1945:132).”

References

Bibliography should include only the works which are cited in the text.

Books

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*, Blackwell, Oxford.

Harvey, D. (1989a) *Urbanization of Capital*, Blackwell, Oxford.

Mitchell, T. R. ve Larson, J. R. (1987). *People in Organizations*. McGraw-Hill, New York.

McAdam, D., Tarrow, S. ve Tilly, C. (2001). *Dynamics of Contention*. Cambridge University Press, Cambridge.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004)*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Avar, A. A. ve Sezer, D. (ed.). (2008). *Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, F. (hızl.). (1996). Kalkınma İktisadı, Yükselişi ve Gelişimi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Özveren, E. (2003). “Türkiye’de Yaygın İktisat: Nereden Nereye?”, İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar. A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

Freire, P. (1991). Ezilenlerin Pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Articles in Journals

Fearon, J. D., ve Laitin, D. D. (2003). “Ethnicity, Insurgency, and Civil War”. American Political Science Review, 97(01), 75. doi: 10.1017/S0003055403000534

Bulut, H. (2001). “Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı”. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1-2): 1382-1385.

Borman, W. C. ve Hanson, M. A. (1993). “The people in organization”. Organizational Management, 23(2): 76-79.

Bruce, T. (1994). “Çocukların Yaşamında Oyunun Rolü”. (Çev. A. F. Altınoğlu). Eğitim ve Bilim, 18 (92): 64-69.

Chapter or Articles in Edited Books

Kejanlıoğlu, B. (2005). “Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı”. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan. Hill Yayınları, İstanbul, 689-713.

Unpublished Doctoral Dissertation or Master’s Thesis

Özgül, S. (2009). Türkiye’de Basın ve Demokrasi İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Congressional Reports

Baydar, G. (2013). “Gençlerin gündelik yaşamında sosyal medya”. Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongresi Kongre Kitabı. 7-8 Mayıs 2013, Kocaeli, 132-142.

Deniz, S. (1997). “Divan Şiirinde Güzelin Saç Şekli”. Türk Kültüründe Ayrıntılar: Saç Düzenlemesi Uluslararası Konferansı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi. 8-9 Aralık 1997, İstanbul.

Newspaper Articles

“Arap ülkelerinden Yemen’e hava saldırısı”, X, 26.03.2015.

Encyclopedia or Dictionary

Sadie, S. (Ed). (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Macmillan, London.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ersoy, O. “Kağıt ve Kağıtçılık”.Türk Ansiklopedisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, XXI, 112-115.

Interview

Güllü, A. (19 Aralık 2012). Ferruh Bozbeyli ile söyleşi. Ferruh Bozbeyli'nin Evi, Ankara.

Uysal, S. (27.09.1954). “Bayan Münire Dıranas Ahmed Muhib'i Anlatıyor”. Cumhuriyet, 1-7.

Websites

Uyar, T., “Bankanız sizi gözetliyor olabilir mi?”. <http://www.tevfikuyar.com/2015/blog/gunluk/bankaniz-sizigozetliyor-olabilir-mi.html> (erişim tarihi:20.01.2015).

Reports

Devlet Planlama Teşkilatı (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: DPT: 2681). DPT. Ankara.

Seminars

Lawrence, E. (24-25 Ekim 1983). “Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Piyasası ve Bankaların Fonksiyonu”. Uluslararası Sermaye Piyasası ve Bankalar Semineri. Çeşme, 33-37.

Brochure

Türk Psikologlar Derneği. (Yıl). Depremin Psikolojik Sonuçlarını Hafifletme. 4. Baskı [Broşür].

EVALUATION PROCESS FOR MANUSCRIPTS

Articles

JEAS conducts ‘double blind review’ policy in which both the authors’ names of manuscripts sent to the journal and referees who evaluate these manuscripts are concealed. Manuscripts, which are sent to the journal, and are found worth passing on to the Editorial Board in the first month, are evaluated by at least two referees from the Referee Board in the next 6 weeks. If it is found necessary by the Editorial and the Publishing Board, the number of referees may be increased. Referees send their written remarks to the Editorial Board by assessing manuscripts according to scientific contribution, the way in which problematic of the topic is taken, citation of relevant literature, compatibility with the criteria of preparing a scientific article, (if possible) methods that are used in a field study and related data, and other criteria to which they attach importance.

The Editorial Board sends a copy of written remarks from referees to the author(s). Corrections suggested by referees are made by the author(s) within the next 6 weeks, and the manuscript is resent to referees to have referees’ opinion (following 2 weeks). The Publishing Board has the last word on all manuscripts which are considered for publication by referees. After being deemed publishable, manuscripts are put on the publication schedule of the journal; and the authors are notified of the final decision. Authors, which are notified that their manuscripts have been put on the publication schedule, are required to fill out the Copyright Transfer Form, and to sent it to the Journal Editorial Staff. Otherwise, manuscripts in question are not published.

Book Reviews and Evaluations, Case Studies, Reports, Stories about Scientific Activities etc.

Book reviews and evaluations, publication announcements and abstracts, post-scripts, evaluations, and remarks on an article written previously, relevant answers and replies to these answers may also take part in the Journal. In addition, along with case studies and reports, stories about scientific activities such as conferences and congresses may also be published. Manuscripts of this sort are published in the Journal by the consent of the Editorial Board.

Important Note: All manuscripts, which are sent to the Journal, are previewed by the Editorial Board. Manuscripts, which are irrelevant to the topic predetermined for Akdeniz University’s JEAS, or manuscripts, which fail to meet the scientific criteria for an article’s content and form, are refused by the desk before the referee review process begins, or else the Editorial Board may make recommendations for changes in manuscripts.